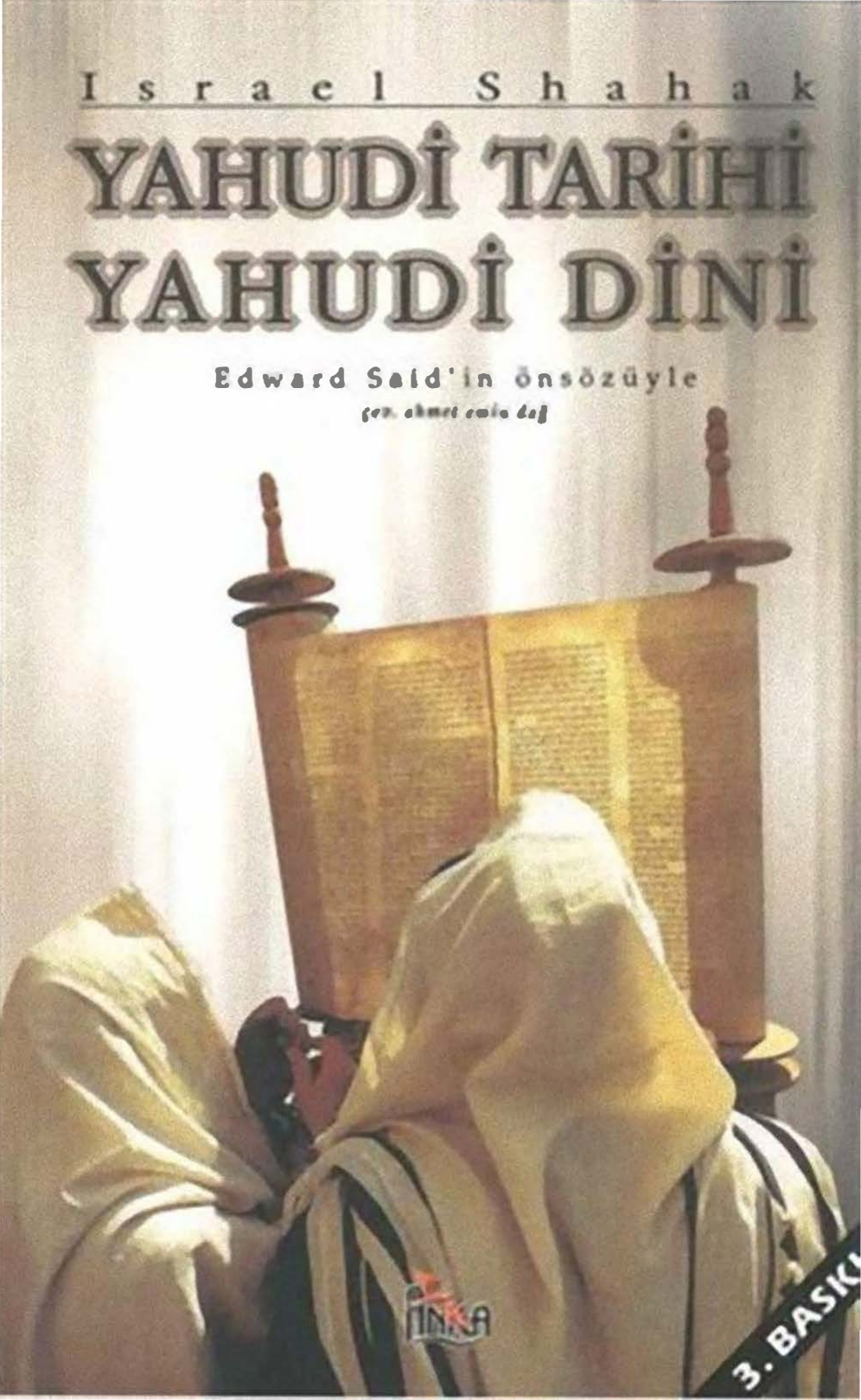
Israel Shahak

YAHUDİ TARİHİ YAHUDİ DİNİ

Edward Said'in önsözüyle

çev. ahmet emin dağ

PINAR

3. BASKI

YAHUDİ TARİHİ
YAHUDİ DİNİ

ANKA YAYINLARI : 31

DİNLER TARİHİ : 3

Kitabın orjinal adı:
JEWISH HISTORY, JEWISH RELIGION
The Weigt of Three Thousand Years

Kitabın adı:
YAHUDİ TARİHİ, YAHUDİ DİNİ
© Anka Yayınları, 2004

Yazan
© Israel SHAHAK

Çeviren
Ahmet Emin DAĞ

ISBN: 975-6628-32-4

1. Basım : Eylül 2002
2. Basım : Ekim 2002
3. Basım : Temmuz 2004

Ofset Hazırlık : Anka
Kapak Tasarım : Ferhat Çınar
Baskı/Cilt : İstanbul Matbaacılık

ANKA YAYINLARI

Çatalçeşme Sokak Yücer Han No:46/8 Cağaoğlu/İstanbul
Tel: (0212) 514 53 54 Faks: (0212) 514 53 55
www.ankakitabevi.com e-mail: anka@ankakitabevi.com

YAHUDİ TARİHİ
YAHUDİ DİNİ

Yazan:
Israel SHAHAK

Çeviren:
Ahmet Emin DAĞ

ANKA YAYINLARI

"Shahak, olağanüstü kavrayışı ve derin bilgisi ile seçkin bir uzmandır. Bu kitabı, hem bilgilendirici hem de çözümleyici ve konunun anlaşılması açısından çok değerli bir çalışma."

Noam Chomsky

"Bu; Yahûdîlerin o kutsadıkları geçmiş dinî gelenekleri ve kahramanlarının iğrenç yönleri ile yüzleşme çağrısı yapan güçlü bir kitap... Israel Shahak'ın heyecan dolu meydan okuyuşu, aslında, İsrail'in bugünkü siyaseti ile de yakından ilgili."

The Toronto Star

"Bu olağanüstü bir kitap. Onun kısalığı, olsa olsa gücüne güç katıyor. Sadece Yahûdîler arasında değil, aynı zamanda, gerek Yahûdîlik tarihi ve gerekse modern dönem İsrail devleti hakkında daha geniş bir fikir edinmek isteyen Hristiyan âlemi için de okunmaya değer."

Ted Schmidt, *Catholic New Times*

"Israel Shahak, genellikle İsraillilerin duymaktan hoşlanmayacakları doğruları söyleme konusundaki ilkeli ısrarı sebebiyle ülkede tanınmıştır. Bu kitabı da, şu çok önemli teoriyi gündeme getiriyor... Yahûdî fanatizminin tarihi mirası (ve özellikle de Yahûdî olmayan insanlar karşısındaki tutumuna ilişkin olanı), laik ve aydın bir Yahûdî medeniyetinin gelişimini tökezletecek bir engeldir."

Benyamin Beit-Hallahmi, *Haaretz*

"Hem İsrail ve hem de diasporadaki Yahûdîlerin karşı karşıya oldukları gerçek imtihan, Yahûdi tarihini de içine alan bir öz eleştiridir. Daha rahatsız edici olan ise, Shahak'ın Yahûdîlik dininin klasik ve Talmudcu formlarıyla birlikte zihinleri ve kalpleri zehirlemekte olduğu yönündeki ısrarıdır. Bir Yahûdî tarafından İsrail'e yönelik bu saldırının, dünya çapında Yahûdîleri korkutacağı muhakkak."

American Library Association Booklist

"Shahak'ın son kitabını tavsiye ederim... Kitapta Shahak, tüm bir Ortodoksluk tarihini titiz ve bir o kadar da güzel biçimde eleştiriye tabi tutmuştur."

Christopher Hitchens, *The Nation*

"Shahak, iyi bir uzman ve İsrail'in önde gelen insan hakları savunucusudur... Bu çalışması da, Yahûdî dini ve tarihini anlamaya yönelik korkusuz bir girişim."

Ian Gilmour, *London Review of Books*

"Shahak'ın Yahûdî tarihine bu kuşbakışı yaklaşımı, hem çok bilgilendirici hem de okunmaya değer... Yahûdî dininin, özellikle Yahûdî olmayanlar karşısındaki tutumunun masaya yatırıldığı tartışmanın asıl çerçevesi, dikkatli bir şekilde ortaya konmuş. Bu öz, korkuları yok eden ve tabuları yıkan bir dinamit gibi."

Middle East International

"Gerici güçlere desteğini kesecek şekilde Yahûdî toplumunu değiştirmeyi isteyen herkes, mutlak surette bu kitabı okumalı."

Raphael Salkie, *Yahudi Sosyalist*

"Azimli çalışması ve bize böylesine önemli bir eser kazandırması sebebiyle Dr. Shahak'a minnettar olmalıyız. Onun mesajı, ABD-İsrail ilişkilerinin kalbine işliyor. Bu kitabı sadece Yahûdîler değil, tüm Hristiyan âlemi de okumalı."

Grace Halsell, *Middle East Policy*

"Shahak'ın kitabı, Orta Doğu ile ilgilenen bizler için hayatî önem taşıyan çok az eserden biridir."

Henry Fischer, *The Link*

İÇİNDEKİLER

Gore Vidal'in ilk baskı için önsözü 9
Edward Said'in ikinci baskı için önsözü. 13

I. BÖLÜM: SAKLI ÜTOPYA 19

Yahudi devletini tanımlama 21
"Vaad edilmiş toprak" ideolojisi 27
İsrail yayılmacılığı 29
Saklı bir ütopya mı? 35

II. BÖLÜM: ÖNYARGI VE YALAN 39

Dışarıdan özgürleşme 44
Anlamanın önündeki engeller 47
Totaliter bir tarih 49
Savunma mekanizmaları 52
Kandırmaca sürüyor 55

III. BÖLÜM. ORTODOKSLUK VE YORUMU 67

Kutsal Kitab'ın yorumu 73
Talmud'un yapısı 78
Hile-i şer'iyyeler 82
Hile-i şer'iyyenin toplumsal yönleri 91

IV. BÖLÜM: TARİHİN AYRILIĞI 95

Klasik Yahudiliğin başlıca özellikleri 98
İngiltere, Fransa ve İtalya 105
İslam dünyası 106
Hristiyan İspanya 109
Polonya 112
Yahudilere yönelik zulüm 116
Modern anti semitizm 120
Siyonist yanıt 125

Geçmişle yüzleşmek 130

V. BÖLÜM: YAHUDİ OLMAYANLAR ALEYHİNDEKİ YASALAR 135

Cinayet ve soykırım 136
Hayat kurtarmak 142
Hayat kurtarmak için Şabat'ı ihlâl etmek 145
Cinsel suçlar 155
Statü 157
Para ve mülk 158
İsrail topraklarındaki gentile 160
Sövgüler 163
Hristiyanlık ve İslâm karşısındaki tutumlar 172

VI. BÖLÜM: SİYASAL SONUÇLAR 175

Dizin 183

Gore Vidal'ın ilk baskı için önsözü

1950'lerde, gelgeç gönüllü ve zevzek bir tarihçi (John F. Kennedy) bana, Harry S. Truman'ın 1948 yılında başkanlık seçimleri için kampanyaya başladığında herkesin onu nasıl terk ettiğini söylemişti. Ama daha sonra Amerikan siyonistleri, ona seçim kampanyası için çıktığı bir tren seyahatinde iken, çanta içinde nakit olarak 2 milyon dolar getirmiş ve "Bu, İsrail'i tanıma konusundaki atikliğiniz için" demişler.

Ne ben ne de Jack (onun babası ve benim büyük babamın tam tersine) antisemitik olmadığımız halde, bu hikâyeyi, Truman ve Amerikan siyasetinin içten içe yozlaşan yapısı konusunda ilginç bir anekdot olarak zikrederiz.

Ama ne yazık ki; bir devlet olarak İsrail'i acele biçimde yapılan bu tanıma işi, 45 yıllık ölümcül bir kargaşa ve siyonistlerin; yerli Müslüman, Hristiyan ve Yahûdî nüfusa güvenilir bir ev olduğu kadar, Avrupa ve Amerika'dan gelecek Yahûdî göçmenler için huzur dolu bir yuva sağlayacak çoğulcu bir ülke olarak tasarladıkları şeyin çöküşü ile de sonuçlandı. Hatta bu ülkede, dünyanın neresinde olursa olsun, göklerdeki (o ilâhî) büyük emlakçının, Judea ve Samaria topraklarını bir gün kendilerine vereceğine inanan herkese yuva olacaktı. Göçmenlerin çoğunun Avrupa'daki sosyalistler olması nedeniyle, bu kişilerin, kurulacak olan ülkenin bir "teokrasi" olmasına göz yummayacaklarını ve yerli Filistin halkının onlarla eşit olarak yaşayabileceğini zannetmiştik. Bunların hiç biri olmadı. Tabii ki burada sizlere kalkıp, bu mutsuz bölgenin savaşlarını ve korkularını uzun uzun anlatacak değilim. Ama, İsrail'in alelacele "icadı"nın, İsrail'in "hiç umulmayan" hamisi Amerika'nın siyasal ve entelektüel yaşamını zehirlediğini söylemeliyim.

Umulmayan diyorum, çünkü, Yahûdîler dışında Amerikan tarihinde başka hiçbir azınlık, Amerikan vergi mükelleflerinin bu kadar parasını, kendi "ana vatanına" yatırım için

kaçırmamıştır. Bu sanki, insanlarımızın üçte biri Katolik olduğu için, Amerikan vergi mükelleflerini, Papalık cumhuriyetlerini yeniden fethetmek üzere Papa'ya destek vermek zorunda bırakmak gibi bir şey. Şayet biri böyle bir şeye cüret etmiş olsaydı, her halde başta Kongre olmak üzere büyük bir gürültü kopar ve şiddetle reddedilirdi. Ama gelin görün ki, Amerikan nüfusunun yüzde 2'sinden daha küçük bir dinci azınlık, arkasına medya desteğini alarak, rahatlıkla 70 tane senatörü satın alabilmekte ya da gözünü korkutabilmekte.

Başka bir açıdan bakıldığında, İsrail lobisinin bu milyarlarca doları, İsrail devletini komünizme karşı siper yapmak için engelleme işinde kullanıyormuş gibi gösterme yöntemini takdir etmiyor değilim. Gerçekte, ne Sovyetler Birliği ne de komünizm bu bölgede ciddi anlamda varlık gösterememiştir. Amerika'nın yapmayı becerebildiği tek şey, bir zamanlar dostumuz olan Arap dünyasını aleyhimize çevirmek olmuştur. Orta Doğu'da yaşananlar konusunda yalanlara her geçen gün yenileri eklenirken ve -Amerikan vergi mükelleflerinin yanısıra- bu cilalı yalanların asıl mağdurları, Begin ve Shamir gibi profesyonel teröristlerin zorbalığına maruz kalan Amerikan Yahûdîleri olmaktadır. Daha da kötüsü, birkaç onurlu istisna hariç, Amerikan Yahûdî entelektüelleri; (anti-semitik) Hristiyan sağ ve Pentagon-endüstri kompleksi ile işbirliği yapma uğruna özgürlükten vazgeçmiştir. 1985 yılında bu aydınlardan biri, gayet rahat bir tavırla, Yahûdîlerin Amerika'ya ilk vardığında kendi tutumlarından çok daha liberal görüşlere sahip özgürlükçü ve Yahûdîlerin kaygıları konusunda hassas siyasetçiler bulduklarını; ama şimdilerde Protestan fundamentalistlerle işbirliği yapmanın Yahûdîlerin daha fazla çıkarına olduğunu, yazmıştı. Bunun gerekçesini de bir soruyla izah ediyordu: "Dogmatik ve iki yüzlü bir şekilde Yahûdîlerin geçmişteki (o özgürlükçü) görüşlerine takılıp kalmalarının anlamı var mı?"

İşte bu aşamada Amerikan solu ikiye bölünmekte. Bizim gibi, eski Yahûdî müttefiklerinin yalancılık ve fırsatçılığını

eleştirmiş olanlar, derhal "anti-semitik" ya da "kendinden nefret eden Yahûdî" gibi ritüel yaftalarla ödüllendirildiler.

Ama insanlık ne kadar şanslı ki, fikir ve sağduyu hâlâ hayatta ve sapasağlam, hem İsrail'de hem tüm mekanlarda. Kudüs'ten İsrail Shahak, sadece İsrail siyasetine ilişkin değil, bizzat Talmud'a ve bütün bir haham geleneğinin bu küçücük ülkeyi sadece Yahûdîlerin yaşadığı teokratik bir rejime döndürme konusundaki etkinliklerine ilişkin yorumlar göndermeyi bir an bile kesmedi. Shahak'ı yıllardır okurum. Kendisi, rasyonel olanı irrasyonele çevirmeye çalışan herhangi bir dinde bulunabilecek çelişkileri yakalamada eleştirel bir zekâya sahiptir. Yine yazılı metinlerdeki çelişkiler hakkında da dikkatli bir uzman gözüne sahiptir. Hatta, büyük *gentile* düşmanı Maimonides'i ondan okumak bile zevklidir.

İsrail yöneticilerinin Shahak'tan hoşlanmadığını söylemeye gerek yok. Ancak, 1933 yılında Varşova'da doğmuş ve çocukluğunu Belsen'deki toplama kampında geçirmiş emekli bir kimya profesörü için yapabileceği çok fazla bir şey yok. 1945 yılında İsrail'e gelen Shahak, orduda hizmet vermiş, en moda olduğu dönemlerde bile Marksist olmamıştır. Geçmişte de, şimdi de hep hümanist oldu. Gerek İbrâhîm'in tanrısı adına olsun, gerekse George Bush adına olsun, emperyalizmin her türlüsünden nefret etti. Engin zekâsı ve bilgisiyle Yahûdîlik içindeki totaliter akıma muhalefet etti. Tıpkı, büyük aydın Thomas Paine gibi, Shahak da bizden öncekilerin manzarasını tüm çıplaklığı ile ortaya koymuş ve yıldan yıla bunlardan dersler çıkarmayı sürdürmüştür. Ona kulak verenlerin, çok daha bilgili ve cesur olacağını söyleyebilirim.

Edward Said'in ikinci baskı için önsözü

Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nde emekli organik kimya uzmanı Prof. Israel Shahak, günümüz Orta Doğu'sunun en dikkat çekici simalarından biridir. Onunla ilk defa 1967 yılında karşılaştım ve 1973 savaşından sonra da düzenli olarak mektuplaşmalarımız sürdü. Polonya doğumlu olan Shahak, hayatta kalmayı başarıp Nazi toplama kamplarının birinden kaçtıktan sonra, II. Dünya Savaşı'nın hemen ardından Filistin'e geldi. Dönemin tüm diğer İsrailli gençleri gibi, İsrail yasaları uyarınca yıllarca askeriyede hizmet verdi. Aşırı sorgulayıcı ve araştırmacı bir kişiliğe sahip olan Shahak, kariyerini, seçkin bir üniversite hocası ve organik kimya araştırmacısı olarak devam ettirdi. Kimi zaman öğrencilerinin büyük takdirini kazanmış ve akademik performansından dolayı ödüllendirilmiştir. Ama aynı zamanda, gerek siyonizm ve gerekse İsrail devletinin uygulamalarının; sadece Filistinlilere değil, aynı zamanda 1948 yılındaki sürgünde göç etmeyerek İsrail vatandaşı olarak kalan diğer tüm insanlara nasıl acılar ve yokluklar çektirdiğini gören biriydi. Bu durum, onu; daha sonraki yıllarda İsrail devletinin yapısını, tarihini, ideolojisini ve çoğu İsraillinin farkında olmadığı ve üstelik diasporadaki Yahudilerin olağanüstü başarılı ve demokratik bir devlet olarak görüp desteklediği siyasal yöntemlerini sorgulamaya itti.

Kendisi, insan haklarının sadece Yahudiler için değil tüm insanlar için eşit biçimde uygulanması gerektiği düşüncesine sahip olan küçük bir grupla birlikte, İsrail İnsan Hakları Birliği'ni kurarak yıllarca başkanlığını yürüttü. Zaten ilk defa onun varlığından beni haberdar eden de, bu çalışmalarıydı. Shahak'ın siyasal tavrını ilk bakışta diğer İsrail Yahudi güvercinlerden ayırt eden en önemli şey, gerçeği doğrudan doğruya söylemenin İsrail ya da Yahudiler için iyi olup olmadığına bakmaksızın, bu gerçeği tüm çıplaklığı ile açıkça söylemesi-

dir. O, gerek yazdıklarında gerekse konuşmalarında ırkçılığa son derece –ki bana göre biraz da radikal ve saldırgan biçimde- karşı çıkmıştır. İnsan haklarını ihlâl etmenin tek bir standardı vardır ve onun için İsrail Yahudilerinin Filistinlilere saldırılarının sürdüğü bir dönemde, duyarlı bir aydın olarak onun yapması gereken bu saldırılara karşı şahitlik yapmaktan başka bir şey değildi. Hatta kendisi bu tutumunda öylesine sağlam biçimde tutunmuştu ki, çok geçmeden İsrail'de en sevilmeyen kişi haline geldi. Yaklaşık 15 yıl kadar önce onun öldüğünün ilan edildiğini hatırlıyorum. Oysa sapasağlam hayatta idi. Bu ölüm haberini *Washington Post* gazetesi vermişti. Shahak, haberden sonra gazeteyi ziyaret ederek ölmediğini ispatladıysa da, daha sonra arkadaşlarına espirili bir şekilde bu ziyaretin gazete yöneticilerini etkilemediğini ve haberin doğrusunu hiçbir zaman yazmadıklarını anlatırdı. Bu nedenle kimi insanlar için o hâlâ ölüdür. Aslında bu; onun yaptıkları ile büyük bir rahatsızlık verdiği "İsrail hayranları"nın gerçekleşmesini çok istedikleri fanteziden başka bir şey değil.

Doğruları Shahak tarzı bir üslupla dile getirmenin, her zaman büyük bir gözü karalık ve azmi gerektirdiğini de mutlaka söylenmeliyim. Doğruları biraz 'yumuşatma' veya başkaları için biraz daha hazmedilir kılma ya da bir şekilde makul karşılaması yönündeki hiçbir kandırmacaya sapmamıştır. Shahak için adam öldürmek, cinayettir; cinayet de adam öldürmektir. Onun tarzı, (doğruları sürekli) tekrarlamak, insanları sarsmak ve tembel kişiyi harekete geçirmektir. Zaman zaman Shahak, insanları rahatsız etmiş ve kızdırmıştır; ancak bu onun kişiliğinin bir yönüdür ve şunu söylemek gerekir ki, sorumluluk duygusu taşıdığının işaretidir. Shahak, Filistinlileri sindirmek için İsrail'in kullandığı yöntemleri nitelendirmek için, yıllarca birlikte çalıştığı ve hayranlık duyduğu Profesör Yehoshua Leibowitch'a ait olan, "Judeo-Nazi" tabirini kullanmaktadır. O, şu ana kadar ulaşmadığı ya da bizzat tecrübe etmediği (afaki) bir bilgiyi kesinlikle yazmamıştır. Ama onunla diğer İsrailliler arasındaki en önemli fark, siyonizm-Yahudilik ideolojisi ile Yahudi olmayan insanlara yönelik muamele arasında bir ilişki kurması ve bundan bir takım so-

nuçlar çıkarmasıdır.

Gazeteciler, kara listelere alınma ya da misilleme korkusuyla doğru olduğunu bildikleri şeyleri ne görürler ne de yazabilirler. Özellikle Avrupa ve Amerika'daki siyasal, kültürel ve entelektüel figürler; İsrail'i övme ve ona karşı yeryüzündeki herhangi bir başka ülkeye davrandıklarından daha cömert davranma konusunda, sınırlarını aşmışlardır. İşin kötü yanı ise, bunların tümünün, İsrail'deki adaletsizliklerin farkında olmaları. Bu yönü hakkında ise tek kelime bile etmezler. Sonuç ise, Shahak'ınki gibi bireysel çabalarla dağıtılamayacak kadar bulanık olan ideolojik bir görüntüden başka bir şey değil. Bir Holocaust mağduru ve bundan canını zor kurtarmış biri olarak antisemitizmin anlamını çok iyi bilmektedir. Ama, diğerlerinin aksine, Shahak, İsrail'in Yahudi halkı adına Filistinlilere yaptıkları konusundaki gerçekleri saptırmada Holocaust korkularını kullanmasına izin vermemektedir. Onun için, zulme uğramış olmak, belli bir gruba özel bir konum biçmez. Bunun yerine, mağdurların insan olması temeline vurgu yapmakta ve kendilerinin uğradığı sıkıntılara başkalarının da uğramaması için Yahudilerin omuzlarına görev yüklemektedir.

Shahak, antisemitizmin ürkütücü tarihinin (sırf bazı acılar çektiler diye) Yahudilere her dilediklerini yapma hakkı vermediğini unutmamaları gerektiği yolunda ırkdaşlarını uyarmaktadır. Bu tür şeyler söylemesi sebebiyle İsrail'de sevilmeyen bir insan olmasına aldırmaksızın, Shahak, büyük bir moralle, İsrail'in Filistinlilere karşı düşmanca tutum ve kanunlarına savaş açmıştır.

Hatta daha da ileri gitmiştir. İnsanlık tarihi söz konusu olduğunda, en sarsılmaz sekülarist haline gelmiştir. Tabii bunu söylerken onun din düşmanı olduğunu kastetmiyorum. Bilakis, o bir "inananlar" grubu için diğerlerinin bedel ödediği akılla bağdaşmayan zalim politikaların bir bahanesi olarak dinin kullanımına karşıdır. Onun açısından ilginç olan bir diğer nokta da, Shahak'ın solun adamı olmamasıdır. Marksizme yönelik eleştirilerini dile getirirken, Voltaire ve Orwell gibi Avrupa'nın serbest düşünceyi savunan, liberal ve cesur ay-

dınlarını örnek almaktadır. Shahak'ın Filistinlilerin haklarını savunma mücadelesini çok daha çetin hale getiren bir diğer husus da, Filistinlilerin İsrail yönetimi altında katlandıkları eziyetleri kendi akılsızlıkları sebebiyle çektikleri yönündeki duygusal yorumlara boyun eğmemesidir. Üstelik, Shahak FKÖ'nün aptallıkları, İsrail konusundaki cehaleti, İsrail'e karşı dirayetli bir muhalefet ortaya koyamaması, onunla aşağılık biçimde uzlaşması, kişileri putlaştırması ve ciddiyetten uzak olması gibi konularda da en sert eleştirileri getirmiştir. Kendisi yine, Filistinli kadınlara yönelik intikam ya da "namus" cinayetlerine karşı da şiddetle karşı çıkmış ve feminist özgürlüğün güçlü destekçisi olmuştur.

Filistinli entelektüeller ve bir grup FKÖ yöneticisi içinde İsrail'li güvercinler ve Peace Now hareketi ile diyalog arayışının moda olduğu 1980'li yıllar boyunca, Shahak bilinçli biçimde bundan dışlanmıştır. Bunun tek bir sebebi vardı; o da, İsrail tarafındaki barış yanlılarını, uzlaşmacı tutumları ve Filistinlileri ezme konusundaki utanç verici uygulamalarını hiçbir zaman değiştirmediği halde İsrail'i koruma kaygılarından bir türlü sıyrılamamış olmaları nedeniyle yerden yere vurmasıydı. Bir diğer neden, onun hiçbir zaman politikacı gibi davranmamış olmasıydı. Shahak, insanların bir takım siyasal ihtiraslar sebebiyle takındıkları sahte tutum ve dolambaçlı sözlere hiçbir zaman inanmadı. O her zaman, eşitlik, doğruluk ve Filistinliler ile gerçek bir barış ve diyalog için mücadele verdi. İsrail'in resmî güvercinleri ise, getire getire Oslo türü bir barışı mümkün kılacak düzenlemeler için mücadele verdiler. Tabii ki Shahak, böyle bir düzenlemeye karşı çıkanların başında geliyordu. Ben şahsen bir Filistinli olarak, Shahak'la ilgili olan her şeyi reddeden, İşçi Partisi ve Meretz Partisi gibi gruplarla gizli ya da açıktan diyaloğa meraklı Filistinli aktivistlerin bu tutumundan her zaman utanç duymuşumdur. Onlar için Shahak, fazla radikal, fazla açıksözlü ve marjinaldir. Onların gizli biçimde, Shahak'ın Filistin siyaseti konusundaki eleştirilerinden korktuklarını da düşünüyorum.

Doğru bildiği gerçeklere hiçbir zaman ihanet etmeyen ve onları pazarlık konusu yapmayan bir aydın olmasının yanı sı-

ra, Shahak, ülke dışındaki dostları ve yandaşları için yıllardır fedakârlık yapmaktadır. İsrail hakkında gerçek bilgiler edinme açısından, İsrail medyasının, gerek Arap gerekse Batılı medya organlarından çok daha doğru ve bilgilendirici olduğu gerçeğinden yola çıkan Shahak, İbrani basınından binlerce makaleyi zahmetli bir çalışma ardından tercüme edip, yanlarına açıklamalar yapıp daha sonra da ülke dışına göndermiştir. Onun yapmış olduğu hizmetin boyutlarını tasavvur etmek mümkün değildir. Örneğin ben, Filistin hakkında konuşan ya da yazan biri olarak, şunu söylemeliyim ki; şayet Shahak'ın yazdıkları ve bunun yanı sıra gerçeği, bilgiyi ve adaleti arayan o örnekliği olmasaydı her halde ben de o yazıları yazamazdım. Aslında konu bu kadar basit. Ve bundan dolayı da kendisine büyük bir minnettarlık borçluyum. Zira, o bu işlerin tümünü kendi hayatından ve kendi zamanından harcayarak yaptı. Onun, her ay İbrani medyasındaki önemli yazılardan yaptığı derlemeler için yazdığı dipnotlar ya da giriş mahiyetindeki açıklamalar, sahip oldukları sorgulayıcı, nükteli, sadece olayın özünü veren ve bitip tükenmez eğitimci sabrını yansıtan üsluplarıyla büyük bir değer taşımaktadır. Tüm bunları yaparken, Shahak, çevirileri ve açıklayıcı yazıları ile hiçbir ilgisi olmayan, diğer bilimsel çalışmalarını ve okulda ders verme işini sürdürmüştür.

O, tüm bunların arasında bir şekilde, benim tanıdığım en bilgili insan olmaya vakit bulabilmiştir. Onun, müzikten, edebiyata, sosyolojiden tarihe uzanan bilgi birikimi, benim gördüğüm kadarıyla rakipsizdir. Ancak başlangıçtan beri, hem araştırmacılık yönüyle hem de siyasal faaliyetleri açısından Yahudilik onun bütün vaktini meşgul ettiği için, Yahudilik konusundaki uzmanlığı ile diğerler alanlardakinden daha fazla göze batmıştır. Birkaç yıl öncesinden beri göndermiş olduğu medya çevirilerini, örneğin, çok geçmeden Rabin suikastının arka planındaki haham rolü ya da İsrail'in neden Suriye ile mutlaka barış imzalaması gerektiği gibi konular üzerine birkaç bin kelimeden oluşan kendi yorumlarını ekleyerek aylık raporlar haline getirdi. Bunlar, ana medyanın gizlediği ya da haber vermediği yaşanan dönem içindeki olaylar ve

trendlerden yola çıkan oldukça değerli medya yorumlarıydı, artı son derece zekice hazırlanmışlardı.

Shahak'ı her zaman, mükemmel bir tarihçi, zeki bir entelektüel ve bilgili bir uzman ve siyasetçi olarak gördüm. Ama, yukarıda da ifade ettiğim gibi, onun asıl "hobisi" hahamcı ve talmudçu gelenekten gelen Yahudilik çalışmaları yapmak ve bu alanda uzmanlaşmaktır. Tüm bunlardan dolayı, elinizdeki kitap, Yahudiliğin anlaşılması konusunda güçlü bir katkı sağlayacaktır. Aslında bu kitap, modern dönem İsrail'ini anlamak için yazılmış, klasik Yahudiliğin ve son dönemlerdeki Yahudilik anlayışının özet bir tarihidir. Shahak, Yahudilik dini içinde (tüm tek tanrılı gelenekler içinde olduğu gibi) diğer insanlara karşı gizli ve dar görüşlü bir şövenizmin var olduğunu gösteriyor. Ama, bu bilgiler ardından, tüm tarihi birikim ile, İsrail'in bugün Filistinlilere, Hristiyanlara ve diğer Yahudi olmayan kesimlere yönelik davranışı arasında süregelen ilişkiyi gözler önüne sermeyi de ihmal etmiyor. O zaman ortaya, önyargı, iki yüzlülük ve dinî tahammülsüzlüğün yıkıcı tablosu çıkıyor. Bu konuda bir diğer önemli şey de, Shahak'ın, İsrail demokrasisi konusunda Batılı medya organlarında bolca görülen uydurma yalanların yanısıra, kendi halklarına cahil biçimde, İsrail'in gerçekten değiştiğini ve şimdi tüm Araplarla ve Filistinlilerle barış yapmak istediğini kabul ettirmeye çalışan Arap liderleri ile aydınların yalanlarını da ortaya sermesidir.

Shahak, insanlığa yapmış olduğu hizmetlerinden dolayı onurlandırılması gereken cesur bir insandır. Ancak günümüz dünyasında, yorulmak bilmeden çalışma, bitip tükenmeyen bir moral enerji ve parlak fikir sahibi bir entelektüel olmak, statükoyu rahatsız edici bir unsurdur. Ama ben yine de, onun *Yahudi Tarihi, Yahudi Dini* adlı bu kitapta söylediklerinin, Arap okuyucularını da rahatsız edeceğinden eminim. Ve şunu da çok iyi biliyorum ki; o sadece kendini hoşnut edecek şeyleri söylemeye devam edecektir.

I. BÖLÜM

SAKLI ÜTOPYA

"Yunanlıların hikâyeleri sayısız
ve bana göre bunların
çoğu da saçma olduğundan,
burada doğru olduğuna
inandığım şeyi yazdım."
(Herodot'un nakliyle Milet'li Hecateus)

"Platon bir dosttur ama gerçek
daha büyük bir dosttur."
(Aristo'nun *Ethics*'inden)

"Özgür bir ülkede her insan
dilediğini düşünebilir ve
düşündüğünü söyleyebilir."
(Spinoza)

Bu kitap, her ne kadar İngilizce olarak kaleme alınmış ve İsrail devleti dışında yaşayan insanlara hitap ediyor olsa da, gerçekte benim bir İsrail Yahûdîsi olarak yapmış olduğum (ülke içi) siyasal faaliyetlerimin bir devamıdır. Bu siyasal aktiviteler, o sıralarda hatırı sayılır bir skandala neden olan 1965-66 yıllarındaki bir protesto ile başladı: Kudüs'te, bir Cumartesi günü yere yığılmış vaziyette yatan, Yahûdî olmayan biri için ambulans çağrılması amacıyla telefonunun kullanılmasına izin vermeyen aşırı dindar bir Yahûdî'ye şahit olmuştum. Ben, bu olayı basında yayınlamak yerine, bizzat İsrail devleti tarafından atanmış hahamların oluşturduğu Kudüs Haham Mahkemesi (Rabbinical Court of Jerusalem)

ile görüşmek istedim. Böyle bir davranışın, Yahûdî dinine uygun olup olmadığını sordum. Onlar, söz konusu dindar Yahûdînin doğru davrandığını söyledikleri gibi, bir de bu beyanlarını içinde bulunduğumuz yüzyılda (XX. Yüzyıl) yazılmış olan bir Talmud yasası yorumuna dayandırdılar. Ben de bu olayı büyük İbrani gazetelerinden biri olan *Ha'aretz*'e bildirdim ve onların yayını medya skandalına neden oldu.

Bu skandalın benim açımdan sonuçları daha da olumsuz gelişti. Ne İsrail ve ne de diasporadaki haham otoriteleri, Yahûdî olmayan birinin (*Gentile*) hayatını kurtarmak için bir Yahûdî'nin Cumartesi yasağını çiğnememesi gerektiği konusundaki görüşlerinden kesinlikle geri adım atmadı. Eğer böyle bir davranış herhangi bir Yahûdî'nin hayatını tehlikeye düşürüyorsa Cumartesi yasağının ihlâl edilebileceği yönündeki sofu saçmalıklarıyla işi ileri götürdüler. Gençliğimden beri edindiğim tecrübelerin bana öğrettiği üzere, Yahûdîler ile Yahûdî olmayan kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen Talmud yasalarını çalışmaya başladım. Zira, laik versiyonları dahil ne siyonizm, ne kuruluşundan beri İsrail'in politikaları ve ne de İsrail'in diasporadaki Yahûdî destekçilerinin siyasal anlayışları, bu yasalar ve yasaların oluşturduğu dünya görüşü derinlemesine anlaşılıp hesaba katılmadıkça, hakkıyla anlaşılamazdı. İsrail'in Altı Gün Savaşı'ndan sonraki gerçek siyaseti ve özellikle de işgal altındaki topraklarda kurulan İsrail rejimi ve Filistinlilerin hakları konusundaki Yahûdî çoğunluğun tavrı, bu kanıyı sadece güçlendirmektedir.

Bu sözleri söylerken tabii ki, İsrail yöneticilerini etkileyen siyasal ya da stratejik unsurları göz ardı etmeye çalışıyor değilim. Sadece, gerçek politikaların; (geçerli ya da ahlâkî olsun-olmasın) realist algılamalar ile ideolojik etkilerin bir karışımı olduğunu söylüyorum. Daha belirleyici olma eğilimindeki ikinci unsur, (nedense) en az tartışılan ve gün ışığına çıkarılanıdır. Irkçılığın, ayrımcılığın ve yabancı düşmanlığının herhangi bir biçimi, kendi içinde bunların yaşamasına izin veren toplum tarafından normal kabul edildiğinde daha

güçlü ve siyasal olarak da daha etkili olmaktadır. Eğer onu tartışmak, resmî olarak ya da üstü kapalı biçimde yasaklanmış ise bu daha da geçerlidir. Böyle bir ırkçılık, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığı Yahûdîler arasında yaygınlaştığında ve dinî teşviklerle doldurularak Yahûdî olmayan kişilere karşı yönlendirildiğinde, tıpkı anti semitizm (Yahûdî düşmanlığı) ve onun dinî motivasyonlarındaki duruma benzer bir olgu ortaya çıkarmaktadır. Ancak nedense İsrail'den ziyade İsrail dışında, bugün, ikincisi (anti semitizm) rahatça tartışılırken, varlığı çok önemli olan ilk konu (Yahûdî olmayanlara karşı düşmanlık) genellikle görmezden gelinmekte.

Yahûdî devletini tanımlama

Yahûdî olmayanlara karşı bu yaygın Yahûdî tutumu tartışılmaksızın, bir "Yahûdî devleti" olarak İsrail kavramı dahi tam olarak anlaşılamaz. Aslında yaygın hatalı düşünce; işgal altındaki topraklarda kurmuş olduğu düzen göz önünde bulundurulmaksızın İsrail'in (bir "Yahûdî devleti" kavramının Yahûdî olmayan insanlar için ne ifade ettiği ile yüzleşmekten kaçınan bir anlayışın belirlediği) gerçek bir demokrasi olduğudur. Bana göre, bir "Yahûdî devleti" olarak İsrail, sadece kendisine ya da içinde yaşayanlara karşı değil, tüm dünyadaki Yahûdî ya da başka milletten insanlara ve devletlere bir tehdit oluşturmaktadır. Tabiî buna karşın yine Orta Doğu'da İsrail'in kendini "Yahûdî" olarak tanımlamasına benzer şekilde kendini "Arap" ya da "Müslüman" olarak nitelendiren devlet ya da toplulukların da tehlike oluşturduğuna inanıyorum. Ama bununla birlikte bu tehlike geniş biçimde tartışılmış iken, İsrail devletinin Yahûdî karakterinden kaynaklanan tehlike hiç gündeme getirilmez.

İsrailli siyasetçiler için İsrail'in "Bir Yahûdî devleti" olması prensibi, sıradan bir "devlet" anlayışından çok daha önemlidir ve mümkün olan tüm yollarla bu anlayış Yahûdî nüfusun zihnine zerk edilmiştir. 1980'li yılların başlarında bu anlayışa muhalefet eden küçük bir İsrail Yahûdî topluluğu ortaya çıktığında, 1985 yılında Knesset'in büyük çoğun-

luğu tarafından (diğer maddelerin içeriğini umursamayan ve çok özel düzenlemeler olmaksızın yürürlükten kaldırılamayacak olan) bir anayasa maddesi geçirilmişti. Bu yasaya göre kendi programında "Yahûdî devleti" prensibine açıktan muhalefet eden ya da onu demokratik yöntemlerle değiştirmeyi teklif eden hiçbir parti, Knesset seçimlerine katılamaz. Ben şahsen bu anayasa hükmüne şiddetle karşı çıkıyorum. Bunun bana yol açtığı yasal sonucu da, kendi vatandaşı olduğum bir ülkede kendi düşüncelerimi paylaşacağım ve Knesset seçimlerine katılmaya izin verecek bir partiye üye olamamamdır. Bu örnek dahi, Yahûdî olmayan insanlar ile devletin mevcut ideolojisini benimsemeyen Yahûdîlere karşı Yahûdî yasalarını uyguladığından, İsrail devletinin demokrasi rejimi olmadığını göstermeye yeter. Ancak, bu baskın ideolojinin oluşturduğu tehlike sadece iç işleri ile sınırlı değil. Bu anlayış, İsrail'in dış politikasını da etkilemektedir. Ve şu iki gelişme işlerliğini ve gücünü sürdürdüğü müddetçe, söz konusu tehlike de giderek büyüyecektir: İsrail'in "Yahûdî karakteri"ndeki artış ve başta nükleer gücü olmak üzere bu devletin güçlenmesi. Yukarıdaki iki unsuru destekleyen başka bir uğursuz faktör ise, Amerikan siyasal kurumları içinde İsrail'in nüfuzunun artmasıdır. Bu nedenle, Yahûdîlik hakkında doğru bilgilenme ve özellikle de İsrail'in Yahûdî olmayan insanlara karşı muamelesi, sadece önemli değil aynı zamanda siyasal açıdan hayatîdir.

İsrail'in, bir Yahûdî devleti olarak kendisi ile diğer ülkeler arasındaki hayatî farklılığı ortaya koyan, "Yahûdî" kavramına getirmiş olduğu resmî tanım ile başlayalım: Bu tanımlamaya göre, İsrail, nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar İsrailli yetkililerce "Yahûdî" olarak tanımlanan kişilere ait bir ülkedir. Diğer yandan, (bunun doğal sonucu olarak) İsrail, kendisinin düşük statüdeki Yahûdî olmayan vatandaşların resmî devleti değildir. Bunun pratikteki anlamı şu; eğer Perulu bir kabile Yahûdîliğe girse ve böylece Yahûdî olarak kabul edilmeye başlasa, öncelikle İsrail vatandaşı olmayı hak edecek ve resmî olarak sadece Yahûdîlerin faydalanması için tasar-

lanmış olan Batı Şeria topraklarının yüzde 70'inden faydalanabilecektir. Sadece Filistinlilerin değil, Yahûdî olmayan tüm insanların bu topraklardan faydalanması yasaklanmıştır. (Söz konusu yasak, İsrail ordusunda hizmet eden ve hatta yüksek rütbelere kadar yükselmiş olan İsrail Araplarına dahi uygulanmaktadır.) Yukarıda bahsettiğimiz Perululuların durumu aslında birkaç yıl önce bizzat yaşandı. Bu yeni yetme Yahûdîler, Batı Şeria'daki Nablus yakınlarına daha önceden Yahûdî olmayan kişilerin sürülmesiyle boşaltılmış topraklara yerleştirildi. Tüm İsrail hükümetleri, savaş dahil her türlü siyasal riski göze alarak, (medyanın yalan iddialarının tersine kendini İsrailli yerine) Yahûdî olarak tanımlanan kişiler için bu tür yerleşim birimleri oluşturmaktadır; böylelikle, bu kişiler de sadece Yahûdî otoritesine boyun eğeceklerdir.

ABD ya da İngiliz yönetimleri şayet kendi ülkelerinin sadece resmî olarak "Hristiyan" olarak nitelendirilen vatandaşlarına ait bir "Hristiyan ülkesi" olmasını önerselerdi, bu iki ülkedeki Yahûdîlerce "anti-semitik" olarak kabul edileceklerinden kuşkum yok. Böylesi bir doktrinin doğal sonucu olarak, bu ülkelerdeki Yahûdîler, din değiştirmeleri sayesinde ancak vatandaş haline gelebileceklerdi. Yahûdîlerin kendi tarihlerinde din değiştirmenin faydalarının çok iyi bilindiği bu arada hatırlanmalı. Hristiyan ya da Müslüman devletler, resmî devlet dinine bağlı olmayan kişilere karşı ayrımcılık yaptıkları dönemde, Yahûdîlerin maruz kaldığı ayrımcılıklar bu kimselerin din değiştirmesi ile ortadan kalkmaktaydı. Ancak bugün, İsrail devleti tarafından Yahûdî olmayan kişiler Yahûdîlik dinine geçtiklerini söyleyene kadar ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Aslında bu sadece; diaspora Yahudilerinin anti semitizm olarak kabul ettikleri ayrıcalıkların, kendilerine Yahudi diyen kişilerin büyük çoğunluğu tarafından benimsemiş olduğunu gösterir. Hem anti-semitizme hem de Yahudi şövenizmine karşı olmak, Yahudiler tarafından, benim anlamsız bulduğum, "kendi kendine düşmanlık" olarak kabul edilir.

"Yahûdî" (Jewish) kelimesi ile aynı kökten gelen "Yahû-

dîlik" (Judaism) kelimelerinin anlamları böylece, İsrail siyasal konteksi içinde İranlılar tarafından resmî olarak kullanıldığında "İslâm" ya da eski Sovyetler Birliği tarafından kullanıldığında "Komünizm" kelimeleri nasıl bir önem taşıyorsa onlarla aynı öneme sahiptir. Ancak popüler biçimde kullanıldığı üzere "Yahûdî" kelimesinin anlamı, ne İbranice'de ve ne de çevrildiği diğer dillerde çok da açık değildir; ve bu yüzden de, bu kelimenin resmî olarak tanımlanması gerekmektedir.

İsrail yasalarına göre, bir kişinin annesi, "annesinin annesi", "annesinin annesinin annesi" ve "annesinin annesinin annesinin annesi" din olarak Yahûdî iseler, o zaman o kişi de "Yahûdî" olarak kabul edilir. Ya da eğer, o kişi, İsrail makamları için tatmin edici bulunan bir yol ile Yahûdîliğe girmiş ise Yahûdî kabul edilir. Bunun koşulu, o kişinin bir daha başka bir dine girmemesidir, ki o zaman İsrail yasaları onu "Yahûdî" olarak kabul etmez. Üç koşuldan ilki, Yahûdî ortodokslarının benimsemiş olduğu, Talmud'un "Yahûdî kimdir" sorusuna verdiği yanıtı temsil etmektedir. Gerek Talmud ve gerekse Talmud sonrası haham yasaları, daha önce Yahûdî olmayan birinin Yahûdîlik dinine girmesini Yahûdî olma yöntemlerinden biri olarak kabul eder. Bunun tek koşulu, söz konusu din değiştirme işinin, yetkin hahamların kontrolünde icra edilen en uygun tarzda yapılmasıdır. Bu "uygun tarz" koşulu, kadınlar için "arınma banyosu" içinde çırılçıplak bir vaziyette üç haham tarafından kontrol edilmesini gerektirmektedir. Bu ritüel her ne kadar İbranice yayınları takip eden okuyucuların yabancı olmadığı bir çirkinlikse de, belli okuyucuları ilgilendirdiği halde İngilizce yayın yapan medyada pek zikredilmemektedir. Bu kitabın, (iki okuyucu kesimi arasındaki) söz konusu farklılığı giderme sürecinin başlangıcı olacağını umarım.

Ancak, kimin "Yahûdî" kimin ise "Yahûdî olmadığını" resmî olarak belirlemek için başka bir hayatî gereklilik daha bulunmaktadır. İsrail devleti, hayatın bir çok alanında Yahûdî olmayanların aleyhine, daima Yahûdîler lehine resmî bir

ayrımcılık yapmaktadır. Bunlardan üç tanesi bana göre oldukça önemli: yerleşim hakkı, çalışma hakkı ve yasalar önünde eşitlik hakkı. Yerleşim konusundaki ayrımcılık, İsrail topraklarının yüzde 92'sinin devlet arazisi olduğu ve Dünya Siyonist Örgütü'nün bir yan kuruluşu olan Yahûdî Ulusal Fonu (Jewish National Fund=JNF) tarafından dağıtılabileceği gerçeğine dayanmaktadır. JNF kendi içinde yaptığı düzenlemelerle, Yahûdî olmayan herhangi bir kişinin (sırf Yahûdî olmadığı için) bu topraklara yerleşim kurma ya da bir iş yeri açma hakkını kesinlikle tanımamaktadır. Buna karşın, Yahûdîlerin, İsrail'in herhangi bir yerinde ev alma ya da iş yeri açmaları hiçbir engelle karşılaşmaz. Şayet böyle bir uygulama başka bir ülkede Yahûdîlere karşı yapılmış olsaydı, böyle bir ayrımcılık derhal anti-semitizm olarak damgalanacak ve yoğun kitle gösterilerinin kıvılcımı olacaktı. Ama, kendisinin "Yahûdî ideolojisi"nin bir parçası olarak İsrail tarafından uygulandığında, bunların tümü görmezden gelinmekte ya da ara sıra zikredilse bile mazur görülmektedir.

Çalışma hakkının reddi demek, Yahûdî olmayan kişilerin JNF'nin düzenlemelerine göre İsrail toprak otoritelerinin yönetimindeki arazilerde çalışmasının resmî olarak engellenmesi demektir. Kuşkusuz bu düzenlemeler sürekli uygulanmamakta ama varlıklarını sürdürmekte, zaman zaman da İsrail tarafından uygulama çabalarında bulunulmakta. Örneğin; İsrail Tarım Bakanlığı'nın, İsrail vatandaşları olsalar bile, ulusal topraklarda bulunan Yahûdîlere ait meyve bahçelerini ekip kaldıran Arap işçilere karşı ters tutum içine girmişti. İsrail aynı şekilde, ulusal topraklarda yerleşmiş bulunan Yahûdîlerin kendilerine ait arazilerin küçük bir bölümünü bile Araplara kiralamasını yasaklamış ve bu kurala uymayan kişileri, genellikle ağır para cezaları ile cezalandırmıştır. Yahûdî olmayan kişilerin kendi arazilerini Yahûdîlere kiralamaları ise yasak değildir. Bunun anlamı şu; Yahûdî olmam sayesinde ben bir araziyi ekip kaldırmak üzere başka bir Yahûdîden kiralama hakkına sahibim ama İsrail vatandaşı bile olsa Yahûdî olmayan biri, böyle bir hakka sahip bu-

lunmamakta.

İsrail'in Yahûdî olmayan vatandaşları, kanunlar önünde eşit muamele görme hakkına da sahip değildir. Hayatî önemdeki Geri Dönüş Yasası'nda (*Law of Return*) olduğu gibi, kuşku uyandırmamak için "Yahûdî" ve "Yahûdî olmayan" isimleri genellikle açıkça zikredilmese de, bu ayrımcılık İsrail'in birçok yasasında yapılmaktadır. Bu yasaya göre sadece "Yahûdî" olarak tanınmış kişiler, İsrail'e girme ve orada yerleşme hakkına otomatik biçimde sahip bulunmaktadır. Yine aynı şekilde bu kişiler doğrudan doğruya, Yahûdî ana yurduna dönme avantajına sahip bir vatandaşlık hakkı veren ve göçmen olarak geldikleri ülkenin durumuna göre mâlî çıkarlar sağlayan "göç sertifikası" (*immigration certificate*) almakta. Eski Sovyetler Birliği'ni oluşturan ülkelerin birinden gelen Yahûdîler aile başına ortalama 20 bin dolardan daha fazla para almaktadırlar. Bu yasaya göre, İsrail'e göç etmiş olan Yahûdîler, bir tek kelime İbranice konuşamıyor olsalar dahi, gelir gelmez seçme ve Knesset seçimlerine aday olma hakkını almaktadırlar.

Diğer İsrail yasaları, "Geri Dönüş Yasası'na göre göç edebilen herhangi biri" ve "Geri Dönüş Yasası'na göre göç etme hakkı elde edemeyen kişi" gibi daha sivri olmayan ifadeler kullanır. Söz konusu yasaya dayalı olarak ilk kategoriyi oluşturan kişilere birçok avantajlar sağlanırken, ikincilere tanınmamaktadır. Ayrımcı uygulamaların günlük yaşamdaki rutin araçlarından biri de, herkesin sürekli olarak üzerinde taşımak zorunda olduğu kimlik kartlarıdır. Bu kartlar bir kişinin; "İsrailli" yerine, "Yahûdî", "Arap", "Dürzî" gibi milliyetini ortaya koyar. Bu kartlarda "İsrailli" ya da en azından "İsrail Yahûdîsi" olarak tanımlanmak için İçişleri Bakanlığı'na müracaat eden İsraillilerin girişimleri başarısız olmuştur. Bu girişimde bulunan kişiler bir süre sonra İçişleri Bakanlığı'ndan "İsrail uyruğu olarak tanımlanmaması kararlaştırılmıştır." yazılı resmî mektup aldı. Mektupta böyle bir kararın kim tarafından ve ne zaman alındığı ise belirtilmemiş.

İsrail'de "Geri Dönüş Yasası'na göre göç etmiş olan" kişilere ayrıcalık tanıyan ayrımcılık, birçok yasa ve düzenlemede bulunmaktadır. Burada, yerleşim kısıtlamaları ile karşılaştırıldığında önemsiz gibi görünen ama İsrail yasama organlarının gerçek niyetlerini ortaya koymasından ötürü çok önemli olan bir örneğe bakabiliriz. Geri Dönüş Yasası'na göre göç edebileceği kabul edilmiş olan ve bir süreliğine ülkeyi terk etmiş olan İsrail vatandaşları, geri dönüşlerinde, çocuklarının yüksek okul eğitimi için maddî destek ve kendilerine bir ev almak için uygun koşullarda borç kredisi gibi cömert tüketici avantajlarına hak kazanır. Bu şekilde (Geri Dönüş Yasasına göre) tanımlanmayan vatandaşlar ise, yani İsrail'in Yahûdî olmayan vatandaşları, bu avantajların hiç birini alamaz. Tabii ki böylesi bir ayrımcılığın apaçık amacı, İsrail'i daha yoğun bir "Yahûdî devleti" yapmak için Yahûdî olmayan vatandaşların sayısını azalmaktır.

"Vaad edilmiş toprak" ideolojisi

Yahûdîlere özgü "ülke topraklarının kurtuluşu" ideolojisi İsrail'in, kendi Yahûdî vatandaşları arasında propagandasını yaptığı bir konudur. İsrail'deki Yahûdî olmayan insanların sayısını en aza indirme amacı, ilkokuldaki Yahûdî çocukların kafasına aşılanan bu ideolojide çok daha iyi anlaşılabilir. Onlara, bu ideolojinin hem İsrail devletinin sınırları içinde hem de 1967'den sonra İsrail toprakları olarak isimlendirilen bölgeler içinde uygulanabileceği öğretilir. Bu ideolojiye göre, vaad edilmiş olan topraklar, Yahûdî olmayanlardan Yahûdîlere geçen topraklardır. Bu sahiplik bireysel bir sahiplenme olabileceği gibi, JNF'ye ya da Yahûdî devletine bağlı da olabilir. Buna karşın Yahûdî olmayan insanlara ait topraklar, vaad edilmeyen topraklardır. Böylece, akla gelebilecek en adi günahı işlemiş olan bir Yahûdî, dürüst bir "Yahûdî olmayan" kişiden toprak parçası satın almış olsa, daha önce vaad edilmemiş olan bu toprak parçası böyle bir işlemden sonra "vaad edilmiş" hale gelmektedir. Ancak, iyi ahlâk sahibi Yahûdî olmayan bir şahıs, kötü bir Yahûdî'den top-

rak satın almış olsa, daha önce temiz ve "vaad edilmiş" olan bu toprak, yeniden vaad edilmemiş hale dönüşür. Böylesi bir ideolojinin mantıkî sonucu, Yahûdî olmayan bütün insanların "vaad edilmiş" topraklardan çıkarılmasıdır. Bunun için, İsrail devleti tarafından benimsenmiş olan Yahûdî ideolojik ütopyası, tümüyle vaad edilmiş olan bir toprak ve bunun hiçbir parçasının Yahûdî olmayan kişilerin elinde olmamasına dayanır. Siyonist İşçi Hareketi'nin liderleri, bu iğrenç fikri büyük bir açıklıkla dile getirmektedirler. Sadık bir siyonist olan Walter Laquer, kendisinin yazdığı "Siyonizmin Tarihi" (*History of Zionism*)[1] adlı kitabında, 1919'da ölen mânevî liderlerden A.D. Gordon'un temelde şiddete nasıl da itiraz ettiğini ve onu ancak zorunlu durumlarda kendini savunma için haklı bulduğunu söylüyor. Ancak o ve arkadaşları, Yahûdî topraklarında Yahûdî öncüler tarafından dikilenler hariç tüm ağaç ve çalıları dahi istiyordu. Bunun anlamı, Yahûdîlere vaad edilmiş olan toprakları onlar dışındaki herkesin terk etmesi idi. Gordon'un halefleri, onun kastettiğinden daha fazla şiddet ilave ettiler ama, toprakların kurtuluşu ilkesi ve onun sonuçları baki kaldı.

Aynı şekilde, bir ütopyanın gerçekleştirilmesi girişimi olarak seslendirilen kibbutz, her ne kadar ateistler tarafından oluşturulmuş bulunsa da, Yahûdîlerin en özgün ütopyasıdır ve prensip olarak Arap üyeler kabul edilmez. Ancak diğer milletlerden potansiyel talipliler, öncelikle Yahûdîliğe girmek zorundadır. Kibbutz gençlerinin İsrail Yahûdî toplumunun en militarist parçası olarak kabul edilmeleri boşuna değildir.

İsrail propagandalarında iddia edilen "güvenlik gerekçeleri"nin tam tersine, 1950'lerde ve yeniden 1960'ların ortalarında İsrail'deki toprak gasplarıile 1967'den sonra da Filistin topraklarındaki toprak işgallerini belirleyen işte bu ideolojiydi. Aynı ideoloji, "Galilee'nin Yahûdîleştirilmesi" (Judaization of Galilee) konusundaki İsrail resmî planlarını dayat-

[1] Walter Laquer, *History of Zionism*, Schocken Publishers, Tel Aviv, 1974 (İbranice)

mıştır. Bu garip projenin ifade ettiği anlam aslında, çeşitli ekonomik destekler vermek suretiyle Yahûdîlerin Galilee bölgesinde yerleşmeye teşvik edilmelerinden başka bir şey değildi. (Şayet kendi ülkelerinde New York'un ya da sadece Brooklyn'in "Hristiyanlaştırılması" planlanmış olsaydı, Amerikan Yahûdîlerinin tepkilerinin ne olacağını doğrusu çok merak ediyorum.) Ancak yine de (vaad edilmiş) toprakların kurtuluşu; dinî anlamda "Yahûdîleştirme"den çok daha fazla anlamlar ifade etmektedir. İsrail'in her yanında JNF, İsrail devlet desteğini (ve özellikle de gizli polisinkini) arkasına alarak, devletin parasal kaynaklarından büyük bir miktarını, Yahûdî olmayan kişilerin satmak istediği toprakların "kurtarılmasına" ya da kendisine yüksek bir fiyat verildiği için kendi toprağını Yahûdî olmayan birine satmak isteyen Yahûdîlerin girişimlerini boşa çıkarmak için harcamaktadır.

İsrail yayılmacılığı

İsrail'in bir "Yahûdî devleti" olarak kendi insanlarına, diğer Yahûdîlere ve tabii ki komşularına karşı oluşturduğu başlıca tehdit, ideolojik motivasyonla takip edilen toprak yayılmacılığı ve bu hedefin kaçınılmaz sonucu olan seri savaşlardır. İsrail ne kadar büyük oranda Yahûdî olursa, ya da İbrani basınının deyişiyle ne kadar çok Yahûdîleşirse (ki bu en azından 1967 yılından beri İsrail'de yaşan bir süreçtir), İsrail'in pratikteki politikaları o kadar çok rasyonellikten uzak ve o kadar fazla oranda Yahûdîliğin ideolojik kurallarının denetiminde olmaktadır. Burada "rasyonel" kelimesi ile kesinlikle İsrail politikalarının ahlâkî değerini ya da sözüm ona savunma ve güvenlik ihtiyaçlarını hatta İsrail'in var olması için gereken unsurları kastetmiyorum. Burada kastettiğim şey, İsrail'in kendine özgü biçimde belirlemiş olduğu çıkarlarına dayanan emperyalist politikalarıdır. Bununla birlikte bu tür politikalar, ahlâken ne kadar kötü ya da siyasal olarak ne kadar aptalca olursa olsun, tüm farklı versiyonları ile birlikte "Yahûdî ideolojisi"ne dayanan politikaların benimsenmesi tüm bunlardan daha fenadır. İsrail politikalarının ideo-

lojik savunma gerekçeleri, genellikle Yahûdî dinî inançlarına ya da, özellikle laik Yahûdîler söz konusu olduğunda, (Yahûdîliğin bu doğmatik karakterinden beslenen inanışlardan kaynaklanan) "Yahûdîlerin tarihî hakları"na dayandırılmaktadır.

Benim şahsen önceki dönemlerde Ben Gurion'a saygıdan, tam tersi bir siyasal anlayışa dayanan siyasal dönüşümüm böylesi bir olayla başladı. 1956 yılında Ben Gurion'un, İsrail'in Süveyş Savaşı'na girmek için öne sürmüş olduğu tüm siyasal ve askerî gerekçeleri büyük bir istekle yutmuştum. Ta ki savaşın üçüncü günü (kendisi gerçekte ateist olduğu ve Yahûdî dininin emirlerine burun kıvırdığı halde) Knesset oturumunda savaşa girişin gerçek nedeninin Kutsal Kitab'ın çizmiş olduğu sınırlar içinde "Dâvûd ve Süleyman'ın krallıklarını yeniden kurmak" olduğunu ilan edene kadar. Onun konuşmasının bu anında Knesset üyelerinin hemen hemen tamamı aynı anda ayağa kalkarak, hep birden İsrail millî marşını okumaya başladı. Benim bildiğim kadarıyla, hiçbir siyonist politikacı da Ben Gurion'un, İsrail politikalarının Kutsal Kitab'ın çizmiş olduğu Yahûdî devleti sınırlarının yeniden sağlanması ilkesi üzerine kurulması gerektiği yönündeki görüşüne itiraz etmemiştir. Gerçekten de, İsrail'in genel stratejileri ve dış politikasının gerçek prensipleri, tıpkı İbranice eserlerde ifade edildiği gibi, İsrail'in fiilî politikalarını belirleyen ana faktörün "Yahûdî ideolojisi" olduğunu açıkça ortaya koyar. Gerçekte ifade ettiği anlam üzerine Yahûdîliğin ve tabii ki Yahûdî ideolojisinin göz önünde bulundurulmaması, Yahûdîlik hakkında "ham" aşağılık kompleksi dışında hiçbir fikri olmayan (Batı'daki) yabancı gözlemciler için bu politikaları anlaşılmaz kılmaktadır.

Yeri gelmişken, İsrail'in laik karakter taşıyan şişkin emperyalist planları ile Yahûdî ideolojisi arasında var olan temel farkı ortaya koyacak çok güncel bir örnek vereceğim. Yahûdî ideolojisine göre, antik dönemlerde herhangi bir Yahûdî yönetici tarafından yönetilmiş olan ya da Kutsal Kitap'ta veya Kutsal Kitab'ın ve Talmud'un hahamlarca yapı-

lan yorumlarına göre Tanrı tarafından Yahûdîlere vaad edildiği söylenen topraklar, Yahûdî devleti olduğu için mutlak surette İsrail'e ait olmalıdır. Kuşkusuz çoğu Yahûdî "güvercin" siyasetçi, bu fetihlerin, İsrail'in şimdikinden daha güçlü olacağı bir zamana bırakılması gerektiğini düşünmektedir. Ya da, Arap yönetici ve halklarının söz konusu toprakları Yahûdî devletinin onlara vereceği bir takım menfaatler karşılığında vermeye "ikna" olacakları "barışçıl bir fetihle" olmasını ummaktalar.

Haham otoritelerince İsrail devletine bağlanması için ideal görülen yerlere ilişkin yorumlara göre, İsrail devletinin Kutsal Kitap'ça belirlenmiş sınırlarının hangi bölgeleri kapsayacağı konusundaki farklı versiyonlar yaygındır. Bunlar arasında en geniş sınırları içereni aşağıdaki bölgeleri kapsamaktadır: Güneyde, tüm Sina Yarımadası ile Kahire'nin kuzeyinden itibaren tüm Kuzey Mısır; doğuda tüm Ürdün ile Suudi Arabistan'ın büyük bir bölümü, tüm Kuveyt ve Güney Fırat Havzası ile birlikte Irak'ın bir bölümü; kuzeyde tüm Lübnan ve Suriye ile Van Gölü'ne kadar ki Türkiye topraklarının güney bölümü; batıda ise Kıbrıs.

Bu sınırlar konusunda, İsrail'de devletin desteği ya da değişik yardımları ile çok sayıda atlas, kitap, makale ve değişik propaganda biçimleri yapılmıştır. Özellikle son Kahane ile onun takipçileri ve Gush Emunim hareketinin etkili kolları, bu toprakların İsrail tarafından ele geçirilmesini savunmakla kalmamış; aynı zamanda, Tanrı'nın desteğini alacağı için bunu başarısından emin olunan kutsal bir görev olarak algılamışlardır. Gerçekten de, çok önemli Yahûdî dinî şahsiyetleri, İsrail'in böylesi bir kutsal savaşa girmeyi reddetmesini, hatta daha kötüsü, Sina Yarımadası'nın Mısır'a geri verilmesini, Tanrı tarafından cezalandırılmayı hak eden ulusal bir günah olarak algılamışlardır. Gush Emunim hareketinin etkili hahamlarından biri olan Kiryat Arba Yahûdî yerleşim birimi hahamı Dov Lior, İsrail'in 1982-85 yıllarında Lübnan'ı ele geçirme girişimi konusundaki başarısızlığının, aslında, İsrail'in Tanrı tarafından kendilerine vaad edilmiş olan Sina

Yarımadası'nı Mısır'a geri vermesi sebebiyle hak edilmiş kutsal bir cezalandırma olduğunu sık sık tekrarlamaktadır.

Ben her ne kadar, Kutsal Kitap tarafından belirlenmiş ve Yahûdî devletine bağlı olan İsrail topraklarının kabul edilen en uç örneğini seçmiş olsam da, söz konusu sınırlar, İsrail'deki ulusalcı-dinci çevrelerde oldukça popülerdir. Kimi zaman, Kutsal Kitab'ın öngörmüş olduğu daha dar çerçeveli sınırlar da "tarihî sınırlar" olarak gündeme gelmektedir. Ancak, Yahûdî devleti kavramına muhalefet eden küçük bir azınlık dışında, gerek İsrail'de ve gerekse onun diasporadaki Yahûdî destekçileri içinde, bir hak olarak Yahûdîlere bağlı olan toprakların sınırlarını gösteren "Kutsal Kitap sınırları" ya da "tarihî sınırlar" şeklinde bir algılamanın geçerliliğini koruduğu üzerinde mutlaka durmak gerekmektedir. Üstelik, bu sınırların savaş yoluyla gerçekleştirilmesine yönelik itirazlar tamamen pragmatik gerekçelere dayanır. Örneğin, birisi kalkıp, Yahûdîlere ait olan bu toprakların tümünü ele geçirmek için İsrail'in henüz çok güçsüz olduğunu ileri sürebilir; ya da, böylesine devasa boyutlardaki toprağı fetih savaşının Yahûdîlerin çok fazla can kaybına yol açması tehlikesinin, bu toprakların ele geçirilmesinden daha önemli olduğunu söyleyebilir. Ancak Yahûdî normlarına göre hiç kimse, sınırları ne olursa olsun "İsrail topraklarının" Yahûdîlere ait olmadığını söyleyemez. 1993 yılı Mayıs ayında Likud Partisi'nin bir toplantısında konuşan Ariel Sharon, İsrail'in, Kutsal Kitap sınırlarını resmî bir politika konsepti olarak benimsenmesi önerisini resmen gündeme getirmişti. O sırada gerek Likud içinde gerekse dışında, bu öneriye çok az sayıda itiraz olmuştu ve bu itirazların tümü de pragmatik gerekçelere dayanıyordu. Hiç kimse kalkıp Sharon'a, İsrail'in mutlaka elde etmesi gerektiğini öne sürdüğü Kutsal kitap sınırlarının tam olarak nereleri içerdiğini sormadı. Bunlar arasında, bu tarihî sürecin, Marx ve Lenin tarafından ortaya konmuş prensipleri izlediğinden kuşku duymayan ve kendilerine Leninist diyen kişilerin de olduğunu hatırlatmalıyım. Sadece inancın kendisi dogmatik olmakla kalmıyor,

aynı zamanda açıktan tartışmalardan kaçınılarak, bundan kuşku duyulması gerektiği yönündeki düşünceler, totaliter zihin kalıpları oluşmasına yol açıyor. Bu nedenle, İsrail Yahûdî toplumu ile Yahûdî yaşamına öncülük eden ve tamamen Yahûdîlere özgü örgütlerde bir araya gelmiş olan diasporadaki Yahûdîlerin, karakter olarak çok güçlü bir totaliter çizgiye sahip oldukları söylenebilir.

Ancak, "Yahûdî ideolojisi"nin öngörmüş olduğu ilkeler yerine tamamen stratejik ya da emperyalist algılara dayanan İsrail'in büyük bir stratejisi de, devletin başlangıcından beri gelişme göstermiştir. Böyle bir stratejiyi yönlendiren temel ilkelerini yetkin bir biçimde ve tüm çıplaklığı ile ortaya koyan kişi, Askerî İstihbarat eski komutanlarından[2] General Shlomo Gazit idi. Gazit'e göre:

> İsrail'in ana görevi (Sovyetler Birliği'nin çöküşünden beri) kesinlikle değişmemiş ve hayatî bir önemde kalmaya devam etmiştir. Arap-İslâm Orta Doğu'sunun tam ortasında İsrail'in coğrafî konumu, onu, çevresini kuşatan tüm ülkelerdeki istikrarın korunması konusunda adanmış bir bekçi kılmıştır. Onun rolü, var olan rejimleri, radikalleşme sürecinden korumak ve dinî bağnazlık köktenciliğinin yayılması önünde set olmaktır. Bu nedenle, İsrail, kendi sınırlarının ötesinde bile olsa, kendisi açısından tahammül edilemez gördüğü değişiklikleri, gerçekleşmeden önce askerî güç kullanmaya zorlanma pahasına da olsa engelleyecektir.

Başka bir ifadeyle, İsrail, diğer Orta Doğu ülkeleri üzerinde hegemonya kurmayı hedeflemektedir. Gazit'e göre, İsrail'in, Arap rejimlerinin istikrarını hayırsever bir ilgiyle istediğini söylemeye hacet yok sanırım. Gazit'in düşüncesinde, Orta Doğu rejimlerini korumakla İsrail, aslında, her biri Orta Doğu'daki istikrarın güvence altına alınmasıyla yakından ilgilenen gelişmiş Batı ülkeleri için hayatî bir hizmet görmektedir. Üstelik o, İsrail olmaksızın bölgede şu an var olan rejimlerin çoktan çökmüş olacağını; ama onların sadece İsra-

[2] *Yedioth Ahronot*, 27 Nisan 1992.

il'in gözdağı sebebiyle varlıklarını sürdürdüğünü ileri sürüyor. Böyle bir görüşün iki yüzlülüğü bir yana, bu çerçevede La Rochefoucault'un bir deyişi mutlaka yeniden hatırlanmalı: "İki yüzlülük, sefihlerin 'erdem'e ödedikleri vergidir." Toprakların Kurtuluşu (ideolojisi) bu tür bir vergi ödemekten kaçma girişimi olsa gerek.

Gazit tarafından gayet açık ve doğru biçimde ifade edilen, İsrail'in ideolojik olmayan politikalarının tüm kök ve dallarına muhalefet ettiğimi söylemeye gerek yok her halde. Bununla birlikte, Yahûdî ideolojisinin motive ettiği Ben Gurion ya da Sharon gibilerin politikalarının oluşturduğu tehdidin, her ne kadar büyük bir cürüm olsa da İsrail'in tamamen emperyalist dürtülerle giriştiği politikalardan daha kötü olduğunun farkındayım. İdeolojilerin motive ettiği diğer rejimlerin uyguladığı politikaların sonuçları da aynı yöne işaret etmektedir. İsrail'in politikasında, Yahûdî ideolojisine dayanan bu çok önemli bir unsurun varlığı, bu işin siyasal açıdan analizini çok daha zorunlu hale getirmektedir. Bu ideoloji, bu kitabın da ana konusunu oluşturan antik Yahûdîliğin, "Yahûdî olmayan" insanlara karşı tutumuna dayanmaktadır. Söz konusu davranışlar, bilinçli ya da bilinçsiz biçimde, zorunlu olarak çoğu Yahûdî'yi etkilemektedir. Bizim buradaki amacımız, antik Yahûdîliği gerçek anlamda tartışmaktır.

Yahûdî ideolojisinin çoğu Yahûdî üzerindeki etkisi ne kadar güçlenirse, bu olgu kamuoyu tartışmalarından o kadar çok gizlenmektedir. Bizim yaptığımız türden bir tartışma, (umarız), tıpkı anti semitizm ve diğer ayrımcılık, şövenizm ve ırkçılık türlerine karşı duyulana benzer şekilde, insanların Yahûdî şövenizmi ve Yahûdîlerin "Yahûdî olmayanlara" karşı beslediği küçümse duygularına karşı da aynı tutumu benimsemelerine yol açacaktır. Sadece anti-semitizmin değil, bilakis onun tüm tarihî kökenlerinin de geniş kapsamlı bir izahatı, bu olguya karşı mücadelenin temeli olabilir. Aynı şekilde ben, Yahûdî şövenizmi ve dinî fanatizminin tüm yönleriyle ortaya konmasının da, bu olgulara karşı mücade-

lede temel olabileceğini umuyorum. 50 ya da 60 yıl öncesinde yaygın olan durumun tam tersine, bugün Yahûdî şövenizmi ve dinî fanatizmin siyasal etkilerinin anti-semitizmin oluşturmuş olduğu etkilerden çok daha büyük olduğu bir gerçektir. Ancak başka bir takım önemli hususlar da yok değil. Ben şahsen, anti-semitizm ve Yahûdî şövenizmi ile aynı anda mücadele edilebileceğine şiddetle inanıyorum.

Saklı bir ütopya mı?

Bu tür tutumlar geniş biçimde benimsenene kadar, Yahûdî ideolojisine dayanan İsrail politikalarının gerçek tehlikesi, salt stratejik kaygılara dayanan politikaların oluşturduğu tehditten daha büyük olmayı sürdürecektir. İki tür siyaset arasındaki fark, Hugh Trevor-Roper'in bunları "Platonic" ve "Makyavelist" kelimeleri ile nitelendirdiği *"Sir Thomas More and Utopia"*[3] adlı denemesinde mükemmel biçimde betimlenmiştir:

> Machiavelli, politikadaki zorunluluklar konusunda getirmiş olduğu önerilerden dolayı en azından özür diledi. O, gücün ve hilenin gerekliliği konusunda pişmanlık duymuş ve onları başka bir isimle nitelendirmemiştir. Ama Platon ve More, bu kelimeleri kutsallaştırdı, kendilerinin ütopik cumhuriyetlerinin devamı için onları kullandılar.

Benzer şekilde, Kutsal Kitap'ta çizilen sınırları gerçekleştirme çabasındaki "Yahûdî devleti" adlı ütopyanın gerçek inananları, dinin ya da laikleştirilmiş din prensiplerinin kullanımını kutsallaştıran politikaları sebebiyle, Gazit tipi stratejistlerden daha tehlikelidir. En azından Gazit, İsrail zorbalığının Arap rejimlerinin çıkarına olduğunu belirtmek ihtiyacı hissederken, Ben Gurion, Dâvûd ve Süleymân krallığının yeniden kurulmasının Yahûdî devleti dışında başka kişilere de yarar sağlayacağını göstermeye bile tenezzül etmiyor.

"Yahûdî ideolojisine" dayanan İsrail politikalarını analiz

[3] Hugh Trevor-Roper, *Renaissance Essays*, Fontana Press, London, 1985.

etmek için "Platonizm" mantığının kullanılması, bu nedenle garip karşılanmayacaktır. Bu, çok sayıda uzmanın da dikkatini çekmiştir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri olan Moses Hadas, Talmud bilginlerince kurulmuş olan "klasik Yahûdîliğin" kaynağının Platon etkisine dayandığını ve özellikle de Platon'da görülen Sparta imajına yaslandığını öne sürer.[4] Hadas'a göre, Makkabiler döneminde (M.Ö. 142-63) Yahûdîler tarafından benimsenmiş olan Platoncu siyasal sistemin en önemli özelliği, "İnsan davranışının her evresinin, gerçekte bir idareci tarafından ustalıkla yönetilen dinî yaptırımlara boyun eğmesi"dir. Her halde, klasik Yahûdîliği ve hahamların onu beceriyle kullanma yöntemlerini Platoncu tanımlamadan daha iyi ifade eden başka bir yol yoktur. Hadas özellikle, Platon'un kendi programının hedefleri olarak özetlediği şeyleri, Yahûdîliğin benimsemiş olduğunu iddia etmektedir. Aşağıdaki paragrafta daha iyi anlatılıyor:

> Temel prensip şu idi; kadın ya da erkek olsun hiç kimse kendisine (yetkili) bir memur tarafından yetki verilmeksizin ve hiç kimse kendi düşüncesiyle ciddî ya da şaka tamamen kendi sorumluluğu ile herhangi bir adım atamaz. Savaş zamanında olduğu gibi barışta da, gözleri kendisinden üstteki memurda olarak yaşamalıdır... Özet olarak, zihni, birey olarak ya da ne yapacağını bilen biri olarak düşünmeyecek şekilde terbiye etmeliyiz. (*Yasalar, 942 ab*)

Bu metinde geçen "bir memur" yerine "haham" kelimesini koyarsak, klasik Yahûdîliğin mükemmel bir imajını elde etmiş oluruz. Klasik Yahûdîlik; İsrail Yahûdî toplumunu hâlâ derinden etkilemekte ve İsrail politikalarını büyük ölçüde belirlemektedir.

Yukarıda naklettiğimiz pasaj; Karl Popper'in "kapalı bir toplumun" esaslarını incelediği *"The Open Society and Its Enemies"* (Açık Toplum ve Düşmanları) adlı kitabından seçilmiştir. Antik Yahûdîlik ve onun iki varisi "Yahûdî Ortodoksluğu" ve "siyonizm" İsrail'de uygulandığı üzre açık toplum anlayışının ezelî iki düşmanıdır. Gerek şu andaki Yahûdî ideolojisine dayansın, ya da şimdikinden daha fazla

Yahûdî karaktere sahip olursa gerekse Yahûdî ortodoksluğuna, bir Yahûdî devleti, kesinlikle açık bir toplum olamayacaktır. İsrail Yahûdî toplumunun karşı karşıya bulunduğu iki seçenek vardır. Ya, ABD politik yapısı üzerindeki nüfuzu sayesinde ve nükleer silah kullanma tehditleri ile varlığını devam ettirebilen tamamen kapalı ve savaşçı bir getto (Arap kölelerin desteklediği Yahûdî Sparta'sı) olacak, ya da açık bir toplum olmayı deneyecek. Tabii ki bu ikinci seçenek, Yahûdî şövenizmi ve seçkinciliğinin var olduğunu kabul edip, Yahûdîlerin, "Yahûdî olmayan" kişiler hakkındaki tutumlarını dürüst biçimde ortaya koyup, Yahûdî geçmişinin hakkaniyetli bir şekilde araştırılmasına bağlıdır.

II. BÖLÜM

ÖNYARGI VE YALAN

Bu konuyla ilgili olarak yazmanın ilk zorluğu, "Yahûdî" kelimesinin son 150 yıl içinde birbirinden oldukça farklı iki anlamda kullanılmış olmasıdır. Bunu anlayabilmek için kendimizi bir an için 1780 yılında hayal edelim. O sırada, "Yahûdî" kelimesinin evrensel olarak kabul edilen anlamı, temelde, Yahûdîlerin kendi kimliklerini oluştururken anladıkları ile uyuşuyordu. Bu kimlik, öncelikle dinî idi; ancak bu dinin emirleri, Yahûdîlerin günlük hayatlarının her yanını etkileyip, toplumsal, bireysel davranışları ile kendi aralarındaki ilişkileri yönlendirdiği kadar, Yahûdî olmayanlarla ilişkilerini de belirliyordu. Herhangi bir Yahûdî'nin, çevresindeki Yahûdî olmayanlardan birinin evinde bir bardak su dahi içemeyeceği, o döneme ilişkin abartısız gerçeklerden biridir. Yahûdî olmayanlara karşı davranışın temel yasaları, Yemen'den New York'a kadar tüm Yahûdî topluluklarında aynı ölçüde geçerliydi. Bu yanıyla, 1780'lerdeki Yahûdîleri hangi terimle tanımlarsak tanımlayalım –ki benim, "ulus" ve "halk"[1] gibi kavramlar hakkında metafizik bir takım tartışmalara girmeye niyetim yok-, şu açık ki; bu dönemdeki tüm Yahûdî toplulukları, içinde yaşadıkları Yahûdî olmayan top-

[1] Yahûdîler kendilerini dine dayalı bir şekilde tanımlayarak, "dinî bir topluluk" ya da daha doğrusu "dinî bir ulus" (religious nation) olduklarını söylerler. "Bizim halkımız, Torah'dan dolayı oluşmuş bir halktır." X. Yüzyıl'da yaşamış en yüksek dinî otoritelerden biri olan Rabbi Sa'adia Hagga'on'a ait bu deyiş, Yahûdî halkını tanımlamak için kullanılan en meşhur sözdür.

lumlardan tamamen ayrı bir yaşam sürüyorlardı.

Ancak, tüm bunlar, Hollanda ve İngiltere'de başlayarak Fransız devrimi ile devam eden ve bu devrimin yolundan giden tüm ülkelerde kendini gösteren, sonunda da XIX. Yüzyıl monarşilerinde şahit olduğumuz iki paralel süreçle birlikte değişti: Yahûdîlerin bireysel haklar konusunda oldukça önemli kazanımlar elde etmeleri ve Yahûdî topluluğunun kendi üyeleri üzerindeki yasal gücünün tamamen çözülmesi. Burada, her iki sürecin de aynı anda geliştiğine ve (önceki unsura göre daha az bilinse de) ikincisinin çok daha önemli olduğuna dikkat çekmeliyiz.

Roma İmparatorluğu'nun son döneminden beri, Yahûdî toplulukları kendi üyeleri üzerinde olağanüstü yasal yetkilere sahip bulunuyordu. Bu yetki, sadece sosyal baskının gönüllü biçimde harekete geçirilmesi aracılığı ile değil; aynı zamanda, kırbaçlama, hapis ve sürgün gibi haham mahkemelerinin tüm cezalandırma yöntemlerinde görülen açık baskı gücüyle ortaya çıkıyordu. İspanya ve Polonya başta olmak üzere birçok ülkede, cemaat kendi içinde ölüm cezası verebilmekte ve bu uygulanmakta, kimi zaman da mahkumun ölene kadar kırbaçlanması gibi zâlimâne yöntemler kullanmaktaydı. Yasa ve düzeni koruma adına bu uygulamalardan çıkarı olmasının yanı sıra, kimi durumlarda maddî kazanç bile sağlayan Hristiyan ve Müslüman yönetimler. tüm bunlara izin vermekle kalmamış; hatta teşvik dahi etmişlerdir. Örneğin; İspanya arşivlerinden XIII. ve XIV. Yüzyıl'a ait olanlar içinde, Kastilya ve Aragon'daki Katolik krallıkların, "Yahûdîlerce Şabat (Cumartesi) bayramının sıkı biçimde uygulanması için çalışan hahamlarla işbirliği yapılmasını emreden" buyruklarına ilişkin ayrıntılı kayıtlar bulunmaktadır. Niçin? Çünkü, Şabat'ı ihlâl ettiği için haham mahkemesi tarafından ne zaman bir Yahûdî para cezasına çarptırılsa, oldukça kârlı ve etkili düzenleme ile söz konusu paranın onda dokuzunun krala verileceği öngörülüyordu. Yine benzer bir örnek, Yahûdîlerin bireysel hakları sahip oldukları Avusturya İmparatorluğu için daha sonra özerk Macaristan krallı-

ğında yer alacak olan Pressburg (şimdiki Bratislava) hahamı olan Rabbi Moshe Sofer tarafından 1832'den kısa bir süre önce yazılmış olan bir fetvadan alıntı yapılabilir.[2] Sofer, Viyana'daki Yahûdî topluluğunun suçluları cezalandırma konusundaki yetkilerini yitirmiş olmasının yasını tutarak, oradaki Yahûdîlerin dinî emirleri yerine getirme konusunda ilgisiz olduklarını söyleyerek şunları ekliyor: "Ben burada, Pressburg'ta, daha önemsiz tatillerde bir Yahûdî'nin dükkanının açmaya cüret ettiğini duyarsam, onu tutuklatmak üzere derhal bir polis gönderirim."

Tüm bunlar, modern ulus devletlerin ortaya çıkışından az önce Yahûdîlerin içinde bulunduğu sosyal gerçekliğin çok önemli vechesidir: Yahûdîliğin dinî kurallarının, Yahûdîlere eğitim yoluyla aşılanması ve onlara itaatının sağlanması fizikî baskılarla dayatılıyordu. Bir kişi bundan sadece, çoğunluğu oluşturan toplumun dinine girerek kurtulabilirdi. Dinî krizler sırasında yaşananlar hariç, belli koşullarda bu sosyal kırılmaya yol açıyordu, bu nedenle de çok kullanışlı değildi.[3]

Ancak, modern ulus devletlerin oluşum süreci başlayınca, Yahûdî topluluğu, kendi üyesi olan Yahûdî bireyleri cezalandırma ya da onların gözünü korkutma gücünü yitirdi. Böylece, insanlık tarihinin bütünü içindeki en totaliter yapılardan olan "kapalı toplumlardan" en kapalı olan birinin bağı çözülmüştü. Bu liberalleşme işi, çoğunlukla dışarıdan gelmişti; ama yine de içerden bu işe yardımcı olan Yahûdîler de vardı. Böylesi bir liberalleşme, geleceğe dönük olarak oldukça ciddî sonuçlar taşıyordu. Almanya örneğinde olduğu gibi, (A.J.P Taylor'un analizine göre) kanun önünde eşitlik ve bireysel haklar gerçeği Almanya'ya, Fransız Devrimi ve Napolyon'un orduları ile girdiğinden, bu ülkede "vatanseverli-

---

2 1782'de, İmparator II. Joseph tarafından.

3 Bunların tümü, Yahûdîlerin kendi dinlerini mucizevî ya da özel mistik güçler sayesinde koruyabildikleri propagandasını yapmak için, genel Yahûdî tarihçiliği tarafından atlanmıştır.

ğe" tepki hareketiyle ittifak kurulması çok kolay olmuştu ve birisi kalkıp özgürlüğü "Alman dışı" (un-German) olarak nitelendirebilirdi. Bu nedenle de insânî ideal ve fikirler ile hukukun üstünlüğü -demokrasi demiyorum- gibi Yahûdî çıkarları için de kullanılabilir ilkelere karşı "Yahûdîlik dışı" ya da "Yahûdî karşıtı" oldukları gerekçesiyle başta İsrail'dekiler olmak üzere tüm Yahûdîler arasında etkili saldırılar oluşması zor olmamıştır. Özellikle de aynı ilkeler Araplar tarafından gündeme getirildiğinde Yahûdî çıkarları için geçerliliğini kaybetmektedir. Yine tıpkı Almanya ve diğer Orta Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, bu durum, içinden "uygun olmayan tüm gerçeklerin" çıkarıldığı sahte ama duygusal ve bir o kadar da ultra-romantik Yahûdî tarihselciliğinin çıkışına yol açmıştır.

Bu nedenle, hiç kimse Hannah Arendt'in geniş hacimli devasa eserlerinde totaliterizm ya da Yahûdîlik ya da her ikisi konusunda fazla bilgi bulamaz.[4] Almanya'daki Yahûdî toplumunun XVIII. Yüzyıl'daki nasıllığına ilişkin çok küçük bir ima ise şunlardan bahseder: kitapların yakılması, yazarların infaz edilmesi, muskaların mûcizevî gücü konusundaki tartışmalar, Almanca'nın öğretilmesi gibi "Yahûdîlik dışı" çok temel eğitim unsurlarının yasaklanması.[5] Yine aynı şekilde, İngilizce dilinde (Batılılarca) kaleme alınmış olan sayısız Yahûdî tarihi kitabında da, (şu günlerde belli çevrelerde moda olan) Yahûdî mistisizminin Yahûdî olmayan insanlara karşı "onları Şeytan'ın dudakları olarak kabul eden" tutumu konusundaki temel gerçekleri de bulamazsınız. Onlardan şeytanlaşmamış olan birçoğu da gerçekte zaten Yahûdî rûhuna sahip olan kişilerdir. Onlar, Şeytan, göklerdeki ikametgâhında oturan Kutsal Kadın'ın (*Holy Lady*=Kabbala'ya göre

[4] Örneğin, onun *Origins of Totalitarianism* bölümünde hatırı sayılır bir bölüm Yahûdîlere ayrılmıştır.

[5] XVIII. Yüzyıl'ın sonlarında, hahamların koyduğu kurallar gereği Alman Yahûdîleri Almanca'yı sadece İbrani harfleri ile yazabilirlerdi. Yoksa cezası aforoz edilmek, kırbaçlanmak vs. idi.

daha genç olan erkek Tanrı'nın eşi ve kız kardeşi, tanrılığın dişi olan unsurlarından biri durumundaki *Shekhinah*) ırzına geçtiğinde rûhunu kaybetmiş olan kişilerdir. Gershom Scholem gibi büyük uzmanlar, bu otoritelerini, en popüleri en haysiyetsiz ve yanıltıcı olan "hassas" alanlardaki hileler dizgesine borçludur.

Ancak, M.S. 200'den[6] bu yana ilk defa yaşanmış olan bu liberalleşme sürecinin sosyal sonuçları çerçevesinde, bir Yahûdî, yaşadığı ülkenin yasaları çerçevesinde dilediği gibi özgür olabilmiş, başka bir dine geçerek özgürlüğünün bedelini ödemek zorunda kalmaktan kurtulmuştur. Modern dillerde yazılmış kitapları okuyup öğrenme özgürlüğü, hahamlarca onaylanmamış İbranice kitaplar okuyup yazma özgürlüğü, kosher (Yahûdî yeme kuralları) sınırlaması olmadan dilediğini yeme özgürlüğü, cinsel yaşamı düzenleyen bir sürü saçma sapan tabuya aldırınama özgürlüğü, -aralarında çok günah olan yasaklanmış düşünceler dahil- dilediğini düşünme özgürlüğü gibi tüm haklar modern ya da (anti-semitik ve baskıcı oldukları halde) mutlakiyetçi Avrupa rejimlerindeki Yahûdîlerin yasal hakları haline geldi. Rus Çarı I. Nicholas, en kötü anti-semitiklerden biriydi ve ülkesindeki Yahûdîler aleyhine çok sayıda yasa çıkarmıştı. Ancak o bile, -sadece gizli polis konusunda değil, resmî polis ve jandarma konusunda da- yasal ve hukukî kuralları güçlendirerek, Yahûdîlerin kendi hahamlarının emri ile öldürülmelerini zorlaştırmıştı. Aynı dönemde, 1795 öncesi Polonya'da bu iş (hahamların idam emri) oldukça kolaydı. Resmî Yahûdî tarihi, Nicholas'ı her iki konuda da (hem anti semitik olması hem de haham özerkliğini sınırlaması) kınamaktadır. Örneğin; 1830'ların sonunda Ukrayna'nın küçük bir Yahûdî kasabasının "Kutsal Haham'ı" (*Tzadik*), sapkın olduğuna hükmettiği

[6] Roma İmparatorluğu ile Yahûdî liderleri arasındaki anlaşma olduğunda, imparatorluk sınırları içindeki Yahûdîler, bu liderlerin ekonomik ve cezaî kontrolü altına girdiler ve haham mahkemeleri de, Yahûdîler arasındaki düzeni sağlamakla görevliydi.

bir kişinin kasaba hamamının kaynar su dolu kazanına atılmasını emretmişti. Çağdaş Yahûdî kaynakları, büyük bir şaşkınlık ve dehşet ile, rüşvetin bu olayda fazla işlemediğini ve sonuçta suçlu ile bizzat bu kutsal adamın da acı biçimde cezalandırıldığını belirtirler. 1848 öncesi Avusturya'daki Metternich rejimi de, Yahûdîlere karşı dost canlısı olmayıp kötü davranıyordu. Ancak, liberal Yahûdî hahamları da dahil hiç kimsenin zehirlenmesine izin verilmiyordu. Ancak rejimin geçici olarak zayıfladığı 1848 yılında, Lemberg'in Galician kentindeki Yahûdî topluluğunun liderlerinin ilk düşündüğü şey, yeni elde ettikleri bu özgürlüklerini, kentteki küçük bir Yahûdî topluluğunun Almanya'dan getirttiği liberal bir hahamı zehirlemek yönünde kullanmak oldu. En büyük suçu ise, o sıralar yeni yeni icat edilmiş olan Bar Mitzvah törenini (Yahûdî bir erkek çocuğu 13 yaşına bastığında, bunu kutlamak üzere düzenlenen bir seremoni –çev.) savunması ve bizzat yapmasıydı.

Dışarıdan özgürleşme

Son 150 yıl içinde "Yahûdî" kelimesi, özellikle İngilizce'nin konuşulduğu ülkelerde, muhatap oldukları Yahûdîlerin genel olarak tüm Yahûdîleri temsil ettiğini düşünen iyi niyetli insanları büyük bir yanılgı içine düşüren çifte anlam kazanmıştır. Doğu Avrupa ve Arap ülkelerindeki Yahûdîler, kendi dinlerinin ve (Yahûdî) topluluklarının zulmünden, dışsal güçlerin baskısıyla oldukça geç bir dönemde ve iç sosyal değişim için hiç de elverişli olmayan koşullar altında kurtulmuştur. Karşılaşılan birçok durumda, özellikle de İsrail'dekilerde, eski toplumsal anlayış, aynı ideoloji ve aynı sahte tarih konsepti muhafaza edilmiştir. Bunlar, "ilerici" ve "solcu" harekete katılmış olan kimi Yahûdîlere dahi uygulanmıştır. Radikal, sosyalist ve komünist partiler biraz daha yakından incelendiğinde, sadece İsrail'deki "Yahûdî çıkarlarını" korumak ve Yahûdî olmayanlara yönelik ayrımcılığa katkı sağlamak amacıyla bu hareketlere katılmış bulunan kişilerdeki, üzeri örtülmüş Yahûdî şövenizmi ve ırkçılığına

ilişkin çok sayıda örnek bulunabilir. Bizim işaret ettiğimiz gerçeklerin kıyıda köşede kalmış nadir uygulamalar olmadığını görmek için kişinin yapması gereken, Yahûdî olmayan İsrail vatandaşlarını büyük bir titizlikle dışladığından ötürü ırkçı birer kurum olan kibbutzlar hakkında Yahûdî sosyalistlerin yazdıkları yazıları incelemeleri yeterlidir.[7]

Cehalete ya da iki yüzlülüğe dayanan etiketlerden kaçınarak, böylece "Yahûdî" kelimesinin ve onunla aynı kökten gelen versiyonlarının iki farklı ve birbiriyle çelişen sosyal grupları ifade ettiğini görebiliriz. İsrail'in son politikaları sebebiyle de, ikisi arasındaki aralık da hızla yok olmaktadır. Bir yanda, yukarıdan beri tartışmasını yaptığımız geleneksel totaliter anlayış, diğer yanda Karl Popper'in "açık toplum" olarak nitelendirdiği fikirler dizisini içselleştirmiş Yahûdîler. (Tabii ki, başta ABD'dekiler olmak üzere bu fikirleri içselleştirememiş ama bir tür benimseme gösterisi yapmaya çalışan Yahûdî topululukları da var.)

Yahûdîlerin karakteristik özelliği olduğu zannedilen her şey, -ki ben bunlarla Batı'daki sözüm ona hödük entelektüellerin Yahûdîlere atfettikleri davranışları kastediyorum- Yahûdî tarihinin büyük bir bölümünde habersiz olunan modern özelliklerdir ve ancak totaliter Yahûdî topluluğunun güç kaybetmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Örneğin; ünlü Yahûdî mizahını ele alın. XIX. Yüzyıl'dan önce İbrani literatüründe mizahî unsurlar çok ender olduğu (ve XIV. Yüzyıl ve XVII. Yüzyıl İtalyası ile Müslüman İspanya'daki gibi Yahûdî üst sınıfının göreceli olarak hahamların boyunduruğundan bağımsız olduğu ülkelerdeki gibi çok kısa süreli olduğu) gibi, diğer din mensupları ile alay edilmesi dışında, Yahûdî dini tarafından mizah ve şaka katı biçimde yasaklanmıştı. Hahamlar ve topluluk liderlerini hicvetmek, küçük

[7] Kendim sosyalist olmadığım halde bunu yazıyorum. Ama, kendimin katılmadığı bu prensipleri gerçekleştirmek için onurlu bir mücadele veren insanlara da saygı duyarım. Ama buna karşın, kişisel ya da grupsal çıkarlar uğruna doğru ya da yanlış evrensel prensiplerin kullanılması bir o kadar aşağılık ve onursuzca bir davranıştır.

çaplı bile olsa, tıpkı Latin Hristiyanlığında (kendi din adamlarına karşı) olduğu gibi Yahûdîlik tarafından da içselleştirilmemişti. Tıpkı Sparta'da hiçbir komedi olmamasındaki gibi aynı gerekçelerle, Yahûdî komedisi diye bir şey hiçbir zaman var olmamıştır.[8] Ya da eğitim sevgisini ele alalım. İçeriğinden ötürü bizzat kendisi zaten alçaltıcı ve dejenere edici olan salt dinî eğitim hariç, Avrupa Yahûdîleri (ve küçük çaplı olarak Arap ülkelerindeki Yahûdîler) 1780'den önce (Talmud ve Yahûdî mistisizmi ile ilgili konular hariç) her türlü eğitim faaliyetini küçümseme ve o işten soğutma konusunda başı çekiyordu. Eski Ahid'in büyük bir bölümü, kutsal konular dışındaki İbrani şiiri ve Yahûdî felsefesi ile ilgili kitapların büyük bölümü okunmadığı gibi, büyük bir bölümü lanetlenmişti. Diğer dillere ilişkin çalışmalar tıpkı matematik ve fen bilimleri gibi sıkı biçimde yasaklanmıştı. Coğrafya[9], tarih –hatta Yahûdî tarihi- hakkında hiçbir şey bilinmiyordu. Yahûdîlerin genel karakteristiği olduğu zannedilen "eleştirel düşünce" kesinlikle yoktu ve her şey yasaklanmıştı, her şeyden korkuluyordu ve bu nedenle de çok makûl yenilikler ya da çok masum eleştiriler bile şiddetle cezalandırılırdı.

O, en rezil batıl inanışın, fanatizmin ve cehaletin içine gömülüp kalmış bir dünya idi. Öyle bir dünya ki, İbranice kaleme alınmış coğrafya üzerine ilk çalışmanın önsözünde (1803'te Rusya'da yayınlanmıştı); büyük hahamların Amerika kıtasının varlığını inkar etmeleri ve böyle bir kıtanın varlığının imkansız olduğunu söylemeleri hakkında şikayet cümleleri kullanılıyordu. İşte böyle bir dünya ile, bugün Batı'da Yahûdîlerin genel karakteristiği olarak çizilen dünya arasında, yanlış yerde kulla-

---

8 Doğrusu, Ortodoks Yahûdîliğin birçok özelliği, Platon'un siyasal etkisi sebebiyle Sparta'dan alınmıştır. Bu konuda bkz. Moses Hadas'ın *Hellenistic Culture, Fusion and Diffusion*, (Columbia University Press, New York, 1959)

9 Filistin'in ve yakın çevresinin coğrafyasını öğrenmek de dahil. Bu, Polonya ve Rusya gibi ülkelerdeki sinagogların genel eğilimini göstermektedir. Yahûdîlerin, Kudüs'e dönerek dua ettikleri farzedilse de, onun ne yönde olduğu konusunda bulanık fikirlere sahip olan Avrupa Yahûdîleri, onun doğu yönünde olduğunu zannederdi. Oysa gerçekte güneye dönmeliydiler.

nılan (Yahûdî) ismi dışında hiçbir ortak nokta bulunmamakta.

Ancak, bugünün Yahûdîlerinin büyük bir bölümü, kendilerinin yitik cenneti olan böyle bir dünyanın özlemini çekmekte ve aslından kendisinden çok da bağımsız olmadıkları bu kapalı toplumun rahatını istemekte. Siyonist hareketin büyük bölümü, bu toplumu yeniden inşa etmeyi istemekte ve bu kesimler harekete hakim bulunmaktadır. İsrail'in Batı'daki kafası karışık zavallı dostlarını şaşırtan, İsrail politikalarının birçoğunun ardındaki ana motivasyon kaynağı; öncelikle tepki olarak izah edilebilir. Yani son iki yüzyıldır gelişmekte olan siyasal anlayışa tepkidir: Zorunlu olduğu kadar bir çok açıdan yenilikçi ve bu nedenle de yanıltıcı olan sürece tepki göstererek, Yahûdî geçmişindeki kapalı topluma dönüş (özlemi).

Anlamanın önündeki engeller

Tarihî olarak şu rahatlıkla görülebilir ki, kapalı olan hiçbir toplum kendini tanımlama işiyle ilgilenmez; zira böyle bir tanımlama işi aslında eleştirel analizlerin bir parçası ve üstelik "yasaklanmış kritik düşüncelerin" cesaretlendirilmesi anlamına gelecektir. Bir toplum ne kadar açık olursa, gerek şu anı ve gerekse geçmişiyle ilgili olarak, kendini tanıma ve eleştirme konusunda o kadar ilgili olur. Ancak, bir toplumun entelektüelleri, hali hazırda kısmen de olsa zaten açık bir toplum durumundaki bir halkı geçmişin totaliter ve kapalı koşullarına yeniden sürüklemek isterse ne olacak? Cevabı basit: eski (olumlu) sürecin araçları –felsefe, fen bilimleri, tarih ve özellikle de sosyoloji-, entelektüellerin bu ihaneti konusunda en etkili enstrümanlar hale gelecektir. Söz konusu aydınlar bu araçları, kandırma işlerinin hizmetinde kullanacak ve dejenerasyon sürecinde faydalanacaklardır.

Klasik Yahûdîlik[10], kendini tanımlama konusuyla çok az

10 Bu bölüm boyunca, M.S. 800'lerde çıkmış ve XVIII. Yüzyıl'ın sonlarına kadar sürmüş olan haham Yahûdîliğini kastetmek için "klasik Yahûdîlik" terimini kullanacağım. Olur olmaz şekilde birçok yazar tarafından kullanılan "Standart Yahûdîlik" terimini ise, gereksiz birçok yan anlamları sebebiyle kullanmaktan kaçındım.

ilgilendiği gibi, (Talmud) bilgisi almış olsun ya da olmasın, kendini yine bizzat kendi üyelerine izah etme konusuyla da uğraşmaz.[11] Yahûdî tarihinin, kuru bir analitik tarzda bile olsa yazımı, I. Yüzyıl'ın sonlarındaki Josephus Flavius zamanında tamamen kesilmiş ve Yahûdîlerin güçlü İtalyan etkisi altında bulundukları bölgelerde kısa dönemli de olsa canlanış gösteren Rönesans'a kadar bu kesinti sürmüştür.[12] Karakteristik olarak hahamlar, Yahûdîlerden, genel tarihten daha fazla korkuyordu. Tarih konusunda İbranice yayınlanan ilk modern kitap (XVI. Yüzyıl'da) "Fransa ve Osmanlı Kralları Tarihi" (*History of the Kings of France and of the Ottoman Kings*) başlığını taşıyordu. Daha sonra yayınlanan kitaplar Yahûdîlerin maruz kaldığı cezalara ilişkindi. Yahûdî tarihi üzerine (antik dönemlerle ilgili) doğru dürüst yazılan ilk kitap[13] derhal yasaklanmış ve en üst hahamlık otoritelerince gizlenerek, XIX. Yüzyıl'da ancak ortaya çıkabilmiştir. Üstelik Doğu Avrupa'daki haham otoriteleri, Talmud ile ilgili olmayan her türlü çalışmayı, içinde aforoz edilmeyi gerektiren özel bir unsur bulunmasa dahi, yasaklamıştı. Çünkü, bu tür çalışmalar, Talmud çalışmak üzere ayrılması gereken ya da -Talmud uzmanlarına verilmek üzere- para kazanmak için kullanılabilecek olan vakitten çalınarak yapılacaktı. Tek bir çıkış yolu kalmıştı; o da, tuvalette harcanan zaman. Bu pis yerlerde kutsal çalışmalar yapılması yasaklanmıştı ve bunun için de böylesi bir yerde tarih okunmasına, İbranice yazılmış olması ve Yahûdîlik dışı unsurlara adanmış tamamen seküler bir tarzda olması koşuluyla izin verilmişti. (Bu dönemde, Fransız krallarının tarihini öğrenmeye kendini adamış çok

---

11 İskenderiyeli Philo gibi Hellenistik dönem Yahûdî çalışmaları istisnadır. Bunlar, klasik Yahûdîliğin mutlak hakimiyetini kurmasından önce yazılmıştır. Bunlar sonradan Yahûdîler arasında sindirilmiş ve sadece bazı Hristiyan keşişler aracılığı ile, o da, kendi yorumlarına göre saklanmıştır.

12 M.S. 100 ile 1500 yılları arasındaki dönem boyunca, iki seyahat kitabı ve bir tane de talmud çalışmaları tarihi kitabı yazılmıştır. Bu kitap da, çok kısa, yanlış ve kasvetli idi. Yazarı ise küçümsenen filozof Abraham ben-David, (1170) idi.

13 Ferrara'lı 'Azarya de Rossi, *Me'or 'Eymayim*, İtalya, 1574.

az sayıdaki Yahûdî'nin komşularına sürekli kabızlıktan şikayet ediyor olduğunu bir hayal edin). Sonuç olarak, yaklaşık 200 yıl önce, Yahûdîlerin büyük bir bölümü sadece Amerika'nın varlığı konusunda değil, aynı zamanda Yahûdî tarihi ve kendi dönemlerinde başka bölgelerde yaşayan diğer Yahûdîlerin durumu hakkında derin bir karanlık içindeydi. İşin kötüsü böyle sürmesinden herhangi bir şikayetleri de yoktu.

Totaliter bir tarih

Ancak, Yahûdîlerin o sıralarda hoşnut olmalarına izin verilmeyen bir alan vardı; o da, Talmud'daki ifadelere ve tamamen Hristiyanlık karşıtı ya da daha geniş anlamıyla Yahûdî olmayan tüm insanlara karşı düşmanca unsurlar içeren Talmud literatürüne yönelik Hristiyan saldırıları idi. Bu meydan okumanın, göreceli olarak Hristiyan-Yahûdî ilişkilerinin son döneminin başladığı XIII. Yüzyıl'dan bu yana geliştiğini hatırlatmak gerekir. (Bu tarihten önce, Hristiyan yöneticiler İncîl ya da daha genel gerekçeleri kullanarak Yahûdîliğe saldırırdı. Ancak aynı otoritelerin Talmud'un içeriği konusunda oldukça bilgisiz oldukları görülmekteydi.) Hristiyanların Talmud'a yönelik düşmanlığı, Talmud konusunda çok bilgili olan Yahûdîlerin, Hristiyan felsefesinin Aristotalyen (ve böylece evrensel) karakterinin güçlenmesiyle gelişen halinden etkilenerek Hristiyanlığa geçmesi ardından başladı.[14]

Talmud ve onun gölgesinde geliştirilen Talmud literatürünün, özellikle Hristiyanlığa yönelik çok saldırgan ifade ve prensipler içerdiğini başta belirtmek gerekiyor. (Talmud'un Yahûdî olmayan insanlar konusundaki çizgisi 5. bölümde ayrıntılı olarak tartışılacaktır.) Örneğin, Îsâ hakkında edebe aykırı birçok cinsel ithamlara ilave olarak Talmud, onun cehennemde kaynayan dışkının içine daldırılacağını belirtir.

[14] En bilinenleri İspanya'dakilerdi. Örneğin Master Alfonso 1320 yılında, Santa Maria'dan Paul 1390 yılında din değiştirmiş ve 1415'de Burgos'a rahip olarak atanmıştır. Bunlara benzer Batı Avrupa'da daha birçok hadise zikredilebilir.

Bu ifadenin dindar Hristiyanlara Talmud'u sevdireceği hesaplanmıyordu her halde. Ya da herhangi sıradan biri bile, Yahûdîlerin ellerine geçen Yeni Ahid'in (İncîl) herhangi bir kopyasını, eğer mümkünse kamuoyunun önünde yakmakla yükümlü olduğunu emreden ilkeleri rahatlıkla bulabilir. (Bu ilke bu gün yürürlükte olduğu gibi, kâğıt üzerinde kalmayarak bizzat uygulanmaktadır. 23 Mart 1980 tarihinde Kudüs'te yüzlerce İncîl nüshası, kamuoyunun gözleri önünde ve törenle İsrail Din İşleri Bakanlığı'nın desteklediği Yahûdî örgütü Yad Le'akhim'in gözetiminde yakılmıştır.)

Böylece, Avrupa'da XIII. Yüzyıl'dan itibaren Talmudçu Yahûdîliğe karşı çoğu açıdan haklı gerekçeleri olan güçlü bir saldırı gelişti. Burada, küçük kasabalardaki keşişler tarafından propagandası yapılan mizaç haline gelmiş suçlamalara benzer cahilce ithamları değil, dönemin en mükemmel Avrupa üniversitelerinde yapılmış olan ve Orta Çağ koşulları altında yapılabilecek en dürüst tartışmaları referans olarak alıyoruz.[15]

Peki tüm bunlara Yahûdîliğin –daha doğrusu hahamların- karşılığı ne oldu? En basiti, rüşvetçilik ve torpil idi. Bu ilke hiçbir yerde, Rönesans dönemi papalarının yaşadığı Roma'dakinden daha geçerli olamazdı. -Sadece Yahûdî olmayan insanlara karşı değil; aynı zamanda, Hristiyanlığa ve Îsâ'ya karşı da açık hakaretlerle dolu olan- Talmud Yasaları'nın tüm kurallarından oluşan *Editio Princeps* ve Maimonides'e ait *Mishneh Torah* adlı eserler, aktif siyasal faaliyetleri için acil biçimde paraya ihtiyaç duyan Papa IV. Sixtus'un yönetimi altındaki Roma'da 1480 yılından sonra sansürsüz biçimde yayınlanmıştır. (Bu olaydan birkaç yıl önce de Apuleius tarafından yazılmış olan *The Golden Ass* adlı eserin eski bir baskısı, Hristiyanlığa yönelik ağır saldırılar içeren kısımlar çıkarıldıktan sonra yine Roma'da yayınlanmıştı.) Alexander VI Borgia da bu konuda çok liberal biriydi.

15 Özellikle tarz ve sonuçlar açısından bunlar, Hristiyanların sapkın olarak suçlandığı tartışmalardan çok daha iyiydi.

Bu dönem sırasında dahi, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, Talmud karşıtı saldırıların yapıldığı daimi ülkeler vardı. Ancak, en geniş ve şiddetli saldırılar, Hristiyan âlimler arasında yüksek bir entelektüel ahlâkî standardı olduğu kadar daha iyi İbranice bilgisini de getiren Reformasyon Hareketi ve Karşı Reformasyon Hareketi ile birlikte yaşandı. XVI. Yüzyıl'dan itibaren, tüm Talmud literatürü (Talmud'un kendisi de dahil) değişik ülkelerde Hristiyan sansürüne maruz kalmaya başladı. Örneğin Rusya'da bu, 1917 yılına kadar sürdü. Hollanda'da olduğu gibi, kimi ülkelerdeki sansür oldukça gevşek olurken, diğerlerinde çok sıkı uygulanmış ve saldırgan ifadeler ya sansürlenmiş ya da değiştirilmiştir.

Yahûdîlik konusunda, özellikle Yahûdî müelliflerce yapılan tüm modern çalışmalar, bu çatışmadan evrimleşmişlerdir ve bugün söz konusu bu tarihî kökenin işaretlerini taşımaktadırlar: aldatıcı, kompleksli ya da düşmanca polemikler içeren, doğrudan tamamen farklı hatta ona düşman. O tarihten bu yana yapılmış olan, sözüm ona hemen hemen tüm *Yahûdî çalışmaları*, "içerisi" ile ilgili tartışmalardan ziyade, "dış düşman"a yönelik polemiklerdir.

Bu anlayışın, bilinen tüm toplumlarda, başlangıçtaki tarihçiliğin genel karakteri olduğuna işaret etmek önemlidir. (Bunun istisnası antik Yunan'dır. Onların ilk dönem liberal tarihçileri, daha sonraki dönemlerde gelen sofistlerce "yeterince vatansever olmamakla" suçlanmışlardır.) Bu yargı, birbirlerine karşı polemiklere girmiş olan erken dönem Katolik ve Protestan tarihçiler için de geçerlidir. Aynı şekilde, önceki dönemlerin Avrupa ulusal tarih kitapları, kuru bir milliyetçilik ve diğer komşu milletlere yönelik aşağılamalarla tıka basa doludur. Ancak bir süre sonra, birilerinin ulusal ya da dinî düşmanlarını tüm yönleri ile anlaması konusunda ciddî bir girişim yapma gereği duyduğu bir dönem geldi ve bu aynı zamanda kendi grubunun tarihine ilişkin çok derinlikli ve önemli yönlere eleştirel yaklaşma zamanıydı da. Tarihçilik; -Pieter Geyl'in güzel biçimde ortaya koyduğu gibi- savaşın tarih bilimine ait araçlar kullanılarak sürdürülmesinden

ziyade "sonu gelmez bir müzakere imkanı" haline geldiği gün, işte o zaman, doğruluk ve tarafsızlığı arayan bir insanlık tarihi yazma anlayışı mümkün hale gelecektir. Ve o zaman bu iş, hümanizm ve kendini geliştirmenin en güçlü enstrümanı olacaktır.

İşte bu nedenden dolayı, modern dönemdeki totaliter rejimler tarihi yeniden yazmakta ya da (böyle yapmayan) tarihçileri cezalandırmaktadır.[16] Eğer bir toplum tümüyle totaliter bir anlayışa dönmeye çalışıyorsa, o zaman yukarıdan bir baskı nedeniyle değil, bundan çok daha etkili olan tabandan gelen baskılar altında totaliter bir tarih yazılır. Yahûdî tarihinde yaşanan bundan başkası değildir ve üstesinden gelmemiz gereken en öncelikli engel de budur.

Savunma mekanizmaları

O halde, Yahûdî topluluklar tarafından (rüşvetin haricinde) dış güçlerle işbirliği halinde Talmud'a ve diğer dinî literatüre yönelik saldırıları bertaraf etmek için kullanılan mekanizmalar nelerdir? Her biri, İsrail'in son dönem politikalarına yansıyan önemli siyasal sonuçları bünyesinde barındıran bir dizi yöntem kolaylıkla ortaya konulabilir. Her ne kadar, Beginci (*Beginistic*) ya da İşçi Partisi Siyonizmi (*Labourzionist*) paralelindeki olayları ayrı ayrı ele almak sıkıcı olsa da, Orta Doğu politikalarının ayrıntılarına yabancı olmayan okuyucuların, bu benzerliğin ayırdına kendiliğinden varacaklarından eminim.

Tartışacağım ilk mekanizma, "Dışarıya karşı uysal görü-

16 Stalinist ve Çin örnekleri yeteri kadar bilinmektedir. Ancak, Almanya'da onurlu tarihçilerin katledilmesi çok erken dönemlerden başlamıştır. Goettingen'de profesör olan H. Ewald'ın 1874 yılında II. Frederic'in (yüz yıl önceki) fetihleri konusunda yanlış görüşler belirttiği gerekçesiyle hapsedildiğini belirtmekte yarar var. İsrail'deki durum tıpa tıp buna uyuyor: Bana yönelik en kötü saldırılar, benim siyonizm ideolojisine ve Filistinlilerin ezilmesine karşı kullanmış olduğum kınayıcı sert ifadelerden değil; benim, en sonuncusu 1870'lere kadar uzanan köle ticaretinde Yahûdîlerin oynamış olduğu role ilişkin yazdığım önceki bir makalemden kaynaklanıyordu. Bu makale 1967 savaşından önce yayınlanmıştı; tabii ki bu günlerde onu yayınlamak mümkün değil.

nümlü, gizli meydan okuma"dır (*surreptitious defiance, combined with outward compliance*). Yukarıda da izah edildiği gibi, Talmud'da Hristiyanlara ya da Yahûdî olmayan diğer insanlara karşı[17] düşmanca ifadeler içeren pasajlar çıkarılmış ya da değiştirilmiştir. Yapılan şuydu: XVI. Yüzyıl'ın ortalarından sonra Avrupa'da basılan tüm nüshalarda, çok saldırgan ifadeler içeren pasajların bir kısmı tamamen metinden çıkarılmıştır. Diğer kimi bölümlerdeki "*goy, eino yehudi, nokhri*" (Yahûdî olmayan, yabancı) gibi -ilk dönem el yazması ve baskılarla, İslâm ülkelerindeki baskılarda açıkça yer alan- kelimeler, "putperest, Kenanlı ya da Samarralı" gibi kelimelerle yer değiştirmişti. Ancak Yahûdî bir okuyucu, bunların aslında eski ifadeler yerine kullanılmış yumuşak ifadeler olduğunu çok rahatlıkla ayırabilirdi.

Saldırı tırmandıkça, savunma da bazen trajik sonuçlara uzanacak kadar özenliydi. Belirli dönemlerde, Çarlık Rusyası'ndaki sansür gibi, koşullar çok sıkı hale geldi ve yukarıda ifade ettiğimiz kelimeleri "örtmece" sanatının görülmesi ile onlar da yasaklandı. Bunun üzerine haham otoriteleri, "Arap" ve "Müslüman" (İbranice'de ikisini de karşılayan *Yishma'eli* kelimesi kullanılır) ya da "Mısırlı" (*Egyptian*) kelimelerini, öncekilerin yerine geçirdi. Bu, Çar otoritelerinin itiraz etmeyeceği türden bir sövgü olduğundan o dönem için doğru bir seçimdi. Bu arada, yenilenen her kelimeyi izah eden ve hangilerinin birbiri yerine geçtiğini açıklayan Talmud Zuhûlü (*Talmudic Omissions*) yazmaları elden ele dolaşıyordu. Yadsınmış olan bu kelimelerin listesi zaman zaman, Talmud'a ilişkin yazılan her cildin başına basılır ve söz konusu cilt içinde geçen tüm düşmanca ifadelerin hali hazırda içinde yaşadığımız toplumdaki insanları değil, sadece ve sadece eski çağlardaki putperestleri ya da uzun süre önce yok

[17] Sonuçta, örneğin "Tanrı'nın kendi kendine dua etmesi" ya da "Yahûdî bireylerin omuzlarına yüklenmiş olan bazı uygulamaları Tanrı'nın yerine getirmesi" gibi teolojik açıdan absürd olan veya antik dönem hahamlarının cinsel çılgınlıklarının övüldüğü diğer birkaç paragraf daha çıkarılmış olmalı.

olmuş bulunan Kenânîleri kastettiği (bazen) yeminle birlikte beyan edilirdi. İngilizlerin Hindistan'ı ele geçirmesinden sonra, bazı hahamlar kendileri tarafından kullanılan çok galiz aşağılayıcı ifadelerin aslında Hinduları kastettiğini öne sürerek kendilerince yeni bir hile buldular. Dönem dönem, Avustralya yerlileri de (*aborigines*), hahamlarca, bu şamar oğlanlarına ilave edilmektedir.

Tüm bunların başından sonuna kadar bilinçli birer yalan olduğunu söylememize hacet yok. İsrail devletinin kuruluşunun ardından hahamların kendilerini güvende hissetmeleri ile birlikte, tüm saldırgan ifade ve pasajlar, tereddütsüz yeni baskılara tekrar (eski halleri ile) alındı. (Yeni baskıların yol açabileceği büyük (siyasal) maliyet sebebiyle, Talmud literatürünün önemli bir kısmı ve tabii ki Talmud'un bizzat kendisi de, halen eski baskılarının kopyası olarak basılmaktadır. Bundan ötürü, yukarıda bahsi geçen *Talmud Zuhîlü* halen İsrail'de *Hesronot Shas* adıyla çok ucuz fiyata basılıp satılmaktadır.) Bu nedenle şu anda, herhangi biri tamamen serbest biçimde[18], "Her Yahûdî'nin bir mezarlık yanından geçerken, eğer orada yatanlar Yahûdî ise dua etmesini, yatanlar Yahûdî değilse ölülerin annelerine[19] lanet etmesini" emreden türden pasajları –Yahûdî çocuklara bizzat öğretildiği üzere- rahatlıkla okuyabilir. Eski edisyonlarda lanet ifadeleri atlanmış ya da "Yahûdî olmayan"ların yerine örtmece sanatı kullanılarak başka bir kelime geçirilmiştir. Ancak Rabbi Adin Steinsalz'ın yeni İsrail edisyonunda, (Metnin Aramice bölümlerine İbranice açıklama ve yorumlar yapılarak, bu şekilde kendilerine söylenen şeyler konusunda okul çocuklarının herhangi bir şüpheye düşmemeleri sağlanmış) "Yahûdî olmayan" (*Gentiles*) ve "Yabancı" (*Strangers*) kelimeleri gayet açık bir şekilde kullanılmıştır.

Dışarıdan gelen baskılar altında, hahamlar hileli biçimde

---

18 *Tractate Berakhot*, s. 58b.

19 "Senin annen, zavallı, kafası karışık biri olacak; seni ortaya çıkardığı için utanacak..." Jeremiah, 50:12.

belirli pasajları çıkarmış ya da değiştirmişlerdir. Ancak buralarda anlatılan gerçek uygulamalara dokunmamışlardır. Yüzyıllardır bizim totaliter toplumumuzun kendi üyelerini zehirlemek için barbarca ve insanlık dışı adetler kullandığını ve onların halen sürdürüldüğü gerçeğinin, sadece Yahûdîlerce değil tüm insanlarca, mutlaka hatırlanması gerekir. (Bu insanlık dışı gelenekler, salt anti-semitizme ya da Yahûdîlerin eziyetine tepki gerekçesiyle geçiştirilemez. Bunlar, tüm insanoğluna yöneltilmiş haksız barbarlıklardır. Avustralya'ya ilk defa giden bir Yahûdî'yi farzedin. O, yakındaki bir Aborigin mezarlığından geçerken, –Tanrı'ya ibadetin bir parçası olarak- orada yatanların annelerine lanet okumak zorunda.) Bu sosyal gerçek ile yüzleşmeksizin, her birimiz şu anda yaşayan ve gelecekte yaşayacak olan nesillerin zehirlenmesi sürecinde suç ortağı olmaktan kurtulamayacağız.

Kandırmaca sürüyor

Modern dönem Yahûdî uzmanları bu kandırmacayı devam ettirmekle kalmamış, eskiden kalma bu haham yöntemlerini, hem edepsizlik hem de sahtekârlık yönünden biraz daha geliştirmişlerdir. Burada anti-semitizm içeren değişik tarihî öyküleri, ciddî fikirler açısından değersiz bulduğumdan atlayarak, üç tane özel örnek ile modern dönem "uzman" sahtekârlıklarına ilişkin daha genel bir örneği buraya alacağım.

Yahûdîliğin temel inanç ve uygulamalarını içeren Maimonides Yasaları, bir yanda orijinal İbranice metni, karşı sayfada da İngilizce çevirisi yer alacak şekilde 1962 yılında, "Bilgi'nin Kitabı" (*Book of Knowledge*) adıyla Kudüs'te yayınlanmıştı.[20] Kitap tamamen orijinal aslı gibi basılmıştı ve Yahûdî dinsizlerin yok edilmesi için verilen emirlerle doluydu: "Bizzat kendi elleriyle onların kökünü kazımak, onun

[20] Boys Town (Kudüs) tarafından yayınlanmış ve İngiltere'nin en ünlü Yahûdî uzmanlarından biri olan Moses Hyamson tarafından edisyonu yapılmıştır.

(*İnançlı Yahûdîmin*) üzerine yazılmış bir görevdir." İbranice orijinalinin çevirisi bu şekilde iken, İngilizce çevirisinde bu biraz yumuşatılmış:

"Onları tahrip etmek için aktif önlemler almak onun üzerine yazılmış bir görevdir."

Ancak ilerleyen kısımlarda İbranice metin, yok edilmesi gereken bu imansızların kimler olduğunu özel örnekleri ile açıkça beyan etmektedir:

"Hristiyanların İsa'sı (*Jesus of Nazareth*) ve onun havarileri ile Tzadoq ve Baitos[21] (ile onların öğrencileri) kokuşmuş sahtekârların adlarıdır." İbranice metnin tam karşısındaki sayfada (78a) yer alan İngilizce metinde bu konuya ilişkin tek bir kelime dahi görülmemektedir. Üstelik daha çarpıcı olan ise, bu kitap (Batı'daki) İngilizce konuşulan ülkelerde yaşayan uzmanlar arasında yaygın biçimde bulunduğu halde, onlardan tek birinin çıkıp da, dikkat çekici bu sahtekârlığı protesto etmemesidir.

İkinci örnek Amerika'dan ve yine Maimonides'a ait bir kitabın İngilizce çevirisinden. Talmud'u düzenleme çalışmalarından ayrı olarak, Maimonides aynı zamanda bir filozoftu ve onun "Kafası Karışıklar İçin Rehber" (*Guide to the Perplexed*) adlı kitabı, Yahûdî din felsefesi konusundaki en büyük çalışma olarak kabul edilmekteydi. Kitap bu gün bile çok geniş bir kitle tarafından okunmakta ve kullanılmaktadır. Ne yazık ki, genelde tüm Yahûdî olmayan insanlara ve özelde de Hristiyanlara karşı olan Maimonides, aynı zamanda "zenci düşmanı" bir ırkçıydı. Kitabının sonlarına doğru, çok önemli bir bölümde (III. Kitap, 51. Bölüm) insan soyuna ait değişik kesimlerin Tanrı'ya ibadet konusunda nasıl da üstün bir değer elde ettiklerini ele alıyor. Ama buna karşın söz konusu seviyeye (değil ulaşmak) yaklaşması dahi mümkün olmayanlar arasında şunları sayar:

> Bazı Türkler (yani Moğol ırkı) ile kuzeydeki göçebeler, zenciler, güneydeki göçebe kavimler ve bizim ortamımızda yaşayıp on-

21 Sadukim tarikatının kurucuları.

lara benzeyenler. Onların tabiatı, tıpkı konuşamayan hayvanların tabiatı gibidir ve bana göre onlar kesinlikle insan olma seviyesinde değildir. Onların, var olan şeyler içindeki seviyesi bir insandan aşağı ama bir maymundan yukarıdır. Çünkü onlar, bir maymununkinden daha fazla bir insanın görüntüsüne benzemektedirler.

Şimdi, Yahûdîlikle ilgili çok önemli ve vazgeçilmez bir eserdeki böylesi bir pasajla ilgili olarak insan ne yapar? Gerçekle ve onun getireceği sonuçlarla yüzleşmek mi?.. Allah göstermesin! Ya da en önemli Yahûdî otoritelerinden birinin zenci karşıtı bağnaz düşünceler taşıdığını itiraf ederek, gerçek insanlık konusunda kendini geliştirme yönünde bir adım atmak mı? Asla! Amerika'daki Yahûdî uzmanları hayal ediyorum da; Amerikan Yahûdîleri arasında İbranice bilme oranının sürekli düşmesi nedeniyle bu kitabı çevirme zorunluluğu olduğunda ne yapmışlardı? Aralarında istişare ederek olsun ya da tamamen bireysel düşüncelerden esinlenerek olsun, sonuçta "mutlu" sona ulaşıldı. Maimonides'e ait kitabın Amerika diline çevirisi Friedlander tarafından 1925 yılında yayınlandı ve o tarihten beri birçok edisyonu yeniden basıldı. Bu baskıların bazılarında kitaba, "zenci" anlamına gelen İbranice *Kushim* kelimesi, İbranice bilmeyen insanlar için hiçbir anlam ifade etmeyen haliyle çevrilmeden konarak *"Kushites"* olarak çıkmıştı. Ya da, yardımcı haham bu ifadelerin şifâhî tefsirini yapmayacaktır.[22] Tüm bu yıllar boyunca, yukarıdaki kandırmacaya ya da bunun devam ettirilmesinin temelinde yatan sosyal gerçekliğe işaret eden tek bir kelime dahi edilmemiştir. Martin Luther King'in birçok haham tarafından da desteklenen şaşırtıcı kampanyaları boyunca bu gerçek, Yahûdî mirasının zenci karşıtı tutumunun farkında olan diğer Yahûdî şahsiyetlerce de gündeme getiril-

22 En son çeviride (Chicago University Press) "zenci" kelimesi aynen geçiyor olmasından dolayı sevindim: ama hem ağır ve hem de en pahalı cildi, yanlış ellerdedir. Aynı şekilde, XIX. Yüzyıl İngilteresinde, Godwin'inkiler gibi radikal kitapların yayınlanmasına, çok pahalı baskılar olması şartıyla izin veriliyordu.

memiştir.[23]

O halde rahatlıkla şu varsayımda bulunulabilir: Martin Luther King'in çok sayıdaki haham destekçisi, aynı zamanda onu "Yahûdî çıkarları" (yani Amerikan Yahûdîleri ve İsrail politikaları için zencilerin desteğini kazanma isteği) gerekçesiyle, tamamen taktik sebeplerle destekleyen zenci düşmanı ırkçılardı. Ya da söz konusu hahamlar, iki yüzlülüğü öylesine beceriyle sergiliyorlardı ki; gizli biçimde içlerinde sakladıkları bağnaz ırkçılıktan hızla çıkıp, ırkçılık karşıtı mücadelenin bağlıları olduklarını ilan edebiliyor ve tekrar tersine dönebiliyor ve yeniden tam tersi bir tutuma geçebiliyorlardı.

Üçüncü örnek; daha az akademik niyetler taşıyan ama bundan dolayı da çok daha popüler bir nitelik kazanmış olan Leo Rosten'in kaleme aldığı *The Joys of Yiddish* adlı çalışmadan. Bu neşeli çalışma ilk defa 1968 yılında Amerika'da yayınlandı ve İngilizce konuşulan ülkelerdeki Yahûdîlerce kullanılan Yiddish (*Yahûdî Almancası*) kelimelerinin sözlüğü olarak Penguin yayınevi tarafından yapılan baskıları da dahil, birçok defa yeniden basıldı. Kelimelerin anlamları konusunda ayrıntılı yapılan izahata ilave olarak kitapta her bölümün girişinde, o kelimenin kullanımını gösteren eğlenceli bir fıkra yer alıyor. Yine sözlükte, söz konusu kelimenin etimolojik kökenine inilerek Yiddish diline giriş yeri ve geldiği dildeki asıl anlamı veriliyor. Bunlardan *Shaygets* –İbranice'de Yahûdî olmayan genç adam demektir- bir istisnadır: Burada orijinal İbranice kelimenin biçimi ya da anlamı veril-

23 Bu bağlamda diğer bir gerçek daha zikredilebilir. İslâm konusunda uzman Yahûdî profesör Bernard Lewis'in, Encounter'da bir makale yazarak, bu makalesinde İslâm literatüründen yapacağı alıntılarla zenci karşıtı tutumu ortaya koyması, mümkün ve hatta saygı uyandıracak bir davranış olarak kabul edilmektedir. Ama, bunlardan hiç biri Yahûdîlerin görüşleri hakkında yukarıda nakledilen pasajdaki fikirlere yaklaşamaz bile. Şu an herhangi bir kişi için saygın bir Amerikan yayınında yukarıdaki paragrafları ya da bunlardan daha saldırgan zenci karşıtı Talmud ifadelerini tartışma mümkün olmayacaktır. Ama tüm tarafların eleştirisini yapmaksızın, kara çalma işi sadece İslâm'a indirgenmiştir.

meksizin aslî şekli ile kullanılıyor. Ancak (*Shaygets* kelimesinin dişi biçimi olan) *Shiksa* adlı bölümde yazar, kelimenin İbranice orijinali olan *sheqetz* kelimesini izah etmekte ve anlamını "blemish" (kusurlu) kelimesi ile karşılamaktadır. Oysa bu, İbranice konuşan her kişinin kolaylıkla bilebileceği arsız bir yalandır. İsrail'de yayınlanmış olan *Megiddo Modern Hebrew-English Dictionary* (Modern İbranice-İngilizce Sözlük) *sheqetz* kelimesinin anlamını doğru biçimde şöyle vermektedir: "Temiz olmayan hayvan, iğrenç yaratık, tiksinti verici, aşağılık kimse, azgın genç, Yahûdî olmayan delikanlı."

Son örneğim, daha genel bir örnek ama diğerlerinden daha şok edici nitelikte. Bu, Hassidizm hareketinin, Yahûdî olmayan insanlar karşısındaki tutumuyla ilgili. (Yahûdî mistisizminin devamı olan ve daha da yozlaşmasını ifade eden) Hassidizm, kendilerini kutsal hahamlara fanatik biçimde adamış olan yüz binlerce faal bağlısı ile halen yaşayan bir harekettir. Harekete bağlı hahamların bir kısmı, İsrail'de hemen bütün partiler içindeki liderler üzerinde ve hatta ordunun üst kademesindeki subayları arasında hatırı sayılır bir siyasal etkiye sahiptir.

O halde, (böylesine güçlü bir) hareketin Yahûdî olmayan insanlara ilişkin görüşleri nedir? Bunun için örnek olarak, Hassidizm'in en önemli kollarından biri olan Habbad hareketinin temel kitabı durumundaki ünlü *Hatanya*'yı ele almama müsaade edin. Bu kitaba göre Yahûdî olmayan tüm insanlar, "içlerinde mutlak anlamda hiçbir iyi şey bulunmayan" şeytânî yaratıklardır. Hatta, Yahûdî olmayan birine ait embriyo, nitelik olarak Yahûdî'ye ait olandan tamamen farklıdır. Yahûdî olmayan birinin varlığı "gereksiz" görülürken, tüm yaratıklar sadece ve sadece Yahûdîler için var edilmiştir.

Bu kitap sayısız defalar basılarak, geniş bir okuyucu tarafından okunmuş; onun içindeki fikirler de, sözde Lubavitcher hahamı olarak isimlendirilen ve bu dünya çapındaki organizasyonu New York'taki karargâhından idare eden, "Habbad Führer"i M. M. Schneurssohn'un vaazlarında sıklıkla savunulmuştur. İsrail'de de bu fikirler genel olarak tüm

kamuoyu, okullar ve ordu içinde geniş bir taraftar kitlesi bulmuştur. (Knesset üyesi Shulamit Aloni'nin ifadelerine göre, söz konusu Habbad propagandası, ordu doktor ve hemşirelerinin "Yahûdî olmayan yaralılara" yardımlarını önlemek için onları ikna etmek amacıyla, İsrail'in Mart 1978 yılındaki Lübnan istilasından önce hız kazanmıştı. Bu "Nazi türü" öğüt, sadece Filistinlileri ya da Arapları değil, Yahûdî olmayan tüm insanları [*Gentiles=goyim*] kapsamaktaydı.) İsrail'in eski cumhurbaşkanlarından Shazar, ateşli bir Habbad taraftarı idi ve –Başbakan Menahem Begin'in başına çektiği- İsrailli ya da Amerikalı birçok siyasetçi açıkça bunlara dalkavukluk yapmış ve desteklemiştir. Halk tarafından fazla rağbet gösterilmemesine rağmen, Lubavitcher hahamına yönelik İsrail'deki eleştirilerin nedeni, ziyaret kastıyla bile olsa Kutsal Topraklara (İsrail) gelmeyi reddetmesi ve gizli kapaklı mesihçi gerekçelerle New York'ta kalma ısrarıdır. Yine onun New York'ta zenci karşıtı tutumu, kötü bir şöhret olarak yayılmıştır.

Hassidizm hareketi ve onun Habbad kolu hakkında yazılar yazan hemen tüm uzmanların, yanıltıcı ve tamamen kurnazca tutumları sebebiyle birçok üst düzey siyasetçi tarafından (pragmatik zorluklarına rağmen) bu hareket açıkça desteklenebilmiştir. Bu özellikle de İngilizce konuşup yazan (Batılı) ülkelerdeki uzmanlar için geçerli bir tespit. Söz konusu kişiler, eski Hassid metinlerinin göz kamaştıran delillerini gizlemekte, aynı şekilde bu metinler takip edilerek uygulanan günümüzün siyasal icraatlarını da görmezden gelmekteler. Hassidistlere ait bu fikirler, sayfalarında sürekli olarak Lubavitcher hahamı ve diğer Hassidçi liderlerin Araplara karşı kana susamış beyan ve teşviklerine yer veren İsrail'deki İbrani basınının sıradan okuyucularının dahi gözünden kaçmamaktadır.

Bu konudaki kandırmacanın gücüne en güzel örnek baş yalancılardan biri olan Martin Buber'dir. Sayısız çalışmasında Buber, Hassidizm hareketini (ve tabii ki Habbad) övmekte; ama Hassidistlerin, Yahûdî olmayan insanlar hakkındaki

gerçek düşüncelerine ima yollu bile olsa hiç değinmemektedir. Buber'in Hassidizme yönelik övgülerinin ilk defa Almanya'da ve Alman nasyonalizminin yükselişte olduğu, Nazilerin iktidara geçtiği bir dönemde yayınlanmış olması göz önüne alındığında bu kandırma suçu daha da büyümektedir. Ancak Nazizme görünüşte karşı çıkan Buber, Yahûdî olmayan insanlar hakkında "Nazilerin Yahûdîler hakkında beslediklerine benzer" öğretileri sahiplenmekte ve överek göklere çıkarmaktadır. Biz bunları söylerken, birisi kalkıp, 50 ya da 70 yıl önceki Hassidist Yahûdîlerin "kurbanlar" olduğunu ve bu tür kurbanlar için "masum yalanların" bağışlanabilir olduğunu tabii ki savunabilir. Ancak, yalancılığın sonuçları hesap edilemez. İbranice'ye çevrilerek, İsrail'deki eğitimin en güçlü unsurlarından biri haline getirilen Buber'in çalışmaları, kana susamış Hassidist liderlerin gücünü her geçen gün biraz daha arttırmakta ve böylece "İsrail şövenizmi" ile "Yahûdî olmayan insanlardan nefret" duygularının yükselişinde en önemli faktör haline gelmektedir. Eğer, Hassidist propagandanın yönlendirdiği İsrail ordusundaki hemşirelerin ilgilenmeyi reddettiği için birçok yaralı insanın öleceğini düşünürsek, Martin Buber'in yalanları sebebiyle onların omuzlarına ne büyük bir yük olacağını tahmin etmeliyiz.

Buber'in Hassidizm'e dalkavuklukta diğer tüm Yahûdî uzmanları (özellikle İbranice yazanları) ve hatta Avrupa dillerinde yazanları bastırdığını salt bir tek Yahûdî okuyucu için bile olsa burada ifade etmek zorundayım. Yahûdî iç çıkarları söz konusu olduğunda, Hassidist hareketi savunmacı eleştiriler bir hayli fazla olmuştu. Sıradan bir Yahûdî ortodokstan çok daha aşırı boyutlardaki bağnazlıkları, alkole aşırı düşkünlükleri, paralarını gasp eden "kutsal hahamlarına" fanatizm derecesinde tapınmaları, onlara özgü sayısız batıl inanış ve daha bir sürü olumsuz davranış; onlar hakkında yapılan eleştirel yorumların başlıca konularını oluşturuyor. Ancak, hangi türde olursa olsun hakiki Yahûdîlik olarak ortaya atılan bir unsura hayranlığın totaliter eğilimleri ile bü-

yük bir uyum sağladığı ve Buber'in etkin olduğu belli sol Yahûdî çevreler bunları benimsediği için, Buber'in duygusal ve yanıltıcı romantizmi özellikle ABD ve İsrail'de zafer kazanmıştır.

Bana göre zararı çok daha büyük boyutlarda olmasına ve ardında ciddi bir etkisi bırakmasına rağmen, Buber bu tutumunda tek başına değildir. Onun dışında, çok etkili bir sosyolog ve aynı zamanda kutsal kitap uzmanı olan Yehezkiel Kaufman, *Joshua Kitabı*'ndaki örneğe benzer bir jenosidi (soykırım) savunmaktaydı. Yine idealist filozof Hugo Shmuel Bergman, 1914-15 gibi geçmiş bir tarihte tüm Filistinlilerin Irak'a sürülmesini hararetle öneriyordu. Bunların tümü, görünüştü "güvercin"di; ama en aşırı Arap karşıtı duygularla hayata geçirilebilecek olan formüller ortaya atmışlardır. Yine hepsi, hileyi teşvik eden mistik dinî eğilimlere sahipti ve tümü de "sürgün", "ırk ayrımcılığı" ve "soykırımı" savunduklarında bile, bir sineği dahi incitemeyen "kibar" kişiler olarak görülüyorlardı. Bu yüzden de, onların hilelerinin etkisi çok daha büyüktü.

Sadece hahamlar tarafından değil, aynı zamanda Yahûdîlik konusunda en büyük ve etkili uzmanlar olarak kabul edilen kişilerce de açıkça ortaya konmuş olan bu insanlık dışı davranışların övgüsüne karşı mutlaka mücadele vermemiz gerekiyor. Yine aynı şekilde, bizlerin, İsrail'de ve Yahûdîlerin büyük bölümünün yaşadığı Amerika gibi ülkelerde üzerinde hemfikir olunan görüşlerin sahibi olan sahte peygamber ve haysiyetsiz papazların çağdaş varislerine karşı, tıpkı bir mahkemede dinî liderlerin nutuklarına karşı çıktığı için yargılanan Lucretius'un uyarıları gibi şunu açıkça tekrarlamamız gerekiyor: *"Tantum religio potuit suadere malorum"* (Ey din tarafından yönlendirilen, kötülüğün zirvesinde dolaşan insanlar!) Din, (Marx'ın dediğinin aksine) her zaman halkın afyonu değildir; ama sık sık böyle olur ve onun gerçek doğası gizlenip, yanlış sunularak bu amaçla kullanıldığında, bu işi yapan âlimler ve aydınlar, "uyuşturucu kaçakçıları" karakterine bürünürler.

Ama biz yine de bu analizden; insanı kötülüğe, hileye, yalancılığa ve kendi elini kana bulamaksızın diğer tüm insanları kandırarak zulme ve baskıya zorlayan etkili ve korkunç yöntemler konusunda çok daha genel sonuçlar çıkarabiliriz. (Batı Şeria'daki en acımasız zulümleri, tamamen Yahûdî dinci fanatizminin motive ettiğine kuşku yok.) Çoğu insan, fizikî baskıları en kötü totaliter rejimlerin uyguladığını kabul etmektedir ve bu tür bir rejime örnek olarak da Orwell'in *1984*'teki düşüncelerinde canlandırdığı modeli göz önüne getirecektir. Ancak, genele mal olmuş bu ortak görüş bana büyük oranda yanlış gibi geliyor ve bilim kurgularında her türlü kötülüğün içselleştirildiği Isaac Asimov'un ön sezileri, insan neslini tehdit açısından çok daha doğrudur. Stalin'in "uysallaştırılmış" bilim adamlarının aksine; hahamlar – ve burada kendilerine satışılan bilim adamları, onlarla birlikte aynı derecede sessiz duran, yazar ve gazeteci gibi orta seviye kişiler ile hepsinden daha fazla yalan ve hileye başvuran kamudaki figürler- hiçbir zaman ölüm tehlikesi ya da toplama kamplarına gönderilme korkusu yaşamamaktadır. Tek karşılaştıkları şey, toplumsal baskıdır. O zaman da vatanseverlik yalanı atarlar, zira, Yahûdî çıkarlarına olduğuna inandıkları şey için yalan söylemenin kendi görevleri olduğuna inanmışlardır. Onlar "vatansever yalancı"dırlar ve Filistinlilere karşı ayrımcılık ve eziyet olgusu ile yüz yüze geldiklerinde onları sessizliğe büründüren de aynı "vatanseverlik"tir.

Bu son olayda başka bir grupsal sadakat ile daha karşı karşıya bulunuyoruz; ancak bu kez tehlike dışardan ve çok daha büyük. Yahûdî olmayan insanların çoğu (Hristiyan din adamları ve sıradan dindarlar ile tüm marksist gruplardan gelen bazı marksistler buna dahil), Yahûdîlere yönelik (daha önce yapılmış) infazlar konusunda onların gönlünü almanın tek yolunun, "Yahûdîler tarafından yapılan her türlü kötülüğe sessiz kalmak hatta 'masum yalanlar' ile onlara katılmak" olduğu gibi çok tehlikeli bir görüşü benimsemiştir. Filistinlilere yönelik ayrımcılığa tepki gösteren veya Yahûdî dini ya

da geçmişinin "onaylanan versiyonu"yla çelişen bir gerçeği ortaya koyan herhangi birine karşı yöneltilen ham "anti-semitizm" suçlamaları, büyük bir düşmanlık ve baskıya yol açar. Bu baskının, Yahûdîlerden ziyade "Yahûdî dostu" yabancılardan gelmesi de şaşırtıcıdır. İşte, hahamlara ve Yahûdîlik uzmanlarına kendi yalanlarını, hiçbir muhalefetle karşılaşmadan üstelik ciddî bir yardım alarak diledikleri gibi propaganda etme imkanı veren şey, Batılı ülkelerdeki ve özellikle Amerika'daki bu grupların varlığı ve etkinlikleridir.

Doğrusu, profesyonel "anti-stalinist"lerin çoğu, hayranlık konusunda kendilerine yeni bir idol bularak, geçmişteki fedakâr stalinistler arasında bulunandan çok daha büyük bir gayret ve onursuzlukla Yahûdî ırkçılığı ve fanatizmini destekleme eğilimindedirler. Sırf "Yahûdîliğe ait" olduğu için herhangi bir kötülüğü görmezden gelme ve destekleme konusundaki körlüğün, Avrupa Yahûdîlerinin soykırıma uğraması konusundaki gerçeğin tüm çıplaklığı ile bilinir olduğu 1945 yılından bu yana çok güçlü olduğu doğrudur; ancak bu körlüğün, o tarihte başladığını düşünmek büyük bir hata olacaktır. Tam tersine, (özellikle sosyal demokrat çevreler arasında) çok daha gerilere kadar uzanmakta. Almanya'nın ilk sosyalistlerinden biri olarak kabul edilen ve Marx'ın ilk arkadaşlarından biri olan Moses Hess, sonunda kendisinin aşırı bir Yahûdî ırkçısı olduğunu ifşa etti. Onun "saf Yahûdî ırkı" konusundaki görüşleri ilk defa 1858 yılında yayınlandı ve kesinlikle "saf Arî ırk" konusundaki (Nazi) saçmalıklarından farklı değildi. Ancak nedense Alman ırkçılığına karşı mücadele vermiş olan Alman sosyalistleri Yahûdî ırkçılığı konusunda dilsiz kesilmişlerdir.

Hitler'e karşı fiilî savaşın sürdüğü 1944 yılında İngiliz İşçi Partisi (Hitler'in 1941'de Yahudiler için düşündüğü plana tıpa tıp benzeyen) bir planı onaylayarak Filistinlilerin Filistin'den sürülmesini kabul etti. Plan, parti yönetimindeki Yahudi üyelerin baskısı altında onaylanmıştı. Bunların çoğu, Ian Smith'e destek veren muhafazakâr "eş dost"ların deste-

ğinden çok daha büyük oranda İsrail politikalarına arka çıkıyordu. Ancak İngiltere'deki sol üzerinde stalinist tabular, sağ üzerindeki tabulardan çok daha güçlüdür ve İşçi Partisi İsrail'deki Begin hükümetine destek verdiğinde ciddi anlamda hemen hiçbir tartışma yaşanmamıştır.

Amerika'da da benzer bir durum hakimdir ve bu kez aynı konuda Amerikan liberalleri en kötüsüdür. Bu tutumun yol açtığı tüm siyasal sonuçları ortaya koymak mümkün değil; ama bizler muhakkak gerçekle yüzleşmek zorundayız: Yahûdîliğin dinî ırkçılık ve fanatizmine karşı mücadelemizde, düşmanlarımız sadece Yahûdî ırkçıları (ve bunu kullananlar) değil; aynı zamanda Yahûdî olmadığı halde aynı tutumu sergileyen ve başka alanlarda "ilerici" olarak bilinen kişilerdir.

III. BÖLÜM

ORTODOKSLUK VE YORUMU

Bu bölüm klasik Yahûdîliğin din yasalarının yapısı (*theologico-legal structure*) hakkında ayrıntılı bir tahlile ayrılmıştır.[1] Ancak bu izahata başlamadan önce Yahûdîlikle ilgili yabancı dilde yazılmış anlatımların ve özellikle de son günlerin moda tabiriyle "Yahûdî-Hristiyan gelenek" ya da "Tek tanrılı dinlerin ortak değerleri" gibi iddia sahiplerinin yol açtığı yanlış anlayışları dağıtmak zorunlu görünmektedir.

Bu çerçevede burada sadece çok önemli popüler yanılgıları detaylı biçimde ele alacağız; ki bunlardan en önemlisi Yahûdî dininin monoteist (tek tanrılı) olduğu iddiasıdır. Bugün birçok Kutsal Kitap uzmanının bildiği ve Eski Ahid'i dikkatli şekilde okuyan herhangi birinin de kolaylıkla anlayabileceği gibi, tarihî gerçeklerle bağdaşmayan bu görüş tamamen yanlıştır. Eski Ahid'in birçok bölümü, "diğer tanrıların" varlığını ve gücünü açıkça kabul eder ve bu tanrıların en güçlüsü olan Yahova[2] (*Yahweh= Jehovah*), rakiplerini kıskanmakta ve kendi halkının onlara ibadet etmesini yasaklamaktadır.[3] Kutsal Kitap'ın sadece sonraki bölümlerinde, son

---

1 İkinci bölümdeki gibi, "klasik Yahûdîlik" terimine, M.S. 800 ile 1800 yılları arasındaki dönemde yaşanmış olan haham Yahûdîliğini tanımlamak için kullanacağım. Bu dönem geniş ölçüde Yahûdî Orta Çağına denk gelmektedir. Zira, Yahûdî topluluklarının bir çoğu, Fransız Devrimi'ne kadar diğer Batı Avrupa milletlerinden çok daha fazla oranda Orta Çağ koşullarını sürdürmüştür. Bu nedenle benim "klasik Yahûdîlik" dediğim şey Orta Çağ Yahûdîliği olarak anlaşılabilir.

2 Exodus (Mısır'dan Çıkış), 15:11.

3 A.g.e. 20:3-6.

peygamberlerden bahseden bölümlerde Yahova dışındaki tüm tanrıların varlığı reddedilmektedir.[4]

Ancak bizi ilgilendiren şey, Kutsal Kitab'a dayanan (*biblical judaism*) Yahûdî anlayışından ziyade "Klasik Yahûdîlik"tir (*classical Judaism*). Bu ikincisinin, son birkaç yüzyıldır saf monoteizmden çoğunlukla uzak olduğu çok açıktır. Benzer bir tespiti, klasik Yahûdîliğin doğrudan bir devamı olan, bugünkü Ortodoks Yahûdîliğe hakim doktrin hakkında da yapmak mümkündür. Tek tanrıcı anlayışın çürüyüşü, XII. Yüzyıl ile XIII. yüzyıllarda gelişen Yahûdî mistisizmi (Kabbala) aracılığı ile başlamış ve XVI. Yüzyıl'ın sonlarına kadar tüm Yahûdî toplumlarını kuşatacak şekilde mutlak zaferini kazanmıştır. Klasik Yahûdîliğin yaşadığı ı ·alımdan çıkan Yahûdî Aydınlanması, bu mistik anlayışa karşı savaşmak zorunda kalmış ve onun etkileri başka herhangi bir şeyden daha fazla olmuştur. Ancak sonraki dönem Yahûdî Ortodoksluğu içinde ve özellikle de hahamlar arasında Kabbala'nın etkisi büyük oranda kalmıştır.[5] Örneğin, Gush Emunim hareketi büyük oranda, Kabbalistik düşüncelerden esinlenmektedir.

Tüm bu fikirleri bilmek ve anlamak iki sebepten ötürü çok önemlidir: İlki; bu olmaksızın, klasik döneminin sonunda Yahûdîliğin gerçek inançları anlaşılamaz. İkincisi de; söz konusu fikirler, Gush Emunim liderleri ile siyonist sol ve diğer siyasal partilerdeki siyonist liderler dahil çoğu dinci siyasetçinin inanç sistemini oluşturması nedeniyle çağdaş dönem siyasetinde çok önemli roller oynamaktadır.

Kabbala'ya göre, evren tek bir tanrının değil, hayalî ve

---

[4] Jeremiah, 10; aynı tema ikinci Isaiah'ta (44) da geçmektedir.

[5] Kabbala tabii ki, esoterik (belli bir kesime hitap eden) bir doktrindir ve yabancı uzmanların detaylı araştırmasına kapalıdır. 1750'lerden sonra özellikle Avrupa'da, tamamen sır gibi korunmuş ve öğrenilmesi (çok sıkı denetimler altında sadece olgun uzmanlar hariç) tamamen yasaklanmıştır. Doğu Avrupa'nın eğitimsiz Yahûdî yığınları, Kabbalistik doktrin konusunda gerçek bir bilgiye hiçbir zaman sahip olmamıştır. Ancak, sadece batıl inanç ve büyücülük yönleri insanlar arasında yayılmıştır.

uzak bir müsebbib-i evvelden (*First Cause=Aristo felsefesinde ilk neden, Tanrı* –*çev.*-) meydana gelmiş olan değişik karakter ve etkilere sahip birkaç tanrının yönetimindedir. Gereksiz ayrıntıları bir kenara bırakırsak sistem şu şekilde özetlenebilir: Asıl Tanrı'dan ilk olarak "Bilgelik"(*Wisdom*) ya da "Baba"(*Father*) olarak isimlendirilen erkek bir tanrı, daha sonra da "Bilgi"(*Knowledge*) ya da "Anne" (*Mother*) diye isimlendirilen bir tanrıça doğar. Bu ikisinin evliliğinden de, bir çift genç tanrı daha doğar: Erkek olan "Ufak Yüz" (*Small Face*) ya da "Kutsanmış Kişi" (*The Holy Blessed One*) olarak isimlendirilirken, onun kız kardeşi ise "Kutsal Kadın" (*Lady*) ya da "Allah'ın tecellisi" (*Shekhinah*) veya "Kraliçe" (*Queen*) gibi isimlerle nitelendirilmişti. Bu iki genç tanrı birleşeceklerdi; ancak (bu inanç içinde çok önemli ve bağımsız kişiliği oluşturan) Şeytan'ın entrikaları sebebiyle onların bir araya gelmesi engellendi. Yaratma işi, onların birleşmelerine imkan sağlamak üzere Büyük Tanrı tarafından üstlenilmişti, ancak başarısızlık nedeniyle onlar birbirinden daha da uzaklaştı ve Şeytan genç *Lady*'ye yaklaşarak onun ırzına geçti. (Ya görünüşte ya da gerçekten öyle düşünüldüğü için olsa gerek, bu konuda görüşler farklılaşmaktadır.) Yahûdî halkın yaratılışı, Âdem ve Havva'nın yol açtığı aksaklığı gidermek için gerçekleşti ve Sina dağının dibinde bu iş bir anda meydana geliverdi: Mûsâ'nın vücudunda cesetleşen oğul erkek tanrı, diğer tanrıça *Shekhinah* ile birleşti. Ne yazık ki; altın buzağı günahı (*Golden Calf*) tanrılığın yeniden bölünmesine yol açtı. Ancak Yahûdî halkının tövbesi durumu belli ölçüde yoluna koydu. Aynı şekilde Kutsal Kitab'a dayalı Yahûdî tarihinde de (*biblical Jewish history*) her olay, bu kutsal çiftin birleşme ya da ayrılmaları ile yakından ilgilidir. Yahûdîlerin Filistin'i Kenanlılardan ele geçirmesi ve ardından ilk ve ikinci mabedleri inşa etmeleri, onların birleşmeleri için uygun bir ortam sağlarken; mabedin yıkılması ve Yahûdîlerin bu kutsal topraklardan sürgün edilmeleri, sadece kutsal ayrılmanın değil aynı zamanda yabancı tanrılarla fuhuş yapmanın işaretleriydi. Genç tanrıça, Şeytan'ın gücünün kontrolüne geçerken;

genç erkek tanrı, kendi mükemmel karısı yerine yatağına değişik şeytânî dişiler almaktadır.

İşte dindar bir Yahûdî'nin görevi, kendi ibadetleri ve dindar davranışları ile erkek ve dişi tanrılar arasındaki bu mükemmel kutsal birlikteliği (cinsel birleşme biçiminde) yeniden kurmaya çalışmaktır.[6] Böylece her dindar Yahûdî günün değişik vakitlerindeki dinî görevlerini yapmadan önce aşağıdaki sözleri okumak zorundadır: "Kutsanmış Kişi ve onun *Shekhinah*'sının (cinsel) birleşmesi[7] için..." Yahûdîlerin sabah ibadetleri, (eğer muvakkat ise) bu cinsel birleşmenin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla yapılmaktadır. İbadetin art arda birbirini izleyen her bir bölümü, mistik olarak aynı zamanda kutsal birleşmenin de aşamalarına denk gelmektedir: Bir noktada tanrıça yanında hizmetçileri olduğu halde yaklaşırken, diğer tanrı kollarını onun boynuna dolayarak, memelerini okşar ve sonunda beklenen cinsel birleşme meydana gelir.

Diğer ibadet ya da dinî görevler, Kabbalistlerin yorumladığı üzere, değişik melekleri kandırma ya da Şeytan'ın gönlünü almak üzere tasarlanmıştır. Sabah ibadetinin belirli bir noktasında, (sıradan İbranice'den ziyade) bazı Aramice âyetler okunmaktadır.[8] Böyle yapmakla, ibadet eden kişilerin cennete gireceği kapıda bulunan ve dindarların girişine engel olabilecek güçteki melekleri yanıltma amaçlanmaktadır. Melekler sadece İbranice bilmektedirler ve bu nedenle Arami dilindeki âyetleri duyunca kafaları karışmakta, böylece geri zekâlı hale gelince, kapıları açmaktalar. Bunun ardından, İbranice dilinde ibadet yapmış olanlar da dahil tüm iba-

---

6 Çağdaş dönemdeki çoğu Yahûdî mistik, benzer bir neticenin Araplara karşı girişilmiş savaş, Filistinlilerin sürülmesi ya da Batı Şeria'da Yahûdî yerleşim birimleri kurma sayesinde de başarılabileceğine inanmaktadır. Üçüncü Mabed'in inşa edilmesi için çaba gösteren hareket de, bu tür fikirlere dayanmaktadır.

7 Burada kullanılan İbranice "yihud" (münzevî bir yerde birleşme) kelimesi, cinsel birleşmeyi kastetmek için bugün yasal metinlerde bile aynen kullanılmaktadır.

8 Qedushah Shlishit, sabah ibadetinin sonlarına doğru yapılan Uva Letzion duasına dahil edilmiştir.

det edenler içeri girebilmekte.

Başka bir örnek de, yemekten önce ve sonra yapılan el yıkıma ritüelleri sırasında dindar Yahûdîlerin okuduğu özel bir duadır. Bu iki ibadetten birinde, erkek ve dişi genç tanrılar arasındaki kutsal birliğin gelişmesine yardımcı olmak kastıyla büyük Tanrı'ya dua edilirken, diğerinde Yahûdî abidlerden ve onların dindar davranışlarından hoşlanan Şeytan'a dua edilmektedir. Şeytan'a dua okumakla o bir süreliğine meşgul edilmekte ve *Shekhinah*'yı rahatsız etmeyi unutmaktadır. Gerçekten de Kabbalistler, mabedde yakılan kurbanların bir kısmının Şeytan'a adandığına inanmaktadırlar. Örneğin; Tabernacle (*Şukot=Çadır*)[9] Bayramı'nın 7 günü boyunca, kurbanların tamamen Tanrı'ya adanacağı sekizinci gün bu kurbanlara müdahale etmemesi için meşgul etmek üzere, *Gentiles*'in[10] yöneticisi olarak Şeytan'a yetmiş öküz adandığı kabul edilmektedir. Buna benzer daha birçok örnekler verilebilir.

Gerek klasik dönemini ve gerekse bugünkü siyonist pratik içindeki siyasal etkinliğini iyi biçimde anlayabilmek için, bu sistemle ilgili bir dizi noktanın ortaya konulması zorunludur.

Öncelikle, bu Kabbalistik sistem hakkında ne söylenirse söylensin, onun kesinlikle tek tanrılı (*monoteist*) olduğu söylenemez; o zaman Hinduizmin ya da geç dönem Greko-Romen dininin veya antik Mısır dinlerinin de tek tanrılı oldu-

9 Çölde Sayım (Numbers), 29.

10 Şeytanın gücü ve Yahûdî olmayan insanlarla bağlantısı konusundaki gelenekler, kabbalistik etki altındaki Yahûdî toplumlarında, XVII. Yüzyıl'dan sonra yerleşmiştir. (Kocası ile zorunlu olan cinsel birleşmeden sonra) aylık ritüel arınma banyosundan dönen bir Yahûdî kadın, şu dört şeytânî yaratık ile karşılaşmaktan kaçınmalı: gentile, domuz, köpek ve maymun. Şayet bunlardan herhangi biriyle karşılaşırsa, yeni bir banyo yapmak zorundadır. Diğer kaynakların yanı sıra, ilk defa 1712 yılında yayınlanan ve gerek Doğu Avrupa'daki ve gerekse İslâm ülkelerindeki Yahûdîler arasında bu yüzyılın başına kadar oldukça popüler kabul edilen ve hatta bugün bile Ortodoks çevrelerde yaygın biçimde okunan, ahlâk kitabı *Shevet Musar* bu geleneği savunmaktadır.

ğunu kabul etmeye hazır olmak gerekir.

İkinci olarak; klasik Yahûdîliğin gerçek doğası, bu sistemin benimsemiş olduğu anlayış ile kolaylıkla göz önüne serilmektedir. Klasik Yahûdîlikte, iman ve inanç gibi olgular (ırkçı inançlar hariç) çok küçük bir rol oynamaktadır. Öncelikli öneme sahip olan şey, ritüel bir takım hareketlerdir; ve üstelik bu hareketin şekilsel boyutları, bizzat hareketin kendisinden ya da ona iliştirilmiş olan inançtan daha ön plandadır. Bunun için zaman zaman küçük bir Yahûdî dindar topluluğu (bugün olduğu gibi) Kabbala'ya bağlanmayı reddettiğinde, bu Yahûdîlerin söz konusu dinî ritüeli bizzat Tanrı'ya ibadet davranışı olduğuna inanarak yaptıklarını, ama buna karşın diğerlerinin aynı şeyi Şeytan'ı razı etmek kastıyla ifa ettikleri görülebilir. Ama birbirlerinden hiç hoşlanmadıkları halde, yapmış oldukları bu ritüeller aynı olduğu müddetçe, bir arada dua edebilir ve aynı cemaatin üyesi olarak kalabilirler. Ancak, biri kalkıp, el yıkama ritüeli ile kastedilen niyetin yerine, yeni bir yıkama tarzı[11] getirmeye cesaret ederse, o zaman gerçek bölünme hemen gerçekleşir.

Benzer sözler, Yahûdîliğin tüm diğer kutsal kaideleri için söylenebilir. Yeter ki görünüşteki ifadelere dokunulmasın, anlamın ikinci planda olmasının hiçbir önemi yoktur. Örneğin; en kutsal Yahûdî kaidelerinden biri olan ve her dindar Yahûdî tarafından günün değişik zamanlarında tekrarlanmakta olan, "Ey İsrail dinle! Rab bizim tanrımızdır, O Rab tektir!" ifadesi, dindar Yahûdîlerce aynı anda iki zıt anlam için de kullanılabilir. Gerçekten de "Rab"in tek olduğu anlamı kastedilebileceği gibi; ama aynı zamanda, erkek ve dişi

11 Bu küçük ayrıntıyla betimlenmiştir. Örneğin; el yıkama ritüeli kesinlikle bir musluk altında yapılmamalı, her el tek olarak ve kulplu bir maşrapayla dökülecek su ile ayrı ayrı yıkanmalı. Şayet birinin eli gerçekten kirliyse, bu yolla ikisini de temizlemesi mümkün değildir. Ancak bu tür bir şeyin şimdiki konumuzla ilgisi yok. Klasik Yahûdîlik; kabbalanın büyük önem atfettiği bu tür ritüellerin bir çoğunu detaylı biçimde konu edinir. Örneğin, tuvaletteki davranışlarla ilgili çok sayıda kural bulunmaktadır. Bir Yahûdî, açık bir yerde rahatlıyorsa, kesinlikle kuzey-güney yönüne doğu durmamalı. Çünkü kuzey, Şeytan'la birleşmektir.

tanrıların birleşmesinin belli bir aşamasına ulaşıldığını ya da bu cümlelerin ezberden okunması sayesinde bu sürece katkıda bulunulduğu anlamı da kastedilebilir. Bununla birlikte, reform geçirmiş bir cemaate mensup olan Yahûdîler bu ifadeleri İbranice dışında herhangi bir dilde tekrarladığında, Tanrı'nın birliğine ya da kutsal cinsî birleşmeye inansın veya inanmasın tüm Ortodoks hahamlar bundan büyük bir hoşnutsuzluk duyarlar.

Sonuçta, tüm bunlar halihazırda İsrail'de (ve tabii ki diğer Yahûdî toplumlarında) hatırı sayılır bir öneme sahiptir. "Kudüs Yasası" gibi formüllere yüklenen devasa önem, Gush Emunim hareketini motive eden fikirler, Filistin'deki (Yahûdî olmayan) insanlara karşı duyulan nefret, Arap ülkeleri tarafından yapılan her barış girişiminin "kaderci" bir çekimserlikle karşılanması ve klasik Yahûdîlik hakkında yanlış düşüncelere sahip olan iyi niyetli insanların bilmediği buna benzer daha birçok siyonist politika, bu dinci ve mistik arka planı çok daha belirgin hale getirmiştir. Ancak ben burada, başka bir uç noktaya düşme tehlikesine karşı uyarı görevimi yapmalı ve bu arka plan çerçevesinde tüm siyonist politikaları ortaya koymaya çalışmalıyım. Şu açıkça görülmektedir ki, siyonist politikaların etkisi çok geniş bir alana yayılmaktadır. Ben Gurion, özel sonuçlar elde etmek amacıyla, bunları kontrollü bir tarzda yönlendirebilme becerisine sahipti. Begin döneminde ise, "geçmiş" haddinden fazla "bugün"ü etkilemiştir. Fakat, hiçbir zaman yapılmaması gereken şey, geçmişin ve onun etkilerinin görmezden gelinmesidir; zira insan tam olarak bilirse, onun kontrolsüz gücünü aşabilir.

Kutsal Kitab'ın yorumu

Önceki örnekten, İbranice okuyamadıkça bilgili insanların Yahûdîlik hakkında bildiklerini zannettikleri şeylerin aslında çok yanıltıcı olabildiği görülecektir. Yukarıda değindiğimiz tüm ayrıntılar, orijinal kutsal metinlerde bulunabileceği gibi, kimi durumlar da, çok özel bir okuyucu kitlesi için kaleme alınmış olan modern dönem İbranice kitaplarda gö-

rülebilir. Bunları, (toplumsal açıdan böylesine önemli olan gerçeklerin, tüm sosyal tabloyu tahrif ettiği ülkelerde dahi) İngilizce kaynaklarda aramak boşuna bir çaba olacaktır.

Hristiyanlar ya da Hristiyan kültür ve geleneklerinin yoğun etkisi altındaki insanların Yahûdîlik hakkında sahip oldukları başka bir yanlış algılama daha vardır. O da, Yahûdîliğin "Kitâbî bir din" (*biblical religion*) olduğu ve İncîl nasıl Protestanlık ya da Katoliklikte merkezî bir yasal dayanak ise, Eski Ahid'in de Yahûdîlikte aynı konuma sahip olduğu fikridir.

Tekrar ediyorum, bu yargı, olayı yorumlama biçimiyle yakından ilgilidir. İnanç konularında çok büyük bir yorum alanı olduğunu görüyoruz. Ama Yahûdîliğin kutsal metinlerinin geçerli yorumları söz konusu olduğunda, yukarıdaki yargı tam tersi bir noktada durmaktadır. Burada yorum, Kutsal Kitab'ın bizzat kendisinden ziyade Talmud'a dayanmıştır.[12] Klasik Yahûdîlik ve günümüz Yahûdî Ortodoksluğu mensupları, dinî davranış ve yükümlülükleri belirleyen Kutsal Kitap'taki âyetlerin çoğunu, metnin sadece yalın haline bakan sıradan Eski Ahid okuyucularının anlayacağı yalın manadan farklı, hatta tam tersi bir şekilde anlarlar. Benzer bir farklılık bugün İsrail'de, dinî okullarda eğitim almış Yahûdîler ile, Eski Ahid'in yalın anlamının öğretildiği laik okullardan mezun kişiler arasında da vardır.

Bu önemli nokta değişik örneklerle daha iyi anlaşılabilir. Örneklerden sonra, anlamdaki değişikliklerin, etik açıdan kelimenin şimdiki kast ettiği mana ile aynı yönde olmayacağı dikkat çekecektir. Yahûdîlik konusunda (aykırı söz söylemekten) çekinen sinik kişiler, örneğin Ferisîlerce (*Pharisees*= bir Yahûdî mezhebi -çev-) Talmud'a sıkı sıkıya bağlı olarak yapılan Kutsal Kitap yorumlarının, görünüşteki harfî düz anlamından çok daha özgürlükçü olduğunu iddia ederler.

12 Buradaki "yorum" kelimesi benim kendi ifademdir. Klasik (ve bugünkü Ortodoks) görüşe göre, Talmud'un anlamı, yalın (zahirî) anlamla çelişse dahi, tercih edilecek anlayış Talmud'un yorumudur.

Ancak aşağıdaki örnekler gerçeğin bundan çok uzak olduğunu gösteriyor.

1. *Decalogue*'nin (on emir) bizzat kendisi ile başlayalım. "Hiçbir zaman çalma" (*Mısır'dan Çıkış*, 20:15) sekizinci emri, Yahûdî birinden çalınayı yasaklamaktadır. Bunun nedeni, Talmud'a göre, *Decalogue* tarafından yasaklanmış olan tüm davranışlar (ölüm cezası gerektiren) büyük günahtır. Yoruma göre, (Talmud yasalarınca Yahûdî olmayan birinin malını çalmaya izin verildiğinden) bir malı çalmak büyük günah değildir. Hemen hemen benzer bir yargı belirten "Kesinlikle çalmayacaksın!" (*Levililer, 19:11*) cümlesinde ise yalın anlamı esas alınmıştır.

2. Ünlü "Göze göz, dişe diş" (*Mısır'dan Çıkış, 21:24*) âyeti ise, "göze karşı göz parası" anlamında anlaşılmış ve fizikî bir cezalandırmadan ziyade para cezası öngörülmüştür.

3. Yalın anlamın, tam tersi şekilde yorumlanması konusunda en kötü örneklerden birine sıra geldi. Kutsal Kitap metni, adil olmayan bir durumda sürüye uyulmaması gerektiği konusunda uyarır: "Kötülük yapma konusunda kalabalığı izlemeyeceksin. Bir davada çoğunluktan yana konuşarak adaleti saptırmayacaksın." (*Mısır'dan Çıkış:* 23:2) Bu cümlenin son kelimesi, kendi konteksinden çıkarılıyor ve çoğunluğun takip edilmesi emri olarak yorumlanıyor.

4. "Oğlağı anasının sütünde haşlamayacaksınız" (*Mısır'dan Çıkış*, 23:19) âyeti, herhangi bir hayvana ait etin herhangi bir sütle ya da süt ürünüyle karışımının yasaklanması olarak yorumlanmıştır. Aynı âyet, *Pentateuch*'un (Kutsal Kitab'ın ilk 5 bölümü –çev-) başka yerlerinde de iki defa geçtiğinden dolayı, bu tekrar, üç misli bir yasak olarak algılanmış ve bir Yahûdîye,

i) Böyle bir karışımı yemek, ii) Herhangi bir amaç için bunu pişirmek ve iii) Bundan herhangi bir şekilde istifade etmek kesinlikle yasaklanmıştır.[13]

---

13 XIX. Yüzyıl Yahûdî sapkınlardan ünlü birinin uydurduğu bir hikayeye göre, "Zina yapmayacaksın" emri sadece iki defa tekrarlanmıştır.

5. "Senin arkadaşların", "yabancılar" hatta "insan" gibi genel terimlerin geçtiği birçok durumda, bu kavramlar özerk ve şövenist anlamlarda yorumlanmıştır. Ünlü "Arkadaşını seveceksin"[14] (*Levililer*, 19:18) âyeti klasik Yahûdîlik (ve tabii ki bugünkü Ortodokslar) tarafından, herhangi bir insanı değil, birinin Yahûdî arkadaşını sevmesi emri olarak anlaşılmıştır. Benzer şekilde, "Hiçbir zaman arkadaşının kanı karşısında durma" (*Levililer*, 19:18) âyeti, Yahûdî bir arkadaşının hayatı tehlikede iken, diğerinin aylak bir şekilde beklememesi gerektiği biçiminde algılanmıştır. Ancak kitabımızın 5. bölümünde de görüleceği gibi, bir Yahûdînin, "Yahûdî olmayan" birinin hayatını kurtarması yasaklanmıştır; zira o "arkadaş" değildir. Bir kişinin tarlasından ya da bağından "fakirler ve yabancılar" için ürünlerin birazını toplamadan bırakması (*Levililer*, 9-10) emri, sadece Yahûdî fakirleri ya da Yahûdîliğe girmiş olanlar biçimde yorumlanmıştır. Ölüler konusundaki yasal tabular, "Çadırda biri öldüğünde uygulanacak kural şudur: Çadıra giren ve çadırda bulunan herkes yedi gün kirli sayılacaktır." (*Çölde Sayım*, 19:14) âyeti ile başlamıştır. Ancak buradaki "birisi" sözü "Yahûdî" olarak anlaşılmış ve sadece Yahûdî birinin cesedi kutsal kabul edilmiştir. Bu yoruma dayanarak, dindar Yahûdîler, "Yahûdî ölüler" ve "Yahûdî mezarlıkları"na büyük saygı göstermişler; ancak, Yahûdî olmayan insanların ölülerine ve mezarlarına hiçbir saygı duymamışlardır. Buna dayanarak, Filistin'de yüzlerce Müslüman mezarı tamamen yerle bir edilmiş (bu hadiselerden biri de Tel Aviv Hilton Oteli'nin inşasında yaşanmıştı), ama buna karşın Ürdün yönetimi altında bulunan Zeytin dağındaki Yahûdî mezarlığı zarar görünce büyük bir halk gösterisi yapılmıştı. Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkün. Bu tür yorumların gayrı insanî

[14] İbranice *re'akha* kelimesi, King James Version'da (ve diğer İngilizce tercümelerde) aşağı yukarı "senin komşun" olarak çevrilmiştir. Ancak, II Samuel, 16:17'ye bakıldığında, aynı kelime daha doğru biçimde "senin arkadaşın" olarak tercüme edilmiştir.

sonuçlarından bir kısmı da 5. bölümde tartışılacaktır.

6. Son olarak, *Isaiah*'ın iki yüzlülük ve anlamsız ritüelleri mahkum eden ve ortak ahlâkî değerleri teşvik eden şu muhteşem pasajlarını bir düşünün. Âyetlerden biri, "Ellerinizi açıp bana yakardığınızda gözlerimi sizden kaçıracağım; ne kadar çok dua ederseniz edin dinlemeyeceğim; elleriniz kan dolu." (*Isaiah*, 1:15)'dir. Yahûdî din adamları insanları kutsama sırasında ellerini açtıklarından, bu âyeti yorumlarken, kazayla adam öldürmüş olan bir rahibin (sonradan pişmanlık bile duysa) kutsama için ellerini açmaya ehliyetli olmadığı, zira onların "kan ile dolu" olduğu inancı gelişmiştir.

Bugün Ortodoks Yahûdîler (ya da 1780'den önce tüm Yahûdîler) Kutsal Kitab'ı okuduğunda, aslında, sıradan Yahûdîlerin ya da Yahûdî olmayan insanların okuduğundan tamamen farklı anlamlara sahip olan, bambaşka bir kitap okumaktadırlar. Her iki kesime mensup insanlar da İbranice metninden okumalarına rağmen, İsrail'de bile bu farklılık söz konusudur. 1967 yılından beri yaşanan tecrübe, sürekli bir gerçeği güçlendirmektedir. Gerek İsrail ve gerekse başka ülkelerdeki Ortodoks olmayan ve Yahûdî dini hakkında fazla detaylı olmayan bilgilere sahip Yahûdîlerin çoğu, kendi sade insanî duygularıyla okudukları Kutsal Kitap âyetlerinden çıkardıkları anlamlarla nakiller yaparak, Ortodoks İsrailllileri (ve dinci sağ kanat mensuplarını) Filistinlilere yönelik insanlık dışı tutumları sebebiyle utandırmaya çalışmaktadırlar. Ancak, bu tür argümanların, klasik Yahûdîliğin takipçileri üzerinde en küçük bir etki dahi uyandırmadığı görülmektedir. Zira onlar kendilerine söylenen şeyden hiçbir şey anlamamaktadırlar; çünkü onlara göre Kutsal Kitab'ın metni başka birilerinin kastettiğinden oldukça farklı bir anlam taşımaktadır.

İnsanların İbranice okuyup yazabildiği ve diledikleri taktirde doğru bilgiye rahatlıkla ulaşabilecekleri İsrail gibi bir yerde böylesine iletişimsizlik varsa, örneğin, Hristiyan gelenek içinde eğitilmiş insanların yaşadığı yurt dışındaki başka yerlerde yaygın yanlış yargıların derinliğini varın siz hayal

edin. Doğrusu bu türde ne kadar çok insan Kutsal Kitab'ı okursa, Ortodoks Yahûdîlik hakkında o kadar az şey öğrenir (ve etkisinde kalır.) Ortodoks Yahûdîler için değişmez kutsal bir kaideler dizisi olan Eski Ahid'i ezberden (anlamını bilmeden) okumak büyük bir fazilettir, ama bu ayetleri tamamen başka biçimde yorumlamaktadırlar. Yine tıpkı Humpty Dumpty'nin Alice'e dediği gibi, kelimelerin anlamlarını kimin belirlediği probleminin ardında aslında gerçek bir soru durmaktadır: Baskın olan şey nedir?

Talmud'un yapısı

Klasik Yahûdîliğin (ve bugünkü Ortodoks Yahûdîliğin) tüm uygulamaları için belirleyici olan ve onun yasal yapısını oluşturan asıl kaynağın Talmud olduğu, daha doğrusu Babil Talmudu olduğu; kalan diğer tüm talmud literatürünün de (ki buna Filistin Talmudu dahildir) yardımcı bir otorite olarak rol oynadığı açık biçimde anlaşılmalıdır.

Burada Talmud'a ve onun oluşturduğu Talmud literatürüne detayları ile girmemiz mümkün değildir; ancak kendimizi tartışmamız için gerekli olan birkaç temel noktayla sınırlayacağız. Temel olarak Talmud iki parçadan oluşmaktadır. Birincisi, Mişna (*Mishnah*) çalışmasıdır ki, 6 bölümden oluşan bir hukûkî metindir. Bu her bir bölüm tamamı İbranice yazılmış bir dizi risalelere ayrılmıştır. Çoğunlukla şifâhî kaynaklarla, önceki iki yüzyıl sırasında oluşturulmuş olan hukûkî materyallerin toplanmasıyla M.S. 200 dolaylarında Filistin'de yazılmıştır. İkinci ve daha baskın olan kaynak ise, Mişna hakkındaki tartışmaların (tefsirlerin) geniş biçimde kaydedilmesiyle oluşan Gemara'dır (*Gemarah*). Gemara, ikisi de aşağı yukarı aynı paralelde olan iki farklı derlemeye sahiptir. İlki, M.S. 200 ile 500 yılları arasında Mezopotamya'da (Babil'de) oluşurken, diğeri yine aynı dönemde Filistin'de yazılmıştır. Babil Talmudu (ki bu Mişna artı Mezopotamya Gemara'sından oluşur) Filistin'de yazılandan çok daha geniş ve çok daha iyi düzenlenmiştir. Bu nedenle de tek başına belirleyici ve yetkin bir kaynak olarak kabul edilmiştir. Filistin

Talmudu (*diğer adı Kudüs Talmudu*) ise hukûkî bir dayanak olarak daha alt seviyede olduğundan, iki Talmud yazarının da yazmadığı materyalleri kapsayan ve toplu biçimde "Talmud literatürü" olarak bilinen derlemelerle birlikte belirleyiciliğe sahiptir.

Mişna'nın tersine, Talmud'un kendisi ve Talmud literatürü İbranice ile Aramice'nin bir karışımı olarak yazılmıştır. Aramice, Babil Talmudu'nda hakim dildir. Aynı şekilde, bu kitap sadece hukûkî bir takım konularla sınırlı da değildir. Herhangi bir açık kural ya da gerekçe olmaksızın hukûkî bir tartışma aniden kesilebilmekte ve araya birden bire "anlatı" (*aggadah*) denilen öyküler girmekte. *Aggadah*'lar haham ya da sıradan insanlar, kutsal figürler, melekler, şeytanlar, büyücüler ve mucizeler hakkında anlatılan hikâye ve anektodların bir karışımıdır.[15] Bu öykü pasajları, çağlar boyunca Yahûdîlik içinde büyük bir popüler etkiye sahip olmasına rağmen, (bizzat Talmud'un kendisi tarafından dahi) daima ikincil bir değerde kabul edilmişlerdir. Klasik Yahûdîlik için söz konusu kitabın en büyük önemi, özellikle de problem olarak kabul edilen konuların tartışıldığı metinlerin içerdiği hukuksal bölümlerdir.

Talmud'un bizzat kendisi, Yahûdîleri aşağıdan yukarı kategorik bir tasnife tabi tutmaktadır. En alt seviyede, tamamen cahil olanlar, bir üstünde, sadece Kutsal Kitab'ı bilenler, onların üstünde Mişna ya da *aggadah*ları bilenler ve en üst seviyede ise Gemara'nın hukûkî bölümlerini çalışmış ve bu konularda tartışma yapabilecek düzeyde bilgi sahibi olanlar gelir. Sade bu son kesimi oluşturan insanlar, her türlü konuda Yahûdîlere öncülük edebilir.

Talmud'un hukûkî sistemi, çok kapsamlı, otoriter ve dogmatik temelinde herhangi bir değişim olmaksızın sınırsız gelişme kapasitesine sahip bir metin olarak tanımlanabilir. Gerek sosyal gerekse bireysel açıdan Yahûdî yaşamının her yö-

[15] Mişna dikkat çekecek ölçüde bunlardan soyutlanmıştır ve özellikle de şeytanlar ve büyücülük göreceli olarak seyrektir. Babil Talmudu ise, batıl inançlarla doludur.

nü, Yahûdîlik yasalarının ihlâli ve her türlü günahı cezalandırmak için tasarlanmış yaptırımlarla doludur. Her problem konusunda temel bir kural dogmatik biçimde konmuş ve kesinlikle tartışma konusu yapılmamıştır. Uzun uzadıya tartışması yapılan (ya da yapılabilen) konular ise, bu yasaların daha mükemmel biçimde yorumlanması ve pratik uygulamalarına ilişkindir. Müsaadenizle bunlara birkaç örnek vermek istiyorum.

Cumartesi günleri (*Şabat*) "hiçbir iş yapma" emrindeki "çalışma" konsepti, tam tamına 39 tip işten oluşmaktadır. Bu listeye işlerin dahil edilmesindeki kriter, kesinlikle söz konusu görevlerin yorucu olmasıyla ilgili değildir. Bunun tek nedeni olabilir; o da, dogmatik anlayış. Örneğin, yasaklanmış işlerden biri "yazı yazmaktır." Tabii ki, insanın aklına sorular ard arda geliyor: Şabat'ta yazı yazma günahı işlemiş olmak için en az kaç harf yazmış olmak gerekiyor? (Yanıt: iki). Aynı günahın hangi el kullanılarak işlendiği önemli mi? (Yanıt: hayır). Ancak, bir kişinin böyle bir günaha düşmesine baştan önlem almak için, yazı yazma konusundaki yasağın öncesine ikincil yasaklarla korumalar oluşturulmuş ve "yazı yazmaya yarayan herhangi bir alete" Şabat'ta dokunmak da engellenmiştir.

Şabat'ta yasaklanmış olan tipik işlerden biri de, herhangi bir hububatı öğütmektir. Buradan yola çıkarak analoji yöntemiyle Cumartesi günleri türü ne olursa olsun her türlü şeyi öğütmek yasaktır. İlaç elde etmek için bitkiler öğütülür de, böyle bir günaha düşme tehlikesi ortaya çıkar ihtimaline karşı Şabat'ta ilaç uygulaması (bir Yahûdînin yaşamının tehlikede olduğu durumlar hariç) yapmak da yasaklanmıştır. Yasak üstüne yasaklarla duvar ören Talmud, Şabat'ta sıvı ilaçların ve güçlendirici içeceklerin alınmasını da günah sayar. Bir kere sabit hale gelmiş olan bir şey sonsuza kadar o şekilde devam ediyor, çok saçma olsa da. Erken dönem Kilise kurucularından Tertullian'ın yazdığı gibi "ona saçma olduğu için inanıyorum." Bu söz, "inanıyorum" yerine "uyguluyorum" kelimesi geçirilerek "Saçma olduğu için uygulu-

yorum" haliyle, Talmud kurallarının büyük bölümü için adeta bir paroladır.

Şimdiki örneğimiz ise, bu sistemin ulaşmış olduğu akılsızlığın düzeyini mükemmel biçimde gözler önüne seriyor. Şabat'ta yapılması yasaklanan işlerden biri de "hasat" işidir. Bu yasak, analoji yöntemiyle öylesine genişletilmiştir ki, herhangi bir ağacın dalını kırmak dahi yasaklanmıştır. Yine aynı gerekçeye dayanarak, at (ya da herhangi bir hayvan) sürmek de yasaktır. Zira, hayvanı kırbaçlamak için bir ağacın dalını kırma ihtimali vardır. Hepimizin artık hazır kırbaçlar kullandığını ya da, at sürülen yerlerde artık ağaç bulunmadığını söylemenin hiçbir anlamı yok. Çünkü bir kere yasaklanmış olan bir şey sonsuza kadar yasaktır. Ama bununla birlikte bu kural biraz daha genişletilip sıkı hale getirilebilirdi (nitekim de öyle oldu): Ata binmeye benzediğinden, Şabat'ta bisiklete binmek de yasaktır.

Son örneğim, buna benzer yöntemlerin, mantıkî hiçbir geçerli uygulaması olmayan salt teorik durumlarda dahi nasıl da kullanıldığını gözler önüne seriyor. Mabedin var olduğu sıralarda, Baş Rahib'in bir bâkire ile evlenmesine izin verilmişti. Ama tüm Talmud dönemi boyunca (Kudüs'teki) Mabed ya da herhangi bir Baş Rahip olmadığı halde, Talmud en karmaşık (ve tuhaf) bölümlerinden birini, bir Baş Rahip'le evlenmeye uygun "bâkire" kavramının ayrıntılı tanımlarına ayırmıştır. Kızlık zarı kaza sonucu bozulmuş olan bir kadının durumu ne olacaktır? Söz konusu kazanın üç yaşından önce ya da sonra olması arasında herhangi bir fark var mıdır? Metal ya da odun bir cismin etkisiyle olmuş olması önemli midir? Bu kız ağaca hiç tırmanmış mıdır? Eğer böyle yapmış ise, yukarıya mı çıkmıştır yoksa (sürtünerek) aşağı mı inmiştir? Bu olay doğal biçimde mi olmuştur yoksa anormal koşullarda mı? Tüm bunlar ve daha bir çoğu uzun uzadıya ayrıntılarıyla tartışılmaktadır. Klasik Yahûdîlikteki her bilgin, mutlak surette bu türden yüzlerce sorunun üstesinden gelmek zorundadır. Büyük bilginler, bu tür problemleri daha da geliştirip devam ettirme kabiliyetleriyle ölçülür-

ler. Örneklerde de görüldüğü gibi, bu tür bir geliştirme için her zaman bir boşluk bulunmakta ve böylesi bir ilerletme Talmud'un en son yazımından sonra da sürmektedir.

Ancak, M.S. 500 yılında sona eren Talmud dönemi (*talmudic period*) ile M.S. 800'lü yıllarda başlayan Klasik Yahûdîlik dönemi (*classical Judaism period*) arasında iki büyük farklılık bulunmaktadır. Talmud'da (olaylarla) yansıtılan coğrafî alan, Yahûdî toplumunun bütüncül olarak görüldüğü ve Yahûdî tarımının yapıldığı sınırlı bir alandır. (Bu, Mezopotamya ya da Filistin için de geçerlidir.) Aynı dönemde Roma İmparatorluğu içinde ve Sasani İmparatorluğu'nun değişik bölgelerinde yaşayan Yahûdîler olmasına rağmen, Talmud'un orijinal metninden, bu kitabın (500 yılı aşan bir süredeki) oluşumunun tamamen yerel sorunlara dayandığı açıkça görülüyor. Mezopotamya ve Filistin dışındaki ülkelerden hiçbir bilginin bu kitapta payı olmadığı gibi, Talmud, bu iki bölge dışındaki toplumların sosyal koşullarını yansıtmamıştır. Aradaki üç yüzyıl boyunca Yahûdîlerin sosyal ve dinî koşulları hakkında çok az şey bilinmektedir. Ancak, ayrıntılı tarihî bilgilerin yeniden var olmaya başladığı M.S. 800'lü yıllardan itibaren, yukarıda bahsi geçen iki özelliğin tam tersine dönmeye başladığını görüyoruz. Babil Talmudu (ve kısmen de olsa diğer Talmud literatürü) tüm Yahûdî toplumlarında belirleyici bir otorite olarak kabul edilmiş, üzerinde çalışmalar yapılmış ve daha da geliştirilmiştir. Aynı sıralarda Yahûdî toplumu da derin bir değişime uğramıştır; ama bu nerede ve her ne şekilde olmuş olursa olsun, köylüleri kapsamıyordu.

Bu değişim ardından ortaya çıkan sosyal sistemin özelliklerini kitabımızın 4. Bölümü'nde tartışacağız. Burada, Talmud'un –coğrafî ve toplumsal açıdan- klasik Yahûdîliğin bu yeni koşullarına nasıl uyum sağladığını tartışacağız. Burada, bana göre bu benimseme işinin en önemli yönteminin ne olduğuna yani dinî sisteme yoğunlaşacağız.

Hile-i şer'iyyeler (İbr. *heterim*)

Yukarıda da dikkat çekildiği gibi, Talmud sistemi aşırı bi-

çimde dogmatiktir ve koşulların değişimiyle birlikte saçmalığı ortaya çıktığı zaman dahi, kendi kurallarının herhangi bir şekilde gevşetilmesine izin vermez. Kutsal Kitab'ın aksine, Talmud metnindeki ifadelerin düz anlamı bağlayıcıdır ve herhangi birinin onları yorumlamasına izin verilmemiştir. Ancak klasik Yahûdîlik döneminde, çeşitli Talmud yasaları, yönetici elitler –hahamlar ve zenginler- tarafından savunulamaz hale gelmiştir. Yasanın ruhu ve kastı ihlâl edilirken, yasanın harflerden oluşan orijinalini korumak için bu yönetici sınıfların çıkarlarına uygun olarak, sistematik biçimde bunlara özel izinler icat edilmiştir. Bence Yahûdîliğin kendi klasik dönemi içinde gözden düşmesinin en önemli nedeni, bu iki yüzlü "heterim" sistemidir. (İkinci neden de, çok kısa bir zaman periyodu içinde hüküm sürmüş olmasına rağmen Yahûdî mistisizmidir.) Bu sistemin de nasıl işlediğini ortaya koyabilmemiz için bazı örneklere ihtiyaç var.

1. *Faiz almak.* Talmud, bir Yahûdî'nin, başka bir Yahûdî'den borç karşılığında faiz almasını şiddetli biçimde cezalandırmaktadır. (Talmud bilginlerinin büyük çoğunluğuna göre, Yahûdî olmayan birinden olabildiğince yüksek miktarda faiz alınması ise dinî bir görevdir.) Çok detaylı kurallarla, Yahûdî bir alacaklının, yine Yahûdî olan borçludan herhangi bir çıkar elde edebileceği, uzun vadeli bile olsa her türlü ilişki yasaklanmıştır. Yasa dışı bir işe suç ortaklığı yapan her Yahûdî, (ki bu şahitlik bile olabilir) Talmud tarafından "alçak" olarak damgalanmakta, mahkemede şahitliği reddedilmektedir. Çünkü, böyle bir işe katılmakla bir Yahûdî kendisinin "İsrail'in tanrısının tarafını tutmadığını" açık biçimde duyurmuş olur. Böyle bir yasanın, paralarını Yahûdî olmayan insanlara ödünç para vererek kullanan Yahûdî esnaf ve topluluklarının işine geldiği açık. Ancak, XVI. Yüzyıl'ın sonlarına kadar Avrupa'da (ve özellikle de Polonya'da) durum çok farklıydı. Bu bölgede, göreceli olarak büyük bir Yahûdî topluluğu yaşıyor, hatta çoğu kasabada çoğunluğu oluşturuyorlardı. Kölelikten farklı olmayan sıkı bir serflik sistemine maruz kalan köylüler, kesinlikle borç alabilecek bir durum-

da değilken, çok küçük bir zengin Yahûdî sınıfının işi, soylulara borç para vermekti. Çoğu Yahûdî de, birbiriyle iş yapıyordu. Bu koşullar altında, resmen bir borç olmadığı için yasanın görünüşteki biçimini ihlal etmeyen ve Yahûdîler arasındaki faizli borç alış verişini meşrû hale getiren aşağıdaki "iş istisnası" (*heter 'isqa*) düzenlemesi icat edildi. Buna göre, borç veren kişi, parasını borç alan kişinin işine "yatırır" ve ardından iki koşul devreye girer: İlki, ödünç alan kişi, anlaşılmış bir vakitte söz konusu miktardaki parayı (ki bu para gerçekte faizidir), alacaklının kâr payı olarak ona öder. Ya da; tam tersi bir iddia, kasabanın hahamı ya da haham mahkemesinin tanıklığı ile onaylanmadıkça ödünç alan kişinin, kendisine borç veren alacaklının payını vermeye yetecek kadar kâr yaptığı farz edilir. Pratikte, tüm gerekli olan şey, bu özel uygulamanın Aramice ve insanların büyük bölümü tarafından anlaşılmayacak şekilde bir yazılı metnini almak (bu metnin bir kopyası İsrail'deki tüm banka şubelerinde asılıdır) ve onu muamelenin yapıldığı odanın duvarına asmak ya da bir sandıkta saklamaktır. Böylece, Yahûdîler arasındaki faizli borç alış verişi tamamen yasal ve günahsız şekilde yapılmış olur.

2. Sabatik Yıl (*sabbatical year*). Talmud yasalarına göre (*Levililer*, 25) Filistin'de Yahûdîlerin sahip olduğu bir toprak[16], her yedi (*sabatik*) yılda bir nadasa bırakılmalı ve topraklar üzerinde hasat dahil her türlü tarımsal iş yasaklanmalı. Bu yasanın M.Ö. V Yüzyıl'dan Filistin'de Yahûdî tarımının ortadan kalkmasına kadar geçen yaklaşık bin yıl boyunca sıkı biçimde uygulandığını gösteren güçlü deliller bulunmaktadır. Daha sonra, pratikte bu yasayı uygulayacak bir alan kalmayınca, sadece kâğıt üstünde teorik olarak kaldı. Ancak, 1880'li yıllarda Filistin'de ilk Yahûdî tarım kolonileri kurulmaya başlanınca, yeniden pratik önemi olan bir konu haline geldi. Yerleşimcilere sempatiyle bakan hahamlar bu konuda,

[16] Ya da daha doğru bir şekilde, Filistin'in birçok bölgesinde. Yasanın uygulandığı yerler, M.S. 150-200 dolaylarında Yahûdî nüfusunun çoğunluk olduğu yerlerdi.

kendilerinden sonra dinci siyonist partiler ve İsrail'in yerleşik uygulamaları tarafından mükemmel hale getirilecek olan bir "özel istisna" icat ettiler. Nasıl işlediğine gelince: Sabatik yıldan kısa bir süre önce, İsrail İçişleri Bakanı, İsrail Baş Hahamı'na, kendisini kamusal ya da özel tüm İsrail topraklarının yasal sahibi haline getiren resmî bir belge verir. Bu belge ile donatılan Baş Haham, tüm İsrail topraklarını (ve 1967 yılından beri de işgal altındaki Filistin topraklarını) önemsiz bir miktar karşılığında Yahûdî olmayan bir kişiye satar. Başka bir belge ise, toprakları satın alan kişinin bir yıl sonra bu toprakları geri satacağını öngörmektedir. Ve bu muamele her yedi yılda bir, genellikle de aynı "alıcı" ile tekrarlanmaktadır. Siyonist olmayan hahamlar, bu "hile-i şer'iyye"nin[17] geçerliliğini kabul etmemekte ve din yasaları, Yahûdîlerin kendilerine ait herhangi bir toprağı Filistinlilere veya başka bir yabancıya satmasını yasakladığından tüm bu işlemin günah üzerine dayandığını, bundan dolayı da geçersiz ve boş olduğunu öne sürmektedirler. Siyonist hahamlar ise, bu iddiayı, dinî yasalarca yasaklanan şeyin "sahte" değil, "gerçek satış" olduğu şeklinde cevaplandırıyor.

3. Şabat'ta süt sağma. Bu, yukarıdan beri bahsettiğimiz dinci sertleşmenin artış süreci içinde, Talmud dönemlerinden sonra yasaklanmıştır. Söz konusu yasak, kendi ineklerini Yahûdî olmayan hizmetçilerine sağdıracak kadar zengin olan diasporadaki Yahûdîler için kolaylıkla uygulanıp muhafaza edilebilen bir emirdir. Filistin'deki erken dönem Yahûdî kolonistleri de, bu ve benzeri amaçlar için Filistinlileri çalıştırıyordu. Ancak siyonist siyasetin Yahûdî iş gücü konusundaki özel zorlayıcı hükümleri, yeni bir "özel istisna" ihtiyacı ortaya çıkardı. (Bu durum özellikle makinalarla sağımın yapılmaya başlandığı 1950'lerin sonundan önceki dönemlerde önemliydi.) Burada da siyonist hahamlar ile siyonist olmayan hahamlar arasında farklı yaklaşım söz konusudur.

[17] Bundan dolayı, İsrail'deki siyonist olmayan Ortodoks Yahûdîler, sabatik yıllar sırasında, Arap bölgelerinde Araplarca yetiştirilmiş sebze ve meyve satarlar.

Siyonist hahamlara göre, yasak beyaz süt ile ilgilidir ve sütün beyaz olmayıp (örneğin) mavi renkte olması koşuluyla süt sağma yasağı kalkar. Bu mavi Cumartesi sütü, daha sonra özel olarak peynir yapımında kullanılır ve söz konusu renk, kesilmiş sütün suyuyla temizlenir. Siyonist olmayan hahamlar ise daha kurnaz bir plan (ki ben bizzat 1952 yılında dinci kibbutzların birinde bu uygulamaya şahit olmuştum) icat etmiştir. Onlar, ineğin Şabat'ta memelerinin süt ile dolarak şişmesi sebebiyle çektiği acıyı hafifletmek için konulmuş olan ve memelerinin Şabat'ta boşaltılmasına ve sütün boşa akıtılmasına izin veren eski bir kolaylığı keşfettiler. Şimdi de yapılan şudur: Cumartesi sabahı dindar bir kibbutz üyesi ahıra gider ve ineğin altına kovaları yerleştirir. (Tüm Talmud literatürü içinde böyle bir işin yasak olduğu konusunda hüküm yoktur.) Daha sonra ibadet etmek üzere sinagoga gider. Daha sonra onun bir arkadaşı gelir. Onun "iyi niyeti", ineğin çektiği acıları dindirmek ve sütlerin akmasını sağlamaktır. Peki şans eseri bir kova oradaysa, herhangi bir zorunluluk halinde onu oradan kaldırabilir mi? Tabii ki hayır. O basit şekilde kovaların varlığını "görmezden" gelir, merhamet misyonunu tamamlamış olarak sinagoga gider. Sonunda üçüncü bir dindar arkadaş ahıra gelir ve "o da ne!", süt dolu kovaları fark eder. Onları soğuk bir depoya kaldırır ve arkadaşları gibi sinagoga gider. Böylece her şey mükemmel gitmiştir ve mavi boya için para israf etmeye gerek yoktur.

4. *Karışık mahsuller.* Yukarıdakilere benzer bir hile-i şer'iyye de, aynı tarlaya iki farklı tahıl ekimini yasaklayan (*Levililer*, 19:19) emirle ilgili olarak siyonist hahamlarca uydurulmuştur. Modern tarım bilimi, kimi durumlarda karışık ekim yapmanın çok daha verimli olduğunu göstermiştir. Hahamların icat ettiği bir hile-i şer'iyyeye göre, bir adam tarlaya gelir ve belli bir tür tohumu uzunlamasına eker; "onun ne yaptığını bilmeyen" onun arkadaşı bir sonraki gün tarlaya gelerek, başka tür bir tohumu çapraz olarak eker. Ancak bu yöntemin gereksiz yere iş gücü harcanmasına ne-

den olduğu anlaşılınca daha iyi bir yol bulundu: Bir adam belli bir türdeki tohumu her kesin görebileceği yerde yığar ve onu dikkatli bir şekilde çuval ya da tahta ile örter. İkinci tipteki tohumu da bu örtünün üzerine koyar. Daha sonra başka bir adam gelerek, şahitlerin önünde "bu çuvala (ya da tahtaya) ihtiyacım var" deyip, onu alır ve böylece farklı tohumlar "doğal" biçimde karışmış olur. Sonuçta, üçüncü kişi belirir ve ona "bunu al ve tarlaya ek" denir.[18]

5. Terk edilen yiyecek maddeleri. Hamursuz bayramının yedi (Filistin dışında sekiz) günü boyunca bir Yahûdî söz konusu şeyleri yememeli hatta bunlara sahip dahi olmamalı. "Terk edilen yiyecekler" konseptinin içeriği, sürekli biçimde genişletilmekte ve öyle ki bayram sırasında bunları görmekten bile tiksinti duyma duygusu, histeri boyutlarına yaklaşmaktadır. Söz konusu yasak gıdalar, tüm unlu ve hatta öğütülmemiş hububatı içermektedir. Orijinal Talmud toplumunda böyle bir şeye tahammül edilebilirdi; zira, ekmek zaten haftada bir pişirilirdi. Bir çiftçi ailesi, geçen yılın ürününden arta kalan son kısmını da, yeni ekim mevsimiyle birlikte gelen bu bayram için pişirirdi. Ancak, Talmud sonrası Avrupa Yahûdîliğinin koşullarında, orta sınıf bir Yahûdî aile için ve hatta tahıl tüccarı için bu yasağa uymak neredeyse imkansız hale geldi. Bunun için yeni bir hile-i şer'iyye bulundu. Buna göre, tüm bu maddeler bayramdan kısa bir süre önce Yahûdî olmayan birine "yalandan" satılır ve bayramın ardından otomatik olarak satın alınır. Yapılması gereken tek şey, söz konusu yasak maddelerin bayram süresince kilitli tutulmasıdır. Bu sahte satış İsrail'de çok daha etkili biçimde

---

18 1945-46 kışında, daha ben 13 yaşın altında genç bir delikanlı olduğum sırada, bu tür bir şeye şahit olmuştum. O dönemde katıldığım dinî bir tarım okulunda tarımsal işlerden sorumlu kişi, oldukça dindar bir Yahûdiydi ve bu hile-i şer'iyyedeki en kritik iş olan tahtayı kaldırma işinin 13 yaş altındaki bir yetim tarafından yapılmasının daha güvenli olacağını öğretmişti. (Bu yaşın altındaki bir çocuğun günah sorumluluğu yoktu ve eğer babası varsa, bu işten babası günah alacaktır.) Söyleyeceğim "Bu tahta bana gerekli" sözü dahil, her şey bana çok dikkatli bir şekilde izah edildi. Oysa gerçekte öyle bir tahtaya ihtiyacım yoktu.

yapılmaktadır. Dindar Yahûdîler, terk etmeleri gereken gıda maddelerini, kendi bölgelerindeki hahama, o haham İsrail Baş Hahamı'na ve o da Yahûdî olmayan birine satar. Özel bir hile-i şer'iyye sayesinde, bu satışın kurallara uymayan Yahûdîleri de işin içine dahil ettiği farz edilir.

6. Sabbath-Goy (Cumartesi işçisi). Belki de en gelişmiş hile-i şer'iyyeler Şabat tatilinde kullanılan Yahûdî olmayan kişilerle (*Goy=Gentiles*) ilgilidir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Şabat'ta yapılması yasaklanan işlerin hacmi sürekli genişlerken, buna karşın ihtiyaçların karşılanması ya da rahatı arttırmak için yapılması gereken işlerin hacmi de her geçen gün biraz daha fazlalaşmakta. Bu özellikle de modern dönemler için çok daha geçerli bir yargıdır. Ancak şu da unutulmamalıdır ki, teknolojik değişimlerin etkisi kendini çok uzun bir süre önce hissettirmeye başladı. Şabat'ta herhangi bir hububatı öğütme yasağı, örneğin kendi işleri için el değirmenini kullanan II. Yüzyıl Filistinindeki bir Yahûdî köylü için daha kolay bir olaydı. Ama, işi su ya da yel değirmeninde kirayla iş gördürmek olan bir Doğu Avrupa Yahûdîsi için durum oldukça farklıydı. Yine, Cumartesi sabahları bir fincan sıcak çay istemek gibi basit bir insanî sorun dahi, bütün hafta boyunca odanın içinde duran ve düzenli biçimde kullanılan semaver yüzünden büyük bir sorun haline dönüşmektedir. Tüm bunlar aslında, sözüm ona "Şabat yasaklarına itaatten" kaynaklanan sayısız sorundan sadece ikisi. Ortodoks Yahûdîlerden oluşan bir topluluk için, en azından son sekiz ya da on asırdır Yahûdî olmayan insanların "yardımı" olmaksızın tüm bunların içinden çıkılamayacak sorunlar olduğu muhakkak. Bugün, su, gaz ve elektrik gibi birçok kamu hizmeti nedeniyle, "Yahûdî devleti İsrail"in bu kategoriye girdiği yönündeki tespit çok daha gerçeklik kazanmaktadır. Klasik Yahûdîlik, bazı Yahûdî olmayan kişileri kullanmaksızın bir hafta dahi var olamaz. Ama, özel hile-i şer'iyyeler uygulanmazsa, Cumartesi işlerinin görülmesi için Yahûdî olmayan insanların çalıştırılması konusunda çok büyük bir engel vardır. Talmud, Yahûdîlerin kendilerinin yapmalarının yasak

olan şeyleri Cumartesi günleri Yahûdî olmayan birinden (*Gentile*) yapmasını istemeyi Yahûdîlere yasaklamaktadır.[19] Bu tür amaçlar için kullanılan sayısız hile-i şer'iyye örneğinden iki tanesini burada izah edeceğim.

Birinci metod: Eğer yeterince kurnaz bir şekilde anlatılabilmiş ise, günah olan bir isteği masum hale getirebilecek hileli bir "ima" yöntemi vardır. Kural olarak, "ima" kapalı olmalıdır; ama çok aşırı ihtiyaç durumlarından "açık ima"ya da izin verilmiştir. Örneğin, İsrail askerlerinin kullanımı için hazırlanmış olan dinî görevlere ilişkin bir kitapçıkta, *Sabbath-Goy* olarak orduda çalıştırılan Arap işçilerle nasıl konuşulacağı öğretilmektedir. Çok soğuk olması, ateş yakılması ya da dinî bir görev için lambanın yakılması gerektiği gibi acil durumlarda dindar bir Yahûdî asker, "açık ima"yı kullanarak Arab'a şöyle diyebilir: "Burası çok soğuk" (ya da karanlık vs.). Ancak normal koşullar altında "kapalı ima" yeterlidir olmalıdır. Örneğin; "Burası biraz daha sıcak olsa hiç fena olmayacak!" gibi.[20] Bu "ima" yöntemi özellikle, fakir ya da ikinci sınıf sosyal konumda olmalarından dolayı tamamen kendi Yahûdî iş verenlerinin denetiminde olan Yahûdî olmayan insanlara karşı kullanıldığından, çok iğrenç ve küçük düşürücü bir hal almaktadır. Bu tür "kapalı ima" emirlerini anlama (ve yorumlama) konusunda kendini eğitmemiş olan İsrail ordusunda görevli Yahûdî olmayan bir hizmetçi (ya da işçi), işinden uzaklaştırılır.

---

19 Örneğin, Talmud bir Yahûdî'nin, Şabat'ta gentile tarafından yakılmış olan bir mum ışığından istifade etmesini yasaklar. Ancak, Yahûdî odaya girmeden önce şayet gentile kendi kullanımı için bunu yakmış ise o zaman Yahûdî'nin istifade etmesinde sakınca yok.

20 Amcalarımdan biri, 1939 öncesi Varşova'da, çok kurnazca bir yöntem kullanmıştı. Amcam, Marysia adında Yahûdî olmayan bir bayan hizmetçi çalıştırıyordu. Cumartesi öğle uykusundan uyandığında yavaş bir sesle "Ne kadar güzel olurdu..." der ve daha sonra sesini yükselterek, "...keşke Marysia bize bir fincan çay getirse" diye bitirirdi. Amcam çok dindar ve Tanrı korkusu taşıyan bir adamdı ve hiçbir zaman et yedikten sonra tam 6 saat geçmeden kesinlikle süt içmezdi. Mutfağında iki tane lavabo vardı. Birisi et yenen tabakları yıkamak için diğeri de sütlü tabakları yıkamak için kullanılırdı.

İkinci metot: Bu yöntem, Cumartesi işlerinde kullanılacak Yahûdî olmayan kişinin; ihtiyaç ortaya çıktığında "ima" ile çalıştırıldığı sıradan ve kişisel Cumartesi işleri yerine, sürekli Yahûdî gözetimi olmaksızın yapılması gereken rutin işlere gerekli olduğu durumlarda uygulanır. Şabat'ın, haftanın diğer günlerine dolaylı biçimde entegre edilmesi olarak (*havla'ah*) nitelendirebileceğimiz bu yönteme göre, Yahûdî olmayan kişi sözleşmede Cumartesi günü özellikle belirtilmeksizin bir haftalığına (ya da bir yıllığına) işe alınır. Ancak gerçekte yapacağı iş sadece Cumartesi günü çalışmaktır. Bu yöntem geçmişte, Cumartesi akşam duasından sonra sinagogtaki mumları söndürmek amacıyla görevlendirmede kullanılırdı. Modern İsrail'den örnekler ise; Cumartesi günleri su temin istasyonlarındaki işlerin düzenlenmesi ya da su depolarının gözetimi gibi işler için yapılmaktadır.[21]

Benzer bir plan, Yahûdîlerle ilgili durumlar konusunda da kullanılır; ama farklı bir sonuç için. Yahûdîlerin, Şabat'ta yaptıkları iş karşılığında herhangi bir ödeme almaları, bu iş müsaade edilmiş bir iş olsa dahi yasaktır. Buradaki başlıca örnek, kutsal görevlerle ilgilidir: Şabat'ta vaaz veren haham veya Talmud bilgini, Cumartesi ve diğer kutsal günlerde ilâhî okuyan *cantor* (havrada baş şarkıcı), hademe ve bunlara benzer görevlerdir. Talmud dönemlerinde ve ondan sonraki birkaç yüzyıl boyunca, bu tür görevler karşılığında ücret ödenmezdi. Ancak daha sonra bu işler ücretli meslekler haline geldiğinde, *havla'ah* hile-i şer'iyyesi kullanıldı ve söz ko-

21 Bu işlerden bazıları öylesine kolay ki, çalışanlarının haftanın altı günü izinli olmasına izin verilerek kimi zaman acınası hatalar olmuyor değil. Neredeyse tamamen Ortodoks Yahûdîler tarafından doldurulmuş olan Tel Aviv yakınlarındaki Bney Braq kasabası, 1960'lı yıllarda korkunç bir skandal ile sarsılmıştı. 20 yılı aşkın bir süredir kendi su kaynaklarının gözetimini yapması için çalıştırdıkları Cumartesi işçisinin ölümü üzerine, bu kişinin Hristiyan değil aslında bir Yahûdî olduğu sonradan anlaşıldı. Bu nedenle onun halefi olarak bir Dürzî tutuldu. Kasaba halkı bunun üzerine hükümetten söz konusu kişinin gerçek bir gentile olduğunu ve gentile soyundan geldiğini belgeleyen bir kağıt vermesini talep etti ve böyle bir belgeyi aldı. Bu konuyu araştırması için gizli polisten yardım istendiği de söylentiler arasındaydı.

nusu kişiler bir "aylık" ya da bir "yıllık" sürelerle işe alındı. Hahamlar ve Talmud bilginleri ile ilgili mesele ise daha karışıktır. Çünkü, Talmud normal günlerde dahi dinî vaaz, eğitim ya da çalıştırmalar yapan kişilere, yaptıkları iş karşılığında her hangi bir ücret ödenmesini yasaklamıştır.[22] Onlar için ek bir hile-i şer'iyye öngörülmüş. Buna göre, onların aldıkları ücret aslında maaş değil, "işsizlik tazminatı" (*dmey batalah*) idi. Bu sahte uygulamanın sonucunda, gerçekte Şabat'ta yapılan işin karşılığında ödenen para, şekil değiştiriyor ve haftanın diğer günlerindeki işsizliğin bedeli haline getiriliyor.

Hile-i şer'iyyenin toplumsal yönleri

Bu ve bunlara benzer uygulamaların iki önemli sosyal vechesi, bu konulara özel bir bölüm ayırmayı hak ediyor.

Birincisi; bu hile-i şer'iyyeler sisteminin ve dolayısıyla bunlara dayandığı için klasik Yahûdîliğin en baskın karakteri, kandırmadır; özellikle de Tanrı'yı kandırma (Eğer kelime hayalî olarak kendilerini Tanrı'dan daha akıllı zanneden hahamlar tarafından kolaylıkla kandırılabilen anlamında kullanılabilirse.) Kutsal Kitab'ın (ve özellikle de büyük peygamberlerin) Tanrısı ile klasik Yahûdîliğin Tanrısı arasındaki farktan daha büyük bir çelişki olamaz. Klasik Yahûdîliğin Tanrısı, kendisine inananlarca kazıklanan erken dönem Roma tanrısı Jüpiter'i ya da Frazer'in *Golden Bough*'ta betimlenen tanrıları andırıyor.

Etik açıdan bakıldığında, klasik Yahûdîlik; halen devam etmekte olan bir dejenerasyon süreci sunmaktadır ve bu yozlaşma çok önemli sosyal ve siyasal sonuçlar içermektedir. Bugün, Yahûdî yığınlar tarafından Kutsal Kitap ya da Talmud gibi gerçek anlamda dinî ve etik bir değer ifade eden bölümlerinden ziyade, klasik Yahûdîliğin hurafelerinin benimsenmiş olduğu gerçeği unutulmamalıdır (Benzer bir

[22] Tam tersine, temel Kutsal Kitap öğretimi, para karşılığında yapılabilir. Zira böyle bir iş her zaman düşük statülü olarak kabul edilmiş ve son derece kötü ücretler takdir edilmiştir.

tespiti, şu an yeni bir uyanış içindeki diğer dinler için söylemek mümkün). Normalde dinden oldukça uzak duran çoğu Yahûdî tarafından bile iştirak edilen, Yahûdî kutsal günleri içinde en fazla saygı duyulan ve kutsanan dinsel kült hangisidir? Tabii ki Yom Kippur arefesinde yapılan *Kol Nidrey* duasıdır. Bu, gelecek yıl yapılacak olan iyilikler için bütün kişisel yeminlerin Tanrı'ya önceden yapıldığı, başlı başına absürd ve yanıltıcı bir hile-i şer'iyyedir.[23] Ya da yine kişisel dinî yükümlülüklerden biri olan *Qadish* duası, ölmüş olan anne babasının ruhlarının cennete yükselmesi için evlatlar tarafından sabahları okunan ve gerçekte çoğu kişinin anlamadığı Aramice bir metnin tekrarlanmasıdır. Şu oldukça açık biçimde görülmektedir ki, Yahûdî dininin çoğunluğu hurafe olan bu yönlerine gösterilen popüler ilgi, aynı dinin daha iyi bölümlerine gösterilmiyor.

Tanrı'yla birlikte diğer Yahûdîlerin kandırılması, Yahûdî yönetici sınıfının işine gelmektedir. Bu hurafelerdeki en tipik karakteristik yönlerden biri de, Yahûdî fakirlerin çıkarlarını gözeten tek bir hile-i şer'iyyeye dahi izin verilmemiş olmasıdır. Örneğin; açlıktan ölecek duruma gelmiş olan Yahûdîlere, *kosher* (caiz) gıdalar pahalı olduğu halde, hahamları tarafından yasaklanmış yiyeceklerin herhangi bir çeşidinden yeme izni verilmemiştir.

hile-i şer'iyyelerin ikinci bir baskın karakteri, genellikle çıkar güdüleri tarafından yönlendiriliyor olmalarıdır. İşte, iki yüzlülük ve çıkar karışımı bu motivasyon, klasik Yahûdîliğe giderek artan bir oranda hakim olmuştur. Bu sürecin tüm hızıyla sürdüğü İsrail'de, eğitim sistemi ve medyanın tüm resmî beyin yıkama operasyonları arttığı halde kamuoyu tarafından bu yine de karamsarlıkla karşılanmaktadır. Hahamları ve dinci partileri ile tüm dinî yapı ve belli ölçüde Ortodoks topluluklar İsrail'de çok da popüler değildir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bu çevrelerin düzenbazlık

[23] Bir diğer çok önemli ritüel de, Şeytan'ı şaşırtmak amacıyla Rosh Hashanah sırasında koç boynuzuna üflenmesidir.

ve rüşvetçilikleri ile ün yapmış olmalarıdır. Tabii ki, kamuoyu (ki genellikle ön yargılıdır) her zaman sosyal analizlerde gösterilenle aynı değildir; ama bu kez, Ortodoks Yahûdî dininin yoz etkilerine bağlı olarak, Yahûdî din kodamanlarının güçlü bir safsata ve yolsuzluk eğilimi taşıdığına kuşku yok. Genel sosyal yaşam içinde din, sosyal etki unsurlarından sadece biri olduğundan, onun inanan yığınlar üzerindeki etkisi, hahamlar ve dinci parti liderleri kadar büyük değildir. Çoğunluğunun samimi olduğundan kuşku duyulmayan İsrail'deki dindar Yahûdîler, kendi dinlerinin ya da hahamların etkisi sebebiyle değil, onlara rağmen böyledir. Diğer yandan, dinci çevreler tarafından tümüyle kuşatılmış olan İsrail'deki kamusal birçok alanda düzenbazlık, rüşvet ve yozlaşma seviyesi, dindar olmayan İsrail toplumunun genel olarak tahammül edebileceği ortalama seviyenin üzerinde ve son derece kötü durumdadır.

Dördüncü bölümde, klasik Yahûdîlikteki baskın olan çıkar dürtüsünün, Yahûdî toplumunun o anki yapısı ve (klasik dönem içinde) Yahûdîlerin yaşadığı toplumlarla eklemlenme oranı ile ne kadar yakından ilişkili olduğunu göreceğiz. Benim burada tek vurgulayacağım şey, çıkar dürtüsünün, Yahûdîliğin kendi tarihi içinde her dönemde genel karakteristiği olmadığıdır. Yahûdîliğin sonsuz "özünü" arama iddiasındaki platonist kargaşa, Yahûdî toplumundaki tarihî değişimlere bakmak yerine, bu gerçeği kapalı kutu haline getirmiştir (ve bu kafa karışıklığı, Kutsal Kitap'tan devşirdiği tarihî olmayan "tarihî haklar"a olan bağlılık içindeki siyonizm tarafından beslenmiştir.) Böylece Yahûdîlik karşısında sinik kişiler (*apologists*), oldukça doğru biçimde, Kutsal Kitab'ın çıkar dürtüsüne tamamen karşı olduğunu iddia ederken, Talmud'un buna kayıtsız kaldığını söylemektedirler. Ancak bu sonuca, her iki kitabın da içinde oluştuğu çok değişik sosyal koşulları yol açmıştır. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, Talmud; Yahûdîlerin, klasik Yahûdîliğin oluştuğu toplumdan çok farklı bir ortamda, Yahûdî insanların tamamen tarıma dayanan bir toplum oldukları ve çoğunlukla çiftçi

topluluklarından oluştukları bir zamanda iki bölgede oluşmuştu.

Beşinci bölümde ise, klasik Yahûdîlik tarafından, "Yahûdî olmayan" insanlara karşı uygulanan düşmanca tutum ve hileleri tüm ayrıntıları ele alacağız. Ancak, sosyal bir özellik olarak çok daha önemli olan konu, zengin Yahûdîler tarafından fakir Yahûdîlere karşı uygulanan çıkar dürtülü düzenbazlıklardır (Borçlara uygulanan faizle ilgili hile-i şer'iyye gibi), Gerek felsefe ve gerek sosyal bir teori olarak marksizme karşı olmama rağmen, burada Marx'ın Yahûdîlik konusunda yazdığı iki makalesinde oldukça doğru tespitlerde bulunduğunu söylemem gerekiyor. Marx, onun gençliğinde bozulma sürecine çoktan girmiş olan klasik Yahûdîliğe indirgediği Yahûdî dinini, çıkar peşinde koşma anlayışının hakim olduğu bir din olarak nitelendirmişti. O, bu nitelemeyi, keyfî biçimde ve herhangi bir delile dayanmadan yapmıştı. Onun bu sonuca sezgileri ile geldiği çok açık; ancak, bu konudaki sezgisi –tarihî bir takım sınırlamalarla birlikte- doğruydu.

IV. BÖLÜM

TARİHİN AĞIRLIĞI

Yahûdîlere ya da daha genel anlamda Yahûdîliğe sosyal ve mistik bir yorum kazandırmak üzere bir sürü anlamsız yazı kaleme alınmıştır. Yahûdî insanların sosyal yapısı ile Yahûdîliğin ideolojik çatısının çağlar boyunca son derece değişmiş olması nedeniyle bunu doğru biçimde başarmak mümkün olmamıştır. Bu çerçevede dört büyük evre ortaya koyabiliriz:

1. Birinci Mabed'in yıkılması (M.Ö. 587) ve Babil sürgününe kadarki İsrail (*Israel*) ve Yahuda (*Judah*) antik krallıkları dönemi. (Pentateuch dahil Eski Ahid'in büyük bir kısmı bu tarihten sonra yazılmış olsa da büyük bir bölümü bu dönemle ilgilidir.) Bu antik Yahûdî krallıkları, yakın civardaki Filistin ve Suriye krallıklarıyla sosyal açıdan büyük bir benzerlik gösteriyordu. Üstelik -peygamberlerin nakilleri dikkatli bir şekilde okunduğunda görüleceği gibi- bu benzerlik, bölgedeki insanların büyük bir bölümü tarafından uygulanan dinî kültlere kadar uzanıyordu.[1] Daha sonraki dönemde Yahûdîliğin tipik özelliği haline gelecek olan (etnik ayrışma ve monoteist içe kapanma gibi) birçok düşünce, bu aşamada henüz sadece küçük bir peygamber ve vaiz çevresiyle sınırlıydı.

[1] Bkz; Jeremiah, 44, özellikle de 15-19. ayetler. Bu konunun değişik yönlerindeki uygulamaları konusunda bkz. Raphael Patai, *The Hebrew Goddess*, Ktav, ABD, 1967.

2. Babil'den ilk dönüşle başlayıp (M.Ö. 537) yaklaşık M.S. 500 yıllarına kadar devam eden çift merkezli (Filistin ve Mezopotamya) dönem. Bu dönemin en karakteristik özelliği, iki ayrı otonom Yahûdî toplumunun oluşmuş olmasıydı. Her biri temelde tarıma dayalı olan bu toplumlarda, daha önceden rahip ve kâtip çevrelerinde ayrıntılı biçimde yer alan Yahûdî dini, Pers İmparatorluğu'nun otoritesi altında halka zorla empoze edildi. Rahip Ezra'nın faaliyetlerinin anlatıldığı, Eski Ahid'deki Ezra kitabı; Pers kralı I. Artaxerxes tarafından "her kim Tanrı'nın ve kralın yasalarını uygulamayacak olursa, hakimin bu kişi hakkında ölüm, sürgün, mallarına el koyma ya da hapsetme cezalarından birini uygulaması için" Filistin Yahûdîleri üzerine hakim ve yargıçlar atamak üzere Ezra'nın görevlendirildiğini belirtir.[2] Nehemiah kitabında, (Nehemiah; Yahuda'ya Pers İmparatorluğu'nun valisi olarak atanmış olan Kral Artaxerxes'in sakisi idi) Yahûdî dininin uzun vadeli sonuçlara yol açacak şekilde empoze edilmesinde dış baskıların (bugünlerde buna "emperyalist" diyebiliriz) ne kadar temel bir yardımcı araç olduğunu görüyoruz.

Her iki merkezde de, Yahûdî otoritesi bu dönem boyunca devam etmiş ve dinî ortodoksluktan en ufak bir sapma, şiddetle bastırılmıştır. Bu kuralın tek istisnası, dindar aristokrasinin bizzat kendisinin (İlk olarak, M.Ö. 300'den M.Ö. 166'ya kadar ve ikinci olarak da Büyük Herod ve varislerinin yönetimi altında M.Ö. 50'den M.S. 70'e kadar) Helenist (*eski Yunan*) fikirlerle "zehirlendiklerinde" ya da yeni gelişmelere tepki olarak bölündüklerinde yaşandı. M.Ö. 140 yıllarında ortaya çıkan Ferisîler (*Pharisees*) ve Sadukîler (*Sadduceans*) bölünmesi gibi. Ancak, kısa dönemli zaferleri sırasında her iki merkezde de kendi dinî görüşlerini tüm Yahûdîlere dayatmak için Ya-

[2] Ezra, 7:25-26. Bu kitabın son iki bölümü, özellikle Ezra'nın "saf" Yahûdîler (kutsal tohum) ile bu bölge insanlarını (ki en azından bir kısmı Yahûdî soyundandı) ayırma ve karışık evliliklere bir son verme konusundaki çabalarından bahsetmektedir.

hûdî otonomisinin baskı mekanizmaları kullanıldı.

Özellikle Pers İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra yaklaşık M.Ö. 200 yılına kadar geçen dönem boyunca, bu iki merkez dışındaki bölgelerde yaşayan Yahûdîler, söz konusu merkezlerde yaşanan Yahûdî dinsel baskısından kendilerini korumuşlardır. Yukarı Mısır'daki Elephantine'de korunmuş olan papirüsler arasında, M.Ö. 419 tarihini taşıyan bir mektup bulunmaktadır. Bu metinde, Pers kralı II. Darius'un, Mısır Yahûdîlerinin Hamursuz kuralına uymalarını emreden buyruğu bulunmaktadır.[3] Ancak Helen kralları, Roma Cumhuriyeti ile Roma İmparatorluğu'nun erken dönemlerinde bu tür şeyler hiçbir sorun teşkil etmiyordu. Filistin dışında yaşayan Helenistik yönetim altındaki Yahûdîlerin içinde bulundukları bu özgürlük ortamı, Yunanca yazılmış yeni bir Yahûdî literatürü oluşmasını sağladı. Ama bu sonradan Yahûdîlik tarafından reddedildi ve bu literatürden arta kalanlar, Hristiyanlık tarafından muhafaza edildi.[4] Hatta, Hristiyanlığın gerçek anlamda yükselişi, bu iki merkez dışındaki Yahûdî toplumlarının görece özgürlüğü sayesinde mümkün olmuştur. Bununla ilgili olarak havarilerden Paul'ün hikâyesi oldukça önemlidir: Corinth'te yerel Yahûdî toplumu Paul'ü sapkınlıkla itham ettiğinde, Roma valisi Gallio, olayı önemsiz bularak, bu tür konular için yargı süreci başlatmayı reddetmişti.[5] Ancak Yahuda valisi Festus ise, tamamen Yahûdîlerin dinsel iç sorunu olan bu konunun mahkemeye getirilmesi konusunda kendini mecbur hissetmişti.[6] Ancak bu müsamaha, Yahûdî dininin, Roma otoritelerince imparatorluk sınırları içinde yaşayan tüm Yahûdîlere empoze edilme-

---

3 W.F. Albright, *Recent Discoveries in Bible Lands*, Funk and Wagnall, New York, 1955, s. 103.

4 Bu edebî külliyatla birlikte M.Ö. 400'lerde Yahûdîler tarafından yazılmış olan tüm tarih kitaplarının aynı şekilde reddedilmesi çok çarpıcıdır. XIX. Yüzyıl'a kadar, Yahûdîler Massadah hikâyesi ve Judas Maccabaeus gibi figürler konusunda tamamen bilgisizdi. Şimdiler de ise bunlar, Yahûdîliğin asıl özüne bağlılık olarak kabul edilmektedirler.

5 Acts, 18:15.

6 A.g.e. 25.

ye başlandığı M.S. 200 yıllarında sona erdi. (Bu sıralarda Filistin'deki Yahûdîlik iyice karmaşıklaşmış ve evrilmişti.)[7]

3. "Klasik Yahûdîlik" olarak isimlendirilen ve aşağıda ayrıntısıyla tartışacağımız dönem.[8]

4. Karakteristik özelliği, totaliter Yahûdî topluluğunun çöküşü ve onu Yahûdîlere yeniden empoze etme girişimleri ile kendini gösteren ve bunlar içinde en önemlisi olarak siyonizmin göze battığı "modern dönem." Bu evre, Hollanda'da XVII. Yüzyıl'da, Fransa ve Avusturya'da (Macaristan dahil) XVIII. Yüzyıl'ın sonlarında, diğer Avrupa ülkelerinde XIX. Yüzyıl'ın ortalarında ve bazı İslâm ülkelerinde de XX. Yüzyıl içinde başlamıştır. (Yemen Yahûdîleri, 1948 yılında dahi, Orta Çağ'ın "klasik" evresinde yaşamaktaydı.) Tüm bunlarla ilgili gelişmeler, ilerleyen satırlarda ele alınacaktır.

Yahûdîlik tarihinin ikinci evresi ile klasik dönemini oluşturan üçüncü evresi arasında, birkaç yüzyıllık bir boşluk bulunmaktadır. Bu dönemlerdeki Yahûdîler ve Yahûdî toplumları konusundaki bilgimiz çok az olduğu gibi, bu kıt bilgileri de ancak dış (Yahûdî olmayan) kaynaklardan elde edebiliyoruz. Latin Hristiyanlığının hakim olduğu ülkelerde, X. Yüzyıl'a kadar herhangi bir Yahûdî yazmasına kesinlikle rastlayamıyoruz; Yahûdîlerin kendilerine ait bilgiler çoğunlukla XI. Yüzyıl'da ve özellikle de XII. Yüzyıl'da oldukça fazlalaşan dinî literatüründen alınmıştır. Bundan da önce, bizler öncelikle Roma ve ardından da Hristiyan (kaynakların) ifadelerine dayanmak durumundayız. İslâm ülkelerinde ise bilgi boşluğu çok büyük olmasa da, M.S. 800 yıllarından önceki Yahûdî toplumu ve bu tarihten önceki üç yüz yıl boyunca maruz kaldığı değişim hakkında bilinenler hâlâ çok azdır.

Klasik Yahûdîliğin başlıca özellikleri

Bu nedenle bu "karanlık dönemleri" bir kenara bırakıp,

[7] İkinci bölümdeki 6. dipnota bakınız.

[8] Klasik Yahûdîlik kavramı ile ilgili olarak, ikinci bölümün 10. dipnotu ile üçüncü bölümün 1. dipnotuna bakınız.

çalışmamızın ruhuna daha uygun olması için, dönemin Doğu ve Batı'daki tüm Yahûdî merkezleri hakkında gerek "iç" gerekse "dış" kaynakların fazlasıyla bulunduğu 1000 ile 1200 yılları arasındaki iki yüzyıl ile başlamak daha uygun olacaktır. Bu dönemde açık biçimde ayırt edilebilen klasik Yahûdîlik, daha sonra bir dizi değişikliğe maruz kalmıştı ve (Ortodoks Yahûdî anlayışın rehberliğinde) bugün bile halen etkin bir güç olmayı sürdürmektedir.

O halde, klasik Yahûdîliğin genel karakteristik özelliği nedir ve Yahûdîliğin diğer erken dönem evrelerinden onu ayıran sosyal farklılıklar nelerdir? Bu konuda, üç büyük özellik olduğuna inanıyorum.

1. *Klasik Yahûdîlik evresindeki "Yahûdî" toplumunda çiftçi sınıfı yoktu* ve bu konuda Filistin ve Mezopotamya'daki iki Yahûdî toplumundan oldukça farklı bir yapı arz etmekteydi. Modern dönemde yaşayan bizler için bunun ne anlam ifade ettiğini anlamak gerçekten güçtür. Ama serfliğin (*serfdom*) ne olduğunu biraz gayret sarfederek, gözümüzde canlandırmamız mümkün; örneğin, bu dönem boyunca bırakın eğitimi, köy ile kasabalar arasında okur yazarlık konusunda bile muazzam bir fark vardı. Köylü olmayan küçük azınlıklar, benzersiz bir özgürlüğe sahipti. Yahûdîler bunu gerçekleştirebilmek için, tüm klasik dönem boyunca maruz kaldıkları zulme rağmen kendi içlerinde ayrıcalıklı bir sınıf oluşturmayı başarmışlardı. Yahûdî tarihçiliği (özellikle İngilizce yazılanlar), bu dönem içindeki Yahûdî sefaleti ve ayrımcılığına yoğunlaşarak, söz konusu noktanın gözden kaçmasına yol açmakta ve dolayısıyla yanıltıcı olmaktadır. Zaman zaman bu iki olumsuzluk (sefalet ve ayrımcılık) gerçekleşmiştir; ancak en fakir Yahûdî zanaatkâr, seyyar satıcı, çiftlik kâhyası ya da önemsiz derecedeki din adamları bile, serflerle karşılaştırılamayacak kadar iyi durumdaydılar. Kısmen ya da en sert biçimleriyle olsun, serflik sisteminin, XIX. Yüzyıl'a kadar devam ettiği Avrupa ülkelerinde bu çok daha doğrudur: Prusya, Avusturya, Macaristan, Polonya toprakları Rusya tarafından alınmıştı. 1880'li yıllardaki modern dönemin büyük

Yahûdî göçünün başlamasından önce, Yahûdîlerin büyük bir çoğunluğunun bu bölgelerde yaşadığı ve en önemli toplumsal fonksiyonlarının da, bölgenin soylusu ya da kralı adına köylülere zulmetmek olduğu gerçeği oldukça anlamlıdır.

Klasik Yahûdîlik geliştiği hemen her yerde, bir meslek olarak tarımcılıktan nefret etmiş ve bir sınıf olarak da köylülere, benim başka bir toplumda benzerine hiç rastlamadığım bir oranda, hatta *Gentiles*'e (Yahûdî olmayan kişiler) karşı hissettiğinden çok daha fazla miktarda küçümseyerek bakmıştır. XIX. ile XX. yüzyıllardaki Yiddish (*Yahûdî Almancası*) ya da İbranice literatüre aşina olanlar bu gerçeği kolaylıkla anlayacaklardır.[9]

Doğu Avrupa Yahûdî sosyalistlerinin büyük bir bölümü (ki bunların tamamı özel Yahûdî parti ve gruplarının baskın üyeleridir.) bu gerçeğe hiçbir zaman dikkat çekmemiş olmalarından dolayı suçludurlar. Üstelik bunların yine büyük bir bölümü, klasik Yahûdîlikten miras aldıkları bu ateşli köylü karşıtlığının ayıbını üzerinde taşımıştır. Kuşkusuz, bu konuda en kötü şöhrete sahip olanlar siyonist sosyalistlerdir; ancak Bund gibi diğerleri de onlardan daha iyi bir durumda değildir. Bunun en tipik örneklerinden biri, Katolik din adamları tarafından geliştirilmiş olan köylü kooperatiflerine "anti-semitik bir davranış" olduğu gerekçesiyle karşı çıkmış olmalarıdır. Böyle bir davranış, bugün bile, yok olmuş değildir. Bu tutum, eski Sovyetler Birliği'ndeki Yahûdî muhaliflerin büyük bölümü tarafından Rus halkına karşı beslenen ırkçı görüşlerde ve yine Isaac Deutscher gibi birçok Yahûdî sosyalist tarafından böyle bir geçmişin masaya yatırılmamasında açıkça görülebilmekteydi. Olduğu zannedilen Yahûdî ah-

[9] Nobel ödülü sahibi Agnon ve Bashevis Singer bunun örnekleridir. Ancak başka örnekler de verilebilir. Özellikle de, İbrani ulusal şairi Bialik bunlardan biridir. En ünlü şiiri My Father'da, kendi babasını, hayvanlar şeklinde betimlediği ayyaş köylülere votka satan bir ermiş olarak nitelendirmektedir. Bugün tüm İsrail okullarında öğretilmekte olan bu popüler şiir, köylü karşıtı tutumun yeniden üretildiği araçlardan biridir.

lâkçılığı ve Yahûdî aklının üstünlüğü teması üzerine yükselen bu ırkçı propagandaların tümü, (ki bunların çoğunda Yahûdî sosyalistler ön plandadır) insanlığın büyük bölümünün (çiftçilerin) son bin yıldır maruz kaldığı baskılar sebebiyle çekmiş olduğu acılara duyarsızlığın bir sonucudur.

2. *Klasik Yahûdî toplumu, muazzam güçlere sahip olan kral ya da soylulara bağlıydı.* Gelecek bölümde Yahûdî olmayan insanlar (*Gentiles*) hakkındaki değişik Yahûdî yasalarını ve özellikle de *Gentiles*'e sövgü ve onların geleneklerini olumlamadan kaçınmayı emreden direktifleri tartışacağız. (Ancak orada da görüleceği gibi) bu yasalarda Yahûdî olmayanlar hakkında tek istisna vardır: *Gentile* kral ya da yerel bir ağa. Bir kral, sadece kendisine bir takım yönetsel konularda itaat edilip, övülmez; aynı zamanda dinî gerekçelerle de itaat edilir. Şabat'ta (*Cumartesi tatili*) Yahûdî olmayan birinin hayatını kurtarmaları yasaklandığı halde, Yahûdî doktorların, kral ya da yöneticilerin hayatını kurtarmak için ellerinden gelen tüm çabayı göstermekle emredilmesi olayında da göreceğimiz gibi; bu durum, kral, soylu, papaz ya da piskoposların neden Yahûdî doktor çalıştırdıklarını kısmen izah etmektedir. Sadece doktorlar değil, Yahûdî vergi toplayıcıları ve (Doğu Avrupa'daki) malikâne kâhyaları da, bağlı bulundukları (her zaman Hristiyan da olmayabilen), kral ya da baronlara karşı ellerinden gelen tüm gayretle hizmet edebilmekteydi.

Klasik Yahûdîlik döneminde herhangi bir Yahûdî topluluğunun yasal statüsü, bir kral ya da prens tarafından Yahûdî topluluğuna verilen ve o topluluğun otonomi haklarını kabul ettiğini onaylayan bir belge ile kabul edilen "ayrıcalığa" dayanıyordu. Bu aslında, diğer Yahûdîleri yönetmek üzere hahamlara güçlü bir yatırım anlamına geliyordu. Roma İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar uzanan bu tür ayrıcalıkların en önemli parçası, Yahûdî din adamlarına özgü bir mülk ayırmaktı. Tıpkı Orta Çağ'da Hristiyan din adamlarında olduğu gibi, bu mülk, egemenlere herhangi bir vergi ödeme yükümlülüğünden istisna tutuluyor ve ayrıca-

lık tanınan kişi (haham) kendi kontrolü altındaki Yahûdîlere kendi çıkarı doğrultusunda istediği vergiyi koyma hakkını elde ediyordu. Geç dönem Roma İmparatorluğu ile hahamlar arasındaki bu anlaşmanın, Büyük Konstantin ile Hristiyan din adamları arasında yapılan benzer ayrıcalık anlaşmalarından en az yüz yıl önce olduğunun anlaşılması, dikkat çekici bir noktadır.

M.S. yaklaşık 200'lü yıllardan V. Yüzyıl'ın başlarına kadar, Roma İmparatorluğu içindeki Yahûdîlerin yasal konumu, aşağıda izah edildiği gibiydi. (Filistin'deki Taberiye'de oturan) Yahûdî bir patrik, resmî hiyerarşi içinde oldukça yüksek rütbeli bir yetkili olarak kabul ediliyor ve aynı zamanda İmparatorluk içindeki tüm Yahûdîlerin de başı (*supreme chief*) sayılıyordu.[10] Bir Roma yetkilisi olarak bu patrik, konsoloslar, imparatorluğun üst düzey askerî komutanları ve tahtın çevresindeki baş danışmanlar (*Sacred Consistory*) dahil yüksek düzeydeki elit sınıflardan biri kabul edilen *vir illustris* unvanına sahipti ve sadece imparator ailesi tarafından görevinden alınabilirdi. Gerçekte ünlü patrikler, Filistin eyalet valisini bile görevden attırmışlardır. Örneğin, dindar ve Ortodoks bir Hristiyan olan imparator I. Theodosius, patriğe hakaret ettiği için kendi Filistin valisini idam ettirmişti.

Patrikler tarafından atanmış olan tüm hahamlar da, en zalimane Roma vergilerinden istisna tutulmuştu ve üstelik (daha sonraki dönemlerde Hristiyan din adamlarına verilecek olan ilk ayrıcalıklardan biri olan) kasaba meclislerine hizmet etme muafiyeti gibi birçok resmî ayrıcalık elde etmişlerdi. Bu patriğin Yahûdîlere vergi koymanın yanı sıra, onlara para cezası verme, kırbaçlayarak ya da başka yöntemlerle onları cezalandırma gibi yetkileri de bulunuyordu. O ise bu gücünü, Yahûdî sapkınları ezmek ve (Talmud'dan öğrendiğimiz gibi) kişisel çıkarları için Yahûdî fakirleri vergilendirmekle suçla-

10 Yahûdî patrikliğinin merkezî gücü başlıca kaygı olduğu için, anlaşma II. Theodosius tarafından M.S. 429'da geliştirilen bir dizi yasa sayesinde geçersiz kılındı. Ancak yerel düzenlemelerin çoğu yürürlükte kaldı.

yan Yahûdî vaizlere zulmetmek için kullanıyordu.

Yahûdî kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla, vergiden muaf hahamlar da, kendi güçlerine göre aforoz ve benzeri yöntemler kullanarak patriğin dinî hegemonyasını güçlendirmeye çabalıyorlardı. Hahamların Yahûdî fakirleri küçümsediği kadar, çoğunluğu dolaylı yollardan olmakla birlikte, Filistin'deki Yahûdî çiftçileri ve kırsal kesim fakirlerinin bu hahamlara karşı besledikleri nefret ve aşağılama duygularını işitmekteyiz. Bununla birlikte, Roma İmparatorluğu'nun gücünü arkasına alan bu tipik sömürge düzeni sürüp gitmiştir.

Benzer düzenlemeler, klasik Yahûdîlik dönemi boyunca hemen her ülkede yapılmıştır. Ama her bir toplumun boyutlarına bağlı olarak, bunların sosyal etkileri Yahûdî topluluklarında farklı hissedilmiştir. Ne kadar az sayıda olursa olsun, Yahûdîlerin bulunduğu bir yerde, önemli bir kısmı Talmud-hahamlık eğitimi almış olan Yahûdî orta ve üst sınıflarının oluşturduğu topluluk içinde çok küçük toplumsal farklılıklar normaldi. Ancak, Yahûdîlerin sayılarının arttığı ve büyük bir Yahûdî fakir kesiminin ortaya çıktığı ülkelerde ise, aynı bölünme yukarıda tanımlandığı biçimiyle kendini hissettirmiştir. Yahûdî zengin sınıfı ile işbirliği yapan haham sınıfının, kendi çıkarları için olduğu kadar, içinde yaşanılan ülkenin bağlı olduğu kral ya da soylu kişinin çıkarları için Yahûdî fakirleri ezdiğini gözlemlemekteyiz.

Bu, 1795 yılı önceki Polonya'da yaşanan durumla tıpa tıp örtüşmekteydi. Polonya Yahûdîlerinin kendilerine özgü koşulları aşağıdaki satırlarda ana hatları ile izah edilecektir. Ama burada yeri gelmişken, bu ülkede büyük bir Yahûdî topluluğu oluştuğundan ötürü, Yahûdî üst sınıfı (hahamlar ve zenginler) ile (XVIII. Yüzyıl'dan itibaren başlayıp XIX. Yüzyıl boyunca da gelişimini sürdüren) Yahûdî kitleler arasındaki derin uçuruma işaret etmek istiyorum. Yahûdî topluluğu liderleri, kendi üyeleri üzerinde yaptırım gücüne sahip olmak amacıyla, verginin asıl yükünü omuzlarında taşıyan fakir kesimlerin başkaldırısını, Yahûdî özerkliğinin (*self-rule*) ve dinî yaptırımlarının baskıcı gücünü birleştirerek ez-

mişlerdir.

Tüm bunlardan dolayı, klasik dönem boyunca (aynı şekilde modern dönemde de) hahamlar, söz konusu güçlerin en sadık destekçileri olmuşlar ve bir rejim ne kadar gerici ise haham desteği de o kadar fazla olmuştur.

3. *Klasik Yahûdîlik dönemindeki Yahûdî toplumu, kendilerini kuşatmış durumdaki Yahûdî olmayan topluma, (o toplumun kralları ya da soyluları hariç) bütünüyle muhalifti.* Bu konuyu da 5. bölümde detaylı biçimde ortaya koyacağız.

Bu üç sosyal özelliğin sonuçları bir araya geldiğinde, Hristiyan ve İslâm ülkelerindeki klasik Yahûdî topluluklarının tarihini izah etme konusunda uzun bir yol kat edilmiş olacaktır. Feodal bir karakter taşıyan ve basit bir seviyede bile olsa ulusal uyanışın başlamadığı güçlü rejimler altında Yahûdîlerin konumu gayet iyidir. Hatta, 1795 öncesi Polonya'sından ya da güçlü bir feodal monarşiye dayanan milliyetçi oluşumların geçici (ya da daimi) olarak önünün alındığı, XV. Yüzyıl'ın ikinci yarısının başlarındaki İberya krallıklarındakinden daha iyidir. Doğrusu, klasik Yahûdîlik, toplumdaki birçok sınıftan ayrıcalıklı bir yere sahip olan güçlü rejimler içinde ve böyle bir rejim altında Yahûdîlerin orta sınıf fonksiyonlarından birini yerine getirdiği baskıcı toplumsal koşullar altında daha iyi gelişme göstermiştir. Bundan ötürü de, onlar, sadece (muhalefetleri seyrek halk devrimleri hariç o dönemde fazla önemli olmayan) köylüler tarafından değil, aynı zamanda daha önemli durumdaki Yahûdî olmayan orta sınıflar ve aşağı tabaka din adamlarının muhalefeti ile karşılaşmışlar ve bu nedenle de üst düzey din adamları ve soylular tarafından korunmuşlardır. Feodal anarşinin frenlendiği bu ülkelerde, soylular, bir tür "ulusal" ya da "ulusal öncesi" oluşum aşamasındaki ülke yönetimini ele geçirmek için kralla (ve bir grup burjuva ile) ortaklık kurunca, Yahûdîlerin konumu da kötüleşmiştir.

Aynı anda hem Müslüman hem de Hristiyan ülkeler için geçerli olan bu genel şemayı, birkaç örnekle birlikte şimdi kısaca ortaya koyalım.

İngiltere, Fransa ve İtalya

Yahûdîlerin İngiltere'de ikametlerinin ilk döneminin çok kısa olması ve İngiliz ulusal feodal monarşisinin gelişimi ile aynı ana denk gelmesi nedeniyle, yukarıda çizdiğimiz şemanın en güzel biçimde göründüğü yerlerden biri bu ülkedir. Yahûdîler İngiltere'ye ilk defa William (*the Conqueror*) tarafından Fransızca konuşan Norman yönetici sınıfının bir parçası olarak getirildiler. Öncelikli görevleri, feodal vergilerini veremeyecek durumda bulunan ve manevî ya da maddî bir takım sıfatlar taşıyan lordlara borç vermekti. (Ki bu vergiler özellikle İngiltere'de çok ağırdı ve Avrupa'daki monarşilerde görülenden daha şiddetli biçimde alınıyordu.) Yahûdîlerin efendisi II. Henry idi ve Magna Carta onların çöküşünün dönüm noktasını oluşturur. Ki bu çöküş, baronların III. Henry ile yürüttükleri savaş boyunca sürmüştür. Parlamentonun oluşumu ve olağan sabit vergilerin tespit edilmesi gibi unsurlar sayesinde, bu çatışmaya I. Edward tarafından bulunan geçici çözüm, Yahûdîlerin sürülmesini beraberinde getirdi.

Benzer şekilde Fransa'da da, Yahûdîler XI. ve XII. yüzyıllarda feodal prensliklerin oluşumu sırasında büyük bir gelişme göstermişlerdi. Yahûdîlerin en önemli hamilerinden biri, Hristiyanlık konusunda ileri derecedeki dindarlığına rağmen çeşitli gerekçelerle bu desteği gerekli gören VII. Louis (1137-80) idi. Bu dönemde Fransa Yahûdîleri, kendilerini asilzadeler (ya da şövalyeler) olarak kabul ediyor ve Fransa'da bulunan Yahûdî liderlerden biri olan Rabbenu Tam, diğer Yahûdîleri, başka asilzadelere (ya da şövalyelere) verilmiş olanlara benzer ayrıcalıklar vermeyi kabul etmedikçe, herhangi bir feodal lordun kendi topraklarında yerleşme yönündeki isteğini kabul etmemeleri konusunda uyarıyordu.

Yahûdîlerin, sahip oldukları bu konumu yitirmeleri ilk defa, krallık ile kırsal kesimde gelişen yeni komün hareketi arasında siyasal ve askerî ittifakın kurucusu olan Philip II. Augustus ile başladı. Bu düşüş, Papa'ya karşı destek elde etmek için tüm Fransa çapında ilk defa *Estates General*'i topla-

yan IV. Philip yönetimi altında sürdü. Krallığın vergi toplama hakları ve monarşinin ulusal karakterinin sağlam biçimde yerleşmesi, Yahûdîlerin tüm Fransa'dan nihai sürgünlerini beraberinde getirdi.

Yahûdîlerin bu dönemde yaşadığı diğer Avrupa ülkelerinden de benzer örnekler verilebilir. Hristiyan İspanya'sı ve Polonya'yı daha detaylı biçimde tartışmak üzere şimdilik rezerv koymakla birlikte, burada birçok şehir devletinin cumhuriyetçi bir iktidar karakteri taşıdığı İtalya'da aynı düzenliliğin fark edildiğine işaret etmemiz gerekiyor. Yahûdîler özellikle, Sicilya ve Napoli gibi feodal krallıkların yönetimindeki Papalık devletlerinde ve Piedmont'daki feodal yerleşim bölgelerinde gelişti. Ama, Florence gibi büyük ticaretin döndüğü bağımsız şehirlerde Yahûdîlerin sayısı çok az olduğu gibi, sosyal konumları da oldukça önemsiz seviyedeydi.

İslâm dünyası

Klasik dönem sırasındaki Yahûdî topluluklarının İslâm ülkelerindeki durumu da, İslâmî yasalara aykırı olduğu için fiilî bir Yahûdî sürgününün gerçekleşmemiş olması hariç, bu genel şemayla büyük bir uyum gösterir. (Orta Çağ'daki Katolik yasaları, bu tür sürgünleri ne emrediyor ne de yasaklıyordu.)

İslâm ülkelerindeki Yahûdî toplulukları, sosyal açıdan tamamen yanlış yorumlanan ünlü Yahûdî Altın Çağı'nı, yönettikleri insanlardan tamamen farklı bir yaşam süren ve iktidarları tamamen güce ve paralı askerlerden oluşan ordu desteğine bağlı olan rejimler altında yaşadılar. Bunun en iyi örneği Müslüman İspanya'sıdır. (İbrani şiiri, grameri ve felsefesi açısından) gerçek Yahûdî Altın Çağı, ülkenin *de facto* yöneticisi olan el-Mansûr'un 1002 yılında ölmesi ardından İspanya Emevî halifeliğinin düşüşe geçişi ve hepsi de salt güce dayanan çok sayıda küçük krallıkların (*tâ'ife*) ortaya çıkması ile birlikte yaşandı. Granada krallığında başbakan ve genelkurmay başkanı olan ünlü Yahûdî komutan (ve tüm

zamanların en büyük İbrani şairlerinden biri) Shmu'el Hannagid'in (öl. 1056) yükselişi; onun hizmet ettiği krallığın, aslında küçük bir Berberî askerî gücünün Arapça konuşan halka hükmettiği bir tiranlık olması gerçeğine dayanmaktadır. Benzer bir durum diğer küçük Arap-İspanya krallıkları için de geçerliydi. Yahûdîlerin sahip oldukları konumdan düşüşleri ise, 1086-90'da el-Murâbıt rejiminin kurulması ile başladı ve 1147'de el-Muvahhid rejimi altında eziyetlerin başlaması üzerine Yahûdîlerin, kralların halen güç kaybettikleri diğer İspanya krallıklarına sığınmaları ile bu düşüş sürdü.

Benzeri tespitleri, Müslüman doğu ile ilgili olarak söylemek de mümkündür. Yahûdî topluluğunun önemli siyasal konumlara ilk ulaşmaları, özellikle 969 yılında Mısır'ın fethi ardından Fâtımî İmparatorluğu (İsmailî-Şiî dinî azınlık yönetimine dayanıyordu) ile başladı. Aynı olgu, feodal tipteki ordulara, paralı askerlere ve (artan oranda) köle birliklerine (*memlük*) dayanan Selçuklu devletleri ve onların devamı olan devletlerde de gözlenebilir. Selahaddîn'in, Yahûdî toplulukları, önceleri Mısır'da daha sonra da genişleyen imparatorluğunun diğer bölgelerinde özellikle kayırmasının tek nedeni, kişisel müsamahası, bağışlayıcılığı ve derin siyasal dehası değil; aynı zamanda, Mısır'a yeni varmış paralı askerlerin asi komutanı olarak iktidara yükselip (kendisinin, babasının ve amcasının daha önce hizmet ettiği) hanedanlığı ele geçirmesiydi de.

Ancak, antik Pers İmparatorluğu'nun çökmesinden beri doğuda, Yahûdîlerin iyi durumda olduğu ülkelere en mükemmel İslâmî örnek, Osmanlı imparatorluğu idi. Özellikle de, imparatorluğun en parlak dönemi olan XVI. Yüzyıl'daki uygulamalar.[11] Çok iyi bilindiği üzere, Osmanlı rejimi öncelikle Türklerin bizzat siyasal iktidar görevlerinden ve ordu-

[11] Belki de başka bir karakteristik örnek, M.S. 225'e kadar süren Part (Parthian=İran'ın Hazar kıyısındaki bölgesi) İmparatorluğu'dur. Ancak onun hakkında yeterli bilgi yoktur. Bununla birlikte, İran'da ulusal nitelikli Sasani İmparatorluğu'nun kurulmasıyla birlikte Yahûdîlerin konumunun zayıflamaya başladığını biliyoruz.

nun önemli konumlarından (Yeniçeri birlikleri) uzaklaştırılması prensibine dayanıyordu. Her iki önemli pozisyon da, sultanın, küçüklükten itibaren zorla alınarak özel okullarda eğitilen Hristiyan-kökenli (*Christian-born*) kölelerince doldurulyordu. XVI. Yüzyıl'ın sonlarına kadar hiçbir Türk, ne Yeniçeri olabilir ne de önemli bir hükümet görevi alabilirdi. Böylesi bir rejimde, Yahûdîlerin kendi çevrelerindeki rolü, yeniçerilerin kendi toplumlarındaki durumuyla tamamen benzerlik göstermektedir. Hükmettiği insanlardan siyasal olarak tamamen ayrı olan bir rejim altında Yahûdîlerin konumu, en mükemmel seviyelerdeydi. Türklerin (ve Arnavutlar gibi diğer Müslüman halklardan insanların) Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetici sınıfına girişlerine izin verilmesiyle birlikte, Yahûdîlerin konumu sarsılarak düşüşe geçti. Ancak, devam eden keyfilikler ve Osmanlı rejiminin millî olmayan karakteri nedeniyle, bu düşüş çok sert ve hızlı biçimde olmadı.

Kanımca bu nokta çok önemli. Zira, genel olarak İslâmî yönetimler altında (ve özellikle de bazı İslâmî rejimler içinde) Yahûdîlerin göreceli iyi konumları, bugün başta Filistinliler olmak üzere Arap propagandistlerce, iyi niyetle olsa bile, görgüsüzce kullanılmakta. Öncelikle, onlar siyasal ve tarihî önemli sorunları genelleştirerek salt sloganik hale getirmekteler. Evet, İslâm egemenliği altında bulunmuş olan Yahûdîlerin konumunun Hristiyanlık altındakinden daha iyi olduğu konusu doğrudur, kabul ediyorum. Ama, sorulması gereken en önemli soru, *hangi rejim* altında daha iyi ya da kötü idi olmalıdır. Böyle bir analizin hangi noktalara götüreceğini gördük.

Ancak ikinci ve çok daha önemli olan nokta ise; modern dönem öncesi bir devlette, Yahûdî topluluğunun "daha iyi" konumda olması durumunun, böylesi bir toplum içinde hahamlar tarafından diğer Yahûdîlere karşı uygulanan tiranlık yasalarını gerektirdiğidir. Bir tek örnek vermek gerekirse; Selahaddîn'in şahsiyeti, kendi dönemi düşünüldüğünde büyük bir saygı uyandırmaktadır. Ancak bu saygı ile birlikte,

şunu da hiçbir zaman unutamıyorum; onun Mısır'da iken Yahûdî topluluğu liderlerine vermiş olduğu ileri düzeydeki ayrıcalıklar ve Maimonides'i (*bin Meymûn ya da Moşe bin Maimun*) Yahûdî toplumunun başına temsilci olarak ataması, hahamlar tarafından Yahûdî "günahkârlara" karşı şiddetli bir dinî cezalandırma furyasını başlattı. Örneğin, (Mabedde hizmet etmiş olan eski rahiplerin soyundan geldiği zannedilen) Yahûdî "rahipler"in sadece fâhişelerle[12] değil, aynı zamanda dullarla evlenmeleri de yasaklanmıştı. Sonradan gelen ve her zaman büyük zorluklara yol açan bu yasaklama, son Fâtımî yöneticileri (yaklaşık 1130-1180) döneminde yaşanan anarşi sırasında, Yahûdî yasalarına aykırı davranarak İslâm mahkemeleri önünde Yahûdî dullarla evlenen "rahiplerce" ihlâl edildi. Ancak Selahaddîn'in iktidara geçişi ardından Yahûdîlere karşı oluşturulan bu büyük tolerans ortamı, Mısır'daki haham mahkemesi aracılığı ile, Maimonides'e, bu tür yasak bir evlilik yapmış olan tüm Yahûdîlerin tutuklanması ve kendi karılarını boşamayı kabul edinceye kadar kırbaçlanmaları emri verme imkanı sağladı.[13] Aynı şekilde, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki haham mahkemeleri de çok geniş ama sonuçta zararlı sonuçları olan yetkilere sahipti. Bunun için de, geçmişteki İslâm ülkelerinde Yahûdîlerin sahip oldukları konumlar, şu anki (ya da gelecekteki) durumlar için siyasal bir argüman olarak kesinlikle kullanılmamalıdır.

Hristiyan İspanya

Gerek Yahûdî toplumunun sahip olduğu konum açısın-

12 Bu yasak, Yahûdîliğe sonradan girmiş olan bir kadın ile evlenmenin yasaklanmasına kadar uzanmıştır. Çünkü halacha'ya göre tüm gentile kadınlar fahişe olarak kabul edilir.

13 Yasak bir evlilik hukukî anlamda genellikle geçersiz değildi ve ayrılma için mutlaka boşanmayı gerektiriyordu. Tabii ki, boşanmak aynı zamanda resmî olarak kocanın gönüllü olarak karar vereceği bir işti. Bu nedenle bazı koşullar altında haham mahkemesi, o adamı boşanmayı "gönüllü" olarak istemeye zorlayabilirdi. (kofin oto 'ad sheyyomar rotzeh ani)

dan ve gerekse klasik Yahûdîlik evresinin iç gelişmeleri açısından çok önemli olan iki ülkeyi, Hristiyan İspanya[14] (daha doğrusu Portekiz dahil İberik Yarımadası) ile 1795 öncesi Polonya'sını, en sona bıraktım.

XIX. Yüzyıl'dan önce, Yahûdîlerin siyasal olarak, Hristiyan İspanya krallıklarındaki konumu, Yahûdîlerin diğer herhangi bir ülkede elde etmiş oldukları avantajlardan kat be kat üstündü. (Bunun iki istisnası, bazı *tâ'ife* rejimleri ile Fâtımîler'dir). Birçok Yahûdî, Kastilya krallarının Hazine Bakanı (*Treasurers General*), vergi toplayıcıları, kendi krallarını yabancı saraylarda temsil eden diplomatlar, saray görevlileri ve danışmanlar gibi hizmetlerde bulunuyordu. Ve Polonya hariç hiçbir ülkede Yahûdî topluluğu liderleri, İspanya'daki gibi, ölüm cezası vermek de dahil olmak üzere, diğer Yahûdîler üzerinde böylesine büyük bir yasal yetkiye ve yaptırım gücüne sahip bulunmuyordu. Örneğin XI. Yüzyıl'dan itibaren, Karai mezhebi (*Karaites*) mensuplarının, tövbe edip pişmanlığını dile getirmediği sürece, ölünceye kadar kırbaçlanmaları Kastilya'da çok sıradan bir uygulamaydı. Yahûdî olmayan biriyle yaşayan Yahûdî kadınların, hahamlar tarafından burnu kesiliyordu. Bunun gerekçesi, kadının güzelliğini yok ederek, Yahûdî olmayan sevgilisinin ondan tiksinmesini sağlamaktı. Hahamların verdiği herhangi bir hükme karşı çıkan Yahûdîlerin de elleri kesiliyordu. Zina yapan erkekler, Yahûdî bölgesi boyunca (dizilenlerden) sıra dayağı yedikten sonra hapsedilirdi. Dinî konulardaki çekişmelerde ise, sapkın oldukları düşünülen kişilerin dilleri kesilirdi.

Tarihî açıdan bakıldığında tüm bunlara, henüz yeni oluşmakta olan *Cortes* (İspanya Millet Meclisi) gibi parlamenter kurumları umursamayan kralların sadece kör bir şiddetle ül-

[14] Müslüman İspanya'daki Altın Çağ (1002-1147) sırasında Yahûdîlerin kaydetmiş olduğu başarılar her ne kadar göz kamaştırıcı olsa da, bunlar çok uzun dönemli olmamıştır. Örneğin; bu dönemin en görkemli İbrani şiirleri sonradan Yahûdilerce tamamen unutulmuş ve ancak XIX. ya da XX. yüzyıllarda yeniden canlandırılmıştır.

ke yönetme girişimleri ve feodal anarşi eşlik ediyordu. Tüm bu çekişmeler içinde, Yahûdîlerin sadece siyasal ya da ekonomik gücü değil aynı zamanda askerî güçleri de (en azından Kastilya'dakiler) çok anlamlıydı. Bu konuda şu örnek yeterli olacaktır:

Kastilya'daki feodal sistemin tüm kötü yönetim şekilleri ve Yahûdî siyasal nüfuzu, I. Pedro (*Takma adı Zalim Pedro idi*) döneminde zirve noktasına ulaşmıştı. Toledo, Burgos ve diğer kentlerdeki Yahûdî toplulukları ise, Pedro ile üvey kardeşi II. Henry (*of Trastamara*) arasındaki uzun iç savaş sırasında (1369-79) Pedro'nun garnizonları misyonunu görmüşlerdi.[15] Aynı I. Pedro, Kastilya Yahûdîlerine, tüm ülke çapında sapkın Yahûdîleri yargılamak üzere –Katolik Kutsal Engizisyon mahkemelerinin kurulmasından tam yüz yıl önce– engizisyon kurma hakkı vermiştir.

Diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Trastamara meclisi altında başlayan ulusalcı uyanış, Katolik krallar Ferdinand ile Isabella'nın yönetimleri altında inişli çıkışlı seyir izleyerek gelişen kademeli yükselişini sürdürürken, Yahûdîlerin konumları da sarsılmaya başlamıştı. Bu sarsılma ardından, onlara yönelik tepkiler ve baskılar gelmiş, sonunda da İspanya'dan sürgün. Yahûdîler, soylu kesim ve üst sınıf din adamları tarafından sıkı biçimde savunuluyordu. Onlara karşı düşmanlık besleyen gruplar ise, kilisenin *plebeian* (avam) kesimleri (özellikle de dilenciler) ile alt sınıflardı. Yahûdîlerin en büyük düşmanları olan, Torquemada ve Kardinal Ximenes, kiliseyi yolsuzluklardan kurtarmak ve feodal aristokrasiyi korumak yerine kilisenin monarşiye yaslanmasını sağlamaya çalışan, İspanya kilisesinin en büyük iki reformcusu idi.

---

15 Bu savaş sırasında, Trastamara'lı Henry, her ne kadar Kastilya soylu kadınlarından biri olan annesi Leonor de Guzman kısmen Yahûdî soyundan geliyor bulunsa da, Yahûdî karşıtı propagandayı kullanmıştı. (Çok yüksek düzeydeki soylular sadece İspanya'da Yahûdîlerle karışık evlilik yapmışlardır.) Ama zaferinden sonra, aynı şekilde üst düzey ekonomik makamlarda yine Yahûdîleri çalıştırmıştır.

Polonya

Seçimle iş başına gelmiş kralın yönetimindeki feodal bir cumhuriyet olan 1795 öncesi Polonyası ise yukarıda verdiğimizin tam tersi bir örnekliği teşkil etmektedir. Polonya örneği; yozlaşmayı çok ileri boyutlara götürmüş geri zekâlı bir rejim altında Yahûdîlerin sosyal açıdan ne kadar önemli bir konum işgal ettikleri ve kendi iç grupsal otonomilerinin de ne kadar güçlü olduğunu göstermektedir.

Orta Çağ'da Polonya, çeşitli sebepler yüzünden İngiltere ve Fransa gibi ülkelerin gerisinde kalmıştı; güçlü bir feodal monarşi, henüz herhangi bir parlamenter kurum söz konusu olmadığı bir sırada, (özellikle de) Büyük Casimir'in (1333-70) yönetimi altında XIV. Yüzyıl'da oluştu. Onun ölümünden hemen sonra, hanedanlık değişimi ve diğer bir takım faktörler, soylu sınıfın iktidarı konusunda çok hızlı gelişmelerin yaşanmasına neden oldu. Ta ki, 1572'ye kadar, kralın sembolik bir makama dönüşmesi ve soylu bir aileden gelmeyen tüm diğer mülk sahiplerinin yönetim kademelerinden dışlanması süreci tamamlandı. Bu gelişmeyi takip eden iki yüz yıl boyunca, hükümet boşluğu, açık bir anarşiye dönüştü. Hatta soylu bir kişiyi ilgilendiren bir konuda mahkemenin alacağı karar, söz konusu hükmü yerine getirmek için başka bir yol olmadığı için neredeyse özel bir savaş başlatma belgesi hükmündeydi. Ya da XVIII. Yüzyıl'da soylu aileler arasındaki kan davaları, devletin resmî ordusundan çok daha geniş, on binlerce kişilik özel orduları kapsıyordu.

Bu süreçle paralel biçimde, Polonya köylüleri, tamamen serf seviyesinde, neredeyse bir köleden ayırt edilemeyecek biçimde ve Avrupa'nın en kötü koşulları içinde gerilemesini sürdürüyordu. Komşu ülkelerdeki soyluların, Polonya soylularının kendi köylüleri üzerinde sahip olduklarına benzer bir güce sahip olma istekleri, Polonya'nın toprak genişlemesinde temel enstrüman idi. Polonya'nın, daha yeni köleleştirilmiş köylüleri tarafından kolonilerin oluşturulduğu doğu bölgesi topraklarındaki (Belarus ve Ukrayna) durum, diğer

bölgelerdekinden çok daha kötüydü.[16]

Çok küçük bir sayıdaki Yahûdî, (önemli pozisyonlar işgal ederek), Polonya devletinin oluşumundan beri bu ülkede yaşamaktaydı. Ama Polonya'ya hatırı sayılır orandaki Yahûdî göçü, XIII. Yüzyıl'da başlamış ve Yahûdîlerin Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde sahip oldukları konumun sarsılmasıyla paralel biçimde, Casimir döneminde bu ülkede artmıştır. Bu dönemdeki Polonya Yahûdîleri hakkında çok şey bilinmiyor. Ancak, XVI. Yüzyıl'da monarşinin yıkılmasıyla birlikte –özellikle de I. Sigismund (1506-48) ve II. Sigismund Augustus (1548-72) yönetimleri altında- Polonya Yahûdîlerinin sosyal ve siyasal önem kazanmaya başlamaları, büyük bir özerklik elde etme süreciyle birlikte gelişti. Bu aynı zamanda, Polonya Yahûdîlerinin en büyük ayrıcalıklarına sahip oldukları kabul edilen dönemdi. Söz konusu ayrıcalıklar, dört bölgeye ayrılmış olan Polonya'da yaşayan tüm Yahûdîler üzerindeki en etkili özerk Yahûdî yönetim ve yargı organı olarak kabul edilen Dört Toprak Komitesi'nin (*Committee of Four Lands*) kurulmasıyla büyük bir gelişme gösterdi. Bu komitenin en önemli fonksiyonlarından biri, ülkenin her yanına dağılmış vaziyette yaşayan tüm Yahûdîlerden vergileri toplamaktı. Bunu yaparken, ürünlerin bir kısmını komitenin ve yerel Yahûdî topluluklarının ihtiyaçları için kullanıyor, kalanını da devlet hazinesine aktarıyordu.

O halde, XVI. Yüzyıl'dan 1795 yılına kadar Polonya Yahûdîlerinin toplumsal rolleri ne idi? Kraliyet gücünün çöküşüyle birlikte, kralın o güne kadar Yahûdîlerle ilişkilerin geliştirilmesi konusundaki olağan rolü, hızla soylu sınıf tarafından üstlenildi. Bu geçiş, hem Yahûdîlerin bizzat kendileri ve hem de Polonya Cumhuriyeti'nin sıradan insanları üze-

16 XVIII. Yüzyıl'a kadar Polonya'daki serflerin durumu, Rusya'dakilerden çok daha kötü olarak kabul edilirdi. Bu dönemde ise, Rusya serfliği Polonya'dakinden daha feci bir hale dönüştüyse de, merkezi çarlık hükümeti, köleleştirilmiş köylüler üzerinde her zaman belli bir gücü elinde tutmuştu. Örneğin onları ulusal ordu için askere alabilme hakkına sahipti.

rinde uzun vadeli ve trajik sonuçları beraberinde getirecektir. Polonya'nın her yanındaki soylular, bu dönemden sonra Yahûdîleri, kraliyet ailesine bağlı şehirlerin ticarî gücünü kırmak için adeta kendi temsilcileri olarak kullandılar. Batı Hristiyan âleminin ülkeleri arasında sadece Polonya'da, bir soylunun krala bağlı şehirlerdeki mal varlığı, bu bölgedeki yasalardan ve lonca düzenlemelerinden muaftı. Çoğu halde, soylular, kendi Yahûdî müşterilerini bu türdeki mülklere yerleştiriyor; böylece, (onları kullanarak) uzun vadeli bir çekişmeyi pekiştirmiş oluyorlardı. Yahûdîler, halkın kendilerine ne boyun eğdirmesi ve ne de def edebilmesi anlamında, genellikle "kazançlı" idiler. Ancak, sık yaşanan halk ayaklanmalarında, Yahûdîlerin hayatları (ve hatta mülkleri) zarar görmüyor değildi. Bu arada soylular hâlâ mülk elde edebiliyordu. Soyluların, Yahûdîleri ticarî bir aracı olarak sık sık kullanmaları sebebiyle buna benzer ve hatta bundan daha kötü sonuçlar yaşanmaktaydı. Yahûdîler, yerel burjuvanın kaybetmesi pahasına Polonya'nın çoğu resmî ödeme ve tarifelerinden de muafiyet elde etmişlerdi.

Ama en uzun vadeli ve trajik sonuçlar, Polonya'nın doğu eyaletlerinde (Ukrayna'nın büyük bölümü ile Rusça'nın asıl konuşulmaya başladığı sınırlara kadar devam eden, aşağı yukarı bugünkü Polonya sınırlarının biraz daha doğusundaki bölgeler) meydana geldi. 1667'ye kadar Polonya sınırı, Poltava'yı sınırlarına dahil edecek biçimde Dinyeper'in doğusunda idi. Bu geniş topraklarda, krala bağlı hemen hemen hiçbir kasaba yoktu. Yerleşim birimleri, soylular tarafından kurulduğundan, doğal olarak onlara bağımlı oluyor ve neredeyse tamamen Yahûdîler tarafından dolduruluyordu. 1939 yılına kadar, Bug nehrinin doğusundaki Polonya kasabalarının çoğunun nüfusunu Yahûdîler oluşturuyordu. Bu demografik olgu, Çarlık Rusya'sının Polonya'dan ilhak ettiği zaman bu bölgelerde açıkça göze çarpıyordu ve Yahûdî bölgeleri olarak biliniyordu. Kasabaların dışındaki bölgelerde de, ama özellikle doğuda, Yahûdîlerin büyük bölümü, köleleştirilmiş köylüleri doğrudan doğruya teftiş ve baskı aracı

olarak kullanılıyordu. Bunun yanı sıra, toprak ağalarının baskıyla kurmuş olduğu mâlikânelerde kâhyalık, buğday değirmeni gibi feodal tekellerin işletmeciliği, içki imalatı ve birahane sahipliği, (aynı zamanda yasa dışı içki yapıp yapmadıklarını denetlemek için köylülerin evine silahlı baskınlar düzenleme hakkı), fırıncılık ve bütün çeşitleri ile birlikte feodal vergileri toplama gibi işlerde istihdam ediliyorlardı. Kısacası, Doğu Polonya'da soyluların (ve bu soylulardan özerklik elde etmiş olan feodal yapıdaki kilisenin) yönetimi altında Yahûdîler, hem köylülerin sömürgecisi hem de kasabaların tek sakinleri idiler.

Kuşkusuz, onların köylülerden elde ettikleri çıkarların büyük bir bölümü, öyle ya da böyle doğrudan doğruya toprak ağalarına geçiyordu. Yine, aynı soylu sınıflar tarafından Yahûdîlere yönelik baskı ve aşağılamanın şiddeti konusunda da kuşku yok. Tarihî kayıtlar, soylular tarafından "kendi" Yahûdîlerine yönelik uygulanan şiddet ve aşağılama hikâyeleri ile doludur. Ancak işaret ettiğimiz üzere, köylüler, hem toprak ağalarının hem de Yahûdîlerin elinden en feci baskılara katlanmak zorundaydı. Köylü ayaklanmalarının olduğu zamanlar hariç, geçmiş dönemde Yahûdî dininin *gentiles*'e karşıt tutumu köylülere karşı tutumda tüm ağırlığı ile hissedilmekteydi. Gelecek bölümde ayrıntısıyla göreceğimiz gibi, Yahûdîlere karşı tehlikeli bir düşmanlığın yükselmesinden endişe duyulduğu durumlarda, söz konusu yasalar askıya alınmakta ya da hafifletilmekteydi. Ancak, köylülerin (Yahûdîlere yönelik) düşmanlığı, Yahûdî kâhyaların büyük lordlarının barış şemsiyesi altında kaldığı sürece etkisiz olacağından önemsenmiyordu.

Bu durum, Polonya'nın parçalanmaya başladığı, modern devletler döneminin başlangıcına kadar öylece devam etti. Bu nedenle de Polonya, Batı Hristiyanlığı içinde olup Yahûdîlerin sürülmediği tek ülke idi. Ülkede, tamamen köleleştirilmiş köylü sınıfı içinden yeni bir orta sınıf yükselemiyor, eski burjuva ise, coğrafî olarak sınırlı ve ticarî olarak da zayıf olduğu için çok güçsüz durumda bulunuyordu. Herhangi

bir alternatif değişim olmaksızın, genel olarak her şey daha da kötüye gidiyordu.

Tabii ki Yahûdî topluluğunun iç koşulları da benzer bir yolda ilerliyordu. Öyle ki, Yahûdîlik tarihinin en kötü batıl inanışlarının yaşandığı dönemlerden biri olan 1500-1795 arası periyotta, Polonya Yahûdîleri, dünyanın diğer bölgelerindeki Yahûdî toplulukları içinde en yoz ve en fanatik grup durumundaydı. Yahûdî otonomisinin bu hatırı sayılır gücü, yaratıcı ve yenilikçi düşünceyi boğmak için kullanıldığı gibi, yine hahamlarla ittifak halindeki Yahûdî zenginlerce sömürünün en utanç verici biçimlerini Yahûdî fakirler üzerinde sürdürmeleri ve soyluların çıkarı için, köylülerin baskı altında tutulmasında Yahûdîlerin üstlendiği rolü haklı göstermek için de kullanılmıştır. Bu sıralarda, söz konusu bölgede kurtuluşun tek yolu "dışarıdan" gelen özgürlüktü. Yahûdî cemaatinin, diasporadaki herhangi başka bir topluluktan çok daha önemli sosyal roller üstlendikleri 1795 öncesi Polonyası, klasik Yahûdîliğin tükenmişliğini, herhangi başka bir ülkedekinden daha mükemmel biçimde ortaya koymaktadır.

Yahûdîlere yönelik zulüm

Klasik Yahûdîlik dönemi boyunca, Yahûdîler de sıklıkla baskı ve eziyetlere maruz kalmıştır.[17] Ki bu gerçek bugün, Yahûdî dininin, "Yahûdî olmayan insanlara karşı düşmanca tutumu" ile "siyonizm" karşısında sinik kalan kişilerin başlıca "argümanı" olarak hizmet vermektedir. Tabii bu arada, 5-6 milyon Avrupa Yahûdîsinin Nazilerce yok edilmesi de, bu vurguyu tamamlayıcı yönde bir argüman olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle bizler yeri gelmişken, bu olguyu ve onun günümüzdeki etkilerini dikkatle ele almak zorunda-

[17] Daha önceki dönemlerde Yahûdîlere yönelik eziyetler seyrekti. Hatta bu, Yahûdî isyanlarından sonra Roma İmparatorluğu'nun gerçeği idi. Gibbon, Antoninus Pius'un (ve Marcus Aurelius) M.S. 132-5'deki Bar-Kokhba isyanından çok kısa bir süre sonra bile Yahûdîler karşısında takınmış olduğu özgürlükçü tutumunu övmekle haklıdır.

yız. 1795 öncesi Polonya'sında yaşamış Yahûdîlerin yaşayan torunlarının, şimdilerde İsrail'de ve Amerika'daki Yahûdî toplulukları içinde önemli bir siyasal güç olduğu gerçeği göz önüne getirilince, bu çok daha önemli hale gelmektedir. Özel tarihî geçmişleri sebebiyle, bu düşünce tarzı onlar arasında, diğer Yahûdîler arasında olduğundan çok daha güçlü biçimde yerleşmiştir.

Öncelikle, Yahûdîlerin bir yanda klasik Yahûdîlik periyodu boyunca maruz kaldıkları eziyetlerle, diğer yanda Nazi kıyımı arasında keskin bir ayırım çizgisi çizmek zorundayız. İlki, tabandan gelen toplumsal bir hareketti; ama buna karşın Nazi kıyımı, tepeden (yöneticilerden) kaynaklanan, organizeli bir hareketti. Nazi devletinin düzenlediği bu türdeki kıyımlar, insanlık tarihinde göreceli olarak ender rastlanan olaylardansa da, diğer durumlar her zaman var olabilir. (Örneğin, Tasmanyalılar ya da başka bir takım sömürge yönetimi altındaki insanların kıyımı gibi). Üstelik, Naziler Yahûdîlerin yanı sıra diğer milletlerden insanları da tamamen yok etmeye niyetliydi: Çingeneler de tıpkı Yahûdîler gibi toplu kıyıma uğramıştı. Yine milyonlarca Slav sivil ile savaş esiri sistematik biçimde yok edilmişti. Ancak, Filistinlileri katletme konusunda siyonist siyasetçiler için iyi bir model (ve gerekçe) olduğu kadar, Yahûdîlik karşısında sinmiş kişilerce sık sık kullanılan bir argüman niteliğindeki klasik dönem Yahûdî katliamları, süreklilik arz ediyordu. Şimdi ele alacağımız olgu işte bu.

Yahûdîlerin katledildiği toplu kıyımların tümünde, yönetici elit, -imparator, papa, kral, yüksek aristokrasi, alt sınıf din adamları ve özerk şehirlerdeki zengin burjuva- her zaman Yahûdîlerin tarafında yer almıştır. Yahûdîlerin düşmanları her zaman, ezilen ve sömürülen ya da fakir keşişler gibi günlük yaşamda onlarla (ezilenlerle) beraber olan ve çıkarları örtüşen sınıflara mensup kişilerdi.[18] Bir çok hadisede,

[18] Her bir eziyetin ayrıntılarını incelemekle kolayca bulunabilecek olan bu gerçek, son yıllarda birçok tarihçi tarafından bahsedilmemektedir. Bunun en onurlu istisnası Hugh Trevor-Roper'in, *The Rise of Christian Europe*, (Thames and ⇨

elit kesime mensup kişilerin Yahûdîleri, ne tamamen insanî gerekçelerle ne de onlara sempati duydukları için değil, kendi çıkarlarını haklı göstermek isteyen yöneticilerin genellikle kullandığı tipik gerekçeler sebebiyle, savunduğu doğrudur. Bu gerekçeler arasında, Yahûdîlerin kendileri için faydalı ve verimli olması gibi unsurlar bir yana, "hukuk ve düzen"i savunmanın kendi çıkarlarına olması ve alt sınıfların nefreti ve Yahûdî karşıtı başkaldırılarının (kendi konumlarını da sarsacak biçimde) genel bir halk ayaklanmasına dönüşebileceği korkusuydu. Bu sebepten ötürü, klasik Yahûdîlik dönemi içinde Yahûdîlere yönelik tüm katliamlar, ya bir köylü ayaklanmasının ya da hükümetin zayıf olduğu dönemlerde ortaya çıkan genel isyanların bir parçasıydı. Kısmen istisnaî bir durum oluşturan Çarlık Rusya için dahi söz konusu kanı doğrudur. Çarlık hükümeti, gizli polis aracılığıyla pogromları (*Yahûdî katliamı*) ilerletti; ama bunu sadece zayıf olduğu (II. Alexander'ın 1881 yılında suikastla öldürülmesi ve 1905 devriminin hemen öncesi ve sonrası dönemi) için, "yasa ve düzeni"nin bozulmasını önlemek amacıyla irtikap etmişti. Ama, örneğin I. Nicholas idaresi ya da muhâlefetin tamamen yok edildiği III. Alexander iktidarı gibi, yönetimin en güçlü olduğu dönemlerde, (Yahûdîlere yönelik yasal ayrımcılık yoğun biçimde devam ediyor olsa da) Çarlık rejimi pogromlara kesinlikle müsamaha göstermiyordu.

Bu genel kural, Hristiyan Avrupa'daki başlıca Yahûdî katliamlarının tümünde gözlenebilir. İlk Haçlı seferi sırasında, ordu, Yahûdîlere karşı düşmanlık besleyen ünlü dük ve kontların idaresindeki şövalyeler ordusu değil, Peter'in (*The Hermit*) arkasında köylü ve fakirlerin oluşturduğu kendiliğinden bir orduydu. Her kentte piskopos ya da imparatorun

Hudson, Londra, 1965, s. 173-4) adlı eseridir. Trevor-Roper, Hristiyan (ve dinsiz) Avrupa ile İslâm dünyası arasındaki köle ticaretinde Yahûdîlerin ağırlıklı rolünü zikreden çok az sayıdaki modern dönem tarihçisinden biridir. Burada tartışmasına girmeyeceğim bu iğrençliği daha da pekiştirmek için Maimonides, Yahûdîlerin "Yahûdîlik" adına gentile çocuklarını zorla kaçırarak köleleştirmelerine izin vermiştir.

temsilcileri, bunlara karşı çıkarak, çoğu zaman boşuna olsa da Yahûdîleri korumaya çalışmışlardır.[19] Üçüncü Haçlı seferi ile aynı ana denk gelen, İngiltere'deki Yahûdî karşıtı ayaklanmalar, tamamen kraliyet yöneticilerine karşı başlatılmış olan halk hareketinin bir parçasıydı ve bazı isyancılar I. Richard tarafından cezalandırılmıştı. Büyük veba salgınının başladığı sıralarda papanın, imparatorun, piskopos ve Alman prenslerinin sıkı emirlerine karşın Yahûdîlere yönelik katliamlar meydana gelmiştir. Strasbourg'takiler gibi bağımsız kasabalarda, Yahûdîleri koruyan oligarşik kent meclisleri, halk devrimleri sebebiyle alaşağı edilmiş ve yerlerine yenileri kurulmuştur. 1391'de İspanya'da meydana gelen büyük Yahûdî katliamı, kralın zayıf temsilcilerinin yönetimi sırasında ve papalığın, rakip papalar arasındaki Büyük Ayrılma (1378-1417) sebebiyle, sıradan rahipleri kontrol edemediği bir dönemde yaşanmıştır.

Kuşkusuz, Yahûdîlere yönelik kitle katliamları içinde en göze çarpan örnek, başlarda Kazak memurların bir isyanı olarak başlayan ama daha sonra ezilen serflerin katıldığı geniş bir halk ayaklanmasına dönüşen, Ukrayna'daki 1648 yılı Chmielnicki devrimi sırasında yaşanan büyük katliamdır. "Sıradan insanlar, Ukraynalılar, (Polonya Katolik kilisesi tarafından ezilen) Ortodokslar bir araya gelerek, Katolik Polonyalı yöneticilere ve özellikle bu efendilerin yardımcısı olan kâhyalara, din adamlarına ve Yahûdîlere karşı isyan etmişlerdir.[20] Söz konusu ayaklanmayı gerçekleştiren asiler tarafından yapılan katliamların yanı sıra, aynı zamanda Polonyalı kodamanlara bağlı özel orduların[21], daha korkunç zulüm ve karşı-terör eylemlerini de beraberinde getiren bu

19 Haçlılarla ilgili herhangi bir tarih kitabından rahatlıkla bulunabilecek örneklerdir. Ama özellikle bkz: S. Runciman, *A History of the Crusades*, c. I, k. 3, b. 1, "The German Crusade".

20 John Stoye, *Europe Unfolding 1648-88*, Fontana, London, s. 46.

21 Bu son özellik, Yahûdî tarihçiliği tarafından zikredilmemektedir. Bir asinin ya da köylünün geleneksel cezalandırılması kazığa oturtmak şeklindeydi.

zulüm karşıtı tipik köylü isyanı, "köylülerin onurlu bir ayaklanması, ezilmişlerin bir başkaldırısı ya da Polonya soylularının hizmetçilerine yönelik bir intikam operasyonu" olması yönüyle değil; "Yahûdîlere yönelik hak edilmemiş bir anti-semitizm hareketi" olarak, Doğu Avrupa Yahûdîlerinin uyanışından günümüze kadar hep abartıyla gündeme getirilir. Gerçekten de bugün bile, BM'deki oylamalarda Ukrayna delegesinin tavrı ya da Orta Doğu'ya yönelik Rus politikaları, İsrail medyasında sık sık "Chmielnicki mirası" ya da "varisleri"nin geleneği olarak damgalanır.

Modern anti-semitizm

Yahûdîlere yönelik zulümlerin genel karakteri, modern dönemle birlikte radikal bir değişime maruz kalmıştır. Modern ulus devletlerin ortaya çıkışı, serfliğin yok olması, bireysel haklarda yaşanan ilerleme gibi gelişmelerle birlikte, Yahûdîlerin o ana kadar görmüş olduğu özel sosyo-ekonomik fonksiyon da zorunlu olarak ortadan kalkmıştır. Bununla birlikte aynı şekilde Yahûdî topluluğu liderlerinin bireyler üzerindeki gücü de ortadan kalkmış ve Yahûdî bireyler kendi ülkelerinin genel toplumsal yapısı içinde entegre olmada bağımsızlık kazanmışlardır. Doğal olarak bu değişim, hem bir grup Yahûdînin (özellikle de hahamların) ve hem de Avrupa toplumunda yaşadığı halde açık topluma muhalefet eden ve bireysel özgürleşme sürecinin tümünü lanetleyen kesimlerin tepkisini azdırdı.

Modern dönem Yahûdî düşmanlığı (*anti-semitizm*), yaklaşık 1870'lerde ilk önce Fransa ve Almanya'da, daha sonra da Rusya'da ortaya çıktı. Yahûdî sosyalistler arasındaki genel kanının aksine, ben, söz konusu sürecin başlangıcını ya da bu günümüze kadar süren ardıl gelişmelerin kapitalizme atfedilebileceğine inanmıyorum. Bilakis, bana göre, tüm ülkelerdeki başarılı kapitalistlere baktığımızda tamamının antisemitik olmadığını ve üstelik kapitalizmin ilk yerleştiği ülkeler ile en geniş formuyla birlikte uygulandığı (İngiltere ve Belçika gibi) ülkelerde anti-semitizmin, herhangi başka bir

ülkedekinden daha az olduğunu görmekteyiz.[22]

Modern dönem anti-semitizmin ilk evresi (1880-1900), iyi ya da kötü tüm yönleriyle birlikte modern topluma karşı derin bir nefret duyan ve tarihî komplo teorisine hararetli biçimde inanan, kafası karışık durumdaki insanların tepkisiydi. Yahûdîler, eski tip toplumsal yapının sona ermesi konusunda şamar oğlanı rolü oynuyordu (anti-semitik geçmişe özlem, geçmişte yaşanmış olandan daha kapalı ve derli toplu idi.) ve tüm bunlardan dolayı, modern dönemlerde rahatsız ediciydiler. Ama, daha başlarda anti-semitiklerin karşılaştığı en zor problem, bu şamar oğlanını, özellikle popüler kavramlar içinde nasıl tanımlayacakları sorusu idi. Özellikle de ortak dinî özelliklerinin, görünüşte bile olsa çözülmesinden sonra, Yahûdî müzisyen, banker, zanaatkâr ya da dilencinin ortak paydası ne olacaktı? İşte, "Yahûdî ırkı teorisi", söz konusu probleme verilen "modern anti-semitik" bir yanıt idi.

Bunun tam tersine, klasik Yahûdîliğe karşı eski Hristiyanlık ve hatta İslâm'ın muhalefeti, ırk olgusundan tamamen bağımsızdı. Kuşkusuz bu belli ölçüde Hristiyanlık ve İslâm'ın "evrensel" karakterinin olduğu kadar, Yahûdîlikle olan temel bağlarının da doğal bir sonucuydu. (St. Thomas More, Meryem'in bir Yahûdî olduğunu söylediğinde kendisine itiraz eden bir kadını sürekli azarlardı). Benim kanımca, daha önemli bir neden, Yahûdîlerin toplumdaki üst (elit) sınıfların ayrılmaz bir parçası olarak oynadıkları sosyal roldü. Birçok ülkede Yahûdîler, potansiyel soylular olarak muamele görmüşler ve din değiştirerek Yahûdî olmayan soylu sınıftan kişilerle grup dışı evlilikler (*intermarry*) yapmışlardır. XV. Yüzyıl Kastilya ve Aragon soyluları ya da XVIII. Yüzyıl Polonya aristokrasisi ile -din değiştiren Yahûdîlerin grup dışı evlilikler yapmasının oldukça yaygın biçimde görüldüğü

[22] Benzer şeyler, söz konusu ülkenin farklı bölgelerinde rahatlıkla gözlemlenebilirdi. Örneğin, Almanya'nın tarım bölgesi Bavyera, sanayileşmiş bölgelerinden çok daha fazla Yahûdî düşmanıydı.

iki örnek olarak- yapılan evlilikler, Kutsal Kitap her ne kadar fakirliği övüyor olsa da, İspanya köylüleri ya da Polonya serfleri ile yapılan evlilikler gibi olmayacaktır.

(Dışarıdan bakınca saklı görünen ama Yahûdîlerin en baskın karakteri olarak kabul edilen) "Yahûdî ırkı"na ilişkin modern mit, modern dönem anti-semitizmin en karakteristik ve en ayırt edici işaretidir. Bu, kimi kilise liderleri tarafından daha modern anti-semitizmin ilk belirmeye başladığı sıralarda güçlendirici bir hareket olarak görülmüştü. Örneğin, Fransız Katolik liderlerinden bazısı, modern dönemin en ünlü Fransız anti-semitisti olan ve çok satan *La France Juive* (1886) adlı kitabın yazarı E. Drumont tarafından ortaya konulan bu yeni ırkçı doktrine muhalefet etmişlerdi.[23] İlk dönem modern Alman anti-semitikleri de benzer bir muhalefetle karşı karşıya kalmışlardı.

Burada, Avrupa muhafazakârlarının bazı önemli gruplarının, modern anti-semitizm ile aynı fikirdeymiş gibi davranarak, bu hareketi yine kendisini yok etmek üzere kullandıklarını vurgulamak gerekiyor. Aynı şekilde, anti-semitikler de, taban açısından düşünüldüğünde iki taraf arasında çok az ortak nokta olduğu halde, böyle bir fırsat kendilerine sunulduğunda muhafazakârları kullanmaya hazırdı. (Yukarıda bahsi geçen Drumont'un kalemiyle) gaddarca davrandığı asıl kurbanlar ise, Rothschilds'ler değil, onlara karşı çıkan soylulardı. Drumont, bu konuda herhangi bir kraliyet ailesinden birini, ya da bir rahibi veya papayı dahi ayırt etmiyordu.[24] Bununla birlikte, Fransız soylu sınıfının büyük bölümü, rahipler ve muhafazakârlar, cumhuriyetçi rejimi alaşağı etme girişimlerinden biri olan Dreyfus olayındaki krizde,

---

23 "Kilisenin, 'Bir Yahûdî'nin, daima Yahûdî kalacağı' konusundaki tutumu, Drumont gibi bir Katolik için diğer bir acı sebebiydi. Onun üstlerinden biri olan Jules Guérin, ünlü bir Cizvit olan Père du Lac, dönüş yapmış Dreyfus adlı Yahûdî karşısında şikayetlerini ilettiğinde, nefretini dile getirmekteydi." D.W. Brogan, *The Development of Modern France*, c. 1, Harper Torchbooks, New York, 1966, s. 227.

24 A.g.e.

Drumont ve anti-semitizmi kullanmaktan oldukça memnundular.

Bu tip oportünist ittifak ilişkileri, Nazizmin çöküşüne kadarki dönem içinde Avrupa ülkelerinde değişik zamanlarda sık sık yaşandı. Muhafazakârların, radikalizmden ve özellikle de sosyalizmin her türlüsünden duydukları nefret, onların (muhafazakârların) büyük bölümünü, başkaları ile çok garip siyasal ilişkilere girmelerine yol açacak kadar kör etmiştir. Şeytanla birlikte yemek yemek için çok uzun bir kaşığa ihtiyaç olduğunu anlatan eski bir deyişi unutan muhafazakârlar, çoğu kere, kelimenin tam anlamıyla şeytan ile ittifakı bile düşünmüşlerdi.

Ancak, modern dönemdeki anti-semitizmin etkinliği ve onun muhafazakâr hareketlerle ittifakı, bir takım faktörlere bağlıdır.

İlk olarak; çoğu Avrupa ülkesinde görülmüş olan eski Hristiyan dininin Yahûdîliğe muhalefet geleneği, eğer gerekli destek verilirse, (ya da en azından din adamları buna karşı çıkmazsa) anti-semitik koroya katılmak için kullanılabilir. Her bir ülkedeki din adamları sınıfının fiili tepkisini, o ülkenin yerel tarihî ve sosyal koşulları belirleyecektir. Örneğin, anti-semitizm hareketi ile oportünistik bir ittifaka girme konusunda her zaman müsait olan Katolik kilisesi, Fransa'da çok güçlü olsa da İtalya'da değildi. Ya da Polonya, Slovakya ve Bohemya gibi bölgelerde hemen hiç gücü yoktu. Yunan Ortodoks kilisesi, Romanya'da anti-semitik faaliyetler konusunda çok kötü bir şöhrete sahip bulunsa da, Bulgaristan'da tam tersi bir çizgiyi benimsemiştir. Protestan kiliseleri arasında, Almanya bu konuda derin bir bölünme yaşamış, Litvanya ve Estonya gibi diğer kiliseler anti-semitizm eğilimi taşımış; ama buna karşın, Hollanda, İsveç ve diğer İskandinav kiliseleri, anti-semitizmi kınayan bir tutum takınmışlardı.

İkincisi, antisemitizm, yabancı düşmanlığının genel bir ifadesi ve "saf" homojen bir toplum isteklerinin genel ifadesi idi. Ancak, 1900'lü yılların başlarında (hatta son zamanlara

kadar) birçok Avrupa ülkesinde, Yahûdîler tek "yabancı" idi. Bu yargı özellikle Almanya için geçerlidir. Prensip olarak, XX. Yüzyıl'ın başlarındaki Alman ırkçıları, Yahûdîlerden nefret ettikleri kadar zencilerden de nefret ediyor ve küçümsüyordu. Ancak, o dönemde Almanya'da bir tek zenci bulunmuyordu. Kitle seyahatleri ve turistik gezilerin yapılmadığı ve barış dönemlerinde Avrupalıların büyük bölümünün ülkelerinden ayrılma adetlerinin olmadığı böyle bir dönemin koşulları düşünüldüğünde, söz konusu nefret doğal olarak, "var olmayan" (zenci) bir unsurdan ziyade "var olan" (Yahûdî) unsura odaklandı.

Üçüncüsü, muhafazakâr akımlarla, anti-semitikler arasında yapılan deneme mahiyetindeki ittifakın başarısı, tersinden bakıldığında, böyle bir ittifaka karşı çıkanların güç ve kapasitesi ile doğru orantılı idi. Avrupa'daki anti-semitizmin tutarlı ve etkili muhalifleri, liberal ve sosyalist güçlerdir. Tarihî açıdan bakıldığında aynı güçler, Hollanda bağımsızlık savaşı (1568-1648) ya da İngiliz ve Fransız devrimleri ile sembolleşen geleneğin değişik biçimlerde devamıdır. Avrupa kıtasında, Büyük Fransız Devrimi karşısındaki tutum başlıca belirleyici faktördür. Aşağı yukarı bir çıkarımda bulunmak gerekirse, genellikle bunu destekleyenler, anti-semitizme karşıdırlar; ama bu devrimi kabul ettiğinden pişmanlık duyanlar, sonunda anti-semitiklerle bir ittifak konusunda direnemeyecektir. Bu devrimden nefret eden ve onun başarılarını akamete uğratmak isteyen kesimler ise, anti-semitizmin gelişeceği en iyi ortamdır.

Ama yine de, bir taraftan muhafazakârlar ve hatta gericiler ile öte yanda gerçek ırkçı ve anti-semitikler arasında keskin bir ayrım yapmak gerekmektedir. Modern ırkçılık, her ne kadar özel sosyal koşulların bir sonucuysa da, bir toplumda güç kazandığında –bana göre- sadece "şeytanî" olarak nitelendirilebilir. İktidara gelmesi ve orada kalmasından sonra, şu an bilinen sosyal teorilere, salt toplumsal gözlemlere, insan bilgisinin şu an ortaya koyabildiği (grup, ülke ya da tamamen psikolojik olsun) çıkarlar konusunda bilinen tüm teo-

rilere meydan okuyacağına inanıyorum. Tabii ki bunu söylerken, bu tür güçlerin esas itibarıyla bilinemeyeceğini kastetmiyorum; bilakis, insan bilgisinin gelişimiyle birlikte onların çok daha iyi anlaşılacağını belirtmek gerekiyor. Ama, şu an, onlar ne tam olarak anlaşılabilir ne de rasyonel olarak tahmin edilebilir. Ve bu yargı, bütün toplumlardaki tüm ırkçılık biçimlerine uygulanabilir.[25] Yaşanmış bir gerçek olarak, Nazizm dehşetini, her halde yaşanmadan önce hiçbir ülkedeki, hiçbir siyasal figür, hiçbir siyasal grup ya da renk, soyut anlamda bile olsa tahmin edemezdi. Heine gibi bir sanatçı ya da şair, geleceğin sakladığı bu şeyi, bir an için görebilmişti.

Siyonist yanıt

Tarihî olarak, siyonizm hem anti-semitizme bir tepki ve hem de -her ne kadar diğer Avrupalı muhafazakârlar gibi, kendilerinin ne ile müttefik olduklarını tam olarak anlaya-

25 Müsaadenizle burada üç örnek vererek, ırkçılığın zaman zaman sahip olabileceği mantıksız ve şeytanî karakterini ortaya kayacağım. Avrupa Yahûdîlerine yönelik soykırımın büyük bir bölümü 1942 yılında ve Nazilerin Rusya'ya saldırarak Stalingrad'da büyük bir yenilgi aldıkları 1943 başlarında meydana geldi. Haziran 1942 ile Şubat 1943 tarihleri arasındaki sekiz ay boyunca, Naziler, Yahûdîleri gaz odalarına taşımak için muhtemelen orduya mühimmat taşımak konusunda çok daha gerekli olan tren vagonlarını kullanmışlardı. Ölüme götürülmeden önce Yahûdîlerin büyük bir kısmı, en azından Polonya'dakiler, Alman ordusu için gerekli olan ekipmanların üretiminde istihdam edilmekteydi. İkinci örnek, biraz daha uzak tarihlerden, 1282 yılı Sicilya'sından değişik bir akşam duası betimlemesi. Fransız biriyle karşılaştıklarında o apar topar alınır, fransızların takıldığı hanlara doldurulurdu. Orada ne kadın ne erkek ne de çocuk olarak ayrılırdı. Ayaklanmacılar, Dominican mi yoksa Franciscan dönekler mi olduğuna göre ayrılırdı. Tüm yabancı rahipler de bir kenara çekilir ve "ciciri" kelimesini telaffuz etmeleri istenirdi. Tabii ki Fransız dilini tam doğru olarak tekrarlayamazlardı. İmtihanı geçemeyen kişiler vahşi şekilde öldürülürdü. (S. Runciman, *The Sicilian Vespers*, Cambridge University Press, 1958, s. 215). Üçüncü örnek yakın tarihlerden: 1980 yılı yazında, Yahûdî teröristler tarafından düzenlenen ve Nablus Belediye Başkanı Bassam Shak'a'nın iki bacağını; Ramallah Belediye Başkanı Kerim Hallaf'ın da kolunu kaybettiği saldırı ardından, bir grup Yahûdî Nazi, Tel Aviv Üniversitesi'nin bahçesinde toplanmıştı. Bu grup, birkaç kediyi kızartmış ve Arap belediye başkanlarının kopan etlerinden yapılmış "şiş kebap" olarak yoldan geçenlere sunmuştur. Bu korkunç partiye –benim gibi- şahit olanlar; şu anki bilgi düzeyi ile bu tür bir korkunçluğu tanımlamanın mümkün olmadığını itiraf etmiştir.

mamış olsa da- onunla yapılan muhafazakâr bir ittifaktır.

Modern anti-semitizmin yükselişine kadar, Avrupa Yahûdîlerinin ruh hali, son derece olumluydu. Bu sadece, özellikle Batılı ülkelerde yaşayan ve klasik Yahûdîlik anlayışından (pişmanlık duymadan) kurtuluş olan Yahûdî yığınların hoşnutluğundan anlaşılmıyordu; aynı zamanda 1780'lerde Almanya'da (ve Avusturya) başlayıp, Doğu Avrupa'ya sıçrayan ve 1850-70'e kadar kendini etkili bir sosyal güç olarak hissettiren, Yahûdî Aydınlanmasının (*Haskalah*) oluşumunda da açıkça görülmekteydi. İbranice literatürün yeniden canlanması ya da muazzam bir Yiddish literatürünün oluşturulması gibi, bu hareketin kültürel kazanımlarını tartışmayacağım. Ama, iç yapıdaki büyük farklılıklara rağmen, bu hareketin, iki ortak inancın belirlediği karakteristik bir yapıya sahip olduğuna dikkat çekmek önemli. Bunlar, Yahûdî toplumunun, özellikle de Yahûdî dininin klasik formunun toplumsal rolüne ve Avrupa toplumlarında "iyilik güçlerinin" kazanacağı yönündeki mesihçi umutların, köklü bir eleştirisinin gerekliliğine olan inançtı. Tabii ki doğal olarak, bu güçler, Yahûdîlerin bağımsızlığına destek olup olmadıkları kriterine göre tanımlanıyordu.

Popüler bir hareket olarak anti-semitizmin gelişimi ve birçok muhafazakâr hareketin onunla ittifak yapması, Yahûdî Aydınlanmasına şiddetli bir darbe vurdu. Bu darbe, anti-semitizmin yükselişi, Yahûdîlerin bazı Avrupa ülkelerinde (eski inançlarından) bağımsızlaşmaya başlamalarının hemen ardından meydana geldiği için özellikle yıkıcıydı. Avusturya Yahûdîleri, tam anlamıyla eşit haklarını 1867'de elde etmişti. Almanya'da ise, bazı bağımsız eyaletler kendi Yahûdîlerini erken dönemde bağlarından kurtarmışsa da, diğerleri bunu yapmamıştı. Özellikle Prusya bu konuda çok yavaş ve cimriydi. Alman İmparatorluğu içindeki Yahûdîlerin nihai özgürlükleri ise ancak 1871 yılında Bismarck tarafından bağışlandı. Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahûdîler, 1909 yılına kadar resmî bir ayrımcılığa maruz kalırken, bu durum Rusya ve Romanya'da 1917'ye kadar sürdü. Böylece modern an-

ti-semitizm de, Orta Avrupa'daki en büyük Yahûdî topluluğunun (Çarlık İmparatorluğu) özgürlüğüne kavuşmasından itibaren 20 yıl içinde başlamış oldu.

Bunun için de, siyonistler için ilgili gerçeklerin yarısını görmezden gelerek, klasik Yahûdîliğin ayrımcı duruşuna yeniden dönülmesi ve *gentiles*'in Yahûdîlerden daima nefret edeceğini iddia ederek, tek çözümün Yahûdîlerin dünyanın her yanından kaldırılarak Filistin ya da Uganda (ya da herhangi bir yere[26]) yerleştirilmesi olacağını söylemeleri kolay oldu. İlk dönemlerde siyonizme eleştirel yaklaşan kimi Yahûdîler, eğer biri kalkıp tarihî olmayan bir mantıkla Yahûdîler ile *gentiles* arasında daimî bir uzlaşmazlık olduğunu söyleyerek (ki bu düşünce hem siyonistler hem de anti-semitiklerin fikridir), Yahûdîleri bir tek bölgeye toplamasını önerirse, bu durumun dünyanın bu kesimindeki Yahûdî olmayan insanların nefretini Yahûdîlerin üzerine çekeceğine işaret ediyordu. (Çok farklı gerekçelerle de olsa, bu fiilen gerçekleşmiştir.) Ama, "Yahûdî ırkı" mitine karşı getirilen tüm mantıklı ve belgeli argümanların anti-semitikler için hiçbir anlam ifade etmemesinde olduğu gibi, bu mantıksal çıkarım da (siyonistler üzerinde) hiçbir etki yapmamıştır.

Doğrusu, siyonistler ile anti-semitikler arasında yakın ilişkiler her zaman olmuştur. Tıpkı, kimi Avrupa muhafazakârları gibi, siyonistler de anti-semitizmin "şeytanî" karakterini görmezden gelebileceklerini ve antisemitikleri kendi (siyonist) emelleri için kullanabileceklerini düşünmüşlerdir. Bu tür ittifaklar konusunda bir hayli örnek bilinmektedir. Herzl'in bizzat kendisi, Çar II. Nicholas'ın Yahûdî düşmanı bakanı Count von Plehve ile ittifak kurarken[27]; Jabotinsky

---

26 Jabotinsky'nin garipliklerinden biri, 1912 tarihlerinde iki tane Yahûdî devleti kurulmasını önermesiydi. Bunlardan biri Filistin'de diğeri de Angola'da. Bunlardan doğal kaynaklar açısından fakir olan Filistin'deki, zengin yer altı madenlerine sahip Angola'daki tarafından desteklenecekti.

27 Herzl, Kishinev pogromundan birkaç ay sonra, Ağustos 1903'te, bu katliamın sorumlusu olan von Plehve ile görüşmek üzere Rusya'ya gitti. Herzl, Yahûdîlerin büyük bir bölümünün Rusya'dan çıkarılması ve kısa vadede sosyalist ⇨

ise, 1918-21 yılları arasında 100 bin Yahûdî'yi katleden gerici Ukrayna lideri Petlyura ile anlaşma imzalamıştı. Yine Ben-Gurion'un bizzat kendisi, Cezayir savaşı sırasında Fransız aşırı sağ hareket ile kurduğu ittifak kötü şöhretli anti-semitikleri de içeriyordu. (Ancak bu kişiler, İsrail'deki Yahûdîlere değil, sadece Fransa'daki Yahûdîlere karşı çıktıklarını özenle ifade ediyorlardı.)

Belki de bu türdeki örneklerin en şok edici olanı, Hitler'in iktidara gelişini hoşnutlukla karşılayan Almanya'daki siyonist liderlerin tutumuydu. Çünkü onlar, "ırk"ın özgünlüğü inancına ve Yahûdîlerin "Arîler" arasında asimile edilerek entegre edilmesi düşüncesine düşmanlıkta Hitler ile tamamen aynı fikirdeydiler. Almanya'daki siyonistler, ortak düşmanları olan liberalizm güçlerine karşı elde ettiği zafer nedeniyle Hitler'i tebrik ettiler. Sonradan Amerika'ya göç ederek Dünya Yahûdî Kongresi (*World Jewish Congress*) başkan yardımcılığına kadar yükselen ve Dünya Siyonist Örgütü'nün (*World Zionist Organization*) seçkin üyelerinden biri olan Siyonist haham Dr. Joachim Prinz, 1934 yılında yayınladığı *Wir Juden* (*We Jews* =Biz Yahûdîler) adlı kitabında, Hitler'in sözüm ona Alman devrimini ve liberalizmini yenilgiye uğratmasını şu şekilde övüyordu:

> Alman devriminin Alman milleti için anlamı, onu yaratan ve hayalinde canlandıran insanlar için er ya da geç daha iyi anlaşılacaktır. Bizim için bunun anlamı şöyle ortaya konmalıdır: Liberalizmin geleceği yoktur. Yahûdî asimilasyonuna yardım eden siyasal anlayışın tek örneği de, gömülüp gitmiştir.[28]

Nazizmin zaferi, Yahûdîler için asimilasyon ya da karışık evlilikleri tamamen hükümsüz hale getirdiğinde, Dr. Prinz

harekete yönelik Yahûdî desteğinin kesilmesi ortak düşüncelerine dayalı olarak işbirliği teklif etti. Çar'ın bakanı, ilk görüşmede, kendisinin "ateşli bir siyonist destekçisi" olduğunu söyleyerek başladı. Herzl, siyonizmin hedeflerini sıralamaya başlayınca, von Plehve sözünü keserek, "Sizler döneklere vaaz veriyorsunuz" dedi. Amos Elon, *Herzl*, Am Oved, 1976, s. 415 (İbranice).

28 Dr. Joachim Prinz, *Wir Juden*, Berlin, 1934, s. 150.

"Bu konuda kesinlikle üzgün değiliz" diyordu. Gerçekten, Yahûdîler kendilerini "Yahûdî" olarak tanımlamaya mecbur bırakılıyordu ve o bunu, "isteklerimizin gerçekleşmesi" olarak görüyordu. Devamını ondan dinleyelim:

> Bizler, asimilasyon yerine yeni bir yasal düzenlemenin gelmesini istiyoruz: *Yahûdî milletine ve Yahûdî ırkına aidiyet deklarasyonu.* Bir tek millet ve saf ırk temeli üzerine yükselen devlet, kendi ırkına bağlılığını deklare eden bir Yahûdî tarafından ancak saygı ve hürmetle karşılanabilir. Kendini ifade etmekle, o hiçbir zaman bir devlete bağlılık konusunda kusur işlemiş olmayacaktır. Devlet de, diğer Yahûdîlerden ancak kendi milletlerine bağlı olduklarını ifade etmelerini bekleyebilir. Yoksa, (kendisine karşı başka türlü görünmeye çalışan) Yahûdî dalkavuk ve yaltakçılar istemeyecektir. Bizim kendi (ırkî) çıkarlarımıza inancımızı ve bağlılığımızı istemelidir. Sadece kendi soyuna ve kendi kanına saygı duyan kişi, diğer milletlerin ulusal istekleri karşısında onurlu bir tutum takınabilir.[29]

Kitabın tamamı, Nazi ideolojisine yönelik bu tür kuru dalkavukluklar, liberalizmin ve özellikle de Fransız Devrimi ideallerinin büyük bir yenilgi almasından duyulan sevinç[30] ve "Arî ırk miti"nin oluşturduğu havanın, siyonizm ve "Yahûdî ırkı miti"ni büyüteceği beklentileri ile doludur.

Tıpkı diğer erken dönem Nazi sempatizanları gibi Dr. Prinz de, böylesi bir hareketin (ve genel olarak tüm anti-semitizmin) nelere yol açabileceğini anlayamamıştı. Aynı şekilde, bugün de çoğu insan, siyonizmin nereye doğru meylettiğini anlayamamaktadır: Bu yön, klasik Yahûdîliğin *gentiles* karşısındaki eski nefret ve ayrımcılığı ile, tarih boyunca Yahûdîlere yönelik eziyetleri bugün siyonistlerin Filistinlilere yönelik eziyetlerinin bahanesi olarak kullanma anlayışla-

---

29 A.g.e. s. 154.

30 A.g.e. s. 136. Nazilere hayranlık konusunda daha kötü örnekler, 1941 yılı sonlarında fanatik Lohamey Herut Yisra'el (yani Stern çetesi) tarafından seslendiriliyordu. Dr. Prinz, siyonist anlayışa göre bir "güvercin" sayılıyordu. 1970'lerde, Golda Meir tarafından caydırılana kadar, ABD Yahûdî hareketi Breira'nın daimi üyesiydi.

rının karışımı olan melez bir anlayış.

Ne kadar saçma olduğunu görmek için, siyonistlerin gerçek motivasyonlarına yakından bir bakış yeterli olacaktır. Filistinliler karşısındaki daimî siyonist düşmanlığının çok derinlere yerleşmiş durumdaki ideolojik kaynaklarından biri de; siyonistlerin, Doğu Avrupa Yahûdîlerinin zihninde "Chmielnicki ayaklanmasına katılan asi Doğu Avrupa köylüleri" ile "benzer isyanları" özdeşleştirmeleridir ki; bu, tarihî gerçeklerle taban tabana zıt bir şekilde, modern anti-semitizm ve Nazizm ile bir tutulmaktadır.

Geçmişle yüzleşmek

Kendini totaliter Yahûdî geçmişin zorbalığından kurtarmak isteyen tüm Yahûdîlerin yapması gereken şey, geçmişin Yahûdî karşıtı gösterileri –ve özellikle de köleleştirilmiş köylülerin isyanları ile ilgili olanları- konusundaki tutumlarını ciddî bir sorgulamaya tabi tutmak ve bu geçmişle yüzleşmektir. Diğer yandan, Yahûdî dini ve Yahûdî şövenizmi karşısında (söz söylemekten çekinen) sinik kalmış kişiler de (*apologist*), aynı soru hakkında bir konum belirlemek durumundadırlar. Köylü isyanlarının, (diğer zalimlere olduğu kadar) Yahûdîlere karşı (da) dehşet verici bir zulüm gerçekleştirdiği gerçeği, (tıpkı Filistinlilere karşı adil davranılmamasının gerekçesi olarak Filistin şiddetinin gösterilmesi gibi) bugün söz konusu bu *apologist*'lerce kullanılmaktadır.

Bizim tüm bunlara cevabımız; benzer durumların tümüne uygulanabilecek evrensel bir yanıt olmalı. Ve bence, Yahûdî seçkinciliğinden, ırkçılığından ve Yahûdî dininin geçmiş takıntılarından gerçekten kurtulmaya çalışan bir Yahûdî için, bunun yanıtı hiç de zor değildir.

Her şeyden önce, ezilmiş olan köylülerin kendi efendilerine ve o efendinin yardımcılarına yönelik isyanları, insanlık tarihi içinde alışılmış bir olgudur. Ukrayna köylülerinin Chmielnicki isyanından bir nesil sonra, Rus köylüleri de Stenka Razin'in öncülüğünde başkaldırmış; yine aynı Rus köylüleri yaklaşık yüz yıl sonra da Pugachev isyanının ger-

çekleştirmişlerdi. Almanya'da 1525'te Köylü Savaşları, 1357-8'deki Jacquerie isyanı ve bunlara benzer şekilde dünyanın her yanında yaşanan ama şimdilerde bahsi bile geçmeyen bir çok köle isyanı, hep ezilen kesimlerin başkaldırısıydı. Bunların tümü –ki ben bilinçli bir şekilde Yahûdîlerin hedef alınmadığı örnekleri seçtim- çok korkunç katliamlara sahne olmuştu. Tıpkı Büyük Fransız Devrimi'nde yaşanan ürkütücü terör gibi. Gerçek ilerici kesimlerin (ve gerek Rus gerekse Alman ya da Fransız olsun okumuş saygın insanların) söz konusu isyanlar konusundaki düşüncesi nedir? Saygın İngiliz tarihçiler, köleleştirilmelerine karşı çıkan asi İrlanda köylülerince İngilizlere karşı gerçekleştirilen katliamlara dikkat çektiklerinde, bu köylüleri İngiliz karşıtı ırkçılar olarak suçlayabilirler mi? Peki ilerici Fransız tarihçilerinin, birçok Fransız kadın ve çocuğun katledildiği Santo Domingo'daki köle isyanı karşısındaki tavrı ne olacaktır? Böyle bir soru sorabilmek, (aslında) onu yanıtlamaktır. Ancak bugün birçok ilerici ya da sosyalist Yahûdî çevreler, bu tip soruları farklı yanıtlar almak için sormaktadırlar. Eğer Yahûdîler böylesi bir kölelik ya da sömürü durumundan istifade etmişlerse, bu sorularda, köleleştirilmiş köylüler, birden bire ırkçı canavarlara dönüşmüştür.

"Tarihten ibret almayanlar, ona ibret olurlar" deyişi, Yahûdî geçmişi ile hesaplaşmayı reddeden Yahûdîlerin için de bulunduğu duruma çok iyi uymaktadır: onlar, siyonizmin ve İsrail politikalarının içinde, o geçmişi tekrar eden köleler haline gelmiştir. Bugün İsrail devleti, -sadece Orta Doğu'daki değil, onun da ötesinde- birçok ülkede zulme uğrayan köylü sınıflara karşı, 1795 öncesi Polonya'sında Yahûdîlerin oynadığı rolden hiç de farklı olmayan bir rol oynamaktadır. O da, emperyalist zalimin kâhyalığı rolüdür. İsrail'in, Nikaragua'daki Somoza rejimine bağlı güçleri silahlandırması, ya da Guatemala'daki, El Salvador'daki, Şili'deki ve diğerlerindeki (iç kargaşalarda oynadığı) rol, oldukça öğreticidir ve (nedense) ne İsrail'deki kamuoyunda ne de diasporadaki örgütlü Yahûdî toplulukları içinde tartışma konusu edilme-

mektedir. Hatta, özgürlük savaşçıları ile köylüleri katleden diktatörlere silah satmanın uzun vadede Yahûdîlere ne gibi yararı olduğu gibi dar kapsamlı bir soru bile çok nadiren sorulmakta. Daha önemlisi ise, bu işin büyük bir bölümü dinci Yahûdîler tarafından üstlenilirken, Araplara karşı nefret duygularını kışkırtmada rahat konuşan hahamların bunda nedense tam bir sessizliğe bürünmesidir. Bugün İsrail ve siyonizm, klasik Yahûdîliğin rolüne soyunarak, apaçık bir şekilde, global ölçekte ve çok daha tehlikeli koşullar altında onun yerini aldığı görünmektedir.

Tüm bunların muhtemel tek yanıtı; öncelikle Yahûdîler tarafından, tüm ülkelerde, tüm insanlara karşı ve tüm yaşam felsefeleri karşısında özgürlük ve hümanizmin gerçek savunusu yapılarak verilmelidir. Bizler de öncelikle, bu Yahûdî geçmişle yüzleşmek zorunda olduğumuz gibi, aynı zamanda hem bu geçmiş hakkındaki yalanlara ve hem de bu yalanların kutsanmasına dayanan şu anki vechelerine karşı gelmek zorundayız. Tabii ki bunun da ön şartı, öncelikle gerçekler hakkında dürüst olmak; ikincisi de, etik ve siyaset konularındaki evrensel insanî prensiplere inanmaktır.

Voltaire'in büyük bir hayranlık duyduğu, Çinli bilge Mencius (M.Ö. IV. Yüzyıl) bir keresinde şöyle yazmıştı:

> Tüm insanların, acıları paylaşma gibi bir duyguya sahip olduğunu söyleme nedenim bu. Kuyuya düşmek üzere olan bir çocuğu gören bir adamı düşün. Kaçınılmaz olarak o derhal korkuya kapılacak ve merhamet duyguları kabaracaktır. Ve bunu da, çocuğun ailesinin övgüsünü kazanmak ya da komşu ve arkadaşlarının takdirini kazanmak veya onu kurtarmada başarısız olursa kınanmaktan korktuğu için yapmaz. Buradan bizler, hiçbir insanın; merhamet, utanma, nezaket ya da doğru ve yanlış duygularından bağımsız olmadığını görebiliyoruz. Merhamet duygusu, insanlığın ön şartıdır, utanma duygusu erdemliliğin başıdır, nezaket duygusu ölçülü davranışın başıdır, doğruluk ve yanlış duyguları da bilgeliğin başıdır. Her insan, nasıl dört tane kol ve bacak sahibiyse, kendi içinde bu dört ön koşula sahiptir. O halde her insanın içinde bu dört başlangıç olduğuna göre, onları geliştirmeye gücünün yetmediğini düşünen bir in-

san aslında kendi kendini yok etmektedir.

Yahûdî dininin klasik dönem anlayışı ve Talmudcu formuyla insanların zihinlerini ve kalplerini zehirlediği prensiplerin bu anlayıştan ne kadar uzak olduğunu yukarıdaki satırlardan gördüğümüz kadar, büyük ölçüde gelecek bölümde ayrıntılarıyla anlayacağız.

Yahûdîliği, daha insancıl ve Yahûdîlerin kendi geçmişlerini anlamalarına izin verecek hale getirecek gerçek bir devrimin yolu, Yahûdî dininin daimî bir eleştirisinden geçmektedir. Korku ya da hevese kapılmadan, Voltaire'in de yaptığı gibi, bizlerin kendi geçmişimize ait olan şeylere karşı konuşmasını bilmemiz gerekiyor:

Écrasez l'infâme!

V. BÖLÜM

YAHUDİ OLMAYANLAR ALEYHİNDEKİ YASALAR

Üçüncü bölümde de izah edildiği gibi, IX. Yüzyıl'dan XVIII. Yüzyıl'ın sonuna kadar tüm Yahûdîler tarafından bizzat uygulanan ve Ortodoks Yahûdîliğin formu içinde bugüne kadar saklanan klasik dönem Yahûdîliğinin yasal sistemi olan *Halakhah* öncelikle Babil Talmudu'na dayanmaktadır. Ancak, Talmud'da kaydedilmiş bulunan yasal hükümlerin fazla detaylı olmaması nedeniyle, zaman içinde Talmud yasalarında daha kullanışlı düzenlemeler gerekmiş ve birbiri ardından gelen bilgin hahamların çabalarıyla bu derlemeler yapılmıştır. Bu çalışmalardan kimisi, büyük bir kabul görmüş ve genel tarafından kullanılmıştır. Bu sebeplerden ötürü, biz de açıklamalarımız sırasında, Talmud'un bizzat kendisinden ziyade, bu tür derlemelerden ve en saygın yorumlarından alıntılar yapacağız. Bu derlemelerin, gerek Talmud metninin ve gerekse sonraki dönemlerde yaşamış bilginlerin bu metin üzerine yaptıkları eklerin anlamını doğru biçimde yansıttığına kuşku yok.

Bugün bile hâlâ en önemli Talmud hukuk metni olan ilk derleme Mişna'dır (*Mishneh Torah*). Mişna kitabı, XII. Yüzyıl'ın sonunda Moses Maimonides (*Moşe bin Meymûn)* tarafından yazılmıştır. Yine bugüne kadar geniş kitleler tarafında bir el kitabı olarak kullanılmış olan en yetkin hukuk çalışması, *Shulhan 'Arukh*'tur. Bu kitap, XVI. Yüzyıl'ın sonlarında R. Yosef Karo tarafından, yine kendisinin *Beyt Yosef* adlı ge-

niş hacimli çalışmasının bir özeti olarak yazılmıştır. *Shulhan 'Arukh*'un XVII. Yüzyıl'a kadar giden klasik yorumlarına ilave olarak, XX. Yüzyıl'da yazılmış olan *Mishnah Berurah* adlı çalışma da bulunuyor. Nihayet, 1950'den sonra İsrail'de yazılmış en modern derlemelerden biri olan ve ülkenin en büyük Ortodoks hahamlarının gözetiminde gerçekleştirilen Talmud Ansiklopedisi (*Talmudic Encyclopedia*), tüm talmud literatürünün iyi bir özetidir.

Cinayet ve soykırım

Yahûdî dinine göre, bir Yahûdîyi öldürmek en büyük suçtur ve en çirkin üç günahtan (diğer ikisi, putperestlik ve zina) biridir. Yahûdî din mahkemeleri ve laik otoritelerin, herhangi bir Yahûdî'yi öldürmekten suçlu bulunan bir kişiyi, normal adalet ölçülerinin de ötesinde bir şekilde cezalandırması emredilmiştir. Bir Yahûdî'nin ölümüne dolaylı yoldan sebep olan başka bir Yahûdî ise, Talmud'un nitelemesiyle "Tanrı'nın yasalarına" karşı bir günahtan dolayı suçlu olduğundan, herhangi bir insandan ziyade bizzat Tanrı tarafından cezalandırılmalıdır.

Eğer kurban, Yahûdî olmayan (*gentile*) biriyse durum tamamen farklıdır. Bir *gentile* öldüren Yahûdî, Tanrı'nın yasalarına karşı günah işlediği için suçludur ve mahkeme tarafından cezalandırılamaz.[1] *Gentile*'nin ölümüne dolaylı yoldan sebep olduysa, bu günah bile değildir.[2]

Shulhan 'Arukh'un iki en önemli yorumcusundan biri, *gentile* ile ilgili bir hükmü, "biri, diğerine zarar vermek için elini kaldırmamalı; ama örneğin, merdiveni alarak boşluğa düşürmek gibi, dolaylı biçimde ona zarar verilebilir... Burada herhangi bir yasak söz konusu değildir; zira, doğrudan

---

1 Maimonides, *Mishneh Torah*, "Laws on Murderers" 2, 11; *Talmudic Encyclopedia*, "Goy".

2 R. Yo'el Sirkis, *Bayit Hadash*, 158. Bu iki kural, şayet gentile mağdur, "yabancı yerleşimci" anlamına gelen ve üç Yahûdî şahidin önünde "yedi Noahide kuralı"na uyacağına söz veren ger toshav ise uygulanır.

doğruya yapılmamıştır." diye izah etmektedir.[3] Ama bununla birlikte, eğer böyle bir davranış, Yahûdîlere karşı düşmanlığı körükleyecekse, o zaman *gentile*'nin dolaylı yoldan ölümüne yol açan herhangi bir hareket de yasaktır.[4]

Yahûdî adaletinin elinde bulunan Yahûdî olmayan bir katil, öldürdüğü kişi (maktul) Yahûdî olsun ya da olmasın mutlaka idam edilmelidir. Ancak, eğer maktul bir *gentile* ise ve katil de sonradan Yahûdîliğe girerse o zaman cezalandırılmaz.[5]

Bunların tümü, doğrudan doğruya ve pratik anlamda İsrail devletinin gerçekleriyle ilgilidir. Her ne kadar devletin ceza hukuku yasaları, Yahûdî ile *gentile* arasında herhangi bir ayırım gözetmiyorsa da, bu tür bir ayrım *Halacha*'yı izleyen topluluğun başındaki Ortodoks hahamlarca kesinlikle yapılmaktadır. Özel önemi olan husus, onların dindar askerlere verdikleri öğüttür.

"*Gentile*'yi öldürme yasağı" konusundaki çok az sayıda da olsa bazı emirler, sadece "Yahûdîlerin savaş halinde olmadığı" kişilere uygulandığından; geçmişte kimi haham yorumcular bundan, "savaş zamanında Yahûdî olmayan tüm insanların, öldürülmeleri gereken düşman safına bağlı olduğu" mantıksal çıkarımında bulunmuşlardır.[6] Nitekim 1973 yılından beri, söz konusu doktrin, dindar İsrail askerlerinin öncülüğünde açık biçimde savunulmaktadır. Bu türden resmî teşviklerden biri, İsrail Ordusu Merkez Komutanlığı tarafından yayınlanan bir kitapçıkta yer almaktadır. Söz konusu kitapçıkta komutanlık baş vaizi şunları yazıyor:

---

3 R. David Halevi (Polonya, XVII. Yüzyıl) *Turey Zahav on Shulhan 'Arukh*, "Yoreh De'ah" 158.

4 Bu düşmanlık konsepti, aşağıda tartışılacaktır.

5 *Talmudic Encyclopedia*, "Ger" (=Yahûdîliğe sonradan girmiş)

6 Örneğin, R. Shabbtay Kohen (XVII. Yüzyıl ortaları) *Siftey Kohen on Shulhan 'Arukh*, "Yoreh De'ah" 158: "Ancak savaş zamanlarında, onları kendi elleri ile öldürmek adettendi. Bunun için denilmiştir ki 'En iyi gentile kendini öldürendir!" *Siftey Kohen and Turey Zahav* (Bkz. 3. dipnot), Shulhan 'Arukh'un iki klasik yorumudur.

> Askerî birliklerimiz, bir savaş, sıcak bir takip ya da baskın sırasında sivillere rastladığında, eğer bu sivillerin bizim birliklerimize zarar verip veremeyeceği konusunda netlik yoksa, *halacha*'ya göre onlar öldürülebilir, hatta öldürülmelidir... Hangi koşul altında olursa olsun bir Arab'a güvenilmemeli, velev ki o kişi sivilleştiği izlenimi vermiş olsa dahi... Bir savaş sırasında birliklerimiz düşmana saldırdığında, onlara *halacha* tarafından kendi halindeki sivilleri dahi öldürme izni ve hatta emri verilmiştir.[7]

Benzer doktrin, genç bir İsrail askeri ile onun bağlı bulunduğu haham arasındaki karşılıklı mektuplaşmalarını alacağımız aşağıdaki örnekte daha iyi anlaşılacaktır. Bu mektuplaşmalar, Ulusal Dinî Parti (National Religious Party=NRP) ile Gush Emunim hareketinin birçok lider ve aktivistini yetiştirmiş olan İsrail'in en saygın dinî okullarından biri olan Midrashiyyat No'am'ın yıllığından nakledilmiştir.[8]

Asker Moshe'den Rabbi Shim'on Weiser'e gönderilen mektup:

> "Yüce Tanrı'nın yardımı ile,
> Sevgili Rabbi,
> Öncelikle sizin ve ailenizin durumunu sorarak başlıyorum. Umarım hepsi iyi durumdadır. Tanrı'ya şükür, ben kendimi çok iyi hissediyorum. Uzun bir süreden beri yazamadım. Lütfen beni bağışlayın. Bazen "Ne zaman gelecek ve Tanrı'dan önce ortaya çıkacağım"[9] âyetini hatırlıyorum. Kesin olmamakla

---

7 Albay haham A. Avidan (Zemel); *In the Wake of the Yom Kippur War- Chapters of Meditation, Halakhah and Research*'de "Purity of weapons in the light of the Halakhah" bölümü. Central Region Command, 1973: quoted in *Ha'olam Hazzeh*, 5 Ocak 1974; Ayrıca David Shaham, "A chapter of meditation" *Hotam*, 28 Mart 1974; Amnon Rubinstein, "Who falsifies the Halakhah?" *Ma'ariv*, 13 Ekim 1975. Rubinstein, söz konusu kitapçığın, muhtemelen askerlerin komutanlara itaatini olumsuz etkilediği gerekçesiyle, Genelkurmay Başkanı'nın emriyle ortadan kaldırıldığını bildiriyor. Ancak Rabbi Avidan'ın şikayetleri, askerî mahkemelik olmamıştır.

8 R. Shim'on Weiser, "Purity of weapons – an exchange of letters" *Niv Hammidrashiyyah Yearbook*, 1974, s. 29-31. Bu yıllık İbranice, İngilizce ve Fransızca'dır; ancak burada naklettiğimiz unsurlar sadece İbranice baskısında vardır.

9 *Psalms*, 42:2.

birlikte, izinlerden birinde geleceğimi umuyorum. Biliyorum bunu yapmalıyım.
Kendi grubumuz içindeki tartışmalardan birinde 'silahların temizliği' konusunda bir konu gündeme geldi ve silahsız erkek, kadın ya da çocukları öldürmeye müsaade edilip edilmediğini tartıştık. Ya da, Araplardan intikam alıp almamamız gerektiği konusunda da benzer münazaralar yaşandı. Herkes kendi anlayışına göre bu sorunun yanıtını verdi. Ama ben Arapların tıpkı Amalikalılar (*Amelekites*) gibi bir muameleye tabi tutulup tutulmamaları gerektiği, yani göğün altında onları hatırlatacak hiçbir şey kalmayıncaya kadar[10] onların öldürülüp öldürülemeyecekleri konusunda net bir karara varamadım.
İkinci sorun; (Yahûdî olmayan) bir kadının yaşamasına izin vererek kendi yaşamımı tehlikeye atmam konusunda bana izin verilip gerilmediği ile ilgili. Çünkü, kadınların el bombası attığı durumlar daha önceden yaşanmıştı. Ya da, elini uzatan bir Arab'a su vermemize izin verilmiş midir? Zira, bunun beni kandırmak ve öldürmek için tezgâhlanmış bir oyun olabileceğinden korkmak için yeterince sebep bulunabilmekte.
Size ve ailenize en içten dileklerimle bitiriyorum.
Moshe."

Rabbi Shim'on Weiser'in Moshe'ye yanıtı

"Sevgili Moshe,
selamlar,
Mektubuma, bu gece başladım; ama hem çok meşgul olduğumdan ve hem de senin sorularını detaylı biçimde yanıtlayabilmek için (bilginlerimizin sözlerinden nakilleri de eklemeyi düşündüğüm) uzun bir mektup yazmayı istediğimden, hemen bu gece bitiremeyeceğimi biliyorum.[11]
Yahûdî olmayan milletlerin, nasıl futbol ya da basketbol benze-

10 "Amalikalılara ait yeryüzündeki her şeyi yok edeceksin." Deuteronomy, 25:19. Aynı şekilde, I Samuel, 15:3: "Şimdi git ve Amalikalıları vur ve onların sahip olduğu her şeyi yerle bir et ve onları birbirinden ayırma; erkekler, kadınlar, çocukları, emzikteki bebekleri, öküzleri, koyunları, develeri, eşekleri ve onlara ait her şeyi yok et."

11 Talmud'dan ve haham kaynaklarından yaptığımız bu nakiller ve referanslar sırasında okuyucuyu sıkacak gereksiz yerleri "..." (üç nokta) koyarak atladık.

ri oyunların belli bir kuralları varsa 'savaşın da kendine göre kuralları olduğu' yönünde bir anlayışları vardır. Ancak, daha önceki bilginlerimizin sözlerinden anlaşıldığı üzere, [...] bizim için savaş bir oyun değil, bilakis hayatî bir zorunluluktur. Ve biz ancak böyle bir anlayışla savaşa nasıl gireceğimize karar vermeliyiz. Bir yandan [...] biz, eğer bir Yahûdî, *gentile* öldürmüşse onun katil olarak kabul edileceğini, (ve onu cezalandırma konusunda hiçbir mahkemenin yetkisinin olmaması gerçeği hariç) bu davranışın tıpkı diğer cinayetlerle aynı statüde olduğunu öğreniyoruz. Ama aynı otoriteler başka bölümlerde [...] 'En iyi *gentile* kendini öldürendir, en iyi yılan, beyni dağılmış olandır.' denmektedir.

Belki de, buradaki "ölü" ifadesinin sadece mecazî anlamda kullanıldığı ve zahirî (görünür) anlamıyla değil de, "baskı yapmak" ya da buna benzer bir davranışta bulunmak olarak alınması gerektiği ve böylece daha önceki bilginlerin nakilleri ile çelişkiye düşmekten kaçınılacağı öne sürülebilir. Ya da biri kalkıp, bu sözün tamamen onun (Rabbi Shim'on'un) kişisel görüşü olduğunu ve başka bilginlerle ayrılığa düşmüş olduğunu ileri sürebilir. Ama bizler en doğru izahatı Tosafot'ta[12] bulmaktayız. Burada, Talmud'un, 'kuyuya düşmüş olan bir *gentile*'ye ne yardım ederek oradan çıkarmak, ne de ölmesi için onun içine itmek gerektiğini, yani ne kurtarmak ne de öldürmekle yükümlü olunmadığını" belirten hükümlerine ilişkin aşağıdaki emirleri öğrenmekteyiz. Tosafot şöyle yazar: 'Eğer şüphe varsa, başka bölümlerde en iyi *gentile*'nin ölü bir *gentile* olduğu söylendiği için, o halde yanıt, bu sözlerin savaş zamanlarını kastettiğidir.' [...]

Tosafot yorumcularına göre, savaş anı ile barış zamanı arasında mutlaka bir ayırım yapılmalıdır. Barış zamanlarında, Yahûdî olmayanları öldürmek her ne kadar yasaklanmışsa da, savaş zamanında meydana gelecek bir olayda dinî görev olarak yapılması gereken şey onları öldürmektir. [...]

Ve bu da bir Yahûdî ile bir *gentile* arasındaki farklılığı ortaya koyan ilkelerden biridir: *Sanhedrin* risalesinde söylendiği gibi, (s. 72a), her ne kadar 'seni öldürmeye gelen kim olursa olsun, önce sen onu öldür' genel kuralı bir Yahûdî için geçerliyse de, ancak

[12] *Tosafot*, Talmud'un XI. ve XIII. yüzyıllardan kalma bir haşiyesidir. (ek)

gerçekten onun seni öldürmeye geldiğinden korkmak için gerçek bir nedenin olması halinde ona uygulanır. Ancak, savaş zamanında Yahûdî olmayan biri için, kendisinin kötü bir niyeti olmadığı konusunda kesin bir delil yoksa, bu kural geçerlidir. *Halacha*'ya göre 'silahların temizliği' ilkesi budur ve İsrail ordusunda şu an kabul edilmiş olan (bunun dışındaki) farklı anlayışlar sebebiyle, birçok Yahûdî zayiatı verilmektedir. Rabbi Kalman Kahana tarafından geçen hafta Knesset'te yapılan konuşmanın yayınlandığı gazete kupürünü de, mektupla beraber zarfa koyuyorum. Kahana, bu ilkenin uygulanmamasının nasıl da ölümlere yol açtığını çok canlı (ve acı) bir şekilde göstermiştir.
Mektubumu uzunluğundan ötürü sıkıcı bulmayacağını umarak bitiriyorum. Bu konu, senin mektubundan önce de zaten tartışılmakta idi; ama bu mektup, bütün konuyu yazınam için vesile oldu.
Sen ve tüm Yahûdîler barış içinde olun,
Yakında görüşmek umuduyla,
Shim'on."

Moshe'den Rabbi Shim'on Weiser'e yanıt

Yüce Tanrı'nın adıyla,
Sevgili haham,
Öncelikle, sizin ve ailenizin sağlık ve afiyet içinde olmanızı temenni ediyorum.
Uzun mektubunuzu aldım ve çalışmalarınızdan vakit ayırıp bana gösterdiğiniz ilgiden dolayı size minnettar kaldığımı belirtmek istiyorum.
Bu nedenle size daha bir içtenlikle teşekkür ediyorum.
Mektubunuzdan anlayabildiklerim şunlar:
Savaş zamanında, rastladığım Arap erkek ya da kadın herkesi öldürmeme sadece izin verilmiyor, aynı zamanda eğer bize karşı başkalarına doğrudan ya da dolaylı biçimde yardım etme ihtimali varsa onları öldürmek zorunlu hale geliyor. Bu yöndeki endişelerim sürdüğü müddetçe, bu iş (İsrail'deki) askerî yasa ile çelişse dahi, onları öldürmem gerekiyor. Bu, 'silahların temizliği' ilkesinin; herkesin bu konu hakkında bir pozisyon alması ve mantığın geniş manevra alanlarında başı boş dolaşmayı bırakıp, izah edildiği üzere bu yasayı pratikte uygulaması için eğitim müfredatına (en azından dinî okullarınkine) yerleştiril-

mesi gerektiğini düşünüyorum. Ben de, dindar arkadaşlar içinde farklı bir mantığa sahip biri olarak görünüyordum. Gençlerimizin, kendi atalarının yolunu, apaçık ve kuşkuya yer bırakmayacak şekilde öğrenmeleri için, sizin bu konuda daha aktif olacağınızı umuyorum.
Eğitim kurslarının yaklaşık bir ay içinde biteceğini ve yeshiva'ya çok yakın bir süre sonra geleceğimi umuyorum.
Saygılar,
Moshe."

Tabii ki, *halacha*'ın cinayet konusundaki bu doktrini, sadece İsrail ceza hukukuyla değil aynı zamanda –mektupta işaret edildiği gibi- resmî askerî düzenlemelerle de çelişmektedir. Ancak, bu doktrinin, uygulamada yargı kurumu ve askerî otoriteler üzerine büyük bir etki yaptığına kuşku yok. Şu bir gerçek ki; Arap sivillerin katledildiği –1956 yılındaki Kafr Qasım kitle katliamı gibi- tüm cinayetlerde rol alan Yahûdîler, (eğer serbest bırakılmamışlarsa) ya son derece hafif cezalar almışlar ya da geriye çekecek hiçbir ceza bırakmayacak şekilde büyük cezaî indirimlere uğramışlardır.[13]

Hayat kurtarmak

Bu konu, yani insan yaşamının değeri ve bu yaşamı kurtarmak için kişinin elinden gelen her şeyi yapma zorunluluğu, kendi içinde büyük bir öneme sahiptir. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri, bazen adil bir şekilde bazen de haksız yere,

13 Hatta bu tür cürümlerden dolayı suçlu bulunan kişilerin, yüksek kamusal mevkilere gelmelerine izin verilmektedir. Bunun en güzel örneklerinden biri; 1948 savaşı sırasında İsrail ordusunun ele geçirdiği köylerden birinde, 50 ile 75 tane Arap köylünün bir cami içine kapatılarak katledilmesinden sorumlu olan Shmu'el Lahis'tir. Bu kişi, yapılan formaliteden bir mahkeme ardından, Ben Gurion'un araya girmesiyle tamamen affedilmiştir. Aynı kişi, 1970'lerin sonuna gelindiğinde saygıdeğer bir hukukçu olarak, Yahûdî Ajansı (Jewish Agency) Genel Direktörlüğü'ne atanmıştır. (Bu ajans, gerçekte siyonist hareketin yürütme organıdır.) 1978 yılının başlarında, kendi geçmişi ile ilgili gerçekler İsrail medyasında yaygın biçimde tartışıldıysa da, hiçbir haham ya da Yahûdî bilgini kalkıp onun affedilmesini ya da yeni görevine layık biri olup olmadığını sorun etmemiştir. Atanması da onaylanmıştır.

tüm dünyayı (en azından tüm Avrupa'yı) "savaş sırasında Yahûdîler katledilirken öylece durup beklemekle" suçlayan Yahûdî anlayışında daha bir önemli hale gelmektedir. Şimdiki bölümde *halacha*'nın insan yaşamı konusunda ne dediğini inceleyeceğiz.

Halacha'ya göre, Yahûdî bir arkadaşının yaşamını kurtarmak en büyük görevdir.[14] Bu konu, zina, putperestlik ve cinayet suçlarını içeren üç büyük günah hariç, diğer tüm dinî görev ve emirlerden daha önceliklidir.

Ama Yahûdî olmayan insanlara gelince, Talmud ilkelerinin temel mantığı, her ne kadar onların açıkça öldürülmesini yasaklıyor olsa da, onların hayatlarının kurtarılmaması gerektiği şeklindedir. Talmud'un bizzat kendisi[15], şu deyişle durumu izah ediyor: "(Kuyuya düşmek üzere olan) *gentile*, ne kurtarılır, ne de içine itilir." Maimonides[16], bu ilkeyi şöyle açıklıyor:

> Savaş halinde olmadığımız *gentile* ile ilgili olarak... onların ölümüne sebep olacak davranışlarda bulunulmamalı, ama ölüm tehlikesi içinde oldukları zaman da kurtarılmaları kesinlikle yasaktır. Örneğin, eğer onlardan biri denize düşerse, kesinlikle kurtarılmamalı. Onun için şöyle buyrulmuştur: "Kesinlikle kardeşinin kanını dökecek bir davranışta bulunma"[17], bir *gentile*'nin kardeşin olmadığını da unutma.

Özellikle de, Yahûdî bir doktor kesinlikle *gentile* bir hastayı tedavi etmemelidir. Kendisi de bizzat ünlü bir doktor olan Maimonides, bu konuda çok netti. Başka bir pasajda[18] "kardeş" ile "gentile" arasındaki farkı tekrar ediyor ve şu sonuca varıyor: " tüm bunlardan, para karşılığı bile olsa bir *gentile*'yi iyileştirmenin yasak olduğunu öğrenmiş oldun..."

---

14 *Shulhan 'Arukh*, "Hoshen Mishpat" 426.
15 *Tractate* 'Avodah Zarah, s. 26b.
16 Maimonides, "murderer" 4, 11.
17 *Leviticus* (Levililer) 19:16, "senin arkadaşın" kelimesinin tercümesiyle ilgili olarak 3. bölümün 14. dipnotuna bakınız.
18 Maimonides, "Idolatry" 10, 1-2.

Ancak bir Yahûdî'nin –özellikle de Yahûdî bir doktorun- Yahûdî olmayan bir insanın yaşamını kurtarmayı reddetmesi, eğer ortaya çıkarsa, o zaman güç sahibi *gentile*'nin düşmanlığına ve dolayısıyla da Yahûdîlerin hayatının tehlikeye girmesine neden olabilir. İşte böylesi tehlikelerin var olduğu yerlerde, söz konusu yükümlülük yerine tehlikenin önlenmesi sorumluluğu öne çıkar. Bu konuda Maimonides şunları söylüyor: " Fakat eğer o kişiden ya da düşmanlık göstermesinden korkarsan, para karşılığında onu iyileştir." Doğrusu Maimonides'in kendisi de, Salahaddîn'in kişisel doktoruydu. Onun para talebi konusundaki ısrarı, -muhtemelen, yaptığı işi insanî bir iyilik olarak değil, kaçınılmaz bir görev olarak yaptığından emin olunması içindi.- yine de kesin değildir. Başka bir paragrafta ise, düşmanlığından korkulması halinde *gentile*'nin, bir Yahûdî tarafından (eğer kaçınmak mümkün değilse) bedava dahi tedavi edilmesine izin verilmiştir.

Yahûdî olmayan birinin yaşamını kurtarma, onu tedavi etme ya da düşmanlık uyandırma ihtimali olan durumlarda bu yasağın bir süre ertelenmesi gibi konulardan oluşan tüm bu doktrin, XIV. Yüzyıl'daki *Arba'ah Turim* ve Karo'nun *Beyt Yosef* ve *Shulhan 'Arukh*[19] adlı kitapları da dahil, diğer Yahûdî ilim otoritelerince de yinelenmiştir. Maimonides'ten nakiller yapan *Beyt Yosef* şunları ekliyor: "Eğer olumlu bir amaca hizmet ediyorsa, dinsize ilaç verilebilir." Benzer bir görüş ünlü haham Moses Isserles tarafından da yinelenmiştir.

Halacha konusundaki uzman bilginlerin üzerinde ittifak ettiği konulardan biri, yukarıdaki doktrinde geçen *gentile* kelimesinin, Yahûdî olmayan herkesi kapsadığıdır. Bu konuda tek muhalif ses, *Shulhan 'Arukh* üzerine küçük bir özet yazmış olan Rabbi Moses Rivkes'tir[20]:

> Bilginlerimiz, putperestleri tanımlarken, onların puta tapınan, Yahûdîlerin Mısır'dan göçüne inanmayan ve dünyanın yoktan

[19] Her ikisi de, "Yoreh De'ah" bölümünde, 158. *Shulhan 'Aruk*h aynı doktrini "Hoshen Mishpat" (425)'da tekrarlamaktadır.

[20] Moses Rivkes, *Be'er Haggolah on Shulhan 'Arukh*, "Hoshen Mishpat" 425.

> yaratıldığına iman etmemiş olanları söylerler. Ama *gentile*'ye gelince, biz İsrail'in halkı olarak sürülürken, onların koruyucu gölgeleri vardı; onların arasına dağıldığımızda, dünyanın yoktan var edildiğine, Büyük Sürgün'e ve dinimizin birçok ilkesine inandılar ve göklerin ve yerin yaratıcısına ibadet ettiler... onlara yardım etmemizi yasaklayan bir emir olmadığı gibi, bilakis onların güven içinde olmaları için dua etmek mecburiyetindeyiz.

XVII. Yüzyıl'ın ikinci yarısında yazılmış olan bu satırlar, (Yahûdîlik karşısında) sinmiş (*apologetic*) günümüz bilim adamlarının en favori metnidir.[21] Aslında, söz konusu metin, *gentile*'nin yaşamını kurtarma konusundaki yasağın kaldırılması gerektiğini savunmakla, bu konuyu bir Yahûdînin yaşamının kurtarılması gibi tüm insanların yaşamı için zorunlu hale getirmekten ziyade, bu özgürlüğü sadece Hristiyan ve Müslümanlara yaymaktadır. Üstelik, bu satırlar, *halacha*'nın bu sert doktrininin aşamalı bir şekilde liberalleştirileceği bir yol olduğunu göstermektedir. Ama şu da bir gerçektir ki, daha sonraki dönemde yaşamış olan *halacha* bilginleri, Rivkes'in diğer insanlar karşısındaki yumuşaklığından uzaklaşarak, bu görüşleri tamamen reddetmişlerdir.

Hayat kurtarmak için Şabat'ı ihlâl etmek

Şabat'ın (Cumartesi) kutsallığını ihlâl, eğer bir Yahûdî'nin yaşamının kurtarılması onu gerektiriyorsa, (ihlâlden öte) bir zorunluluk haline gelir. Şabat'ta, bir *gentile*'nin hayatını kurtarmak ise, normal günlerde bile bu iş yasaklanmış olduğu için, Talmud'da ana mevzular arasında sayılmaz bile. Ancak bununla birlikte, iki ilgili konu hakkındaki karışıklığa değinir.

---

21 Böylece Prof. Jacop Katz, İbranice kaleme aldığı *Between Jews and Gentiles* ve daha yumuşak bir dille yazılmış İngilizce versiyonu *Exclusiveness and Tolerance*, adlı kitaplarında bu pasajı şifahî olarak zikretmekte ve "Yahûdîler ile Hristiyanlar arasında yaşam kurtarma konusunda hiçbir ayrım yapılmaması gerektiği" yönünde şaşırtıcı bir sonuç çıkarmaktadır. Oysa kendisi, benim gerek önceki bölümlerde ve gerekse gelecek bölümlerde bahsettiğim yetkin uzmanların görüşlerinden bir tanesini dahi nakletmemektedir.

Kafa karıştıran sorulardan ilki; bir grup insanın hayatı tehlikededir ve muhtemelen (kesin değil) onların arasında bir tane de Yahûdî bulunmaktadır. İşte böylesi bir durumda onların tümünü kurtarmak için, Şabat ihlâl edilebilir mi? Bu tür konularla ilgili uzun uzun tartışmalar yer alır. Aşağıda yer alan, ilk dönem otoriteler (Maimonides, *Shulhan 'Arukh*[22] ve Talmud'un kendisi dahil), bu konulara, ihtimallerin ağırlığına göre yanıt vermektedir. Örneğin, aynı binada yaşayan on kişiden dokuzunun *gentile* birinin Yahûdî olduğunu farzedelim. Bir Cumartesi günü, bina çöküyor; bu on kişiden biri kurtuluyor (ama hangisinin olduğu belli değil) ve diğerlerinin hepsi molozların altında sıkışıp kalıyor. Şimdi, kurtulan kişinin Yahûdî olma ihtimalini düşününce, Cumartesi yasağı çiğnenerek, bu enkaz kaldırılmalı mı? *Shulhan 'Arukh*, kaldırılmalı diyor; zira, Yahûdî büyük bir ihtimalle (dokuzda bir) enkazın altında kalmış olabilir. Şimdi ise tam tersini düşünelim ve dokuz kişinin kurtulduğunu ve (hangisi olduğu bilinmeyen) bir kişinin enkaz altında kaldığını farzedelim. Böyle bir durumda enkazı kaldırma zorunluluğu yoktur; çünkü bu kez enkaz altındaki kişinin Yahûdî olmama ihtimali daha yüksektir. Benzer şekilde; "Eğer, içinde Yahûdîlerin de bulunduğu bir gemi, denizin ortasında tehlikede ise, o zaman gemiyi kurtarmak için Şabat'ı ihlâl etmek civardaki Yahûdîlerin zorunlu bir görevidir." Ancak Rabbi 'Aqiva Eiger (öl. 1837), böyle bir durumda, gemide Yahûdî olduğundan emin olunması halinde bu hükmün uygulanabileceği; eğer gemidekilerin kimliği bilinmiyorsa, Şabat'ın kesinlikle ihlâl edilmemesi gerektiği; çünkü "ihtimal hesabı" ile düşünüldüğünde dünyadaki insanların çoğunluğunun Yahûdî olmadığı sonucunun çıktığı yorumunu yapıyor.[23] Böy-

[22] Maimonides, "Sabbath" 2, 20-21; *Shulhan 'Arukh*, "Orah Hayyim" 329.

[23] R. 'Aqiva Eiger, *Shulhan 'Arukh* yorumu. Eiger, aynı şekilde, yerleşimcilerinin çoğunluğunu gentile'nin oluşturduğu bir kasabada, herhangi bir bebeğin terk edilmiş olarak bulunması halinde, bebeğin kurtarılıp kurtarılmaması konusunda hahamla istişare edilmesi gerektiğini eklemektedir.

lece, yolcuların Yahûdî olmama ihtimalinin büyük olması nedeniyle, içindekilerle birlikte batmasına göz yumulması gerekiyor.

Bu yöndeki kafa karıştıran sorulardan ikincisi, düşmanlıklarından emin olmak amacıyla bir *gentile*'nin hayatını kurtarmak ya da bakımını yapma konusundaki izin, Şabat'la sınırlandırılmıştır. Yahûdî olmayan birine yardım etmesi için çağrılan bir Yahûdî, *gentile*'nin hayatını kurtarmama emrine itaat etmesi halinde düşmanlıkları üzerine çekeceğinden, buna olumlu yanıt verebilir. Ama, Cumartesi günü böyle bir istekle karşılaştığında, Şabat emrine itaati gerekçe göstererek yapmaz. Talmud'da[24] uzun uzadıya tartışması yapılan pragmatik bir başka durum, Yahûdî bir ebenin *gentile* kadının çocuğunu doğurtturmak üzere çağrılmasıdır. Yahûdî ebeye, "üzerine düşmanlık çekmemesi için" haftanın normal günlerinde böyle bir izin verilmiştir, ama Şabat'ta bunu kesinlikle yapamaz. Çünkü böyle bir davet olduğunda, "Bizlerin, sadece Şabat ibadetini yapan kendi insanlarımızın ihtiyacı olması halinde Şabat'ı ihlâl etmemize izin verilmiştir. Ama Şabat yükümlülüğü olmayan sizler için onu ihlâl etmemiz yasaktır" diyerek bu tutumunu mazur gösterebilir.

Peki bu gerçek bir "özür" mü yoksa bahane mi? Maimonides, Yahûdî bir ebenin yapmak için davet edildiği işin, aslında Şabat'ın ihlâliyle hiçbir ilgisi olmayan bir işi reddetmek için bile kullanılabilecek, salt bir bahane olduğunu düşünüyor. Muhtemelen, bu bahane çok işe yarayacaktır; zira Yahûdî olmayan insanlar genellikle hangi tür işlerin Şabat'ta yapılmasının Yahûdîlere yasak olduğunu bilemezler. Maimonides şöyle emrediyor: "Yahûdî olmayan bir kadına doğumu konusunda, parayla bile olsa, Şabat'ta kesinlikle yardım edilemez. Hatta Yahûdîlerin üzerine düşmanlık çekme korkusu taşısa bile, bu tür (yardımlarla ilgili) durumlarda Şabat'ın kirletilmesi yasaktır." *Shulhan 'Arukh* da aynı şekil-

24 *Tractate*, 'Avodah Zarah, s. 26.

de emrediyor.[25]

Buna rağmen, Yahûdî olmayan insanları kandırma ve onların nefretini engelleme konusunda bu tür bahanelere her zaman güvenilemezdi. Bunun için, kimi önemli haham otoriteleri, belli ölçüde bu kuralları gevşetmişler ve Yahûdî doktorların Şabat'ta bile olsa, Yahûdî olmayan insanları tedavi etmesine izin vermişlerdir. Bu kısmî rahatlama, özellikle kolay kolay baştan savılamayacak ve bu nedenle de düşmanlıkları çok daha tehlikeli olabilecek zengin ve güçlü *gentile* ailelere karşı uygulanmıştır.

Bayit Hadash'ın müellifi, Rabbi Yo'el Sirkis ve onun dönemindeki (Polonya , XVII. Yüzyıl) en önemli kimi hahamlar, "belediye başkanları, soylular ve ariktokratların" Şabat'ta tedavi edilmeleri gerektiğine karar vermişlerdi. Ama, özellikle *gentile*'nin baştan savmacı bahanelerle kazıklanabildiği durumlarda, Yahûdî bir doktor, onu tedavi etmekle "dayanılmaz bir günahı" işlemiş olacaktır. Aynı yüzyılın sonlarında, benzer bir karar Fransa'nın, iki parçası duba köprüyle birbirine bağlanan Metz kentinde verilmişti. Yahûdîlerin normal koşullarda, bu köprüden Cumartesi günleri geçmelerine izin verilmemişti; ancak Metz hahamı bir Yahûdî doktorun "eğer vali tarafından çağrılması halinde" geçebileceğine karar verdi: Yahûdî doktorun daha önceden kendisinin Yahûdî hastalarına bakmak üzere bu köprüden geçtiği bilindiğinden, aynı şeyi vali için yapmaması halinde onun düşmanlığını çekebilirdi. XIV. Louis'in otoriter yönetimi altında, onun adamları hakkında iyi niyetli olmak çok daha önemliydi; ama daha önemsiz *gentile*'nin duyguları ise (konumlarıyla orantılı ola-

---

25 Maimonides, "Sabbath" 2, 12; ***Shulhan 'Arukh***, "Orah hayyim" 330. daha sonraki bölüm, gentile kelimesi yerine "putperest" kelimesini kullanmaktadır ancak, Turey Zahav gibi yorumcular, bu emirlerin gerçekte putperest olmayan İsmailîlere de (Müslümanlar) uygulanabileceği yorumunu yapmışlardır. Hristiyanlar bu bağlamda açıkça zikredilmeseler de, -aşağıda göreceğim gibi- İslâm, Hristiyanlığa göre çok daha tercih edilir olduğundan, emrin onlara da mutlaka uygulanması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bkz. Aynı şekilde, Hatam Sofer'in aşağıda nakledilecek fetvalarına.

rak) daha az önemliydi.[26]

Shulhan 'Arukh'un XIX. Yüzyıl'da yapılmış yorumlarından biri olan *Hokhmat Shlomoh*, küçük bir Yahûdî mezhebi olan Karailerle (*Karaites*) ilgili "düşmanca" anlayışının çok katı bir yorumunu zikrediyor. Buna göre, eğer Şabat'ın ihlâl edilmesini ilgilendiriyorsa, o mezhebe bağlı olan kişilerin hayatının kurtarılması kesinlikle yasaktır. Zira, "düşmanlık çekme" tehlikesi ile ilgili hüküm, sayıları bizden kat be kat fazla olan dinsizlerle ilgili konularda uygulanabilir... Ancak, Karailerin sayısı çok azdır ve bizlerin onların eline geçmemiz mümkün değildir. Bunun için de, "düşmanlık çekme" korkusuyla Şabat'ın ihlâl edilebileceği konusundaki hüküm, kesinlikle onlara karşı uygulanamaz.[27] Doğrusu, Karailerin yaşamını kurtarmak için Şabat yasağının ihlâl edilemeyeceği konusundaki mutlak hüküm, ilerleyen satırlarda göreceğimiz gibi, bugün bile yürürlüktedir.

Bu konu, tüm detaylarıyla birlikte Pressburg'un (Bratisla-

---

26 Fransa ve Polonya'dan verilen bu iki örnek, Rabbi I.Z. Cahana (Daha sonra dinci Bar Ilan Üniversitesi'nde Talmud profesörü oldu) "Medicine in the Halachic post-Talmudic Literature" Sinai, c. 27, 1950, s. 221'de geçmektedir. Cahana, aynı şekilde XIX. Yüzyıl İtalya'sından başka bir örnek daha vermektedir. 1848 yılına kadar, Papalığa bağlı ülkelerde Yahûdîlerin gentile'yi tedavi etmesini yasaklamıştı. 1848 yılında kurulmuş olan Roma Cumhuriyeti, Yahûdîlere karşı ayrımcılık öngören tüm yasalarla birlikte bu yasayı da yürürlükten kaldırdı. Ancak 1849 yılında Fransız lideri Louis Napoleon, Roma Cumhuriyeti'ni yenilgiye uğratınca, çıkarılan seferberlik yasası ile Papa Pius IX, 1850 yılında Yahûdî karşıtı yasaları yeniden getirdi. Fransız garnizonunun komutanları, bu aşırı tepkiden nefret etmişler ve papalık yasasını görmezden gelerek, kendi askerlerinin tedavisi için Yahûdî doktorlar tutmuşlardır. Kendisi de bizzat doktor olan Roma Baş Hahamı Moshe Hazan, Şabat'ı ihlal etme tehlikesine rağmen, öğrencilerinden birinin Fransız askeri hastanesinde işe başlaması yönündeki isteğine; eğer Şabat'ta çalışmasını da gerektirecek koşullarda ise, reddetmesini; ama eğer böyle bir şey söz konusu değilse işi kabul etmesini söylemiştir. Örneğin; ilaç hazırlayan kişiye basit şekilde söyleyerek, Cuma günü verilen ilaçların Cumartesi günü de verilmesini temin edebilirdi. R. Cahana'nın başka örnekler de içeren daha açık sözlü makaleleri, İngiltere eski Baş Hahamı R. Immanuel Jakobovits'in yazdığı *Jewish Medical Ethics*, (Bloch, New York, 1962) adlı kitabın bibliyografyasında zikredilmektedir. Ancak kitabın kendisi bu konudan tek kelime dahi bahsetmez.

27 *Hokhmat Shomoh on Shulhan 'Arukh*, "Orah Hayyim" 330, 2.

va) ünlü hahamı Rabbi Moshe Sofer'in (öl. 1832) fetvalarında ele alınmaktadır. (Hatam Sofer olarak bilinir.) Onun elde etmiş olduğu sonuçlar, tarihî ilgiden de öte, İsrail Baş Hahamı tarafından kamuoyu önünde 1966 yılında onaylandığından, *halacha*'nın temel bir geleneği haline gelmiştir.[28] Sofer'e sorulan bir soru, savaşların birinde her kasaba ve köyde ebelerin göreve hazır bir şekilde bekletilmelerinin emredildiği Türkiye'deki durumla ilgiliydi. Tabii doğal olarak bu ebelerin bir kısmı Yahûdî idi ve onlar haftanın normal günlerinde ya da Şabat'ta (ücretli bile olsa) *gentile* kadınlara bakacaklar mıydı?

Hatam Sofer, verdiği yanıtta[29] ilk olarak şu çıkarımda bulunuyor; dikkatli bir gözlemden sonra söz konusu olan –Osmanlı'nın Hristiyan ve Müslüman tebası- *gentile*'nin putperest olmadığı ve başka tanrılara ibadet ettikleri için Talmud'un bu tip kişilerle ilgili "ne kuyuya düşmesine engel ol, ne de içine it" emri geçerlidir. Ancak, durum Amalikalılarınkine (*Amelekites*) de benzemektedir. Onlarla ilgili olarak Talmud'un "Amalika tohumunun (neslinin) üremesine katkıda bulunmak yasaktır" yönündeki emri, uygulanabilir. Bunun için de, prensip olarak, haftanın normal günlerinde bile olsa onlara yardım edilmemelidir. Ancak uygulamaya bakıldığında, eğer Yahûdî doktor ya da ebe yerine çağrıda bulunabilecekleri kendi milletlerinden doktor ve ebeler bulunduğunda, *gentile*'nin Yahûdîler tarafından iyileştirilmesine "iş olarak" izin verilmiştir. Çünkü, şayet Yahûdî doktor ya da ebe bir *gentile*'yi tedaviyi reddettiğinde bu sadece onlar için bir gelir kaybı olacaktır; tabii ki bu da istenmeyen bir durumdur. Bu, haftanın hem normal günleri hem de Cumartesi için geçerlidir, yeter ki Şabat'ı kirletecek başka bir ihlâl söz konusu olmasın. Ancak, bu son durum için Şabat "putperest

---

28 R. Unterman, *Ha'aretz*, 4 Nisan 1966. –sürekli baskılar ardından- Onun yaptığı tek izahat, "bizim dönemlerimizde gentile'nin tedavisi konusunda yardım etmeyi reddetmek bu tür bir düşmanlığa ve Yahûdîlerin yaşamlarına yönelik tehdide neden olabilirdi." şeklindedir.

29 Hatam Sofer, *Responsa on Shulhan 'Arukh*, "Yoreh De'ah" 131.

kadınları kandırma konusunda bir bahane" olarak kullanılabilir.

Şabat'ın kirletilmesiyle gerçekten ilgili durumlar konusunda Hatam Sofer, -tıpkı diğer otoriteler gibi- Şabat'ta yasaklanmış işleri iki kategoriye ayırarak aralarındaki farka vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilk kısma girenler, Torah tarafından yasaklanmış işlerdir. Bu tür işler, yapılmaması halinde Yahûdîlere karşı büyük bir düşmanlığa yol açma tehlikesi bulunan istisnaî durumlarda yapılabilirler. İkinci kısma girenler ise, Torah'ın orijinal yasaları hakkında yorum yapmış olan Yahûdî bilginlerin yasakladığı işlerdir ki, bu tür işler konusundaki tutum öncekilere göre biraz daha yumuşaktır.

Hatam Sofer'in[30] bir diğer fetvası, Yahûdî doktorun bir *gentile*'yi tedavi etmek için at arabası ile yolculuk yapmasına izin verilip verilmediği ile ilgilidir. Sofer, Şabat'ta atların çektiği bir araç ile yolculuk yapmanın, Torah tarafından yasaklanmış bir ihlâlden ziyade, bilginler tarafından konulmuş bir yasağın ihlâli olduğuna işaret ettikten sonra, Maimonides'in zorluk içindeki *gentile* kadınlara "Şabat'ın kirletilmesiyle ilgili bir iş olmasa dahi" şabatta kesinlikle yardım edilmemesi gerektiği yönündeki beyanını hatırlatıyor ve bu prensibin sadece ebeliği ilgilendiren işlerde değil tüm tıbbî konularda uygulanacağını belirtiyor. Ancak bu hükmü belirttikten sonra, *gentile*'nin Şabat'ın kutsallığı konusundaki bahaneleri kabul etmeyebileceği ve "size göre putperestlerin kanının hiçbir önemi yok" diyebilecekleri için, bu emrin pratikte uygulanması halinde "istenmeyen boyutlarda düşmanlığa" yol açması tehlikesini dile getiriyor. Yine aynı şekilde, *gentile* doktorların kendi Yahûdî hastalarından intikam alma ihtimalleri de söz konusudur. O halde çok daha geçerli bir bahane bulunmalıdır. Sofer şunu tavsiye ediyor: başka bir kasabadaki *gentile*'yi tedavi etmek için Şabat'ta çağrılan Yahûdî doktor, kendi hastalarıyla ilgilenmek için kasabasında

30 *A.g.e.*, "Hoshen Mishpat" 194.

kalmasının gerektiğini söylemeli ve "Gelemem, çünkü acilen doktor müdahalesine ihtiyacı olan falanca hastaların hayatının tehlikeye düşmesi söz konusu; sorumluluklarımı terk edemem..." demelidir. Böyle bir bahanenin tehlikeye yol açması söz konusu değildir; zira bu, başka bir hastanın önceliği olduğu için geç gelen doktorlar tarafından bu sık sık kullanılan, makul bir gerekçedir. Ancak, herhangi bir bahane göstermesi mümkün olmayan Yahûdî doktora, *gentile*'yi tedavi etmek üzere Şabat'ta at arabasıyla yolculuk yapma izni verilmiştir.

Dikkat edilirse tüm tartışmada ana konu, hastanın gerçekten iyileştirilmesi ya da rahatı değil, tamamen öne sürülmesi gereken bahanelerle ilgilidir. Ve başından sonuna kadar, asıl amaç muhtemel "düşmanlığı" önlemek için, *gentile*'yi tedavi etmek yerine onları kandırmanın daha doğu olduğu şeklinde.[31]

Tabii ki, modern dönemdeki Yahûdî doktorların büyük bir bölümü dindar değil ve bu kuralları duymamıştır bile. Üstelik, dindar olanların da çoğu, (güven yitirmemek için) kendi fanatik hahamlarının prensipleri yerine, Hipokrat yeminine katlanmayı tercih etmektedir.[32] Ancak, kimi doktorlar üzerinde haham otoritesi çok da başarısız sayılmaz; ve fiilen hahamlara uymasa bile, onların tutumunu toplum önünde protesto etmekten kaçınan doktorların sayısı az de-

---

31 R. B. Knobelovitz, *The Jewish Review* (İngiltere'deki Mizrachi Partisi'nin yayın organı) 8 Haziran 1966.

32 R. Yisra'el Me'ir Kagan, (Hafetz Hayyim diye bilinir.) 1907 yılında Polonya'da yazdığı *Mishnah Berurah* adlı kitabında şöyle şikayet eder: "Şunu bil ki, dindar olanları dahil çoğu doktor Şabat'ta çalışmaları ve bir putperesti tedavi etmek için kilometrelerce yol kat etmeleri ya da, kendi elleriyle ilaç hazırlama konularındaki kanunların ne dediğine aldırmamaktadır. Ve bu emri, onlara uygulamak için hiçbir otorite de bulunmamaktadır. Düşmanlık tehlikesi karşısında her ne kadar bunlar müsaade edilebilir şeylerse de, bilginlerimiz tarafından konulmuş olan yasakların ihlali veya Torah'ın bizzat kendinin Yahûdîlere yapmayı yasakladığı şeylerin yapılması ya da, Şabat'ın tümüyle çiğnenmesi, onlara küfretmekle eş değerdedir. (*Shulhan 'Arukh*, 'Orah Hayyim' 330.) Yazar, kendi döneminin en büyük haham otoritesi olarak kabul edilmektedir.

ğildir.

Bunların tümü, tarihte olup bitmiş ve yok olmuş bir konu değil. Üstelik, en güncel şekliyle, bu konular hakkındaki *halacha* tutumunu, İngilizce olarak "*Jewish Medical Law*" (Yahûdî Tıp Yasası) adıyla yayınlandı.[33] En saygın İsrail vakıflarından biri olan *Mossad Harav Kook* tarafından yayınlanan kitap, Kudüs Bölgesi Haham Mahkemesi Baş Yargıcı Rabbi Eli'ezer Yehuda Waldenberg tarafından verilen hükümlere dayanıyor. Bu kitabın kimi bölümleri özellikle bahsedilmeyi hak ediyor.

İlk olarak; "Karailer (*Karaites*) mezhebinin herhangi bir mensubu için Şabat'ın ihlâl edilmesi yasaktır."[34] Bu ifade, dobra bir şekilde ve ilave bir nitelendirme yapılmaksızın belirtilmiştir. Muhtemeldir ki, bu küçük mezhebe yönelik düşmanlıkta, Yahûdî olmayanlara yönelik olan kin arasında hiçbir ayırım yapılmıyor ve Şabat'ta onların tedavi edilmek yerine ölmelerine göz yumulması gerektiği kaydediliyor.

Gentile ile ilgili olarak da şunlar yazılmış; "Talmud'da ve Yahûdî yasalarında belirtilen kurallara göre, ölümcül derecedeki bir *gentile* hastanın yaşamını kurtarmak için Şabat'ın ihlâl edilmesi yasaklanmıştır. Yine aynı şekilde, *gentile* kadınların Şabat'ta doğum yapmasına yardım etmek yasaktır."[35]

Ama bu kural, bir hile-i şer'iyye ile sınırlandırılmıştır: "Bugün, haham (ictihadlarının) hükümlerince yasaklanmış olan eylemleri yaparak bir *gentile* için Şabat'ın ihlâl edilmesine, Yahûdî ve *gentile* arasında kötü duyguların yükselmesine engel olması şartıyla izin verilmiştir."[36]

---

33 Avraham Steinberg MD (ed.), *Jewish Medical Law*, (R. Eli'ezer Yehuda Waldenberg'in Tzitz Eli'ezer adlı eserinden derleme). David B. Simons MD, tarafından yapılan çevirisi. Gefen and Mossad Harav Kook, Jerusalem and California, 1980.

34 *A.g.e.* s. 39.

35 *A.g.e.* s. 41.

36 *A.g.e.* s. 41. "Yahûdîler ve gentile arasında" cümlesi tamamen laf oyunudur. Yahûdî olmayan insanların Yahûdîlere yönelik düşmanlığını engellemek için düzenlenmiş bir hile-i şer'iyyedir.

Bu istisna çok da ileri götürülmez; zira Şabat'ta yapılması yasaklanmış olan eylemlerle ilgili tıbbî tedavi usülleri, bu hile-i şer'iyyenin kapsamına girmeyen Torah tarafından yasaklanmıştır. Ancak, bizim öğrendiğimiz kadarıyla, bazı *halacha* otoriteleri, bu hile-i şer'iyyeyi söz konusu eylemlere de yayınışlarsa da, *halacha* otoritelerinin büyük bölümü tam tersi bir görüş bildirmişlerdir. Tüm bunlara rağmen çarelerin hepsi tükenmiş değildir. *Jewish Medical Law* adlı kitap, bu zorluğa heyecan verici bir çözüm sunmaktadır.

Söz konusu çözüm, Talmud yasasının ince bir noktasına yaslanmaktadır. Torah tarafından getirilmiş olan Şabat'ta herhangi bir işin icra edilmesine dair yasak, eğer o işin yapılmasından dolayı elde edilmek istenen sonuç gerçekleşecek ise uygulanabilir. (örneğin, Torah tarafından hububat öğütme yasağı, gerçekten un elde edilmek isteniyorsa uygulanabilir.) Diğer yandan, eğer o işin yapılması, başka bir hedef gözetildiği halde tesadüfen gerçekleşiyor ise, o zaman o eylemin hükmü tamamen değişecektir (*melakhah seh'eynah tzrikhah legufah*). O zaman bu iş yine yasaktır; ama bu kez, Torah'ın kendisi tarafından verilmiş bir yasak değil, Yahûdî bilginlerce getirilmiş bir sınırlamadır. Bunun için:

> Yasanın herhangi bir şekilde ihlâlinden kaçınmak için, Kutsal Kitab'ın ihlâli ile ilgili olsa bile, *gentile* bir hastanın tedavisini yapmanın meşrû bir yolu bulunmaktadır. Şu tavsiye edilebilir: doktorun gerekli bakımı yaptığı zamanlarda, gerçek niyeti kesinlikle o hastayı iyileştirmek olmamalı; bilakis kendini ve diğer Yahûdîleri, başkalarının dinî ayrımcılık suçlamalarından ve sert müsillemelerinden korumak olmalı. Bu niyet sayesinde, doktorun yapacağı herhangi bir iş kendisi açısından, "gerçekte elde edilen sonuç, kendisinden öncelikle beklenen sonuç olmayan bir eylem" haline gelecektir... ve bunun Şabat'ta yapılması da hahamların ictihadları ile yasaklanmıştır.[37]

Hipokrat (*Hippocratic*) yeminine yönelik bu tip iki yüzlü (*hypocritical*) alternatifler, son dönemlerin en yetkin İbranice

[37] A.g.e. s. 41-2; vurgu bana aittir.

kitabında da önerilmektedir.[38]

Her ne kadar, bu gerçekler İsrail medyasında[39] en az iki kere yayınlanmış olsa da, İsrail Hekimler Birliği (Israeli Medical Association) bunlara ilişkin tek bir kelime dahi etmemiştir.

Bu şekilde, *halacha*'nın Yahûdî olmayan insanların en hayatî durumlarıyla ilgili konudaki tutumuna ilişkin bazı ayrıntıları ele aldıktan sonra, şimdi de, *gentile* karşısındaki diğer ayrımcı kuralları kısa başlıklarla inceleyeceğiz. Bu tür kuralların çok geniş bir yelpazede olması sebebiyle, sadece önemli olanlara değineceğimizi de belirtelim.

Cinsel suçlar

Evli Yahûdî bir kadının, kocası dışında herhangi bir kişiyle cinsel ilişkiye girmesi, her iki taraf açısından da büyük bir suçtur ve üç büyük günahtan biridir. Ama *gentile* kadının durumu farklıdır. *Halacha,* Yahûdî olmayan tüm kadınları önüne gelenle yatan fahişe kabul eder ve Kutsal Kitap'taki "onların bedeni, eşek bedeni gibidir ve (meni) boşalmaları da atların boşalması gibi"[40] âyeti onlara uygulanır. Evli olsun ya da olmasın *gentile* kadınlar arasında fark yoktur ve sadece Yahûdîleri ilgilendirdiği için evlilik konsepti *gentile*'ye uygulanmaz. ("Putperestler için evlilik yoktur") Bu nedenle zina kavramı, Yahûdî bir adam ile *gentile* kadın arasındaki cinsel ilişki için kesinlikle uygulanmaz. Üstelik, Talmud[41] bu tür bir ilişkiyi "insanla-hayvan arasındaki ilişki"nin günahına eşit sayar. (Aynı gerekçeyle, *gentile*'nin belli bir babalığa sahip olmadığı kabul edilir.)

Talmudic Encyclopedia'ya[42] göre; "Yahûdî olmayan birinin

---

38 Dr. Falk Schlesinger Institute for Medical Halakhic Research at Sha'arey Tzedeq Hospital, Sefer Asya (*The Physician's Book*) Reuben Mass, Jerusalem, 1979.

39 Benim kaleme aldığım yazı, Ha'olam Hazzeh, 30 Mayıs 1979 ve Shulamit Aloni, *Ha'aretz*, 17 Haziran 1980.

40 Ezekiel, 23:20.

41 *Tractate Berakhot*, s. 78a.

42 *Talmudic Encyclopedia*, "Eshet Ish" (Evli kadın).

karısıyla cinsel ilişkiye giren biri ölüm cezasına çarptırılmaz. Kutsal Kitap'ta yabancı birinin karısından ziyade, "senin arkadaşının karısı"[43] ifadesi kullanılmıştır; ve hatta *gentile* için kullanılmış olan "karısına bağlı kalacaktır"[44] ilkesi, putperestler için evlilik kurumu söz konusu olmayacağından Yahûdî birine uygulanamaz. Ayrıca her ne kadar Yahûdî olmayan evli bir kadın, diğer Yahûdî olmayan erkeklere yasaklanmış olsa da, her halükârda Yahûdî bir erkek bundan istisnadır.

Bu, Yahûdî bir erkek ile *gentile* kadın arasındaki cinsel ilişkiye izin verildiği şeklinde anlaşılmamalı. Durum tam tersidir. Ancak, burada asıl ceza *gentile* kadına verilmektedir; Yahûdî bir erkek tarafından ırzına geçilmiş olsa dahi, kadın mutlaka cezalandırılmalıdır: "Şayet bir Yahûdî, *gentile* bir kadın ile cinsel ilişkiye girse, o kadın üç yaşındaki bir çocuk ya da yetişkin bile olsa, (veya evli ya da bekâr olsa da) yahut da, Yahûdî erkek küçük olsa dahi, 'tıpkı bir hayvana tecavüzle ilgili hükümde olduğu gibi', o kadın öldürülmelidir. Çünkü, o kadın sebebiyle bir Yahûdî sıkıntı çekmiştir."[45] Yahûdî ise sadece kırbaçlanır. Şayet o Yahûdî, bir *Kohen* ise (rahip sülalesinin üyesi) o zaman iki katı kırbaç yemelidir, çünkü yaptığı şey iki kat günah sayılır; bir *Kohen* bir fahişe ile asla cinsel ilişkiye girmemelidir ve tüm *gentile* kadınlar, fahişe olarak kabul edilir.[46]

---

43 Exodus, 20:17

44 Genesis,, 2:24

45 Maimonides, "Prohibitions on Sexual Intercourse" 12, 10; *Talmudic Encyclopedia*, "Goy"

46 Maimonides, A.g.e. 12, 1-3. Tüm gentile kadınlar, N.Sh.G.Z olarak kabul edilirler. (Bu harfler, *Niddah, Shifhah, Goyah, Zonah* [hayızın pislettiği, köle, gentile, fahişe] kelimelerinin baş harflerinden oluşmuştur.) Ama Yahûdîliğe geçince *niddah, shifhah* ve *goyah* durumundan kurtulsalar da, gentile bir anneden doğmuş olmaları sebebiyle ömürleri boyunca *zonah* (fahişe) durumundan kurtulamazlar. Hamile iken Yahûdîliğe geçmiş olan bir kadının doğurduğu kız ise "kutsal olmayan ama kutsal doğan" kategorisindedir. Herhangi bir karışım olmadığından emin olmak için, karı ve kocanın aynı anda Yahûdîliğe girmeleri halinde, üç ay boyunca cinsel ilişkiye girmemeleri gerektiği hahamlarca üzerinde durulan başka bir konudur.

Statü

Halacha'ya göre, Yahûdîler, bir *gentile*'yi çok alt seviyede bile olsa, Yahûdîlerin üzerinde olacakları yetkili bir makama atamamalıdır. (Yaşanan iki çarpıcı örnek, Yahûdî ordusunda onbaşı ve bir sulama kanalının yöneticisi olamamak gibi). İşin ilginç yanı, söz konusu yasanın, sonradan Yahûdîliği seçmiş olan kişilere ve onlardan sonra tam on nesil boyunca (anne tarafından) gelecek olan sonraki evlatlarına da uygulanması.

Yahûdî olmayan insanlar, doğuştan yalancı olarak kabul edilir ve herhangi bir haham mahkemesinde şahitlik yapmaları kesinlikle kabul edilmez. Bu konudaki durumları, teorik olarak, Yahûdî kadınlar, köleler ve ergen olmayan çocuklarla aynıdır. Ama bu işin uygulama yönüne bakınca, durumları çok daha kötüdür. Yahûdî bir kadın, eğer haham mahkemesi onu inanılır bulursa, son zamanlarda kimi belli olaylar için şahit olarak kabul edilmektedir. Ama bir *gentile* asla.

Ama, gerçeğin ortaya çıkarılması konusunda sadece *gentile* şahitlerin olduğu davalarda haham mahkemesinin işi zordur. En önemli örneklerden biri, dul kadınlarla ilgili davalardır. Yahûdî din yasalarına göre, bir kadın, kocasının öldüğünü, bunu görmüş olan şahitler ya da cesedini teşhis etmiş olan kişiler aracılığı ile ispatlarsa "dul" olarak kabul edilir ve böylece yeniden evlenebilme serbestliği kazanır. Ancak, eğer bu konuda sadece *gentile* bir şahit varsa, o zaman haham mahkemesi, *gentile* görgü şahidininkini değil, onun anlattıklarını dinleyen bir Yahûdî'nin duyduğu söylentileri delil olarak kabul eder. Bunun koşulu, doğrudan soru-cevap şeklinde konuşmak yerine, *gentile*'nin sıradan rastgele bir konuşma içinde bunları anlatmış olmasıdır. Çünkü, bir *gentile*'nin bir Yahûdî'nin doğrudan sorusuna verdiği direkt yanıt, "yalan" hükmündedir.[47] Eğer illa şahit gerekliyse, bir Ya-

[47] Karakteristik olarak, bu genellemenin bir istisnası mâlî işlerle ilgili yasal görevleri elinde bulunduran gentile ile ilgilidir: noterler, tahsildarlar, mübaşirler ve bunlara benzer işler. Sıradan gentile için hiçbir istisna yoktur. Yahûdîlerin çok yakın dostu olsalar dahi.

hûdî (tercihen bir haham), bu *gentile* görgü şahidi ile "çene çalma" işini fiilen üstlenir ve doğrudan hiçbir soru sormaksızın, ondan olayın gerçek yönünü elde eder.

Para ve mülk

1- Hediyeler: Talmud, bir *gentile*'ye hediye verilmesini kesinlikle yasaklamıştır. Ancak klasik haham otoriteleri, bu hükmü biraz eğip bükmüşlerdir. Çünkü, iş adamları arasında herhangi bir iş sözleşmesi yapmak için (karşılıklı) hediye vermek geleneksel bir adettir. Bu nedenle de, Yahûdî birinin, *gentile* meslektaşına hediye vermesi; gerçek bir hediyeden ziyade karşılığında bazı şeylerin beklendiği bir tür yatırım olarak kabul edildiğinden olumlu görülmüştür. Ama, bir Yahûdî'nin tanımadığı *gentile*'ye hediye vermesi kesinlikle yasaktır. Benzer bir kural, sadaka verme konusunda da geçerlidir. Yahûdî bir dilenciye sadaka vermek en önemli dinî görevlerden biridir. *Gentile* dilencilere ise sadaka, sadece huzur ve güven duymak için verilir. Bununla birlikte, gereksiz bir düşmanlığa yol açmadan belli bir düzeyde durdurularak, fakirler Yahûdîlerden sadaka almaya alıştırılmadan, *gentile* fakirlere sadaka verilmesi konusunda sayısız haham uyarıları bulunmaktadır.

2- Faiz almak: Bu konuda Yahûdî olmayan insanlar hakkındaki ayrımcılık, Yahûdî bir borçludan faiz almayı dahi mümkün kılan, 3. bölümde izah ettiğimiz hile-i şer'iyye göz önünde bulundurulunca tamamen teorik kalmaktadır. Ancak, yine de, bir Yahûdî'ye faizsiz borç vermek, hayırsever bir davranış olarak tavsiye edilse de, *gentile* borçludan faiz almak zorunludur. Doğrusu, çoğu haham otoritesi, -Maimonides dahil- *gentile* birine verilen borç karşılığında tefeciliğin mümkün olan en üst derecesinde faiz alınmasını zorunlu kabul etmişlerdir.

3- Bir eşya kaybetme: Eğer bir Yahûdî, sahibi muhtemelen başka bir Yahûdî olan eşya bulduğunda, bunu kamuoyuna ilan ederek, sahibine dönmesi için elinden gelen tüm olumlu gayreti göstermesi zorunludur. Ama bunun tam tersine, Tal-

mud ve diğer erken dönem tüm haham otoriteleri, Yahûdî olmayan birinin kaybettiği eşyayı bulan bir Yahûdî'nin onu kendi mülkü haline getirmesini emretmekle kalmamış, üstelik, o malın *gentile*'ye geri döndürülmemesi için saklanmasını söylemişlerdir.[48] Son dönemlere kadar, çoğu ülkede, bulunan bir eşyayı sahibine döndürmeyi zorunlu kılan kurallar yasalaşmıştır. Hahamlar, sıradan Yahûdîlere, dinî bir görev olarak değil de, yaşanan o ülkedeki yasalara sivil itaati gösteren bir davranış olarak bu yasaları uymalarını emretmişler.

4- İş hayatında hile: Her ne olursa olsun, bir Yahûdî'yi aldatacak herhangi bir davranışta bulunmak büyük günahlardan biridir. Bir *gentile*'ye karşı sadece "doğrudan hile" yapmak yasaklanmıştır. "Dolaylı yoldan hile" ise, Yahûdîlere karşı herhangi bir düşmanlık ya da Yahûdî dini hakkında hakaretlere yol açmayacaksa izin verilmiştir. Pragmatik örneklerden biri, alış veriş sırasında fiyatın yanlış hesaplanmasıdır. Şayet, bir Yahûdî kendi aleyhine olacak şekilde yanlışlık yaptıysa, onu düzeltmek dinî bir zorunluluktur. Ama bir *gentile* (kendi aleyhine olacak şekilde) böyle bir hata yaptıysa, ona yaptığı hatayı söylemek zorunlu değildir. Ancak, yapılan hatanın sonradan ortaya çıkması halinde onun hissedeceği düşmanlığını daha baştan engellemek için, "senin yaptığın hesaba güveniyorum" türünde laflar etmelidir.

5- Sahtekârlık: Makul olmayan bir fiyattan Yahûdî'ye mal satarak ya da alarak dolandırmak kesinlikle yasaklanmıştır. Ancak bu sahtekârlık yasağı *gentile* için uygulanmaz. Kutsal Kitap'ta şöyle buyrulur: "Kardeşin olan hiç kimseyi kandırma."[49] Bir *gentile* Yahûdî birini dolandırırsa, bunu düzeltme-

---

48 M.Ö. I. Yüzyıl'daki hahamlar, bu yasayı "barbarca" kabul etmekte ve gentileye ait olan yitik malın iadesini söylemektedirler. Ancak yasa aynen kalmıştır.

49 Leviticus, 24:14. Bu cümle, İbranice orijinalinin, düz çevirisidir. Kral James Version ise, cümleyi "Başkasına kesinlikle zulmetme" şeklinde çevirmiştir. "zulüm" kelimesi uymasa da, "başkası" kelimesi kutsal kitaptaki "her insan kendisinin kardeşidir" deyimine uygun biçimde çevrilmiştir. Üçüncü bölümde işaret edildiği gibi, Halacha, bu tür kelimelerin tümünde Yahûdî arkadaşı kastetmektedir.

ye zorlanmalıdır; ama "benzer durumda bir Yahûdî'nin başka bir Yahûdî'ye yaptığı dolandırıcılıktan" daha ağır cezalandırılmamalıdır.[50]

6- Hırsızlık ve soygun: Shulhan 'Arukh'ta da belirtildiği gibi, "*gentile*'den bile olsa" çalmak, kesinlikle yasaktır. Ancak, ev ya da dükkan soymak, eğer mağdur Yahûdî ise kesinlikle yasaktır. Ama bir *gentile*'nin bir Yahûdî tarafından soyulması mutlak anlamda yasaklanmamış, sadece bazı koşullar altında (örneğin; *gentile*'nin Yahûdî yönetimi altında olmaması gibi) izin verilmiştir. Bununla birlikte haham otoriteleri, bir Yahûdî'nin *gentile*'yi soyabileceği durumların ayrıntısı konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Buradaki tartışma da, evrensel adalet ya da insanlık duyguları çerçevesinde (ve bu kaygılarla) dönmek yerine, tamamen Yahûdîlerin ve *gentile*'nin sahip olduğu gücün göreceli yapısı konusunda yaşanmaktadır. Aslında bu İsrail'de Filistin mallarının çalınmasına, neden çok küçük bir haham grubunun karşı çıktığını da izah etmektedir: Çünkü böyle bir davranış, ezici Yahûdî gücünün desteğini arkasına almıştır.

İsrail topraklarındaki Yahûdî olmayanlar (*gentile*)

Genel anlamda *gentile* karşıtı yasalara ilave olarak, *Halacha*, İsrail topraklarında (*Eretz Yisra'el*) yaşayan, hatta sadece İsrail topraklarından geçen *gentile*'ye karşı çok daha özel kurallar içermektedir. Yasaların tümü, bu topraklardaki Yahûdî üstünlüğünü pekiştirmek üzere dizayn edilmiştir.

"İsrail toprakları" kavramının coğrafî çerçevesi konusu, Talmud'da ve talmud literatüründe geniş biçimde tartışılmış ve bu tartışma siyonist görüşün değişik varyasyonları arasında modern dönemlerde bile devam etmiştir. *Eretz Yisra'el* konusunda en geniş sınırları öngören "maksimalist" görüşe göre, İsrail toprakları; Filistin'in yanısıra, Sina Yarımadası, Ürdün, Suriye ve Lübnan'ın tamamı ile Türkiye toprakları-

50 *Shulhan 'Arukh*, "Hoshen Mishpat" 227.

nın önemli bir bölümünü içermektedir.[51] Daha yaygın olan "minimalist" görüşe göre ise, kuzey sınırları Suriye ve Lübnan'ı ortadan ayırıp Hıms enleminden aşağı bölümü İsrail'in toprakları olarak kabul etmektedir. Bu görüş Ben-Gurion tarafından desteklenmiştir. Ancak, Suriye-Lübnan'ın bir bölümünü dışarıda bırakan görüş sahipleri dahi, (İsrail topraklarındakilere uygulanandan biraz daha hafif olmakla birlikte) bu bölgelerdeki *gentile*'ye uygulanacak yasalar konusunda da özel ayrımcılığı kabul etmektedirler. Zira bu topraklar Davud krallığının (*David's kingdom*) sınırları içinde bulunuyordu. Tüm Talmud yorumlarına göre, Kıbrıs *Eretz Yisra'el* sınırları dahilindedir.

Şimdi *Eretz Yisra'el* sınırları dahilindeki *gentile*'yle ilgili yasaların bir listesini sıralayacağım. Tabii ki bunların halihazırdaki siyonist uygulama ile bağlantıları da apaçık şekilde görülecektir.

Halacha, Yahûdîlerin İsral topraklarında bulunan tarla ve ev gibi tüm taşınmaz malların *gentile*'ye satılmasını yasaklar. Ancak şu an Suriye toprakları olan *Eretz Yisra'el*'deki (tarlaların değil) sadece evlerin satışına izin verilmiştir.

İsrail topraklarında yer alan bir evin Yahûdî olmayan birine kiralanmasına iki koşulla izin verilmiştir. Bu koşullardan ilki; bu evin yerleşim için değil, (depolama gibi) başka bir amaçla kullanılması. İkincisi; yan yana bitişik olan üçten fazla evin Yahûdî olmayan kişilerce kiralanmamış olması.

Bu ve benzeri kuralların gerekçesi'de, Maimonides tarafından şöyle izah edilmektedir: "...Böylece sen kesinlikle yeryüzünde onların yerleşmesine izin vermeyeceksin; zira onlar bir toprağa sahip olmazlarsa, oradaki konaklamaları da geçici olur."[52] *Gentile*'nin bu topraklarda geçici bir süre bile olsa, varlıklarına "Yahûdîlerin sürgünde oldukları" ya da "*genti-*

---

51 Bu görüş, H. Bar-Dorma tarafından *Wezeh Gvul Ha'aretz* adlı eserde savunulmaktadır. (Jerusalem, 1958) Son yıllarda bu kitap, İsrail ordusu tarafından kendi subaylarının eğitiminde yoğunlukla kullanılmaktadır.

52 Maimonides, "Idolatry" 10, 3-4.

le'nin Yahûdîlerden çok daha güçlü olduğu dönemlerde" tahammül gösterilebilir. Ama;

> Yahûdîlerin, *gentile*'den çok daha güçlü olduğu zamanlarda, herhangi bir putperestin içimizde bulunması kesinlikle yasaktır. Herhangi bir *gentile*'nin topraklarımızda geçici bir bulunuşuna ya da bir tacirin ziyaretine, *Noahide kurallarını*[53] (Talmud'un, Kutsal Kitab'ın *gentile*'ye okunmasını öngördüğü yedi kuralı) kabul etmedikçe kesinlikle izin verilmemelidir. Kutsal Kitap'ta şöyle emredilmiştir: "onlar senin topraklarında yerleşmeyecekler."[54] Bu emir geçici bir süre yerleşme için dahi olsa geçerlidir. Şayet o kişi yedi *Noahide kuralını* kabul ederse, yabancı bir mukim (*ger toshav*) olur. (Kurbanların kesilip Mabed'de dua edildiği) yıldönümlerinde *ger toshav* statüsü verilir. Ama, bu tür yıldönümlerinin olmadığı zamanlarda, tamamen Yahûdîliğe geçmemiş (*ger tzedeq*) kişilerin kabul edilmesi yasaktır.[55]

Bunun için *Halacha*'ya göre, Filistinlilere nasıl davranılması gerektiği konusundaki tüm sorun, Yahûdîlerin sahip olduğu güçle ilgili bir sorundur: Eğer Yahûdîler yeterince güçlü iseler, o zaman Filistinlileri sürmeleri dinî bir yükümlülüktür.

Bu kurallar, İsrail hahamları ve onları bağnaz takipçileri tarafından sık sık gündeme getirilmektedir. Örneğin; yan yana bitişik üç evin Yahûdî olmayan kişilere aynı anda kiralanmasını yasaklayan kural, 1979 yılında Camp David anlaşmalarını tartışmak üzere hahamlar tarafından düzenlenen bir konferansta ciddî şekilde gündeme getirilmiştir. Konferansta, Begin'in Filistinlilere teklif etmiş olduğu "otonomi" (gibi sınırlı bir özgürlüğün) bile *Halacha*'ya göre oldukça cömert bir teklif olduğu beyan edilmiştir. –*Halacha*'nın görüşünü doğru biçimde yansıtan- bu tür beyanlara, siyonist "sol"dan da çok nadiren itirazlar yükselir.

İsrail topraklarında yaşayan *gentile* konusunda, şu ana

---

53 İkinci dipnota bakınız.
54 Exodus, 23:33.
55 Maimonides, "Idolatry" 10, 6.

kadar ifade ettiklerimize benzer türdeki yasalara ilave olarak, çok daha kötü bir etki uyandıranı, Joshua tarafından fethedilmezden önce Filistin'de yaşayan Kenanî ve Amalikalı gibi milletlere yönelik güdülmüş olan düşmanlığı yasalaştıran özel hukukî düzenlemelerden kaynaklanmaktadır. Tüm bu milletler, tamamıyla yok edilmiş olmalı ve Talmud literatürü, büyük bir öfkeyle kutsal soykırımı teşvik eden emirleri sık sık yinelemektedir. İsrail ordu subayları içinde hatırı sayılır bir taraftar kitlesi bulunan nüfuz sahibi hahamlar, Filistinlileri (ve hatta tüm Arapları) bu antik uygarlıklarla aynı kabul etmekte ve "Nefes alan hiçbir canlı bırakmayacaksın"[56] ayetini güncel anlamıyla bu şekilde yorumlamaktadırlar. Doğrusu, Gazze'de devriye görevi yapmakla yükümlü olan yedek güçlere bağlı askerlere, Gazze'deki Filistinlilerin tıpkı antik dönemdeki Amalikalılar ile aynı olduğunun söylendiği "eğitim konferansları" hiç de yabancı olunmayan bir uygulamadır. Kutsal Kitab'ın Midianites'in[57] soykırımını teşvik eden ayetleri, bugün İsrail'in en önemli hahamlarından biri tarafından Qibbiya katliamını[58] haklı göstermek için kullanılmakta ve onun bu çağrıları, İsrail ordusunda geniş bir kabul görmektedir. Buna benzer daha çok sayıda, kana susamış hahamların Filistinlilere yönelik beyanlarına örnekler bulunmaktadır.

Sövgüler

Bu başlık altında, *halacha* yasalarının, *gentile*'ye yönelik ayrımcı tutumundan daha çok Yahûdî olmayan insanları aşağılama ve onlardan nefret etme duygularını aşılayan örneklerini tartışmak istiyorum. Aynı şekilde, bu bölümde kendimi sadece *halacha* kaynaklarıyla sınırlamayacak ve (şu ana kadar yaptığım gibi) dinî emirlerde geniş biçimde refe-

56 Deuteronomy, 20:16. aynı şekilde 10. dipnotta nakledilen ayete bakınız.

57 Çölde Sayım (Numbers), 31:13-20; özellikle 17. ayete dikkat.

58 R. Sha'ul Yisra'eli, "Taqrit Qibbiya Le'or Hahalakhah" (Halakhah ışığında, Qibbiya olayı) *Hattorah Wehammedinah*'da, c. 5, 1953/54.

rans olarak kullanılan ikincil çalışmalara da atıflarda bulunacağım.

Müsadenizle, çok yaygın bir duanın metniyle başlayacağım. Günlük sabah dualarının ilk bölümünde, her dindar Yahûdî, kendilerini *gentile* olarak yaratmadığı için Tanrı'ya şükran duygularını belirtir.[59] Günlük duanın sonuç bölümü [ki bu Yeni Yıl (*Roş ha Şana*) ve Keffaret töreni (*Yom Kippur*) ibadetlerinde de en önemli parçadır] şu şekilde başlar: "bizleri, diğer toprakların milletleri gibi yapmadığı için... onları anlamsız şeylere boyun eğip kendilerine yardımcı olmayan bir Tanrı'ya dua ettirdiği için... her şeyin Tanrısını övmek boynumuzun borcudur... "[60] Son cümle daha önce dua kitaplarından sansürlenerek çıkarılmıştı, ancak Doğu Avrupa'da şifahî olarak sürdürülmüş ve bugün İsrail baskılı birçok dua kitabında yeniden yer almıştır. Haftanın normal günlerindeki dualarının –on sekiz şükran duası- en önemli bölümünde, çok özel bir "lanetleme" vardır. Bu, temelde Hristiyanlara ya da Hristiyan olmuş Yahûdî dönmelere ve diğer tüm Yahûdî sapkınlara yöneltilmiştir: "ve o mürtedlerin[61] hiçbir umudu kalmasın ve tüm Hristiyanları derhal yok et." Bu kural, daha Hristiyanlığın zulme maruz kalan küçük bir mezhep olduğu I. Yüzyıl'ın sonlarından kalmadır. XIV. Yüzyıl'dan kısa bir süre önce aynı dua şu şekilde yumuşatılmıştı: "ve mürtedlerin hiçbir umudu kalmasın ve tüm sapkınları[62] derhal yok et." Ama daha sonraki baskılar ardından şu hale gelmiştir:

---

59 Bunu, "beni asla köle yapmadığın için şükürler olsun" duası takip eder. Daha sonra bir erkek "beni bir kadın yapmadığın için şükürler olsun" diye eklemeli; kadın ise, "beni dilediği üzere yarattığı için şükürler olsun" demeli.

60 Doğu Avrupa'da, son yıllara kadar Yahûdîler arasındaki yaygın adet, öfke ifadesi olarak duanın bu aşamasına gelinince yere tükürmekti. Ancak bu illa da yapılması gereken bir zorunluluk değildi ve bugün bu gelenek çok dindar olanlarca uygulanmaktadır.

61 İbranice'deki *meshummadim* kelimesi, sonradan putperest (dinsiz ya da Hristiyan) olmuş Yahûdîler için kullanılır. Ancak Müslüman olmuş Yahûdîler için kullanılmaz.

62 İbranice'deki *minim* kelimesinin tam anlamı, Tanrı'nın birliğine inanmayan "inançsızlar"dır.

"ve muhbirler için hiçbir umut kalmasın ve tüm sapkınları derhal yok et." İsrail'in kuruluşundan sonra, yukarıdaki süreç tam tersine işletildi ve yeni basılan dua kitaplarında (ve İsrail'deki din okullarındaki hocaların müfredatından) ikinci biçimine dönüldü. 1967 yılından sonra, Gush Emunim hareketine yakın bazı cemaatler (yazılı olarak değil de şifahî olarak) yeniden duanın o ilk versiyonuna döndüler ve şu an günlük dualarında "Hristiyanların derhal yok edilmesi" için dua etmektedirler. Bu tersine dönüş süreci, Papa XXIII. John liderliğindeki Katolik kilisesinin, *Good Friday* (Paskalya'dan önceki Cuma) günü duasında Tanrı'dan Yahûdîler için bağışlanma istenen kısmı çıkarmasından sonra gerçekleşmişti. Oysa, bu dua, birçok Yahûdî lider tarafından saldırgan hatta anti-semitik bir tutum olarak düşünülmekteydi.

Sabit günlük dualardan farklı olarak, dindar bir Yahûdî iyi ya da kötü değişik vesilelerle, (örneğin yeni bir elbise giyerken, o yılın ilk mevsim meyvesini yemeye başlamadan önce, güçlü bir şimşek çaktığında ya da kötü bir haber işittiğinde vs.) o gelişmelere uygun özel dualar yapmak zorundadır. Bu vesilelerin bir kısmı, *gentile* için aşağılama ve nefret duygularını aşılama vesilesi olarak kullanılmaktadır. İkinci bölümde de ifade ettiğimiz gibi, dindar bir Yahûdî, *gentile*'ye ait bir mezarın yanından geçerken orada yatana lanet okumalı; bir Yahûdînin mezarının yanından geçerken ise orada yatanın bağışlanması için Tanrı'ya dua etmelidir. Benzer bir kural, yaşayanlar için de geçerlidir. Bir Yahûdî, büyük bir Yahûdî topluluğu gördüğünde Tanrı'ya şükretmeli; ama, geniş bir *gentile* topluluğu gördüğünde ise, onlara lanet etmelidir. Hatta binalar da bundan istisna değildir. Talmud şöyle bir kural koymuştur[63]: Yahûdî olmayanlara ait bir yerleşim yerinden geçmekte olan Yahûdî, orayı yerle bir etmesi için Tanrı'ya dua etmeli, şayet orası zaten enkaz halinde ise, Tanrı'ya intikamından dolayı şükretmelidir. (Bunun tam ter-

63 *Tractate*, Berakhot, s. 58b.

si duygular da Yahûdîlere ait evler için beslenmelidir.) Bu kuralı, zaten kendi köylerinde yaşamakta olan Yahûdî köylülerin ya da nüfusun büyük bölümünü Yahûdîlerin oluşturduğu küçük kasaba sakinlerinin uygulaması kolaydır. Klasik Yahûdîlik döneminin koşulları altında, bu yasanın uygulanması mümkün olmamış ve bunun için de söz konusu kural sadece kiliselere ve diğer dinlere ait ibadethanelere (İslâm hariç) indirgenmiştir.[64] Bu bağlamda, söz konusu kural, Yahûdî gelenekleri ile de nakış gibi işlenmiştir: bir kilise ya da haç gördüğünde (genellikle üç defa) ona doğru tükürmek gelenek haline gelmiştir.[65] Kimi zaman bu hakarete, Kutsal Kitab'ın aşağılayıcı ayetleri de eklenir.[66]

Aynı şekilde, *gentile*'yi ya da onun yaptığı bir şeyi övücü (eğer bu övgü, Yahûdîlere yönelik daha büyük bir övgüyü ima etmiyorsa) yönde herhangi bir tutumu yasaklayan bir dizi kural bulunmaktadır. Bu kurallar, Ortodoks Yahûdîler tarafından halen büyük bir titizlikle uygulanmaktadır. Örneğin; Agnon adlı yazar, edebiyat alanında Nobel Ödülü'nü aldığı Stokcholm'den dönüşünde İsrail radyosuna verdiği bir mülakatta, İsveç Akademisi'ni övmüş; ancak, ardından

64 Birçok haham otoritesine göre, orijinal kural, İsrail topraklarında halen tam yönleriyle uygulanmaktadır.

65 Bu gelenek, Avrupa Yahûdîlerinin tarihinde çok sayıda olayın yaşanmasına neden olmuştur. Bunlardan sonuçları bugün bile rahatlıkla görülebilen en ünlü olanı; XIV. Yüzyıl'da Prag'da meydana geldi. Çekoslavakya (ve aynı zamanda Kutsal Roma) imparatoru Kral IV. Charles, bugün bile halen varlığını sürdüren taş bir köprünün ortasında dev İsalı haç heykeli diktirmişti. Daha sonra kendisine, Prag'taki Yahûdîlerin bu anıtın yanından geçerken heykele doğru tükürdükleri haberi geldi. Yahûdîlere karşı ünlü bir koruyucu kalkan olduğundan, onlara karşı herhangi bir ceza getirmedi; ama Yahûdî topluluğunu, heykelin üzerine altın harflerle yazılması için İbranice "Adonay" yazılması cezasına çarptırdı. Bu, Tanrı'nın yedi tane en kutsal isminden biridir. Bu isme saygısızlık olabilecek hiçbir şeye izin verilmemiştir. Böylece tükürme işi birden bire kesildi. Aynı gelenekle ilgili başka olaylar, aşağı yukarı aynı gülünçlüktedir.

66 Bu amaçla kullanılan ayetler genellikle İbranice kökü ***sheqetz*** (iğrenç) olan kelimeleri içermektedir. Tıpkı, Deuteronomy, 7:26'daki gibi; "Lanetlenmiş bir şey olduğu için, sen tamamen ondan nefret et, ve sen ondan tiksinti duy." Bu gelenekten olarak, aşağılayıcı ***sheqetz*** kelimesinin Yahûdî olmayan tüm insanlar için kullanıldığı görülmektedir.

hemen şu cümleyi ilave etmeyi ihmal etmemiştir: "*gentile*'nin övülmesi konusundaki yasağı unutmuş değilim, ancak şu an benim övgüm için özel bir neden var." O neden, bir Yahûdî'ye ödül vermiş olmaları.

Benzer şekilde, Yahûdî olmayan insanların (bayram gibi) toplumsal sevinçlerine ortak olunduğunu gösteren herhangi bir davranışta bulunmak yasaklanmıştır. Şayet, böyle bir katılımdan kaçınmak Yahûdîlere yönelik düşmanca duygulara neden olacaksa, o zaman çok minimal düzeyde bir sevinç gösterisinde bulunmaya izin verilmiştir.

Şu ana kadar bahse geçen kurallara ilave olarak, Yahûdîler ile *gentile* arasında herhangi bir insanî dostluğun oluşmasını engelleyici etkileri olan birçok düzenleme daha mevcuttur. Bu konuda da iki örnek vereceğim: *libation wine* (mabudlar şerefine yere dökülen şarap) ile Yahûdîlerin kutsal günlerinde bir *gentile* için yiyecek hazırlama konusundaki kurallar.

Dindar bir Yahûdî, hazırlanmasında herhangi bir *gentile*'nin bir şekilde pay sahibi olduğu şarabı kesinlikle içmemelidir. Yahûdîler tarafından hazırlanmış olsa bile, ağzı açık bir şişede bulunan şaraba herhangi bir *gentile*'nin eli dokunmuş ya da üzerinden eli geçmiş ise yine haram hale gelir. Bu konuda hahamlarca gösterilen gerekçe, *gentile*'nin sadece putperest değil, aynı zamanda, bir Yahûdî'nin içmek üzere olduğu *libation wine*'ı muhtemelen kendi putlarına (ima, el-kol hareketi ya da düşünce ile) adamaya kalkışacak kadar tepeden tırnağa kötü niyetli olarak kabul edilmesi gerektiğidir. Bu kural, tüm Hristiyanlara ve kısmen de Müslümanlara karşı uygulanır. (Hristiyan'ın ellediği açık şarap şişesi mutlaka dökülmelidir; ama şayet buna bir Müslüman dokunduysa her ne kadar bir Yahûdî tarafından içilemezse de, satılabilir.) Yasa, aynı şekilde *gentile* ateistlere de uygulanır ama Yahûdî ateistlere uygulanmaz.

Şabat'ta herhangi bir iş yapılmasını yasaklayan yasalar, kısmen diğer kutsal günler için de geçerlidir. Özellikle kutsal bir gün Cumartesi gününe denk gelmemiş ise, o kutsal

gün boyunca, yemek hazırlanmasını gerektiren işlerin yapılmasına izin verilmiştir. Yasal metinlerde bu, "ruhun gıdası" (*okhel nefesh*) olarak tarif edilmektedir; ancak burada "ruh" kelimesi sadece Yahûdîleri kastetmektedir. "*Gentile* ve köpekler" bu anlamın dışındadır.[67] Ancak, düşmanlığı tehlikeli sonuçlara yol açabilecek güç ve nüfuz sahibi *gentile* için (özel) bir hile-i şer'iyye bulunmaktadır. Gelmesi ve yemek yemesi konusunda fiilî olarak davet edilmemiş olması koşuluyla, bu kategoriye giren bir ziyaretçi için kutsal gün içinde yiyecek hazırlanmasına izin verilmiştir.

Uygulama bir yana, bu tür yasaların en önemli etkisi, bu kuralların sürekli olarak çalışılmasının yol açtığı davranış kalıplarıdır. (*Halacha* çalışmasının bir parçası olarak bunların öğrenilmesi, klasik dönem Yahûdîliğince, en önemli dinî görevlerden biri olarak kabul edilmektedir.) Böylece, Ortodoks bir Yahûdî, yapmış olduğu kutsal eğitim çalışmalarının bir parçası olarak, daha gençliğinin ilk yıllarından itibaren, Yahûdî olmayan insanların köpeklere benzediğini; onları övücü herhangi bir davranışta bulunmanın günah olduğunu ve daha buna benzer bir sürü şeyi öğrenir. Şu bir gerçek ki; bu yönde hazırlanmış olan ders kitapları, Talmud'un kendisinden ve geniş Talmud yasalarından daha kötü bir etki yapmaktadır. Bunun bir sebebi; bu tür başlangıç metinlerinin, genç ve eğitilmemiş dimağları etkilemek üzere çok daha ayrıntılı izahatlar yapıyor olmasıdır. Sayısız miktardaki bu tür metin içinden, son yıllarda İsrail'de oldukça popüler olan ve İsrail devletinin desteğinde çok sayıda ucuz baskısı yapılmış olan bir tanesini ele almak istiyorum. Kitabın adı, *The Book of Education* (Eğitim Kitabı). Anonim bir haham tarafından XIV. Yüzyıl'da İspanya'da yazılmış. Kitap, *Pentateuch*'ta (Kutsal Kitab'ın ilk beş kitabı) içinde bulunduğu farzedilen, Yahûdîliğin 613 tane dinî yükümlülüğünü (*mitzvot*) izah edi-

[67] Talmud, Tractate *Beytzah*, s. 21a, b; *Misnah Berurah* on *Shulhan 'Arukh*, "Orah Hayyim" 512. Başka bir yorum da (Magen Avraham) aynı şekilde Karaileri hariç tutmaktadır.

yor. Kitap, bu uzun dönemle etkisini ve popülerliğini, açık ve kolay bir İbranice ile yazılmış olmasına borçludur.

Kitabın ana amacı, Kutsal Kitab'ın kullandığı "ahbab" "arkadaş" ya da "insan" (bunların tümünü 3. bölümde tartışmıştık) gibi kelimelerin gerçek anlamlarını öğretmektir. Bunlardan 219. madde, "kardeşini, kendin gibi sevmelisin" ayetinden kaynaklanan dinî yükümlülüklere ayrılmış. Başlığı; "Yahûdîleri sevme yükümlülüğü" ve şöyle izah ediliyor:

> Yahûdîlerin her birini sevmek demek, onun şahsına ve malına, tıpkı kendi canına ve malına nasıl önem veriyorsan öylesine önem vermektir. Bu konuda şöyle buyrulmuştur: "Kardeşini kendin gibi sev." Bilginlerimiz şöyle der: "Sana yapılmasını çirkin gördüğün bir şeyi kardeşine yapma." Dinî emirlerin bir çoğu bunu izler. Zira, (din) kardeşini tıpkı kendi canını sevdiği gibi seven biri onun malını çalmaz, karısının namusuna göz dikmez, onun parasını gasp etmez, ona yalan söylemez, toprağına el koymaz, kısacası ona zarar verecek hiçbir şeyi yapmaz. Diğer dinî görevlerin bir çoğu da buna bağlıdır.

322. madde, *gentile* bir kölenin sonsuza kadar köleleştirilmiş olarak kalması ile ilgilidir. (Ancak, Yahûdî bir köle, yedi yıl sonra serbest bırakılmalıdır.) Kitapta izahı şu şekilde yapılmaktadır:

> Bu dinî emrin temelinde, Yahûdî insanların, insan türünün en mükemmel yaratığı olması gerçeği yatmaktadır. Yaratıcı, onları kendisini bilsinler ve ona ibadet etsinler diye yaratmıştır. Kendilerine hizmet etmek üzere köleler edinmeye onlar layıktır. Şayet, diğer insanlardan edinmiş oldukları köleleri yoksa, Yahûdîler kendi kardeşlerinden köle edinebilirler. Köle olan kişi bu şekilde Tanrı'ya hizmet edemez ve mutluluğa eremez. Bunun için, bizler, bu işe hazırlanıp, konuşmaları putperestlikten arındırıldıktan ve evlerimizde tehlikeli olmayacak hale getirildikten sonra kendi hizmetimiz için diğerlerini kullanmakla yükümlü kılındık.[68] "Kardeşlerine, İsrail'in evlatlarına kesinlikle acımasız

[68] Halacha'ya göre, Yahûdî birinin satın aldığı gentile köle, Yahûdîliğe dönmelidir; ama buna rağmen yine de ne yaparsa yapsın mükemmel bir Yahûdî haline gelemez.

davranma"[69] ayetinin kastı şudur: Halihazırda Tanrı'ya ibadet eden, kendi kardeşlerini köle edinme.

545. madde, *gentile*'ye verilmiş olan borç para karşılığında faiz almanın dinî bir yükümlülük olmasıyla ilgilidir. Yasa şöyle der: "Kendilerine borç verdiğimiz zaman, Yahûdî olmayanlarından faiz talep etmekle ve faiz almaksızın onlara kesinlikle borç vermemekle yükümlü kılındık." İzahı şöyle yapılıyor:

> Bu dinî yükümlülüğün temelinde, Tanrı'yı bilen ve ona ibadet eden insanlar dışındaki hiç kimseye lütufta bulunmamamız gerektiği yatmaktadır. Bizler bu şekilde diğer insanlara karşı sevecen yaklaşmaktan kaçındığımızda ve bunu sadece Tanrı'ya ibadet edenlere gösterdiğimizde, onların bu tutumu sebebiyle kendilerine sevgi ve merhametle yaklaştığımız için imtihan ediliriz. Şunu bil ki; Tanrı'dan mükafat alma niyetiyle, başkalarına sevecen yaklaşmamak, kendi insanlarımıza karşı sevecen davranmakla aynıdır.

Benzer ayrımlar, birçok pasajda bu şekilde devam edip gitmektedir. Ama, bir işçinin ücretinin ertelenmesi konusundaki yasağı izah ederken (238. madde) yazar oldukça dikkatli bir şekilde davranarak, eğer işçi *gentile* ise, o zaman günahın daha az olduğuna işaret etmektedir. Lanet okuma konusundaki yasağın başlığı da (239. madde): "Erkek ya da kadın olsun, bir Yahûdî'ye asla lanet etme"dir. Aynı şekilde, yanıltıcı tavsiyelerde bulunma, başka insanlardan nefret etme, onların taklitlerini yapma ya da intikam alma gibi (240, 245, 246, 247. maddeler) yasakların tümü, sadece ve sadece Yahûdîlere uygulanır.

Yahûdî olmayan insanların geleneklerini (262. madde) uygulama konusundaki yasak, Yahûdîlerin sadece kendilerini onlardan ayırmaları gerektiği değil; aynı zamanda, giyim kuşam dahil, onların her türlü davranışı hakkında kötü konuşmaları gerektiği anlamına gelmektedir.

---

[69] Leviticus, 25:46.

Yukarıda nakledilen açıklamaların, *Halacha*'nın öğretilerini doğru biçimde yansıttığını özellikle vurgulamak gerekiyor. Hahamlar ve daha kötüsü, sözüm ona Yahûdîlik uzmanları bu gerçeği çok iyi bilmektedirler ve bundan dolayı da, Yahûdî toplumunun içinde bu tür görüşlere karşı çıkmaya kalkışmazlar; ve tabii ki bu gerçekleri hiçbir zaman dışarıya yansıtmazlar. Bunun yerine, söz konusu gerçekleri Yahûdî olmayan insanların öğreneceği şekilde seslendiren Yahûdîleri yerden yere vurup, kelime oyunlarının alabildiğince kullanıldığı sahte bilgilerle inkar ederler. Örneğin, genel terimleri kullanarak Yahûdîliğin merhamete ne kadar büyük önem atfettiği belirtmişler; ama, *halacha*'nın kastettiği merhametin aslında sadece Yahûdîlere yönelik olduğuna işaret etmeyi nedense unutmuşlardır.(!)

İsrail'de yaşayan herhangi biri, İsrail Yahûdîleri arasında *gentile*'ye karşı nefret ve gaddarlık dolu duygularının ne kadar derin ve yaygın olduğunu rahatlıkla anlayabilir. Normalde bu tutum, dış dünyadan her zaman gizlenmiştir; ama, İsrail devletinin kurulmasından ve 1967 Savaşı ile Begin'in iktidara yükselişinden beri, hem İsrail'de ve hem de dışında küçük de olsa bir Yahûdî topluluğu, bu tür konularda daha açık hale gelmektedir. Son yıllarda, köleliği Yahûdî olmayanların doğal yazgısı olarak kabul eden insanlık dışı anlayışlar, İsrail'de (hem de televizyonlarda) Arap işçi çalıştıran (özellikle de çocuk işçiler) Yahûdî çiftçilerce sıklıkla dile getirilmektedir. Gush Emunim liderleri, Yahûdîlerin *gentile*'yi ezmeleri gerektiğini emreden dinî buyrukları; Filistinli belediye başkanlarına yönelik suikast girişimlerinin haklılığını savunma gerekçesi ve kendilerinin tüm Arapları Filistin'den sürme planlarının kutsal boyutu olarak, gündeme getirmektedirler.

Bu tür tutumlara politik olarak karşı çıkan siyonistlerin bir çoğu da, bu hareketler evrensel insanlık ve ahlâk değerleri ile bağdaşmadığından dolayı değil; sadece Yahûdîlerin çıkarları ile ilgili kaygılarla çeliştiği için karşı argümanlar getirmektedirler. Örneğin; Filistinlilerin İsrailliler tarafından

sömürülmesi ve ezilmesinin, İsrail toplumunu yozlaştırdığını ya da mevcut koşullar altında Filistinlileri sürmenin çok da uygulanabilir bir seçenek olmadığını veya İsrail'in Filistinlilere yönelik terör eylemlerinin İsrail'in uluslararası alanda yalnızlaşmasına neden olduğunu öne sürmektedirler. Ama buna karşın temelde tüm siyonistler –ve özellikle de "sol" siyonistler- Ortodoks Yahûdîliğin güçlü biçimde geliştirdiği, yukarıda bahsi geçen *gentile* karşıtı tutumların tümünü paylaşmaktadırlar.

Hristiyanlık ve İslâm karşısındaki tutumlar

Önceki bölümlerde, bu iki din karşısındaki haham tutumuna ilişkin bir dizi örnek verildi. Ancak, tüm bu tutumları özetlemek, konunun anlaşılması açısından büyük bir yarar sağlayacaktır.

Yahûdîlik dini, Hristiyanlığa karşı cehaletle karışık, çok derin bir nefretle doludur. Bu tutumun, Yahûdîlere yönelik Hristiyan kıyımı tarafından tahrik edildiği açık; ancak, büyük oranda ondan bağımsızdır. Gerçek şu ki, bu düşmanlık Hristiyanlığın çok zayıf olduğu, horlandığı o ilk dönemlere kadar uzanmakta. O zulümler, Hristiyanlar tarafından eziyet görmediği gibi üstelik yardım da görmüş olan Yahûdîlerce de paylaşılmıştır. Maimonides; el-Muvahhidûn rejimi tarafından Müslümanların eziyetine maruz kalmış ve onlardan kaçarak haçlıların Kudüs Krallığı'na sığınmıştı. Ancak, burada bile düşüncelerinde en küçük bir değişiklik dahi yapmamıştır. Bu derin olumsuz tutum, başlıca iki ana unsura dayanmaktadır.

İlki; İsa'dan nefret ve ona iftira dolu kara çalma çabaları. Yahûdîliğin, İsa hakkındaki geleneksel görüşü, anti semitikler ile Yahûdî özür sahipleri arasında yaşanan, onun öldürülmesinin sorumlusunun kim olduğu yolundaki mantıksız çekişmeden tamamen ayrı tutulmalı. Bu dönem konusunda uzman günümüz bilim adamlarının bir çoğu, orijinal delillerin olmaması ve sonradan yazılan İncillerin arasındaki çelişkiler sebebiyle, aslında İsa'nın çarmıha gerildiği koşullar

hakkındaki tarihî bilgilerin tam anlamıyla doğruları yansıtmadığını kabul etmektedirler. Her halükârda, kollektif ve kalıtsal suçluluk anlayışlarının her ikisi de kötü ve saçmadır. Ancak, burada konumuz her ne kadar İsa hakkındaki gerçekleri ortaya koymak olmasa da, İsrail'de çoğu kişi; gerek Talmud'da ve gerekse Talmud sonrası literatürde –ki Yahûdîler XIX. Yüzyıl'a kadar buna inanıyordu- yer alan yalan yanlış ve iftira dolu bilgilere halen inanmaktadır. Bu tür anlatımlar da, Hristiyanlık karşısındaki Yahûdî tutumunu şekillendirmede kuşkusuz önemli bir rol oynamaktadır.

Talmud'a göre, İsa, putperestlik yapmak, diğer Yahûdîleri buna teşvik etmek ve haham otoritesine saygısızlıkta bulunmak suçlamalarıyla yetkin bir haham mahkemesi tarafından infaz edilmişti. Onun infazından bahseden tüm klasik Yahûdî kaynakları, bu işin sorumluluğunu üstlenmiş olmaktan oldukça büyük bir sevinç duymaktadır. Hatta, Talmud anlatımında, Romalılar dahi böyle bir üslupla zikredilmez.

Kötü şöhretli *Toldot Yeshu* gibi popüler anlatımlar ise çok daha beterdir. Bu kaynakta, yukarıdaki suçlara ilave olarak İsa, büyücülük yapmakla da suçlanmaktadır. Yahûdîler için "İsa" adı, tüm tiksindirici şeylerin sembolüdür ve bu yaygın gelenek halen yaşamaktadır.[70] İncillerden de aynı derecede nefret edilmekte ve bırakın öğretmeyi, modern İsrail Yahûdî okullarında ondan tek bir kelime dahi nakledilmesine izin verilmemektedir.

İkincisi, Hristiyanlığın, tamamen teolojik gerekçelerle, çoğunlukla da kökleşmiş bir cehalet neticesinde, hahamlarca putperestlik kategorisine sokulmasıdır. Bu görüş, Teslis ve İnkarnasyon'a (*incarnation*=İsa'nın tanrılığı) dayanan Hristiyan doktrininin kuru bir yorumuna dayanmaktadır. Tüm

---

70 İsa adının İbranice formu –Yeshu- lanetleme amacıyla kullanılan kelimelerin bir kısaltması gibi çevrilmektedir. Doğrusu, siyonist olmayan Ortodoks Yahûdîler (Neturey Qarta gibi) zaman zaman Teodor Herzl'i kastetmek için "Herzl Jesus" kelimesini kullanırlar. Ben de dinci siyonistlerin yazılarında "Nasır Jesus" ve "Arafat Jesus" gibi ifadelere rastladım.

Hristiyan simgeleri ve resimli tasvirleri, (kendileri Kutsal Kitap rulolarına ve taşlara tapınan, ya da kutsal adamlara kişisel bağlılık duyan Yahûdîlerce bile) "put" olarak kabul edilmekte.

Yahûdîliğin, İslâm dini karşısındaki tutumu ise göreceli olarak biraz daha ılımlıdır. Her ne kadar Muhammed'e yapılan yakıştırma "deli" (*meshugga=madman*) ise de, şimdi kulağa geldiği kadar saldırgan biçimde kullanılmamıştır. Muhammed'e söylenenler, İsa'ya yöneltilen sövgülerin yanında her halükârda sönük kalmaktadır. İncil'in aksine Kur'ân, mahkum edilip, yakılmamıştır. İslâmî yasaların Yahûdî kutsal kitaplarına gösterdiği saygıya benzer şekilde bir saygı hiçbir zaman gösterilmemiştir; ama ona (Kur'ân'a) en azından sıradan bir kitap olarak davranılmıştır. Haham otoritelerinin çoğu İslâm'ın "putperestlik" olmadığında hem fikirdir. (Ancak Gush Emunim liderlerinin bir kısmı bunu görmezden gelmeyi yeğlemektedir.) Bundan dolayı da, *Halacha*, Müslümanların, diğer sıradan *gentile*'den daha kötü bir muameleye tabi tutulmamasını emreder. Tabii daha iyisine de. Bir kez daha Maimonides'ten örnek verecek olursak; o, İslâm'ın bir putperestlik olmadığını açık şekilde ifade eder ve kendisinin felsefî eserlerinde, çoğu İslâm felsefecisinden büyük bir saygıyla nakiller yapar. Daha önce zikrettiğim gibi, kendisi de zaten Selahaddîn'in ve ailesinin kişisel doktoruydu ve Selahaddîn'in emriyle tüm Mısır Yahûdîleri üzerine lider olarak atanmıştı. Ancak onun *gentile*'nin yaşamını kurtarma konusundaki karşıt görüşleri, aynı şekilde Müslümanlara da uygulanmıştır.

VI. BÖLÜM

SİYASAL SONUÇLAR

Klasik Yahûdîlik inancının, Yahûdî olmayan insanlar (*gentile*) karşısındaki daimî düşmanlık tutumu, hem kendi takipçisi olan Ortodoks Yahûdîleri, hem de kendi devamı olan siyonistleri güçlü biçimde etkilemektedir. Tabii ki bu sonuncular aracılığıyla, İsrail devletinin politikalarına da nüfuz etmiştir. 1967 yılından bu yana, İsrail ne kadar çok "Yahûdî"leşti ise, onun politikaları da (emperyalist çıkarlar olarak düşünülen faktörlerden ziyade) o kadar çok, Yahûdî ideolojik kaygılarından etkilenmiştir. Bu ideolojik tesir, Yahûdî dininin İsrail siyaseti üzerindeki hakimiyetini görmezden gelme ya da küçümseme eğilimindeki yabancı uzmanların dikkatinden çoğu zaman kaçmaktadır. Bu, onların birçok yorum ve tahmininin neden yanlış olduğunu da izah etmektedir.

Doğrusu, İsrail'deki birçok hükümet krizine, çoğu zaman önemsiz dinî gerekçeler neden olmaktadır. Savaş zamanları ya da güvenlik kaygılarının en üst düzeyde olduğu dönemler dışında, İbrani medyasında, değişik dinci gruplar ya da dincilerle laikler arasındaki çekişmelerin yol açtığı tartışmalar, herhangi başka bir konudan çok daha fazla bir yer işgal etmektedir. Bu kitabı hazırlamaya başladığım 1993 yılında İbrani medyasındaki dikkat çeken başlıklardan bazıları şunlardı: Annesi Yahûdî olmayan İsrail askerlerinin cesetleri, İsrail ordu mensupları için ayrılmış olan mezarlığa gömülebilir mi? Kibbutz üyeleri hariç, tüm Yahûdîlerin gömü işlerinde tekeli elinde bulunduran Yahûdî defin kurumları, sün-

netsiz Yahûdîleri gömmeden önce sünnet etme geleneğini sürdürmeliler mi, yoksa ailelerine mi sorulmalı? İsrail devleti (Yahûdîlerin bir devleti olarak) var olduğuna göre, ülkeye girişine yasal olmayan yollardan zaten engel olunan *non-kosher* (Yahûdî dinince haram) yiyeceklerin ülkeye ithal edilmesi resmî olarak da yasaklanmalı mı? Ve daha bu türden bir sürü örnek. Ki bunlar İsrail Yahûdî kamuoyunun ilgisini, örneğin Filistinliler ya da Suriye ile yürütülen barış görüşmelerinden daha fazla çekmektedir.

Bazı İsrail siyasetçilerinin, Yahûdî ideolojik faktörlerini bir kenara bırakarak, tamamen emperyalist çıkar hesapları ile hareket edilmesi yönündeki girişimleri, feci sonuçlara yol açma dışında bir işe yaramamaktadır. Yom Kippur savaşında alınan kısmî yenilgiden çok kısa bir süre sonra, 1974 yılının başlarında, İsrail, henüz Arap ülkelerince Filistin'in tek yasal temsilcisi olarak tanınmayan FKÖ'nün güçlenmesini engellemeyi hayatî bir çıkar olarak görüyordu. Bunun üzerine İsrail hükümeti, Batı Şeria üzerinde Ürdün velayetini destekleyen bir plan yaptı. Kral Hüseyin'den buna destek vermesi talep edildiğinde, Hüseyin apaçık bir taviz karşılığında bunu kabul etti. Plan şöyleydi: Savunma Bakanı Moshe Dayan'ın desteği sayesinde Batı Şeria bölgesinin güney bölgelerini o güne kadar demir yumrukla yönetmekte olan, kralın Batı Şeria'daki birinci adamı Şeyh Cabrî, el-Halil'deki saray gibi evinin bahçesinde, bölgenin soyluları için bir parti verecekti. Kralın doğum günü şerefine verilecek olan partide, Ürdün bayrakları dalgalandırılacak ve Ürdün yanlısı bir kampanya başlatılacaktı. Ama, yakınlardaki Kiryat-Arba Yahûdî yerleşim birimindeki dindar Yahûdî yerleşimciler, çok kısa bir zaman içinde bu planı duymuşlar ve Başbakan Golda Meir ile Dayan'ı, tehdit edip, İsrail topraklarında "Yahûdî olmayan bir ülkenin" bayrağının dalgalanmasına göz yumacakları ve dolayısıyla bu toprakların sadece Yahûdîlere ait olduğu kutsal ilkesini ihlal edecekleri gerekçesiyle şiddetli bir protesto kampanyası başlatmışlardır. Bu prensipler tüm siyonistlerce benimsenmiş olduğundan, hükümet yerleşim-

cilerin taleplerine boyun eğmek zorunda kalmış ve Şeyh Cabrî'ye hiçbir şekilde Ürdün bayrağı dalgalandırmaması emri iletilmiştir. Son derece aşağılanmış olan Cabrî, bunun üzerine partiyi iptal etmiş ve çok geçmeden Arap Birliği Örgütü'nün Fez kentindeki toplantısında Kral Hüseyin de FKÖ'yü Filistinlilerin yasal tek temsilcisi olarak tanıyan karar lehine oy kullanmıştır. İsrail Yahûdî kamuoyu için, son dönemlerde Filistinlilerin "otonomi" yönetimi konusunda yapılan tartışmalarda, herhangi bir kaygıdan ziyade, Yahûdî ideolojik kaygıları daha etkili bir rol oynamaktadır.

İsrail politikalarının böylesi bir anlayışa sahip olmasından çıkarılacak sonuç; biricik "Yahûdî devleti" olarak bu en önemli karakterini göz önünde bulundurmadan, İsrail siyaset oluşum *(policy-making)* mekanizmaları konusunda yapılacak analizler yanıltıcı olacaktır. Özellikle de, nüfusu göçmenlerden oluşan diğer ülkelerle ya da Batı emperyalizmi ile yapılacak yüzeysel kıyaslamalar, doğru değildir. Irkçı yönetim sırasında dahi, Güney Afrika toprakları resmî olarak yüzde 87'si beyazlara, yüzde 13'ü de siyahlara ait olacak şekilde bölünmüştü. Ayrıca, resmî olarak hakim (siyahî) eyaletler, *Bantustans* adıyla kurulmuştu. Ama "Yahûdî ideolojisi" İsrail topraklarının hiçbir parçasının Yahûdî olmayan kişilere ait olmasını kabul etmediği gibi, hakimiyet sembolü olan (örneğin Ürdün bayrağı gibi) işaretlerin belirgin biçimde sergilenmesine de izin vermez. Toprakların tümüyle kurtulması prensibi (*Redemption of the Land*) tüm Yahûdî topraklarını talep eder; yoksa örneğin yüzde 87'sinin geri alınmasını değil. Yahûdî ideolojisi, halihazırda bilinen Romalılar ve onun ardından gelen seküler imparatorluklar için geçerli olan prensipleri bile reddeder. Bu, Lord Cromer tarafından şöyle formüle edilmiştir: "Biz, Mısır'ı değil, Mısır'ın yöneticilerini yönetiriz." Ama, Yahûdî ideolojisi böyle bir anlayışı dahi yasaklar. O, İsrail toprakları içinde "Yahûdî olmayan" herhangi bir valiye karşı saygı uyandıracak bir davranışı kökten reddeder. Eskilerin, bağlı kralları, sultanları, prensleri ve şefleri; ya da günümüzün bağımlı diktatörleri ve buna

benzer emperyalist hegemonyanın değişik biçimleriyle uygunluk gösteren yöntemlerin hiçbiri, İsrail toprağı olarak kabul edilen bu bölge içinde İsrail tarafından kullanılamaz. Bu sebeple, çoğunlukla Filistinlilerce gündeme getirilen, "İsrail'in Bantustan'ı" olma yönündeki önerilerinden korkmanın hiçbir anlamı yoktur. Yahûdî yaşamının diğer tüm kaygılardan daha önemli olduğu prensibinin varlığı sebebiyle, aksi bir davranış 1973 ya da 1983-85 savaşlarındaki gibi Yahûdîlerin büyük can kaybına neden olacaksa, o zaman İsrail'in herhangi bir topraktan geri çekilmesi mümkündür. İsrail bir "Yahûdî devleti" olduğu sürece, gerçekleşmesi mümkün olmayacak bir şey varsa; o da, İsrail topraklarında yaşayan Yahûdî olmayan kişilere salt siyasal gerekçelerle, sahte ya da gerçek hiçbir özerklik verilmeyeceğidir. İsrail, tıpkı diğer ülkeler gibi kendine özgü bir yapıya sahiptir ama, İsrail'in özgünlüğü kendinden menkuldür.

İsrail politikalarına ilaveten, Yahûdî ideolojisinin de diaspora Yahûdîlerinin büyük bölümünü etkilediği kabul edilebilir. Yahûdî ideolojisinin fiilen hayata geçirilmesi İsrail'in güçlü olmasına bağlı iken, tam tersinden bakıldığında İsrail'in güçlü olması da büyük ölçüde, başta ABD'dekiler olmak üzere diaspora Yahûdîlerinin vereceği desteğin boyutlarına bağlıdır. Diaspora Yahûdîlerinin imajı ve Yahûdî olmayan insanlara karşı tutumu, önceki bölümlerde izah ettiğimiz klasik Yahûdîliğin öngördüğü tutumdan oldukça farklıdır. Bu farklılık, Yahûdîlik konusundaki büyük kandırmacaların düzenli biçimde yürütüldüğü, İngilizce konuşulan ülkelerde çok daha açık biçimde görülmektedir. Durumun en kötü olduğu ABD ve Kanada, Yahûdî olmayan insanlara karşı ağır insan hakları ihlalleri dahil İsrail'in hemen tüm politikalarına desteğin çok güçlü olduğu iki ülkedir.

ABD'nin İsrail'e vermiş olduğu destek, soyut anlamların ötesinde somut ayrıntılar göz önüne alındığında, Amerika'nın emperyalist çıkarlarının bir sonucu olarak açıklanamaz. Amerikan yönetiminin Orta Doğu politikalarını izah edebilmek için, ABD'deki örgütlü Yahûdî topluluğunun sa-

hip olduğu güç mutlaka hesaba katılmalıdır. Orta Doğu'da çıkarları çok da önemli olmadığı halde, İsrail'e kendini ABD'den daha fazla adamış olan Kanada'da bu olgu çok daha dikkat çekicidir. Her iki ülkede de (ve aynı şekilde, Fransa, İngiltere ve diğer bazı ülkelerde), Yahûdî örgütleri, tıpkı bir zamanlar komünist partilerin Sovyetler Birliği'ne karşı besledikleri sadakata benzer şekilde, İsrail'i desteklemektedirler. Temel insan haklarının savunulmasında aktif oldukları görülen ve diğer birçok konuda da umursamaz bir tavır benimsemeyen Yahûdîler, İsrail'i ilgilendiren konular söz konusu olduğunda, dikkat çekici bir totaliter anlayış sergilemekte ve İsrail'in politikalarını savunma konusunda en ön saflarda yer almaktadırlar. İsrail'i destekleme konusunda diasporadaki Yahûdîlerin göstermiş olduğu şövenizm ve fanatizmin, İsrail'deki ortalama bir Yahûdî'nin gösterdiği şövenizmden çok daha büyük olduğu (özellikle de 1967'den beri) İsrail'de çok iyi bilinmektedir. Bu fanatizm, Kanada ve ABD'de sembol haline getirilmiştir; ama, hiçbir ülkedeki ile kıyaslanamaz boyutlarda olduğu için burada ABD'dekine yoğunlaşmak istiyorum. İsrail'in uygulamış olduğu politikalar hakkındaki görüşleri, çeşitli faktörler sebebiyle toplumun diğer kesimlerinden farklı olmayan Yahûdîler bulunduğunu da hatırlatmamız gerekir.

Niçin bazı Amerikan Yahûdîleri haddinden fazla şövenist tavırlar gösterirken, diğerleri göstermez. Bunun yanıtını verebilmek için, kendine özgü şöyle bir yapıya sahip olan Yahûdî örgütlerinin sosyal ve buna bağlı olarak da siyasal önemini ortaya koyarak başlamalıyız: Prensip olarak bu tür örgütlere Yahûdî olmayan hiç kimse kabul edilmez. (Bu kendine özgülük, Yahûdî toplulukların Yahûdîleri üyeliğe kabul etmeyen başka insanların kurduğu kıyıda köşede kalmış kulüpleri kınama konusundaki gösterdikleri gayretkeşlik ile gülünç bir çelişki oluşturmaktadır.) "Örgütlü Yahûdîler" olarak nitelendirilebilen ve iş dışındaki vakitlerinin büyük bölümünü diğer Yahûdîlerle birlikte harcayan bu tür insanların, Yahûdî şövenizmine arka çıkmada ve klasik Yahûdî

anlayışının *gentile* konusundaki tutumunu korumada başı çektikleri söylenebilir. Mevcut koşullar altında, Yahûdî olmayan insanların yüzde 97 oranında ezici bir çoğunluğu oluşturduğu Amerika gibi bir ülkede, Yahûdî dininin Yahûdî olmayanlar hakkındaki gerçek tutumunu açıktan dile getirememektedirler. Ama buna karşın gerçek tutumlarını, Yahûdîliğin, *gentile* konusundaki tavrını Orta Doğu'da uygulayan "Yahûdî devletine" yardım ederek göstermekteler.

Yoksa, Amerikan hahamlarının, Martin Luther King'i desteklemekte gösterdikleri şevk ile (yine aynı şekilde bireysel hakları gaspedilen) Filistinlilerin hakları için hiçbir çaba göstermemeleri arasındaki çelişkiyi nasıl açıklayabiliriz? Ya da, klasik Yahûdîlik anlayışının "eğer Yahûdîlerin çıkarı söz konusu değilse *gentile*'nin hayatının kurtarılmaması" gerektiği yönündeki tutumu gibi; Yahûdîliğin, Yahûdî olmayan insanlara karşı hasmane tavrı ile Amerikan hahamları ve Yahûdî lobisinin zencilerin hakları konusundaki tavrı arasındaki apaçık çelişkiyi nasıl izah edebiliriz? Her şeyden önce, Martin Luther King ve Amerikan zencilerinin büyük çoğunluğu Yahûdî değildir. Şayet, sadece örgütlü Amerikan Yahûdî toplumunun büyük bölümünü oluşturan muhafazakâr ve Ortodoks Yahûdîlerin *gentile* karşıtı görüşlere sahip olduğu söylenecek olursa, o zaman, ABD Yahûdîlerinin kalan kısmının da bu kişilere hiçbir zaman karşı çıkmadığını ve hatta onların tesiri altında kaldığını hemen hatırlatmak gerekir.

Aslında bu açık çelişkinin izahatını yapmak çok kolay. Yahûdîliğin, (ve özellikle de klasik formunun) totaliter bir doğaya sahip olduğu mutlaka hatırlanmalıdır. Günümüzde diğer totaliter rejimlerin destekçilerinin davranışları nasılsa, örgütlü Amerikan Yahûdîlerinin de aynı olduğuna kuşku yok. Stalin ve destekçileri, (özellikle de kendileri Sovyetler Birliği içinde en adi suçları işlerken) hiçbir zaman Amerikan ya da Güney Afrika siyahlarına karşı yapılan ayrımcılığı kınamaktan geri durmamışlardır. Güney Afrika'daki ırkçı rejim de, gerek komünist ülkelerde ve gerekse diğer Afrika rejimleri ile onları destekleyen ülkelerdeki insan hakları ihlâl-

lerini kınamaktan utanmamıştır. Bunlara benzer daha birçok örnek sıralanabilir. Bu nedenle, eğer kişiler ya da toplumlar, kendi öz eleştirisi ile başlamıyor ve kendi grubuna mensup kişiler ihlâl ettiğinde, kendi grubu yerine insan haklarına sahip çıkmıyor ise; o kişi ve grupların demokrasi ya da insan haklarını savunması çok anlamsız, hatta zararlı ve yanıltıcıdır. Genel anlamda, bir Yahûdî'nin, "Yahûdî olmayan" insanlara karşı "Yahûdî devleti" tarafından yapılan ihlalleri içermeyen bir insan hakları savunuculuğuna soyunması, Stalinistlerin insan haklarına destek çıktıklarını söylemeleri kadar yanıltıcıdır. Amerikan hahamları ya da Yahûdî örgütlerinin 1950'li ve 60'lı yıllarda siyahları destekleme konusunda ortaya koydukları istek, tamamen Yahûdî çıkarlarıyla ilgili kaygılardan kaynaklanıyordu ve sanki zencilere yönelik komünist desteğini andırıyordu. Her iki halde de asıl amaç, zencilerin siyasal desteğini kazanmaktır.

Bundan dolayı, hem İsrail'deki ve hem de diasporadaki Yahûdîlerin karşı karşıya bulunduğu gerçek imtihan, Yahûdî tarihi ve mazisine dönük sorgulamalarla birlikte bir öz eleştiri yapıp yapamayacakları konusundaki sınavıdır. Böylesi bir öz eleştiri sürecinin en önemli parçası, Yahûdîlerin, "Yahûdî olmayan" insanlar karşısındaki Yahûdî tutumu ile dürüst bir şekilde yüzleşmeleri olmalıdır. Aslında bu, bir yandan çoğu Yahûdînin, "Yahûdîlerin maruz kaldığı ayrımcılık ve eziyetler konusunda kendi geçmişlerinin farkına varmaları ve yüzleşmeleri" için Yahûdî olmayan insanlardan istedikleri öz eleştiri ile tıpa tıp aynıdır. Son 40 yılda, Yahûdîler tarafından öldürülen "Yahûdî olmayan" insan sayısı, aynı süre içinde "Yahûdî olmayan" insanlarca öldürülmüş olan Yahûdî sayısının kat be kat üzerindedir. Yahûdî devleti tarafından Yahûdî olmayan insanlara karşı yapılan işkence ve ayrımcılığın boyutları, yine aynı şekilde, Yahûdîlere düşman olan rejimlerin yaptıkları ile kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Anti-semitizme karşı savaş her ne kadar kesintiye uğramayacaksa da, Yahûdî şövenizmi ve ayrımcılığı ile savaş çok daha önemlidir.

DİZİN

A

ABD, -ve Buber'in Hassidizm konusundaki çalışmaları, 62 -deki İsrail nüfuzu, 22, -Yahûdîlerin, Yahûdî olmayan dostları, 64, -Doğu Avrupa Yahûdîlerinin ağırlığı, 117 –nın İsrail'e desteği, 178 – ve Maimonides'in *Guide to the Perplexed* çevirisi, 56

Aggadah, talmud hikâyesi, 79

Alexander VI Borgia, Papa, 50

Almanya, -da Buber'in Hassidik övgülerinin yayınlanması, 61, -daki Yahûdî aydınlanması, 126, -da XVIII. Yüzyıl'daki Yahûdî toplumu, 41, 42, -ve modern anti-semitizm, 120-124, -1525 tarihindeki Köylü savaşları, 131, -tarihçilerin katledilmesi, 52

Aloni, Shulamit, 60

Altın Çağ, -Müslüman İspanya'daki Yahûdîlerin, 106, 110

Amalikalılar, 150, -öldürülmeleri konusundaki yasa, 139, 163, -Filistinliler'in onlarla tanımlanması, 163

Anayasa maddesi, -Yahûdî devletine muhalefeti yasaklayan, 22

anti-semitizm, 21, 25, 35, 64, 120, -Siyonizmle işbirliği, 127, 128, -modern dönemi, 120-125, 130

Apuleius, 50

Arap belediye başkanları, suikast girişimi, 125, 171

Arap Birliği, -Fez toplantısı, 177

Araplar, -düşman olarak, 139, 163, -emeğinin sömürülmesi, 25, 71, -hayatını kurtarma, 145

Arendt, Hannah, 42

saf ırk, -Nazizmin ve siyonizmin ortak ideolojisi, 129, 130

Artaxerxes I, Kral, 96

Avustralya, 54, 55

Avusturya İmparatorluğu, -ülkedeki Yahûdî aydınlanması, 126, -ülkedeki Yahûdîler, 40, 41, -ve modern Yahûdîlik, 98, -ülkedeki serflik sistemi, 100, Metternich yönetimi altında, 44

B

Babil sürgünü, -sürgünden dönüş, 95, 96

Babil Talmudu, 78, 79, 82, 135

bâkire, -hakkında Talmud tanımı, 81
Bar Mitzvah, 44
Batı Şeria, -sadece Yahûdîlere özgü toprak, 23 –da Filistinlilere eziyet, 63 –ve Ürdün'le ilişkiler, 176
batıl inanç, 61, 68, 79, -Polonya Yahûdîlerinin batıl inançları, 116
Bayit Hadash, 148
Begin, Menachem, 8, 60, 65, 73, 162, 171
Ben Gurion, David, 30, 73, 161, -Fransız Yahûdî düşmanları ile işbirliği, 128 'nun Yahûdî ideolojisi, 30, 34, 35
Bergman, Hugo Shmuel, filozof, 62
Beyt Yosef, Talmud yasasının tanzimi, 135, -yaşam kurtarma, 144
Bismarck, Otto von, 126
Boşanma, 109
Bratislava, -da yaşayan Yahûdîler, 41
Buber, Martin, 60-62

C

Cabbala, -nın yayılışı, 68, 69, 72
Cabrî, Şeyh, 176, 177
Casimir, Büyük, 112, 113
Charles IV, 166
Chmielnicki ayaklanması, 119, 130
Cinsel suçlar, -hakkında halacha yasası, 155, 156
coğrafya, -çalışmanın yasaklanması, 46
Cromer, Lord, 177

Ç

çingeneler, -e yönelik Nazi kıyımı, 117
çocuk emeği, ile Arapları sömürme, 171

D

Dayan, Moshe, 176
demokrasi, İsrail'de bulunmaması, 21, 22
Deutscher, Isaac, 100
Diaspora Yahûdîleri, -ve talmud yasaları, 20, 85, -İsrail'e koşulsuz destekleri, 20, 178, 179, ayrıca bkz. ABD.
dinci fanatizm, -in tehlikeleri, 63
Doktorlar, -yöneticilerce istihdamı, 101, -ve Yahûdî olmayan yaralılar, 60, -ve Şabat'ta hayat kurtarmak, 145-155
Dreyfus olayı, 122
Drumont, E, *La France Juive*, 122, 123
Dua, -gentile aleyhine, 54, 164, 165, -Oğul ve kız tanrıların birleşmesi amacıyla sabahleyin, 71, –nın batıl şekilde kullanılması, 92 –nın Şeytan'ın gönlünü almak için yapılması, 71, 72
Dünya Siyonist Örgütü, 25, 128

E

ebe, -ve Şabat'ta Yahûdî olma-

yan birinin doğumuna yardım, 147, 150, 151 –Türkiye'de, 150
Eiger, Aqiva (Rabbi), 146
Eski Ahid, ve antik krallıklar, 95
ev, -lerin Yahûdî olmayanları kiralanması, 161, 162 –lerin Yahûdî olmayanlara satışı, 161
Ezra kitabı, 96

F

faiz, -alma konusunda hile-i şer'iyye, 83, 84, 158, –Yahûdî olmayanlardan, 158, 170
Fâtımîler, -ve Mısır'daki Yahûdîler, 107, 109, 110
Filistin, -antik krallığı, 82, 95 –hakkında İngiliz İşçi Partisi'nin planları, 64 – ve FKÖ, 176, 177
Filistinliler, -in sürülmesinin dinî bir görev olması, 162, 163, 171, –e siyonist düşmanlığı, 64, 130
FKÖ, 176, 177
Fransa, -daki Yahûdî toplumu, 105, 106 –daki Yahûdîlerin yasal hakları, 40 -ve modern anti-semitizm, 120-124, 128, -ve modern Yahûdîlik, 98
Fransız Devrimi, 40, 41, 124, 129, 131

G

Galile, -nin Yahûdîleştirilmesi, 28
Gazit, Shlomo, 33-35
Gazze Şeridi, 163
Gemara, 78, 79
Gentile, 127, 145, -ve Yahûdîler üzerinde hakim olmaları, 157, –e zulmetme zorunluluğu, 171, –a sahte satış, 84-87, –ye hediye verme, 158, –ye yönelik yasalardan muaf tutulan krallar, 101, –İsrail topraklarında, 160-163, -öldürmeleri, 136, 137, -öldürülmeleri, 136, 137, 140, –yi övmenin yasak olması, 165-167, -nin yiyecekleri kirlettiğine inanılması, 167, 168, -yabancı yerleşimciler olarak, 161, 162 –hayatlarını kurtarma, 20, 140, 143-148, 150-153, -cinsel suçlar ve kadının statüsü, 155, 156, köle olarak, 169
Geri Dönüş Yasası, 26, 27
Gordon, A.D., 28
göçmen yasaları, -ve geri dönüş yasaları, 26, 27, -ve yerleşim hakkı, 25
Gush Emunim, -ve İsrail'in kutsal sınırları, 31, –nın kabbalistik gelenekleri, 68, 73, -ve İslam, 174, -ve Yahûdî olmayanlara eziyet, 171, -Hristiyanlara beddua, 164, 165 –ve Filistinlilere yönelik muamele, 162, 163
Güney Afrika, -daki Bantustan'lar, 177, -ve insan hak-

ları, 180

H

Habbad hareketi, 59, 60
Haçlılar, -ve Yahûdîleri katletmeleri, 119
Hadas, Moses, 36
Hafetz Hayyim, 152
Hagga'on, Sa'adia, (Rabbi), 39
haham mahkemeleri, -nde Yahûdî olmayanların şahitliği, 157, –Kudüs haham mahkemesi, 19 –nin gücü 40, 41
Halacha, Klasik Yahûdîliğin hukuk sistemi, 135, -ve İsrail ceza hukuku, 142, -ve Müslümanlar, 174, -yaşam kurtarma konusundaki hüküm, 143
Hassid hareketi, 59-61
Hatanya, 59
Hellenizm, -in etkisi, 96, 97
Henry II, 105, 111
Henry III, 105
Herzl, Theodor, -von Plehve ile işbirliği, 127, 128
Hess, Moses, 64
Hristiyan din adamları, -Yahûdî dostu olarak, 63
Hristiyanlık, -ve Talmud karşıtı kampanya, 49-51, -ve ırkçılık, 121, -ve Yahûdî infazları, 172, -ve Yahûdî tarih kayıtları, 98, –ın yükselişi, 97
hırsızlık, -konusunda talmud yorumu, 75, 160
Hile, -iş yaşamında, 159
Hile-i Şer'iyye, 82-91, -ve Tanrı'yı kandırmak, 91, 92 –yasak günler konusunda, 168, –deki çıkar dürtüsü, 92, 93, –nin toplumsal yönleri, 91-94, -Ayrıca bkz. Şabat.
Hipokrat Yemini, 152, 154
Hitler, Adolf, –e siyonist övgüsü, 128
Hokhmat Shlomoh, 149
Hollanda, -ve Talmud literatürüne sansür, 51 –daki Yahûdîlerin yasal hakları, 40, -ve modern Yahûdîlik, 98 –nın bağımsızlık savaşı, 124
hububat öğütme, -nin Şabat'ta yasaklanması, 88, 154
Hüseyin, Kral, 176, 177

I

Irak, -ve İsrail'in talepleri, 31
ırk ayrımcılığı, 177
ırkçılık, -Yahûdî olmayanlara karşı, 20, 21, –ın mantıksızlığı, 125
Isserles, Moses, 144

İ

İncil, -okutulmasının yasaklanması, 173
İngiliz devrimi, 124
İngiliz İşçi Partisi, 64
İngiltere, -deki Yahûdî topluмu, 105, -de Yahûdîlerin yasal hakları, 40
insan hakları, -ve Yahûdî olmayanlara muamele, 178-180
İsa, -hakkında talmud yoru-

mu, 172, 173, –ya karşı kurallar, 49, -aşağılama ifadesi olarak kullanımı, 173
İslâm ülkeleri, -Orta Çağ'da Yahûdîler, 106-109
İslâm, -hakkında Yahûdîliğin tutumu, 174, -ve Yahûdî sürgününün yasaklaması, 106, –da ırkçılığın yeri olmaması, 121, Ayrıca bkz. Araplar.
İspanya, -ve Yahûdîlerin altın çağı 106-109, 110, –daki Yahûdîler, 39, 40, 49, 109-111, -Yahûdîlerin katledilmesi, 118, 119
İsrail devleti, -vatandaşlığı, 21-24, –nin oluşturduğu tehdit, 21, 22, -Yahûdî devleti olarak, 21-24, –nde Yahûdî olmayanlara karşı ayrımcılık, 25, 26, 54, –nde Doğu Avrupa kökenli Yahûdîlerin ağırlıkta olması, 117, -cinayet konusundaki yasalar, 136- 142, –nde politik kararların dinî kökeni, 19-21, 29, 30, 175, 176, -ve Kutsal Kitap sınırlarının yeniden inşası, 31, 32, –nin Orta Doğu'daki rolü, 33 –e koşulsuz destek, 179
İsrail Din İşleri Bakanlığı, 50
İsrail ordusu, -ndaki doktorlar ve gentile yaralılar, 60, 61 -ve Yahûdî olmayanların öldürülmesi konusundaki dinî yasalar, 136-142, -ve Şabat tatiline itaat, 89
İsrail toprakları, –nda Yahûdî olmayanlara yönelik yasalar, 160-163
İsrail, -antik krallık, 95
İşgal altındaki topraklar, -da Yahûdî rejimi, 21,
İtalya, -daki Yahûdî karşıtı yasalar, 149

J

Jabotinsky, 127
Jacquerie ayaklanması, 131

K

kadınlar, -ebe olarak, 147, 150, 151, -Yahûdî olmayan kadınların statüsü, 155, 156,
Kafr Qasım katliamı, 142
Kanada, -nın İsrail'e desteği, 178, 179
kapitalizm, -ve modern antisemitzm, 120
Karailer, -sapkın bir tarikat olarak, 110, -in yaşamını kurtarmanın yasaklanması, 149, 153
karakteristik özellik, -Yahûdîlerin ve modern antisemitiklerin, 45, 46, 122
Karo, Rabbi, Yosef, *Beyt Yosef*, 135, 144
Kastilya, bkz. Katolik kilisesi ve antisemitizmle işbirliği, 123
Kaufman, Yehezkiel, 62
Kenanîler, 54, 163

Kıbrıs, -İsrail'in talepleri, 31, 161
Kibbutz, 28, 45, 86, 175
kimlik kartları, 26
King, Martin Luther, -e Yahûdî desteği, 57, 58, 180
Kiryat-Arba, 176
klasik Yahûdîlik, 47, 67, 132, -ve tek tanrıcı anlayışın çürümesi, 67-71, -ve hile-i şer'iyye sistemi, 83, 91-94, -in başlıca toplumsal yönleri, 99-104, -e Platoncu anlayışın etkileri, 35-37, -in içindeki çıkar dürtüsü, 93, -in baskıcı yapısı, 48, aynı şekilde bkz. Ortodoks Yahûdîlik, Siyonizm.
Kohenler, 156
Köle ticareti, -nde Yahûdîlerin rolü, 52, 118
Köylüler, -hakkında klasik Yahûdîliğin ilgisizliği, 99, 100, -Yahûdîlerin aşağılaması, 82, 100, 130, -in Polonya'da Yahûdîlerce ezilmesi 115, -e İsrail eziyeti, 131
Kudüs Talmudu, 79
Kur'ân, -ın Yahûdîlik tarafından kınanmaması, 174
kutsal günler, -de çalışmanın yasaklanması, 167, Ayrıca bkz. Şabat
Kutsal Kitap, -a göre İsrail'in sınırları, 31, 32, -yorumu, 73-78, -Eski Ahid krallıkları, 95, -Yeni Ahid'in yakılması, 50, -ta, çok tanrıcılık, 67
Kuveyt, -ve İsrail'in iddiaları, 31

L

Lahis, Shmu'el, 142
Lanet okuma, -binalara, 165, -Hristiyanlara, 164, 165, -mezarlıklara, 165, -nın yasaklanması, 170, -tükürerek, 164, 166
Lemberg, 44
Liberalizm ve antisemitizm, 124
Lior, Dov (Rabbi), 31
Likud Partisi, 32
Lübnan, 31, 60, 160, 161

M

Mabed, -inşası ve yıkımı, 69
Macaristan, -da serflik, 99
Machiavelli, 35
Maimonides, Moses, -ve kafası karışıklar için Rehber, 56, -ve Mishneh Torah, 50, 55-57, 135, -Müslüman eziyeti, 172, -Selahaddîn'in doktoru olarak, 109, 174 -in ırkçılığı, 56 -ve yaşam kurtarma, 146
el-Mansûr, İspanya Halîfesi, 106
Marx, Karl, 32, 62, 64, 94
Meir, Golda, 176
Mencius, (Çinli bilge), 132
Metz, 148
mezarlıklar, -a dua ve lanet okuma, 54, 55, 165, -saygısızlık, 76
Mezopotamya krallığı, 82, 96

Mısır, -ve İsrail'in iddiaları, 31, -daki Yahûdîler, 97, 174
Midrashiyyat No'am College, 138
Milliyetçilik ve tarih, 51
Mishneh Torah, 50, 135
Mishnah Berurah, 136, 152
Mishnah, 78
mistisizm, -Yahûdî olmayanlara karşı tutum, 42 -ve hile, 62 –Hassidizm, 59-61 Ayrıca bkz: kabbala, Gush Emunim.
More, Sir Thomas, 35, 121
muhafazakârlık, -anti-semitizm ile işbirliği, 122-126
Musa, 69

N

Napoleon III, 149
Naziler, -in Yahûdî kıyımı, 116, 117, 125, -ve Yahûdîler, 129
Nicholas I, 43, 118
Nicholas II, 127
Nikaragua, 131
Noahide kuralları, 136, 162

O

Oğul Tanrı, -ve dişi Tanrıyla birleşmesi 69, 70
Okul, -larda İncil'in yasaklanması, 173, –da talmud zuhûlünün öğretilmesi, 53, 54
Orta Doğu, -da İsrail'in rolü, 33, 131
Ortodoks Yahûdîlik, 36, 37, 68, –in yıkıcı etkisi, 92, 93, Ayrıca bkz: klasik Yahûdîlik, siyonizm.
Osmanlı İmparatorluğu, -nda Yahûdîler, 107-109, 126

Ö

ölüm cezası, -Yahûdî toplumlarında, 40, 43

P

Papa, -lığın liberalizmi, 50, -ve Yahûdîlerin infazı, 119
Parthian İmparatorluğu, 107
Paul, St., 97
Pedro I, 111
Pentateuch, 75, 95, 168
Pers İmparatorluğu, 96, 97, 107
Petlyura, 128
Platon, 19, 35, 36, 46
Plehve, 127, 128
pogrom, 118
Polonya, -faiz almak için hile-i şer'iyye, 83, 84, -daki Yahûdî toplumu, 40, 43, 103, 112-116, -Krallığa bağlı şehirler, 114, --da serflik sistemi, 99, 113, –Şabat'ta gentile'ye muamele, 148
Popper, Karl, 36, 45
Portekiz, 110. ayrıca bkz: İspanya
Prag, 166
Pressburg (Bratislava), 41, 149
Prinz, Dr. Joachim, 128, 129
Protestanlık, -ve anti-semitizmle işbirliği, 123,
Prusya, -daki Yahûdîlerin ba-

ğımsızlığı, 126, -da serflik, 99
Pugachev isyanı, 130

Q

Qibbiya katliamı, 163

R

Razin, Stenka, 130
Richard I, 119
Ritüel, -in önemi, 72
Rivkes, Moses (Rabbi), 144, 145
Roma İmparatorluğu, -nda Yahûdîlere müsamaha, 97, 116, –nde Yahûdîliğin yasal statüsü, 102
Romanya, -daki Yahûdîlerin özgürleşmesi, 126
Rosten, Leo, *The Joys of Yiddish*, 58
Rusya, -da talmud'a sansür, 51, 53, –da Yahûdîlerin bağımsızlaşması, 126, –da Yahûdîlere eziyet, 118, –da serflik düzeni, 99, 113, 130

S

Sabatik yıl, -da hile-i şer'iyye, 85
Sadukîler, 56, 96
Schneurssohn, M.M. (Rabbi), 59
Scholem, Gershom, 43
Selçuklu İmparatorluğu, 107
Selahaddîn, –in Yahûdîlere hoş görüsü, 107-109, 174
Serflik sistemi, -Doğu Avrupa'da, 99 –Polonya'da, 112, 113, -Rusya'da, 99, 113, 130
Sharon, Ariel, 32, 34
Shaygets, (sheqetz), 58, 59, 166
Shekhinah (kız evlat), -ve oğulla birleşmesi, 69, 70
Shevet Musar, 71
Shmu'el Hannagid, 107
Shulhan 'Arukh, -Talmud yasaları tasnifi, 135, 136, –da yaşam kurtarma, 146, 147
Sina Yarımadası, 31, 160
Sirkis, Yo'el (Rabbi), 148
Sixtus IV, Papa, 50
Siyonizm, -in Yahûdî düşmanlarıyla işbirliği, 127-129, –ve köylülerden nefret, 100, –in İsrail'deki nüfuzu, 36, 37, 131, –ve Yahûdî olmayanlara karşı olan yasalar, 160-163, –in kapalı toplum özlemi, 47, –ve politik çıkar, 171, –Yahûdî düşmanlığına bir tepki olarak, 125-130, Ayrıca bkz: klasik Yahûdîlik, Ortodoks Yahûdîlik.
Slavlar, -nazilerin katlettikleri, 117
Sofer, Moshe (Rabbi), 41, 150, 151
sosyalistler, -Yahûdî ırkçısı olarak, 64, 100, 101
sosyalizm, -ve anti-semitizm, 124
Sovyetler Birliği, -ve insan hakları, 180, –den göç, 26
Stalin, Joseph, 63, 180

Steinsalz, Adin (Rabbi), 54
Strasbourg, -Yahûdî infazları, 119
Suriye, antik krallığı, 95, -ye ilişkin İsrail iddiaları, 31 160, 161
Suudî Arabistan, 31
Süveyş Savaşı, 30

Ş

Şabat, -ta süt sağmak amacıyla hile-i şer'iyye yapmak, 85, 86 –ta hayat kurtarmak, 145-155, –ta yapılması talmudça yasaklanan işler, 80, 81, 150, 151, –ta telefon kullanmak, 19, Ayrıca bkz: Hile-i şer'iyye
Şeytan, -ın gönlünü almak, 70, –nın rolü, 69, 71
şövenizm, Yahûdîlere ait, 34, 35

T

Talmud ve talmud yasaları nın Hristiyanlığa yönelik saldırıları, 49, 50, 53, 54, –na yönelik Hristiyan saldırıları, 49-52, -nın jenosidi teşvik etmesi, 163 –ve Kutsal Kitap yorumu, 73-78, –ve çıkar dürtüsü, 93, –nda hayat kurtarma hükümleri, 143, –nın yapısı, 78-82, Aynı şekilde bkz: Mishneh Torah, Shulhan Arukh
Talmud Zuhûlü, 53, 54
Talmudic Encyclopedia, 136, 155
Tanrı (First Cause), 69
tarım, 82, 84, -Yahûdîlerin küçümsemesi, 100, -karışık mahsuller, 86, 87
tarih, -den Yahûdîlerin korkması ve görmezden gelmeleri, 44, 46-49, 97, –le Yahûdîlerin yüzleşmeleri gerektiği 131, 132, -ve totaliterizm, 52
Tek tanrıcılık, -Yahûdîlikte, 67-69
Theodosius I, 102
Toldot Yeshu, 173
Torah bkz. Mishneh Torah
Torquemada, Tomas de, 111
Trevor-Roper, Hugh, 12, 35, 117, 118
Türkiye, -ve İsrail iddiaları, 31, 160, –deki ebeler, 150

U

Ukrayna, -daki Chmielnicki ayaklanması, 119, 120, 130

Ü

Ürdün, -e ilişkin İsrail iddiaları, 31, 160, –ün İsrail'le ilişkileri, 176, 177

V

vergi, -den Yahûdî din adamlarının muafiyeti, 101-103

W

Waldenberg, Eli'ezer Yehuda (Rabbi), 153
Weiser, Shim'on (Rabbi), 138, 139, 141

Y

yabancı düşmanlığı, -ve anti-semitizm, 123
Yad Le'akhim örgütü, 50
Yahuda krallığı, 95, 96
Yahûdî aydınlanması, 68, 126
Yahûdî din adamları, -nın vergiden muafiyetleri, 101-103, -evlilik konusundaki kısıtlamaları, 109
Yahûdî ideolojisi, -ve daimi şövenizm, 44, 45, –tarafından yasaklanan emperyalizm, 176-179, –nin etkisi, 34, 35, 175, Ayrıca bkz. Klasik Yahûdîlik ve Yahûdîlik
Yahûdî rahipler, -Roma İmparatorluğu'nda, 101, 102
Yahûdî Tıp Yasası, (Jewish Medical law), 153, 154
Yahûdî toplulukları, -XVIII. Yüzyıl'da, 39, 40, -nın otonom güçleri, 101, 111, 113, –talmud dönemi ile klasik dönem arasında, 82, -nın modern dönemde özgürleşmesi, 41-43, 120, –feodal ülkelerde orta sınıf olarak, 99, 100, 104
Yahûdî Ulusal Fonu (Jewish National Fund), 25, 27
Yahûdîler, -Talmud tarafından yapılan tasnife göre, 79, -1780'de tanımlandığı üzere, 39, -İsrail yasalarında tanımlandığı üzere, 22-25, -in Doğu Avrupa'daki toplumsal konumları, 99, 101
Yahûdîliğe girme, -ve Yahûdî tanımlaması, 24, 25, -ve İsrail'de yerleşime hak kazanma, 23, 24, -kadınların girmesi, 24, 156
Yahûdîlik, -ve İslâm konusundaki tutumu, 174, -in M.S. 200-800 yılları arasındaki dönemine ilişkin bilgi yokluğu, 98, -ve Hristiyanlıktan nefreti, 172-174, –in tarihi evreleri, 95-98, -Aynı şekilde bkz: klasik Yahûdîlik, Gush Emunim, mistisizm, Ortodoks Yahûdîlik.
Yahûdîlikten çıkma, 49, 164, -bir kaçış olarak, 41
yasaklanmış düşünceler, 43, 47,
Yeni Ahid, -in herkesin gözü önünde yakılması, 50, 174
Yiddish, -sözlüğünün yanlışlığı, 58, 59, –dilindeki literatür, 126
Yom Kippur savaşı, 176,
Yunan Ortodoks Kilisesi, -ve anti-semitizm, 123

Z

Zenciler, -e karşı ırkçılık, 56-58, 60, -ABD Yahûdîlerinin desteği, 58, 180, 181
Zina, -büyük günah, 136, 143, 155

Israel Shahak

YAHUDİ TARİHİ YAHUDİ DİNİ

İsrael Shahak, bu çok değerli ve bir o kadar da etkili çalışmasında, seküler İsrail devletinin görünenin aksine, aslında dinci Ortodoks anlayış tarafından nasıl şekillendirilmiş olduğunu tüm boyutları ile ortaya koyan kışkırtıcı bir işe girişmiş. Gerek Talmud'un ve gerekse hahamların, diğer insanlarca fazla bilinmeyen görüşlerine yaptığı vurgular, çok geç olmadan Yahûdî şövenizmi ve dinci fanatizminin artık fark edilmesi gereğini ortaya koyuyor. Shahak, 1945 yılında Filistin'e göç etmiştir. Kendisi, emekli bir organik kimya profesörüdür. Ancak onu asıl ön plana çıkaran yönü, ömrünü insan hakları mücadelesine adamış olmasıdır. İsrail'de yıllarca, başta Filistinliler olmak üzere, tüm kesimlere yönelik insan hakları ihlâllerini durdurmak için çabalamıştır.

ISBN 975-6628-32-4

12.00